

ΑΡ. ΒΟΥΓΙΟΥΚΑ

Ε' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΡΩΜΑΪΚΗ
ΚΑΙ
ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ - ΑΘΗΝΑ 1979

ΡΩΜΑΪΚΗ
ΚΑΙ
ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Μέ απόφαση τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τά διδακτικά βιβλία τοῦ Δημοτικοῦ, Γυμνασίου καί Λυκείου τυπώνονται ἀπό τόν Ὅργανισμό Ἐκδόσεως Διδακτικῶν Βιβλίων καί μοιράζονται ΔΩΡΕΑΝ.

ΟΔΗΓΙΕΣ

1. Κάθε μεγάλο ιστορικό κεφάλαιο πιάνει αρκετές λευκές σελίδες και συνοδεύεται από πρόσθετες πληροφορίες σε γαλάζιο πλαίσιο και έργασίες σε κίτρινο.
2. Το κείμενο των λευκών σελίδων διάβαζε το αρκετές φορές, αλλά μὴν προσπαθεῖς νά τό ἀποστηθίζεις. Εἶναι ἀρκετό νά μπορείς νά ἀπαντᾷς μέ δικά σου λόγια στίς ἐρωτήσεις τοῦ δασκάλου καί τῶν συμμαθητῶν σου.
3. Ἡ Ἱστορία σου ἔχει πολλές χρονολογίες καί πολλά ὀνόματα τόπων καί προσώπων. Τά ἔχει γιά νά κατατοπίζεσαι εὐκόλα γιά τό «πότε»;, τό «ποῦ»; καί τό «ποιός;». Ἀλλά ἀπό αὐτά ὅλα θά συγκρατήσεις πολύ λίγα, τά ἐντελῶς ἀπαραίτητα, ὅσα ἐσύ ὁ ἴδιος μαζί μέ τό δάσκαλό σου θεωρεῖτε σημαντικά.
4. Τίς πρόσθετες πληροφορίες στό γαλάζιο πλαίσιο (ΤΟ ΗΞΕΡΕΣ ΑΥΤΟ;) μπορείς νά τίς ἀνακοινῶνεις στήν τάξη. Δέν εἶσαι πάντως ὑποχρεωμένος νά τίς μαθαίνεις, ἂν δέν τίς βρίσκεις ἐνδιαφέρουσες.
5. Οἱ ΕΡΓΑΣΙΕΣ σέ κίτρινο πλαίσιο εἶναι γιά συμπλήρωση μέ μολύβι ἐπάνω στό βιβλίο, ἐκτός ἀπό ὅσες εἶναι προφορικές. Θά τίς βρεῖς εὐχάριστες σάν παιχνίδι. Δέν εἶσαι ὑποχρεωμένος νά τίς συμπληρώνεις ἀπ' ἔξω. Ὅπου δέ θυμᾶσαι κάτι, μπορείς νά συμβουλευέσαι τίς προηγούμενες σελίδες. Στό τέλος μαζί μέ τό δάσκαλο καί τούς συμμαθητές σου νά κάνετε ἐπαλήθευση τῶν ἀπαντήσεων μέσα στήν τάξη.
6. Τό βιβλίο σου ἔχει πολλούς χάρτες καί πλούσια εἰκονογράφηση. Πάντα ὅταν μελετᾷς τό μάθημά σου, νά τό ἐντοπίζεις ἐπάνω στόν ἀντίστοιχο χάρτη. Νά περιεργάζεσαι ἐπίσης προσεχτικά ὅλες τίς σχετικές εἰκόνες.

Εἰκόνες ἐξωφύλλου : Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος προσφέρει τήν Πόλη στή Θεοτόκο.
Ψηφιδωτό 10ου αἰ. ἀπό τή νότια εἴσοδο τῆς Ἀγίας Σοφίας (λεπτομέρεια).
Στήν ἄλλη ὄψη : Κέντημα ἀπό βυζαντινό μεταξωτό ὑφαντό.

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗ ΒΟΥΓΙΟΥΚΑ

ΡΩΜΑΪΚΗ
ΚΑΙ
ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Ε' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ - ΑΘΗΝΑ 1979

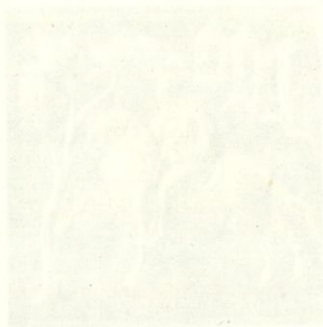
BYZANTINE HISTORY

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

ΚΑΙ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Ε. ΔΑΜΟΠΟΥΛΟΥ

Τό βιβλίο αρχικά γράφηκε στη σειρά εκδόσεων της «Σχολής Μωραΐτη».

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ

1. Ὁ ἄνθρωπος τῆς ἱστορίας καί ἡ αἰωνιότητα

Σύμφωνα μέ ἓνα παλιό, ξένο παραμῦθι, στίς μακρινές χώρες τοῦ βορρᾶ βρίσκεται ἓνα παράξενο βουνό: χίλια χιλιόμετρα ψηλό καί ἄλλα τόσα πλατύ. Κι εἶναι ὁλόκληρο ἀπό καθαρό διαμάντι. Μιά φορά κάθε χίλια χρόνια κάθετα, περαστικό ἀπό ἐκεῖ, ἓνα πουλάκι καί ξύνει ἐπάνω στό βουνό τό μικρό ράμφος του. Ὁ χρόνος πού χρειάζεται, γιά νά φαγωθεῖ ἀπό τό ξύσιμο ὁλόκληρο τό διαμαντένιο βουνό, εἶναι μία μόνο στιγμή ἀπέναντι στήν αἰωνιότητα.

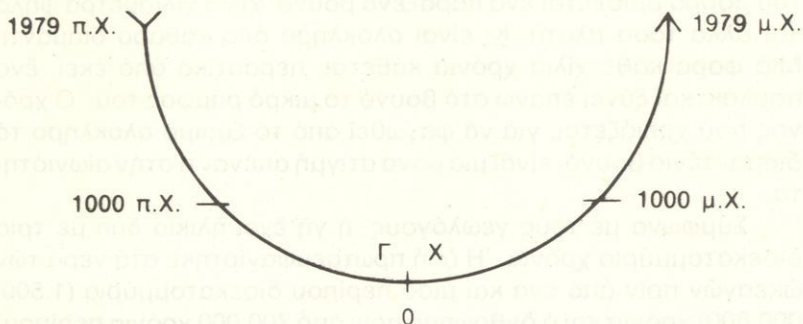
Σύμφωνα μέ τούς γεωλόγους, ἡ γῆ ἔχει ἡλικία δυό μέ τρία δισεκατομμύρια χρόνια. Ἡ ζωὴ πρωτοεμφανίστηκε στά νερά τῶν ὠκεανῶν πρὶν ἀπὸ ἓνα καί μισό περίπου δισεκατομμύρια (1.500.000.000) χρόνια καί ὁ ἄνθρωπος πρὶν ἀπὸ 700.000 χρόνια περίπου! Ἡ μέση διάρκεια ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου σήμερα εἶναι 60-70 χρόνια.

Οἱ ἱστορικοὶ χωρίζουν τὴν παρουσία τοῦ ἀνθρώπου ἐπάνω στὴ γῆ σέ δυό ἄνισες χρονικὲς περιόδους: τὴν προϊστορία καί τὴν ἱστορία. Ἡ ἱστορία ἀρχίζει ἀπὸ τὴ στιγμή πού ὑπάρχουν γραπτὲς μαρτυρίες καί ἀπλώνεται σέ τέσσερις μέ πέντε χιλιάδες χρόνια μόνο. Ἡ ἱστορία λοιπὸν τοῦ ἀνθρώπου εἶναι μεθαιμένη σέ διάρκεια ἀπέναντι στήν προϊστορία του.

2. Μέτρηση του ιστορικού χρόνου: Χρονολογία

Ἡ μέτρηση τοῦ ιστορικοῦ χρόνου ἀρχίζει ἀπὸ κάποιο σημαντικό γεγονός. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ξεκινοῦσαν ἀπὸ τὴν πρώτη Ὀλυμπιάδα (776 π.Χ.), οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τὴν κτίση τῆς Ρώμης (753 π.Χ.). Οἱ μουσουλμάνοι χρονολογοῦν τὴν ἱστορία τους ἀπὸ τὸ 622 μ.Χ., τὴ χρονιά τῆς Ἑγίρας, ποῦ ὁ προφήτης τους Μωάμεθ ἔφυγε ἀπὸ τὴ Μέκκα, γιὰ νὰ γλιτώσει ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς του.

Οἱ χριστιανικοὶ λαοὶ σταθερὸ σημεῖο στὴ χρονολογία τους ἔχουν τὴ γέννηση τοῦ Χριστοῦ. Τίς πρὶν ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Χριστοῦ χρονολογίε τις σημειώνουμε μὲ τὸ π.Χ. (πρὸ Χριστοῦ) καὶ τίς μετὰ τὴ γέννηση μὲ τὸ μ.Χ. (μετὰ Χριστόν). Οἱ ἀριθμοὶ κατεβαίνουν (μικραίνουν) καθὼς ἐρχόμαστε ἀπὸ τὸ προχριστιανικὸ παρελθὸν πρὸς τὴ χρονολογία τῆς γέννησης τοῦ Χριστοῦ, καὶ κατόπιν ἀνεβαίνουν πάλι (μεγαλώνουν) ὡς τὴ χρονολογία τοῦ παρόντος. Ἔτσι, ἐνῶ τὸ 1000 μ.Χ. ἀπέχει ἀπὸ τὸ σήμερα 979 χρόνια (1979 - 1000), τὸ 1000 π.Χ. ἀπέχει ἀπὸ τὸ σήμερα 2.979 χρόνια (1979 + 1000).

Σχηματική παράσταση τῶν πρὶν καὶ μετὰ τὴ γέννηση τοῦ Χριστοῦ χρόνων.

Τὰ ἔτη ἀνὰ 100 κάνουν ἓναν αἰῶνα καὶ ἀνὰ 1000 μιά χιλιετία. Ὁ 1ος αἰῶνας π.Χ. εἶναι ἀπὸ τὸ 100-1 π.Χ., ὁ 1ος αἰ. μ.Χ. εἶναι ἀπὸ τὸ 1-100 μ.Χ. κ.ο.κ. Σήμερα ζοῦμε στὸν 20ὸ αἰῶνα ἢ τὴ 2η χιλιετία μ.Χ.

3. Διαίρεση της ιστορίας

Οί ιστορικοί χωρίζουν την ιστορία σέ τρεις μεγάλες περιόδους: τήν ἀρχαία, τή μεσαιωνική καί τή νεώτερη.

Σέ τρεις ἀνάλογες περιόδους χωρίζουμε καί τήν ιστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, πού ἀπλώνεται σέ παραπάνω ἀπό τρεις χιλιάδες χρόνια, χωρίς διακοπή.

Οί τρεις περίοδοι τῆς ἑλληνικῆς ιστορίας εἶναι οἱ ἑξῆς:

α) Ἀρχαία ἑλληνική ιστορία ἀπό τό τέλος περίπου τῆς δεύτερης χιλιετίας π.Χ. ὡς τό 330 μ.Χ., πού ἐγκαινιάζεται ἡ Κωνσταντινούπολη ὡς πρωτεύουσα τοῦ ἀνατολικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους.

β) Βυζαντινή ιστορία, ἀπό τά ἐγκαίνια τῆς Κωνσταντινούπολης (330 μ.Χ.) ὡς τήν ἄλωσή της ἀπό τοὺς Τούρκους, τό 1453.

γ) Νεώτερη ἑλληνική ιστορία, ἀπό τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπό τοὺς Τούρκους (1453 μ.Χ.) μέχρι σήμερα.

4. Σύντομη ἀνασκόπηση τῆς Ἱστορίας τῆς Γ΄ καί Δ΄ τάξης

Στὴν Ἱστορία τῆς τρίτης τάξης ἔγινε λόγος γιὰ τοὺς μυθικοὺς χρόνους τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας: γιὰ τὸν Ἡρακλῆ, τὸ Θησέα, τὴν Ἀργοναυτική ἐκστρατεία, τὸν Τρωικὸ πόλεμο καί τίς περιπέτειες τοῦ Ὀδυσσεά — γιὰ μιά περίοδο δηλαδὴ πού βυθίζεται μέσα στὴν ὁμίχλη τῆς προϊστορίας.

Ἄν καί εἶναι παραμυθένιο τό περιεχόμενο ἐκείνων τῶν ἱστοριῶν, θά πρέπει νά ἔχει καί κάποια δόση ἱστορικῆς ἀλήθειας. Ἔτσι, ἥρωες ὅπως ὁ Ἡρακλῆς καί ὁ Θησέας θά πρέπει νά εἶναι μυθοποιημένα ἡγετικά πρόσωπα, πού μέ τὴ δύναμη καί τὴν ἐξυπνάδα τοὺς εὐεργέτησαν τὸ κοινωνικὸ σύνολο, σέ μιά ἐποχὴ ὅπου ἡ ζωὴ ἦταν ἐξαιρετικὰ δύσκολη, κυκλωμένη ἀπὸ ποικίλους κινδύνους.

Ἡ Ἀργοναυτική ἐκστρατεία πάλι, σύμφωνα μέ μιά ἐρμηνεία της, δέν εἶναι παρὰ μιά ναυτικὴ ἐπιχείρηση, πού ἔκαναν οἱ Ἕλληνες, γιὰ νά ἐξουσιάσουν τὰ Στενά καί τὸν Εὐξείνιο Πόντο, ὥστε νά ἐξασφαλίσουν τὴν προμήθεια σιτηρῶν ἀπὸ τὰ μέρη ἐκεῖνα — «τό χρυσόμαλλον δέρας», ὅπως ἀλληγορικὰ μᾶς λέει ὁ μῦθος.

Ὅσο γιὰ τὸν Τρωικὸ πόλεμο, εἶναι ἱστορικὰ βεβαιωμένο ὅτι ἔγινε, ὅπως ἀποκάλυψαν οἱ ἀνασκαφές τοῦ Γερμανοῦ ἀρχαιολό-

γου Σλήμαν. Φαίνεται ότι και πάλι η διαμάχη ήταν για την κυριαρχία τῶν Στενῶν — ανάμεσα στους Τρῶες, πού τὰ ἐξουσίαζαν, καί στους Ἑλληνες, πού εἶχαν ἀρχίσει νά γίνονται ἰσχυρή ναυτική δύναμη.

Στήν Ἱστορία τῆς τετάρτης τάξης ἐγίνε λόγος γιά τήν ἀρχαία Ἑλλάδα. Ἐκεῖ μάθαμε:

- γιά τό λαμπρό μινωικό πολιτισμό τῶν Κρητῶν μέ κέντρο τήν Κνωσό (2600-1450 π.Χ.).
- γιά τό λαμπρό μυκηναϊκό πολιτισμό τῶν Ἀχαιῶν μέ κέντρο τίς Μυκῆνες στήν Πελοπόννησο (1600-1100 π.Χ.).
- γιά τήν κάθοδο τῶν Δωριέων (1100 π.Χ.) καί τό προσωρινό σταμάτημα τοῦ πολιτισμοῦ πού εἶχαν ξεκινήσει οἱ Ἀχαιοί.
- γιά τίς ἐλληνικές ἀποικίες στά παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Σικελίας καί τῆς Κάτω Ἰταλίας καί σέ ἄλλα σημεῖα τῆς Μεσογείου.
- γιά τή διαμόρφωση τῶν ἐλληνικῶν κρατιδίων-πόλεων, ἀνάμεσα στά ὁποῖα ξεχώρισαν ἡ Ἀθήνα, ἡ Σπάρτη, ἡ Θήβα.
- γιά τή νικηφόρα ἀντιμετώπιση τοῦ περσικοῦ κινδύνου στό Μαραθῶνα (490 π.Χ.), στή Σαλαμίνα, τίς Πλαταιές καί ἄλλου.
- γιά τή μεγάλη ἀνθηση τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τόν 5ο αἰ. π.Χ., μέ κέντρο τήν Ἀθήνα τοῦ Περικλῆ.
- γιά τόν καταστρεπτικό ἀνταγωνισμό Ἀθηνῶν καί Σπάρτης, πού ὁδήγησε στόν Πελοποννησιακό πόλεμο (431-404 π.Χ.) καί ἔφερε τήν ἐξασθένηση τῶν ἐλληνικῶν δυνάμεων.
- γιά τοὺς νικηφόρους πολέμους τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου (334-323 π.Χ.) καί τήν ἐξάπλωση τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ ὡς τίς Ἰνδίες.
- γιά τήν Ἑλληνιστική ἐποχή τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καί τὰ νέα κέντρα τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

1

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

1. Τί λέει ο μύθος για την κτίση και τον έποικισμό της Ρώμης

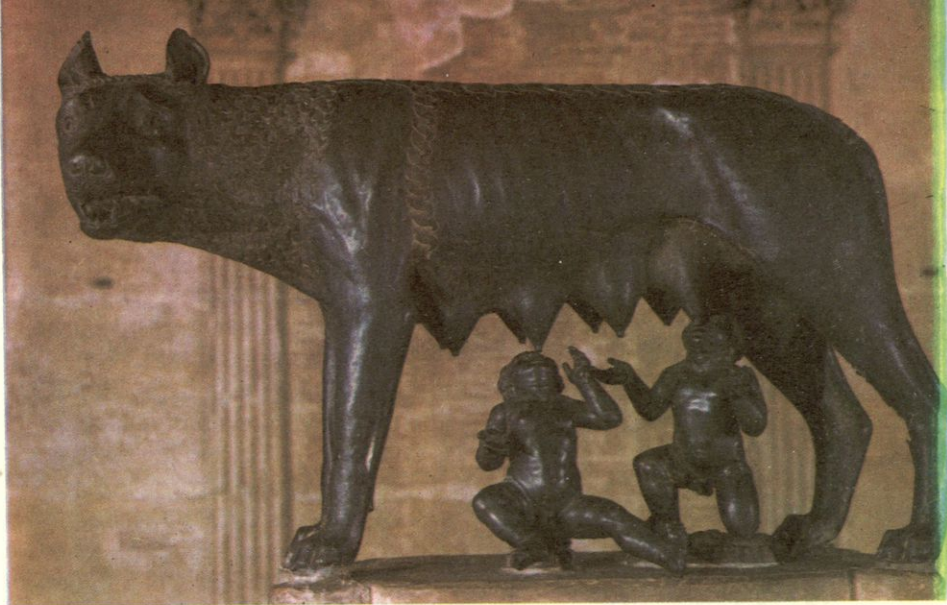
Σύμφωνα με τη μυθολογική παράδοση, οι Ρωμαίοι κατάγονται από τους Τρῶες και ονομαστικά από τον *Αινεία*, πού μετά την καταστροφή της Τροίας κατέφυγε στην Ίταλία, όπου και εγκαταστάθηκε στις ακτές του *Λατίου*. Από το Λάτιο οι Ρωμαίοι ονομάζονται και *Λατίνοι* και η γλώσσα τους *λατινική*.

Ένας από τους απογόνους του Αινεία, σφετεριστής του θρόνου, για να απαλλαγεί από τα παιδιά της κόρης του νόμιμου βασιλιά, τό *Ρωμύλο* και τό *Ρέμο* (ή Ρώμο), πού ήταν ακόμη νήπια,

Καταπλακωμένα θύματα της λάθας του Βεζούβιου

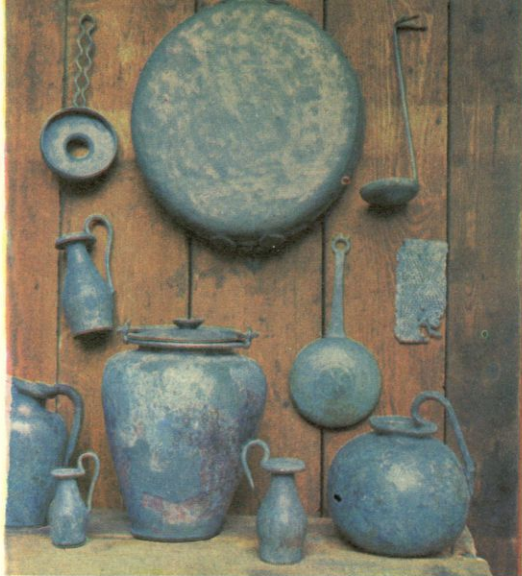
Ἡ χάλκινη λύκαινα τοῦ Καπιτωλίου ἔργο ἐτρουσκικῆς τέχνης

πρόσταξε νά τά βάλουν σέ μιά σκάφη καί νά τά ρίξουν στόν Τίβε-
ρη. Τό ρεῦμα τά ἔφερε σέ μιά ἀπόμερη ὄχθη, ὅπου μιά *λύκαινα* ἄ-
κουσε τά κλάματά τους καί τά ἔθρεψε μέ τό γάλα της. Τελικά τά
περιμάζεψε κάποιος βοσκός. Ὅμα μεγάλωσαν, παραμέρισαν τό
σφετεριστή βασιλιά, καί, στό μέρος πού σώθηκαν, στίς ὄχθες τοῦ
ποταμοῦ, ἀποφάσισαν νά χτίσουν μιά πόλη. Ἐπάνω σέ λογομαχία
ὁ Ρωμύλος σκότωσε τόν ἀδελφό του κι ἔμεινε μόνος του βασι-
λιάς. Ἀπ' αὐτόν πῆρε καί τό ὄνομά της ἡ *Ρώμη*.

Ἡ *Ρώμη* εἶχε πολύ καλή γεωγραφική θέση, γιατί ἐπικοινων-
νοῦσε ἀπό τό ἓνα μέρος μέ τή θάλασσα (μέ τόν Τίβερη πού ἦταν
πλωτός) καί ἀπό το ἄλλο μέ τά φυσικά περάσματα πού ἔνωσαν τίς
διάφορες περιοχές τῆς Ἰταλίας.

Γιά νά αὐξήσει τόν πληθυσμό τῆς *Ρώμης* ὁ Ρωμύλος — συ-
νεχίζει ἡ παράδοση — χρησιμοποίησε ἓνα τέχνασμα: σ' ἓναν ἀγώ-
να, πού ἐπίτηδες ὀργάνωσε, Ρωμαῖοι ἄρπαξαν τίς κόρες ἑνός
γειτονικοῦ λαοῦ, τῶν *Σαβίνων*, καί τίς παντρεύτηκαν. Οἱ *Σαβίνοι*
ἐπιτέθηκαν ἐναντίον τῶν Ρωμαίων, ἀλλά τελικά συμφιλώθηκαν οἱ
δυό λαοί κι ἔκαμαν μαζί ἓνα κράτος μέ πρωτεύουσα τή *Ρώμη*.

Οἱ Ρωμαῖοι ἱστορικοί τοποθετοῦν τήν κτῆση τῆς *Ρώμης* γύ-
ρω στά 753 π.Χ.

Έτρουσκικά σκεύη κουζίνας

2. Τί μαθαίνουμε από την ιστορία για τό ξεκίνημα του ρωμαϊκού κράτους

Οί Ρωμαῖοι ἦταν ἓνας ἀπό τοὺς κλάδους τῆς ἰνδοευρωπαϊκῆς φυλῆς, πού κατέβηκαν στήν Ἰταλία. Ἐκτός ἀπό τοὺς Ρωμαίους, μετανάστευσαν καί ἐγκαταστάθηκαν στήν Ἰταλία οἱ Ἑτροῦσκοι καί οἱ Ἕλληνες.

Οἱ Ἕλληνες ἱδρύσαν σπουδαῖα ἀποικιακά κέντρα στή Σικελία καί τή Νότια Ἰταλία (γνωστά ὡς *Μεγάλη Ἑλλάδα*). Στή Σικελία τίς Συρακοῦσες, τήν Κατάνη, τόν Ἀκράγαντα, τό Σελινούντα, τή Μεσσήνη· στήν Κάτω Ἰταλία τήν Κύμη, τόν Τάραντα, τόν Κρότωνα (ὅπου ἐζήσε ὁ φιλόσοφος *Πυθαγόρας*) κ.ἄ. Καί μέ τίς προόδους τοὺς στίς τέχνες, τά γράμματα καί τίς ἐπιστῆμες ἐπηρέασαν εὐεργετικά τοὺς Ρωμαίους γείτονές τους.

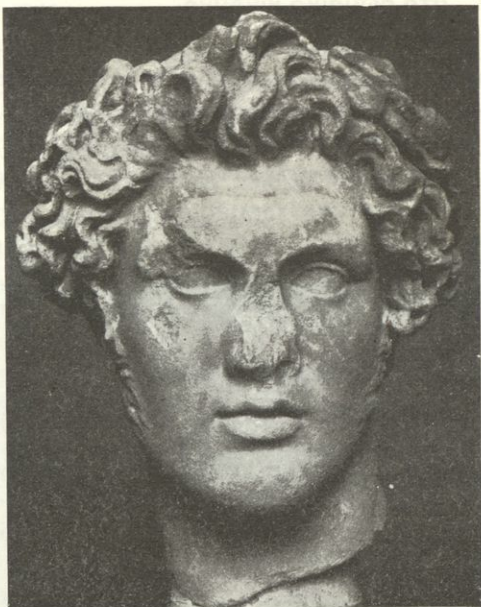
Τοὺς πρώτους αἰῶνες παρατηρεῖται ἓνας ἀγώνας γιά ἐπικράτηση ἀνάμεσα στοὺς Ρωμαίους ἀπό τό ἓνα μέρος καί τοὺς Ἑτρούσκους καί ἄλλους γειτονικούς λαούς ἀπό τό ἄλλο. Τελικά ἐπικρατοῦν οἱ Ρωμαῖοι, ὀργανώνουν τό κράτος καί τό στρατό τους καί ἀρχίζουν νά ἐπεκτείνονται σ' ὅλη τήν ἰταλική χερσόνησο. Προηγουμένως λίγο ἔλειψε νά διαλυθοῦν ἀπό μιά ἐπιδρομή τῶν *Γαλατῶν*, πού μπήκαν καί στή Ρώμη καί μόνο τό *Καπιτώλιο*, τήν ὀχυρωμένη της ἀκρόπολη, δέν μπόρεσαν νά κυριέψουν.

3. Οί Ρωμαῖοι κάνουν τίς πρώτες μεγάλες τους ἐξορμήσεις

Ἀφοῦ στερέωσαν τήν κυριαρχία τους στήν κεντρική Ἰταλία, οἱ Ρωμαῖοι στράφηκαν ἐναντίον τῶν ἐλληνικῶν ἀποικιῶν τῆς Κάτω Ἰταλίας. Ὑστερα ἦρθε ἡ σειρά τῆς Καρχηδόνας. Οἱ ναυτικές αὐτές δυνάμεις (Μεγάλη Ἑλλάδα καί Καρχηδόνα), πού κρατοῦσαν θέσεις κλειδιά στή Μεσόγειο, στέκονταν ἐμπόδιο στήν ἐξάπλωση τῆς Ρώμης.

Οἱ ἐλληνικές ἀποικίες τῆς Μεγάλης Ἑλλάδας ἔπесαν εὐκολα στά χέρια τῶν Ρωμαίων. Καί τοῦτο ἦταν ἐπόμενο, γιατί οἱ ἐλληνικές ἀποικίες ἦταν ἐμπορικά κέντρα, ἀνεξάρτητα τό ἓνα ἀπό τό ἄλλο καί ἀπομακρυσμένα ἀπό τή μητέρα Ἑλλάδα. Μόνες τους οἱ πόλεις αὐτές δέν μπορούσαν νά ἀνακόψουν τήν προέλαση τῶν Ρωμαίων. Οἱ Ἕλληνες τοῦ κέντρου, πού θά μπορούσαν νά στείλουν βοήθεια, συνέχιζαν τούς ἀσταμάτητους ἐμφύλιους πολέμους.

Μόνο ὁ βασιλιάς τῆς Ἡπείρου Πύρρος δέχτηκε νά βοηθήσει τούς Ἕλληνες τοῦ Τάραντα, ἔχοντας τή φιλοδοξία νά γίνεи ὁ

Ὁ Πύρρος, κεφάλι ἀπό ἀγαλμα

Μέγας Ἀλέξανδρος τῆς Δύσης. Πέρασε λοιπόν στήν Ἰταλία (μέ 25.000 στρατό καί 20 ἐλέφαντες) καί ἔδωσε τρεῖς μάχες μέ τούς Ρωμαίους. Στίς δυό πρῶτες ἐξασφάλισε τή νίκη, ἀλλά μέ τέτοιες τρομακτικές ἀπώλειες, ὥστε ἡ νίκη του νά ἰσοδυναμεῖ μέ ἦττα (ἀπό ἐδῶ προέρχεται καί ἡ παροιμιακή φράση «πύρρειος νίκη»)- στήν τρίτη μάχη νικήθηκε καί ὑποχρεώθηκε νά ἐπιστρέψει στήν Ἥπειρο. Τό 270 π.Χ. οἱ Ρωμαῖοι ἔγιναν ὀριστικά κύριοι ὅλης τῆς Ἰταλίας.

Οἱ πόλεμοι τῆς Ρώμης μέ τήν Καρχηδόνα κράτησαν, μέ ἐνδιάμεσες διακοπές, περισσότερο ἀπό ἕναν αἰῶνα (264-146 π.Χ.). Ἔγιναν τρεῖς πόλεμοι, πού στήν ἱστορία ὀνομάζονται *Καρχηδονιακοί*.

Στόν τρίτο Καρχηδονιακό πόλεμο ἡ Καρχηδόνα ἔπεσε ὥστε-ρα ἀπό πολιορκία, παραδόθηκε στίς φλόγες καί καταστράφηκε ἀπό τά θεμέλια τό 146 π.Χ.

4. Ἡ Ἑλλάδα καί τά ἐλληνιστικά κράτη τῆς Ἀνατολῆς ἀπέναντι στό ρωμαϊκό κίνδυνο

Στά χρόνια τῶν Καρχηδονιακῶν πολέμων ἔγιναν στήν Ἑλλάδα μερικές τοπικές προσπάθειες νά ξαναβροῦν οἱ Ἕλληνες τόν παλιό ἑαυτό τους, νά ἀναδιοργανωθοῦν καί νά ἐνώσουν τίς δυνάμεις τους γιά τήν ἀντιμετώπιση τῆς ρωμαϊκῆς ἀπειλῆς. Ὅλες ὁμως οἱ προσπάθειες ναυάγησαν μέσα σέ μιᾶ δηλητηριασμένη ἀτμόσφαιρα ἀπό παλιές ἔχθρες καί μίση, ἀντιζηλίες καί τοπικιστικές φιλοδοξίες. Κάθε ὥραία προσπάθεια ἔβρισκε ἀντιμέτωπη μιᾶ ἀντίπαλη παράταξη, πού τήν ὑποκινοῦσαν συνήθως οἱ Ρωμαῖοι. Μ' αὐτόν τόν τρόπο οἱ Ρωμαῖοι, ὅπως παλαιότερα καί οἱ Πέρσες, ἔβρισκαν τήν εὐκαιρία νά παρεμβαίνουν καί νά κάνουν τό διαιτητή, καταπῶς συνέφερε τούς ἴδιους.

Ὁ Πύρρος, ὅπως εἶδαμε, δέν μπόρεσε νά τά βγάλει πέρα μέ τούς Ρωμαίους. Μετά τήν ἀποτυχία τῆς ἐκστρατείας του στήν Ἰταλία ἔστρεψε τίς φιλοδοξίες του στήν κατάκτηση τῆς Ἑλλάδας. Ὁ Πύρρος ἦταν ἱκανότατος στρατηγός, ἀλλά σέ μιᾶ ἐκστρατεία του στήν Πελοπόννησο βρῆκε ἄδοξο τέλος μέσα στό Ἄργος (272 π.Χ.).

Λίγες δεκαετίες ἀργότερα δυό βασιλιάδες τῆς Σπάρτης, ὁ

Ἀγης Δ' (245-241 π.Χ.) καί ὁ Κλεομένης Γ' (235-219 π.Χ.) δοκίμασαν νά ἀνορθώσουν τήν ἔνδοξη πόλη, πού εἶχε ἀφάνταστα ξεπέσει· ἀλλά καί οἱ δύο ἔπесαν θύματα ἀντίπαλων παρατάξεων.

Περισσότερες ἐλπίδες γιά τήν ἔνωση τῶν Ἑλλήνων εἶχαν γεννήσει τήν ἴδια περίπου ἐποχή ἡ Αἰτωλική καί ἡ Ἀχαϊκή Συμπολιτεία. Ἡ *Αἰτωλική Συμπολιτεία* παρουσιάζεται τόν καιρό περίπου πού ἐγίνε ἡ ἀπόκρουση τῶν *Γαλατῶν* (278 π.Χ.), ὅταν κινδύνεψε ἀπ' αὐτούς τό μαντεῖο τῶν Δελφῶν. Ἡ *Ἀχαϊκή Συμπολιτεία* εἶχε μεγαλύτερη δράση, γιατί βρέθηκαν ἐπικεφαλῆς της πρῶτα ὁ Ἄρατος (245-213 π.Χ.) καί ἀργότερα ὁ Φιλοποίμην, (207-184 π.Χ.) «ὁ ἔσχατος τῶν Ἑλλήνων», (δηλαδή ὁ τελευταῖος Ἕλληνας), ὅπως τόν ὀνόμασε ὁ ἱστορικός Πολύβιος. Ἀλλά καί οἱ δύο Συμπολιτείες δέν μπόρεσαν τελικά νά σταθοῦν πάνω ἀπό τοπικές διαφορές καί τελικά μπλέχτηκαν μέσα στά δίχτυα τῶν ἐμφύλιων πολέμων. Μάταια προειδοποιῶσε ὁ Ἀγέλαος ἀπό τή Ναύπακτο γιά «τά νέφη πού πλησίαζαν ἀπό τή Δύση», ἐννοώντας τό ρωμαϊκό κίνδυνο, καί μάταια συμβούλευε τοὺς Ἕλληνες «νά πάσουν νά πολεμοῦν μεταξύ τους καί νά πιαστοῦν ἀπό τά χέρια, ὅπως ἐκεῖνοι πού περνοῦν ποτάμι, ἂν θέλουν νά σώσουν τοὺς ἑαυτοὺς των καί τίς πόλεις τους».

Ὁ κίνδυνος πού ἐπισήμανε ὁ Ἀγέλαος ἔφτασε κάποτε καί πάνω ἀπό τήν Ἑλλάδα. Στή θέση *Κυνός Κεφαλαί* τῶν Φαρσάλων ὁ Ρωμαῖος ὕπατος *Φλαμίνιος*, μέ τή βοήθεια καί τῶν Αἰτωλῶν, νίκησε τό *Φίλιππο Ε'* τῆς Μακεδονίας καί τόν ὑποχρέωσε νά δε-

Ρωμαϊκό τεῖχος στή Βρετανία, τό βοριότερο σύνορο τῆς αὐτοκρατίας

χτει ταπεινωτικούς όρους (197 π.Χ.). Τό επόμενο ετος, στην πανελλήνια εορτή των Ισθμίων, κήρυξε την «ανεξαρτησία» των ελληνικών πόλεων στους ένθουσιασμένους Έλληνες, πού δέν μπόρεσαν καί πάλι νά καταλάβουν τό άσχημο παιχνίδι πού τούς έπαιζαν οί Ρωμαίοι.

Μέσα στά επόμενα 50 χρόνια ή Ελλάδα υποδουλώθηκε όριστικά. Τό 168 π.Χ. στην Πύδνα της Μακεδονίας ό ύπατος Αιμίλιος Παύλος τσάκισε τίς δυνάμεις του τελευταίου βασιλιά της Μακεδονίας Περσέα καί τόν ίδιο τόν έσυρε αιχμάλωτο στη Ρώμη. Η Μακεδονία έγινε από τότε ρωμαϊκή επαρχία.

Τέλος τό 146 π.Χ. ό ύπατος Μόμμιος μπήκε στην Κόρινθο καί την κατέστρεψε από τά θεμέλια. Από τότε ή μεσημβρινή Ελλάδα έγινε ρωμαϊκή επαρχία μέ την όνομασία Άχαΐα.

Άρκετές δεκαετίες αργότερα οί Ρωμαίοι υπέταξαν τά βασίλεια της Συρίας (66 π.Χ.) καί της Αιγύπτου (31 π.Χ.).

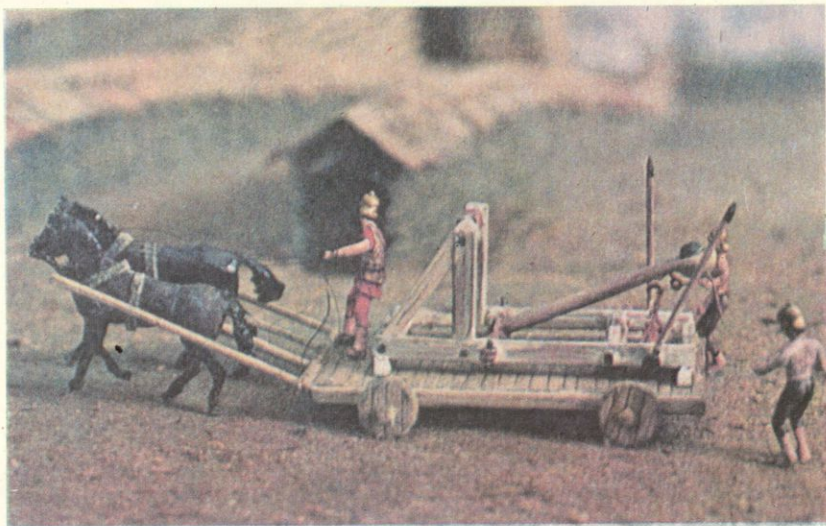
Έτσι μέσα στον 1ο π.Χ. αιώνα οί Ρωμαίοι είχαν στερεώσει ένα έκτεταμένο κράτος γύρω από όλόκληρη τή Μεσόγειο καί σέ μεγάλο βάθος. Η αυτοκρατορία αυτή, πού έφτασε στη μεγαλύτερη της έκταση στους επόμενους δυό αιώνες, άρχιζε από τόν Άτλαντικό ωκεανό καί τά βρετανικά νησιά στά ΒΔ καί έφτανε ίσαμε τή Μεσοποταμία στά ΝΑ· από τόν Έλθα, Ρήνο καί Δούναβη στα βόρεια, ίσαμε τίς έρήμους της Β. Άφρικής στο νότο. (Παρατήρησε τό χάρτη της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας).

5. Τί βοήθησε στην εξάπλωση καί τή στερέωση του ρωμαϊκού κράτους

Πολλά πράγματα βοήθησαν τούς Ρωμαίους νά επεκτείνουν καί νά στερεώσουν την κυριαρχία τους σέ μεγάλη άκτίνα γύρω από τή Μεσόγειο.

Ήταν πρώτα οί προγονικές τους άρετές, πού τούς έκαναν νά έχουν όμοιότητες μέ τούς Σπαρτιάτες: σεβασμός στους νόμους, πειθαρχία, γενναιότητα, λιτότητα, πρακτικό πνεύμα. Αυτά τούς έκαναν καλούς στρατιώτες καί καλούς πολίτες.

Έπειτα οί Ρωμαίοι ήταν ικανότατοι στην όργάνωση του στρατού καί στη διεξαγωγή των πολεμικών επειχειρήσεων. Σπουδαίο πολεμικό όργανο στα χέρια τους στάθηκε ή ρωμαϊκή λεγεώνα.

Ρωμαϊκός καταπέλτης

Αύρηλιανό τείχος της Ρώμης

Μνημείο της Πόλης του Νάπολιν

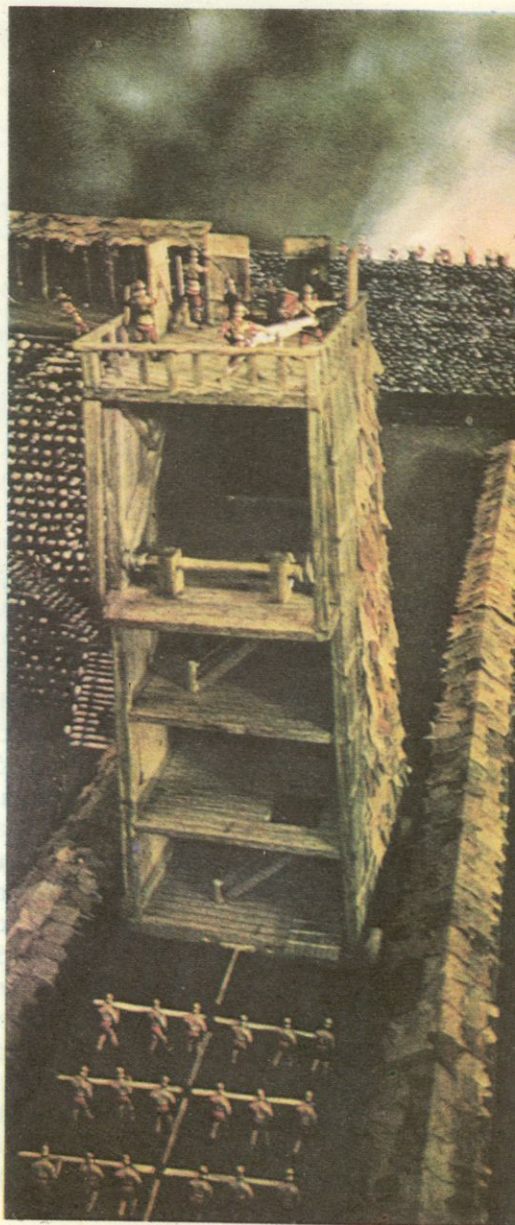
στρατιωτική μονάδα, αρχικά από 3.000 πεζούς και 300 ίππεις.

Τέλος οι Ρωμαίοι είχαν την ικανότητα όχι μόνο να κατακτούν αλλά και να διοικούν αποτελεσματικά τις χώρες που κατακτούσαν. Για να τό επιτυγχάνουν καλύτερα, έδειχναν σεβασμό στη θρησκεία, τη γλώσσα και τά έθιμα των λαών που κατακτούσαν και φρόντιζαν ή κυριαρχία τους να μην είναι πολύ καταπιεστική.

Για τις στρατιωτικές και διοικητικές ανάγκες και τη διακίνηση του εμπορίου οι Ρωμαίοι φρόντιζαν να ανοίγουν ένα πρώτης τάξεως οδικό δίκτυο, δρόμους μέ πλάκες επάνω σέ ένα είδος τσιμέντο. Μερικοί από τούς δρόμους αυτούς διατηρούνται μέχρι σήμερα. Όνομαστές έμειναν ή *Αππία* οδός στην Ιταλία και ή *Εγνατία* στη Βαλκανική.

Από τό άλλο μέρος, ή εξάπλωση του ρωμαϊκού κράτους όφείλεται στό ότι ό ελληνικός κόσμος βρέθηκε διεσπασμένος και έξασθενημένος. Διαφορετικά, είναι άμφίβολο άν ή Ρώμη θά έφτανε να γίνει κοσμοκράτειρα. Οι νίκες του Πύρρου και του Άννίβα φανέρωσαν ότι οι ρωμαϊκές λεγεώνες δέν ήταν άήττητες.

Κινητός ρωμαϊκός πύργος εφόδου, μπροστά σέ τείχη

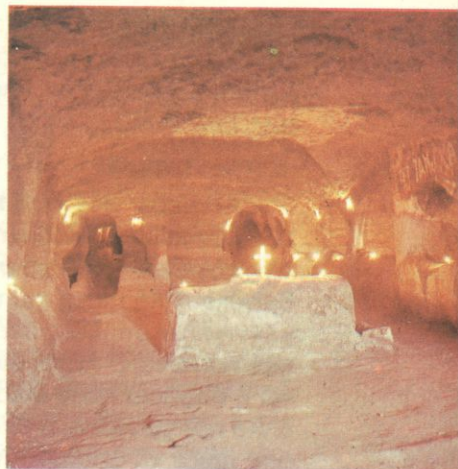
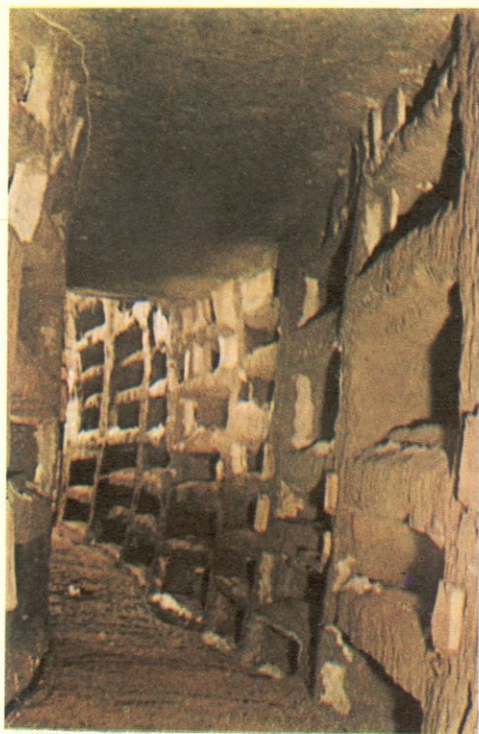
6. Ένα κοσμοϊστορικό γεγονός: η εμφάνιση καί εξάπλωση του χριστιανισμού

Μέσα στην απέραντη αυτοκρατορία είχαν βρεῖ στέγη διάφορα ἔθνη μαζί μέ τίς θρησκείες τους. Οἱ ἄνθρωποι λάτρευαν ἀνεμπόδιστα τή θεότητα πού τούς ἄρεσε, γιατί οἱ Ρωμαῖοι δέν τό ἀπαγόρευαν. Ἀπό τό ἄλλο μέρος ἐπικρατοῦσε μεγάλη ἀθεΐα, γιατί πολλοί ἄνθρωποι, μορφωμένοι κυρίως, δέν ἔμεναν ἱκανοποιημένοι μέ τίς εἰδωλολατρικές θρησκείες καί ζητοῦσαν καθοδήγηση ἀπό τούς φιλοσόφους. Ὑπῆρχε τέλος μιά μεγάλη μερίδα ἐξαθλιωμένων ἀνθρώπων, ὅπως ἦταν οἱ δοῦλοι, πού μάταια γύρευαν κάπου νά βροῦν καταφύγιο καί παρηγοριά.

Ἐκεῖνο πού ἔλειπε ἦταν μιά οἰκουμενική θρησκεία, ἀληθινή, πού ἀπό τό ἓνα μέρος νά γλυκάνει μέ ἐλπίδα τίς καρδιές τῶν κατατρεγμένων καί ἀπό τό ἄλλο νά διαλύσει τίς ἀμφιβολίες τῶν μορφωμένων. Αὐτό τό μεγάλο κενό ἦρθε νά τό καλύψει ἡ διδασκαλία τοῦ *Ἰησοῦ Χριστοῦ*, *Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ*, ἡ θρησκεία τῆς ἀγάπης. Ὁ χριστιανισμός ὑποσχέθηκε μιά θεϊκή βασιλεία, ὅπου ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἴσοι ἀπέναντι στό Θεό καί ὅπου ἡ εὐτυχία βρίσκεται στήν ἀπαλλαγή ἀπό τά ἐγκόσμια πάθη καί στήν προσφορά ἔμπρακτης ἀγάπης στό συνάνθρωπό μας.

Ὁ χριστιανισμός ξεκίνησε ἀπό τήν *Παλαιστίνη* στά χρόνια τοῦ αὐτοκράτορα *Ὀκταβιανοῦ Αὐγούστου* (30 π.Χ. — 14 μ.Χ.). Στό διάστημα τῶν τριῶν ἐπόμενων αἰώνων ἀπλώθηκε σ' ὁλόκληρη τήν αὐτοκρατορία, ἀφοῦ πρῶτα διαδόθηκε στίς ἀνατολικές ἐπαρχίες της (Συρία, Μικρά Ἀσία, Κύπρο, Ἑλλάδα).

Τρία πράγματα διευκόλυναν τήν εξάπλωση τοῦ χριστιανισμοῦ: α) *Ἡ ἀκαταμάχητη ἀλήθεια του*, πού ἱκανοποιοῦσε τίς προσ-

Κατακόμβες: Ἀριστερά στή Ρώμη καί δεξιά στή Μήλο

δοκίες ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων. β) *Τά ἐκτεταμένα σύνορα τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας*, μέσα στά ὁποῖα κυκλοφοροῦσαν ἀνεμπόδιστα οἱ νέες ἰδέες. Μέσα ἐκεῖ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, μέ τή ρωμαϊκή του ὑπηκοότητα, μπόρεσε νά κινηθεῖ μέ σχετική ἐλευθερία καί νά κηρύξει τό Εὐαγγέλιο τῆς ἀγάπης σέ ὅλα τά ἔθνη. γ) *Ἡ ἐλληνική γλώσσα*, πού τή μιλοῦσαν ἢ τήν καταλάβαιναν σέ ὅλο τό ἀνατολικό τμήμα τῆς αὐτοκρατορίας. Αὐτή τή γλώσσα χρησιμοποίησαν οἱ περισσότεροι κήρυκες τῆς νέας θρησκείας καί σ' αὐτήν γράφηκαν τά Εὐαγγέλια καί τά ἄλλα θρησκευτικά κείμενα.

Ἀργότερα, μετά τήν ἐπίσημη ἀναγνώριση τοῦ χριστιανισμοῦ, ὁ ἐκχριστιανισμός τῶν λαῶν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης ἔγινε μέ τή γλώσσα τοῦ δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, τή λατινική. Τά λατινικά ἐξακολουθοῦν καί μέχρι σήμερα νά εἶναι ἡ ἐπίσημη γλώσσα τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Ἀλλά στήν πορεία του ὁ χριστιανισμός δέ συνάντησε μόνο εὐνοϊκές περιστάσεις· ἀντιμετώπισε καί μεγάλα ἐμπόδια. *Πρῶτο ἐμπόδιο*, μέσα στήν ἴδια τήν Παλαιστίνη, στάθηκε ἡ ἀντίδραση τῶν Ἑβραίων.

Δεύτερο καί σοβαρότερο ἐμπόδιο στάθηκε ἡ ἀντίδραση τῶν ἐθνικῶν. Στήν ἀρχή ἡ ἀνεξιθρησκεία τῶν Ρωμαίων εὐνόησε τήν ἐξάπλωση τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἀλλά οἱ χριστιανοί, μέ τή νέα θρησκευτική πίστη καί τόν τρόπο τῆς ζωῆς τους, δέν ἄργησαν νά γεννήσουν ὑποψίες ὅτι ἔβαζαν σέ κίνδυνο τά θεμέλια τῆς ρωμαϊκῆς κοινωνίας. Αὐτοί διακήρυτταν τήν ἰσότητα τῶν ἀνθρώπων, ἐνῶ ἡ δουλεία ἦταν ἐπίσημα ἀναγνωρισμένη. Αὐτοί ἐπέμεναν ὅτι ἄλλο πρᾶγμα εἶναι ἡ θεϊκή καί ἄλλο ἡ κοσμική ἐξουσία, ἐνῶ ὁ νόμος ὀριζε νά ἀποδίδουν καί στόν καίσαρα θεϊκές τιμές (θυμίαμα στό ἄγαλμα τοῦ αὐτοκράτορα). Ὑστερα, ὅσο πύκνωναν οἱ τάξεις τῶν χριστιανῶν, τόσο ἀραίωνε ἡ πελατεία τῶν ἐμπόρων τῆς εἰδωλολατρίας (ιερέων, μάγων, ἀγαλματοποιῶν), καί οἱ τελευταῖοι κίνησαν γῆ καί οὐρανό ἐναντίον τῶν ὑπαιτίων. Ἡ ἴδια ἡ ζωὴ τῶν χριστιανῶν, μέ τήν ἀλληλεγγύη της, τίς «ἀγάπες» (δηλ. τά κοινά γεύματα), τήν ἱεροτελεστία τῆς θείας εὐχαριστίας, ἔδινε ἀφορμὴ σέ διαδόσεις ὅτι ἐπρόκειτο γιά συνωμοτική κίνηση ἢ γιά ἀπόκρουση ὀργάνωση μαύρης μαγείας.

Ὅλα αὐτά ἔγιναν αἰτία νά δημιουργηθεῖ ἓνα ἀντιχριστιανικό ρεῦμα, πού ὁδήγησε σέ σειρά διωγμῶν ἐναντίον τῶν χριστιανῶν ἀπό τό ἐπίσημο ρωμαϊκό κράτος. Τό ἀντιχριστιανικό ρεῦμα φούσκωνε περισσότερο σέ περιόδους κρίσιμες γιά τήν αὐτοκρατορία, ὅπως ὅταν τύχαιναν θεομηνίες (σεισμοί, πλημμύρες, πυρκαγιές, ἐπιδημίες κ.ἄ.) ἢ γίνονταν παραβιάσεις τῶν συνόρων ἀπό ἐξωτερικούς ἐχθρούς ἢ ἀνέβαιναν στήν ἐξουσία ἀνίκανοι αὐτοκράτορες καί αὐτό γίνονταν αἰτία γιά ἐσωτερικές ἀναστατώσεις κτλ. Σέ τέτοιες περπτώσεις ὁ φανατισμένος καί προληπτικός ὄχλος ξεποῦσε ἐναντίον τῶν χριστιανῶν, πού τοὺς θεωροῦσε ὑπεύθυνους γιά τήν ὀργή τῶν θεῶν. Οἱ διῶκτες αὐτοκράτορες ἔκαμαν διωγμούς εἴτε γιά νά φανοῦν ἀρεστοί στόν ὄχλο εἴτε γιά νά στρέψουν τή μανία του μακριά ἀπό τοὺς πραγματικούς ἐνόχους εἴτε γιατί πίστευαν ὅτι οἱ χριστιανοί ἀποτελοῦσαν διαλυτικό στοιχεῖο γιά τήν ἐνότητα τῆς αὐτοκρατορίας.

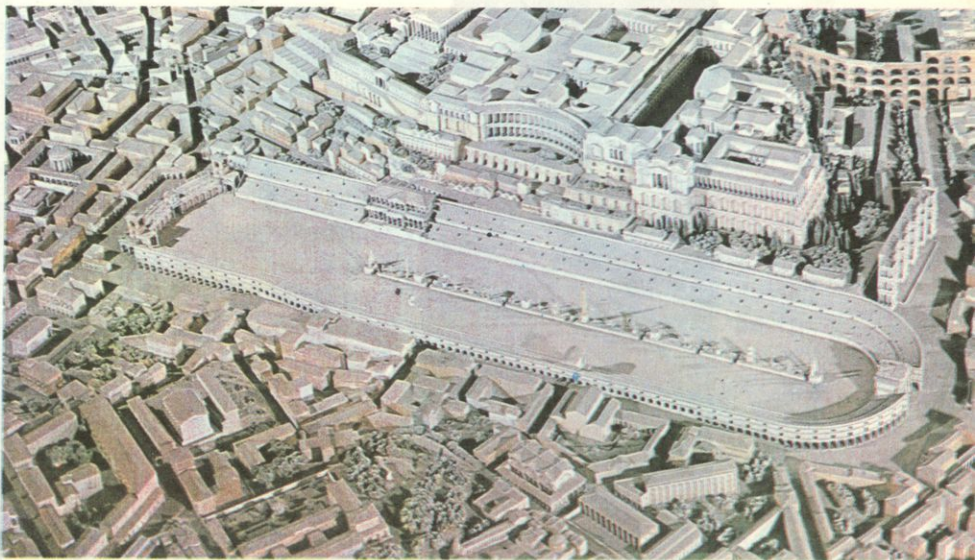
7. Οί αιώνες της ρωμαϊκής ειρήνης (30 π.Χ - 330 μ.Χ.)

Στους αιώνες αυτούς (από τον Όκταβιανό Αύγουστο ίσαμε το Μ. Κωνσταντίνο) ή ρωμαϊκή αυτοκρατορία πήρε τή μεγαλύτερή της έκταση γύρω από τή Μεσόγειο, πού τήν ονόμαζαν «ή θάλασσά μας». Στην άπέραντη αυτοκρατορία επικράτησε μακρόχρονη ειρήνη, γνωστή ως «ρωμαϊκή ειρήνη». Η ειρήνη καί ή ασφάλεια, μαζί μέ τή συνετή διακυβέρνηση όρισμένων αυτοκρατόρων, έφερε τήν οικονομική καί πολιτική πρόοδο καί μαζί τήν ένότητα των λαών πού κατοικοῦσαν στά έδάφη τής αυτοκρατορίας.

Από τον 3ο αϊ. μ.Χ. άρχισε ή παρακμή. Πολλές αίτιες όδηγησαν σ' αυτό. Οί κυριότερες ήταν ότι καινούριοι επικίνδυνοι έχθροί έκαμαν τήν εμφάνισή τους στά σύνορα, ένω στό έσωτερικό οί λεγεωνάριοι, οί πραιτοριανοί καί οί έπαρχίες έφερναν συνεχείς άναστατώσεις. Αυτή ή κατάσταση συνεχίστηκε επί έναν όλόκληρο αιώνα.

Στό τέλος έγινε φανερό ότι ή αυτοκρατορία δέν μπορούσε

Αναπαράσταση του μεγάλου Ίπποδρόμου τής Ρώμης

νά διατηρηθεῖ ὅσο ἡ πρωτεύουσα βρισκόταν τόσο μακριά ἀπὸ τίς ἀνατολικές ἐπαρχίες. Γι' αὐτό ὁ Διοκλητιανὸς χώρισε τὴν αὐτοκρατορία σὲ τέσσερις διοικήσεις καὶ κυβέρνησε μὲ τὸ σύστημα πού ὀνομάστηκε *τετραρχία*. Τελικά ἐπικράτησε ὁ *Μέγας Κωνσταντῖνος* καὶ στὰ 330 μ.Χ. μετέφερε τὴν πρωτεύουσα τῆς αὐτοκρατορίας στὴν *Κωνσταντινούπολη*, στὴ θέση πού ἦταν τὸ ἀρχαῖο Βυζάντιο.

8. Οἱ Ρωμαῖοι καὶ οἱ Ἕλληνες. Ἑλληνορωμαϊκὸς πολιτισμὸς

Ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες οἱ Ρωμαῖοι ἐπηρεάστηκαν στὴ θρησκεία τους, στὴν ἀρχιτεκτονικὴ καὶ τίς τέχνες γενικά καὶ στὸν τρόπο τῆς ζωῆς τους. Φιλοδόξησαν νά κάμουν τὴ Ρώμη δεύτερη Ἀθήνα καὶ κατὰ κάποιον τρόπο τὸ πέτυχαν. Οἱ ἀνώτερες τάξεις τὸ θεωροῦ-

Ρωμαϊκά
σύνεργα
γραφῆς

Ρωμαϊκά
έργαλεϊα

σαν ἀπαραίτητο νά στέλνουν τά παιδιά τους στά μεγάλα πολιτιστικά κέντρα τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Ἀλεξάνδρειας, τῆς Ἀντιόχειας κ.ἄ. ἢ νά παίρνουν ἰδιαίτερους Ἑλληνες δασκάλους καί αἰσθάνονταν ξεχωριστή ὑπερηφάνεια νά ξέρουν ἑλληνικά καί νά διαβάζουν τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνες συγγραφεῖς ἀπό τό πρωτότυπο.

Παράλληλα, φιλοδόξησαν νά καλλιεργήσουν τὴν ἐθνικὴ τους γλῶσσα, τὴ λατινικὴ, καί νά τὴν ἀναδείξουν ἐφάμιλλη τῆς ἑλληνικῆς — καί τό κατόρθωσαν. Σπουδαῖοι συγγραφεῖς ἔγραψαν ἀξιόλογα ἔργα — ἱστορικά, φιλοσοφικά, ρητορικά, ποιητικά - ποὺ θεωροῦνται κλασικά καί διδάσκονται καί σήμερα στά σχολεῖα καί στά πανεπιστήμια. Τέτοιοι συγγραφεῖς εἶναι, ἀνάμεσα σέ πολλοὺς ἄλλους, ὁ Κικέρωνας μέ τοὺς ρητορικοὺς του λόγους, ὁ Ἰούλιος Καίσαρας μέ τὰ ἱστορικά του ἀπομνημονεύματα, οἱ ποιητὲς Βιργίλιος καί Ὀράτιος κ.ἄ. Οἱ περισσότεροι Λατίνοι συγγραφεῖς εἶχαν γιὰ πρότυπά τους ἀρχαίους Ἑλληνες δημιουργοὺς. Ἐτσι ὁ Βιργί-

λιος στην Αινειάδα του, όπου διηγείται τις περιπέτειες του Αινεία από την Τροία στο Λάτιο, ακολουθεῖ τὰ βήματα τοῦ Ὅμηρου.

Τόσο πολύ ἐπηρεάστηκαν ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα οἱ Ρωμαῖοι, ὥστε ὁ ποιητὴς Ὁράτιος νὰ ὁμολογήσει πῶς «ἡ Ἑλλάδα κατακτημένη μέ τὸ σίδερο νίκησε τὸν κατακτητὴ καὶ ἔφερε τίς τέχνες στὸ ἀπολίτιστο Λάτιο».

Ἐκεῖ πού οἱ Ρωμαῖοι ξεπέρασαν τοὺς Ἕλληνες εἶναι ἡ νομοθεσία καὶ ἡ θαυμαστὴ κρατικὴ τους ὁργάνωση. Αὐτὴ ἡ νομοθεσία τῶν Ρωμαίων, συμπληρωμένη, ὅπως θὰ δοῦμε ἀργότερα, ἀπὸ τὸν Ἰουστινιανό, εἶναι γνωστὴ ὡς *ρωμαϊκὸ δίκαιο*, καὶ διδάσκεται σέ ὅσους σπουδάζουν νομικοὶ (δικαστές καὶ δικηγόροι).

Ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία, καὶ μέ ὅλους τοὺς διωγμούς πού ὀρισμένοι αὐτοκράτορες ἐξαπέλυσαν ἐναντίον τῶν χριστιανῶν, ὑποβόηθησε τὴν ἐξάπλωση τοῦ χριστιανισμοῦ. Καὶ τοῦτο γιατί ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, ἔχοντας καταργήσει τὰ σύνορα ἀνάμεσα στοὺς λαοὺς τῆς Μεσογείου, ἐπέτρεψε τὴν εὐκόλη μετακίνηση τῶν κηρύκων τῆς νέας θρησκείας, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέ τὴ λατινικὴ γλῶσσα προώθησε τὸ χριστιανισμό στοὺς λαοὺς τῆς δυτικῆς Εὐρώπης.

Γενικά ἀπὸ τὸ συνταίριασμα τοῦ ἑλληνικοῦ μέ τὸ ρωμαϊκὸ τρόπο σκέψης καὶ ζωῆς προῆλθε τὸ κράμα τοῦ *ἑλληνορωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ*. Ὁ ἑλληνορωμαϊκὸς πολιτισμὸς βοήθησε νὰ ἐκπολιτιστοῦν καὶ οἱ εὐρωπαϊκοὶ λαοί. Ἡ μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι τὸ ρωμαϊκὸ κράτος χρησίμεψε σάν γέφυρα, γιὰ νὰ περάσει ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς στὴν Εὐρώπη.

ΤΟ ΉΞΕΡΕΣ ΑΥΤΟ;

Οί 'Ετροῦσκοι ἢ Τυρρηνοί

— Οἱ 'Ετροῦσκοι ἢ Τυρρηνοί λέγεται ὅτι ἦρθαν ἀπὸ τῆ Μικρᾶ Ἀσίας. Ἀργότερα τοὺς χάνουμε, ἀφοῦ προηγουμένως ὠφελήθηκαν πολλὰ πράγματα ἀπ' αὐτοὺς οἱ Ρωμαῖοι. Γιατί οἱ 'Ετροῦσκοι ἦταν ἕνας πολιτισμένος λαός, πού ἤξεραν νά φτιάχνουν κανάλια γιὰ τὸ πότισμα τῶν χωραφιών, νά κατασκευάζουν θολωτοὺς ὑπονόμους καὶ ὠραῖα διακοσμημένες σαρκοφάγους καὶ ἀκόμα ἤξεραν νά ὀργανώσουν καλὰ τὸ στρατό καὶ τὸ κράτος. Ὑπάρχει πάντως ἕνα μυστήριο γύρω ἀπ' αὐτὸ τὸ λαό, γιατί οἱ ἱστορικοὶ δὲν μπόρεσαν ἀκόμα, νά διαβάσουν τίς χιλιάδες ἐπιγραφές τους.

Ἑτρουσκική σαρκοφάγος

Πραιτοριανοί,
οί σωματοφύ-
λακες του αὐ-
τοκράτορα

Τό ρωμαϊκό πολίτευμα

— Τό ρωμαϊκό κράτος πέρασε από τή *βασιλεία* στή *δημοκρατία* καί από ἐκεῖ στήν *αὐτοκρατορία*. Δυό τάξεις ὑπῆρχαν τήν ἐποχή τῆς βασιλείας: οἱ *πατρίκιοι* (οἱ παλιές ρωμαϊκές οἰκογένειες) καί οἱ *πληβεῖοι* (νεώτεροι κάτοικοι χωρίς πολιτικά δικαιώματα). Τό κράτος τό κυβερνοῦσε ὁ βασιλιάς μέ τή *σύγκλητο*. Μετά τήν κατάργηση τῆς βασιλείας τήν ἐξουσία ἀνελάμβαναν δυό ὑπάτοι, πού φοροῦσαν τήν τήβεννο καί τούς ἀκολουθοῦσαν δώδεκα *ραβδοῦχοι*. Ὑπῆρχε ἀκόμη ἓνα συμβούλιο γιά τήν ψήφιση τῶν νόμων. Ἀργότερα διαμορφώθηκαν καί ἄλλα ἀξιώματα, ὅπως ἦταν τοῦ *πραίτορα*, τοῦ *ἀνθύπατου* καί τοῦ *δημάρχου*. (Οἱ δήμαρχοι εἶχαν ὡς ἔργο τους τήν υπεράσπιση τῶν δικαιωμάτων τῶν πληβείων καί τό δικαίωμα τοῦ *βέτο*, τό δικαίωμα δηλ. νά μή δέχονται ἀποφάσεις ἀντίθετες στά συμφέροντα τῶν πληβείων). Μέ τόν καιρό οἱ πληβεῖοι κατόρθωσαν νά ἀποκτήσουν πολιτικά δικαιώματα καί νά ἐξισωθοῦν μέ τούς πατρίκιους.

Ἡ ρωμαϊκή λεγεώνα

— Ἡ λεγεώνα ἦταν στρατιωτικό σῶμα, στήν ἀρχή ἀπό εὐπορους Ρωμαίους πολίτες. Οἱ λεγεωνάριοι φοροῦσαν περικεφαλαία καί θώρακα. Στό ἄριστερό χέρι κρατοῦσαν μιά ὀρθογώνια ἀσπίδα καί στό δεξιό μακρύ κοντάρι. Στό δεξιό τους πλευρό κρεμόταν ἓνα κοντόχοντρο ξίφος. Κάθε λεγεώνα εἶχε τό ἐμβληματί της, ἓνα ὁμοίωμα κεφαλῆς ζώου ἐπάνω σέ κοντάρι: λύκαινας, ἀγριόχοιρου, ἀλόγου κ.ἄ. καί ἀετοῦ ἀργότερα (πού ἐγινε τό σύμβολο τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, τῆς βυζαντινῆς καί πολλῶν ἄλλων αὐτοκρατοριῶν).

Οἱ χῆνες τοῦ Καπιτώλιου

— Ὅταν οἱ Γαλάτες μπῆκαν καί λεηλάτησαν τή Ρώμη τό 390 π.Χ. δέν μπόρεσαν νά ἀνεβοῦν στό Καπιτώλιο, γιατί τοὺς πῆραν εἶδη-ση οἱ χῆνες τοῦ Καπιτωλίου καί ἔβαλαν τίς φωνές — μέ ἀποτέλεσμα νά ξυπνήσουν οἱ Ρωμαῖοι στρατιῶτες καί νά πάρουν θέση στά τεῖχη.

Ἡ Καρχηδόνα καί ὁ Ἀννίβας

— Ἡ Καρχηδόνα ἦταν παλιά φοινικικὴ ἀποικία, πού ἐξελίχθηκε σέ σπουδαῖο ναυτιλιακό καί ἐμπορικό κράτος μέ πολλές βάσεις στά παράλια τῆς δυτικῆς Μεσογείου καί τῆς δυτικῆς Σικελίας.

Ὅταν οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τό ἓνα μέρος κυριάρχησαν σ' ὁλόκληρη τήν Ἰταλία καί οἱ Καρχηδόνιοι ἀπὸ τό ἄλλο κυριέψαν τή Μεσσήνη,

Ρωμαϊκή τριήρης

πού εξουσιάζει τό στενό ανάμεσα στή Σικελία καί τήν Ἰταλία, ὁ πόλεμος δέν ἄργησε νά ξεσπάσει. Ἀπό τίς ἀντιμέτωπες δυνάμεις ἡ Καρχηδόνα εἶχε ὑπεροχή στό ναυτικό, ἡ Ρώμη στό στρατό ξηρᾶς.

Ὁ πρῶτος Καρχηδονιακός πόλεμος ἔγινε γιά τήν κυριαρχία τῆς Σικελίας. Γιά νά τόν κερδίσουν οἱ Ρωμαῖοι, χρειάστηκε νά ναυπηγήσουν στόλο. Ἀπό τότε ἄρχισε καί ἡ Ρώμη νά γίνεται ναυτική δύναμη.

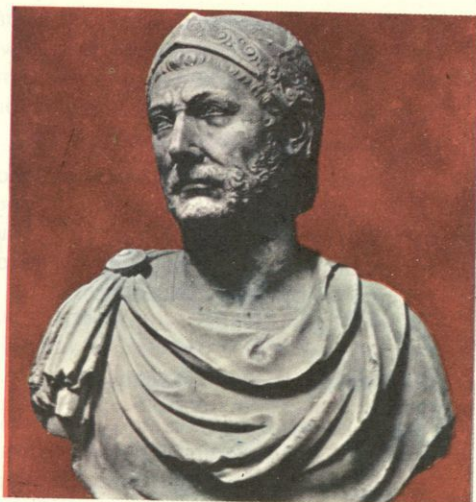
Στό δεύτερο Καρχηδονιακό πόλεμο τό ρωμαϊκό κράτος διέτρεξε πραγματικό κίνδυνο ἀπό τόν Ἀννίβα, στρατηγὸ τῶν Καρχηδονίων καί ἔναθ ἀπό τοὺς μεγαλύτερους στρατηγούς τῆς ἱστορίας. Ὁ Ἀννίβας κατόρθωσε τόν ἀπίστευτο γιά τήν ἐποχὴ του ἄθλο νά ὀδηγήσει μιὰ μεγάλη στρατιά (50.000 πεζοὺς, 10.000 ἵππεις καί 42 ἐλέφαντες) ἀπὸ τήν Ἰσπανία, τὴ Γαλλία καί μέσα ἀπὸ τίς χιονισμένες Ἀλπεις στὴν καρδιά τῆς Ἰταλίας. Στὴν Ἰταλία πέρασε ἀπὸ ἓναν αὐχένα τῶν Ἀλπεων, σὲ ὕψος 3.000 μέτρα, σκεπασμένον ἀπὸ αἰῶνια χιόνια. Καί νά σκεφθεῖ κανεῖς ὅτι ἔσερνε μαζί του 42 ἐλέφαντες! Ὡσπου νά φθάσει στὸν προορισμό του εἶχε χάσει περίπου 20.000 ἄντρες! Ὅσοι σώθηκαν ἔμοιαζαν μὲ ἀγριανθρώπους, κι ἴσως αὐτὸς νά εἶναι ὁ λόγος πού διαδόθηκε στὴν Ἰταλία ὅτι ὁ στρατὸς τοῦ Ἀννίβα τρεφόταν μὲ ἀνθρώπινες σάρκες...

Σὲ μιὰ σειρά ἀπὸ σοφὰ σχεδιασμένες μάχες κατατρόπωσε τοὺς Ρωμαίους. Σὲ μιὰ φάση τοῦ πολέμου ἔφθασε καί ἔξω ἀπὸ τὴ Ρώμη (τότε ἀκούστηκε μέσα στὴν πόλη ἡ κραυγὴ τοῦ πανικοῦ: «ὁ Ἀννίβας μπροστὰ στίς πύλες!»). Ἀλλὰ δέν μπόρεσε ἔγκαιρα νά ἐκμεταλλευτεῖ τίς μεγάλες νίκες του. Ἔτσι οἱ Ρωμαῖοι βρῆκαν τὸν καιρὸ νά ἀνασυνταχθοῦν καί μὲ ἐπικεφαλῆς τὸ Σκιπίωνα (τόν «Ἀφρικανό», ὅπως ἐπονομάστηκε) νά μεταφέρουν τὸν πόλεμο στὴν Ἀφρική. Ὁ Ἀννίβας ὑποχρεώθηκε τελικὰ νά ἐγκαταλείψει τὴν Ἰταλία καί νά σπεύσει στὴν Καρχηδόνα, ἀλλὰ χωρὶς νά φέρει ἀποτέλεσμα. Στὸν πόλεμο αὐτὸ ἔπесαν στὰ χέρια τῶν Ρωμαίων καί οἱ ἑλληνικὲς Συρακοῦσες, παρ' ὅλες τίς πρσπάθειες τοῦ Ἀρχιμήδη νά ἐνισχύσει μὲ τίς μηχανές του τὴν ἄμυνα τῆς πόλης.

Ἡ οἰκογενειακὴ καί κοινωνικὴ ζωὴ τῶν Ρωμαίων

— Ἡ ρωμαϊκὴ οἰκογένεια ἦταν ἱερός θεσμός. Ὁ πατέρας εἶχε ἀπολυτὴ ἐξουσία ἐπάνω στὰ μέλη τῆς οἰκογένειας καί ὅλοι τὸν σέβονταν καί τὸν υπάκουαν. Μεγάλη θέση εἶχε ἐπίσης ἡ οἰκοδόμοινα, ἡ μητέρα. Ἡ οἰκογενειακὴ ζωὴ ἀκολουθοῦσε αὐστηροὺς κανόνες καί ἦταν λιτὴ.

Προτομή του Άννίβα

Ρωμαῖος στρατιώτης σκοτώνει τόν Ἀρχιμήδη στίς Συρακοῦσες (ψηφιδωτό)

— Τὴν ἐποχὴ τῆς αὐτοκρατορίας οἱ μισὲς περίπου μέρες τὸ χρόνο ἦταν ἀφιερωμένες στὰ θεάματα: *μονομαχίες* καὶ *ἵπποδρομίες*. Στὶς μονομαχίες, πού φαίνεται νά τίς πῆραν οἱ Ῥωμαῖοι ἀπὸ τοὺς Ἑτρούσκους, χιλιάδες δυστυχισμένοι σκοτώνονταν κάτω ἀπὸ οὐρλιάσματα χαρᾶς τοῦ πλήθους.

— Οἱ πλούσιοι Ῥωμαῖοι ξόδευαν μεγάλο μέρος ἀπὸ τὰ εἰσοδήματά τους στὰ συμπόσια. Στὰ συμπόσια ἔτρωγαν κι ἔπιναν ξαπλωμένοι στὸ πλái πάνω σέ ἀνάκλιντρα μέ τὸ πιάτο τοῦ φαγητοῦ μπροστά τους. Ἐτρωγὰν μέ τὰ δάχτυλα καὶ κατανάλωναν μεγάλες ποσότητες ἀπὸ ἐκλεκτὰ φαγητὰ καὶ ποτὰ.

Ῥωμαῖοι πολῖτες καὶ δοῦλοι

— Στὴ Ρώμη οἱ *δοῦλοι*, πού προέρχονταν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς, ἦταν δεκαπλάσιοι περίπου ἀπὸ τοὺς ἐλεύθερους πολῖτες. Ἄν κανεὶς δοκίμαζε νά δραπετεύσει, χάραζαν στὸ μέτωπό του μέ πυρωμένο σίδερο τὰ ἀρχικὰ τῆς λέξης «φυγάδας» (FUG).

Ῥωμαϊκὰ κτίσματα καὶ δρόμοι

— Μέσα στὴ Ρώμη ὑπῆρχαν 100 περίπου ναοί, 322 ἱερά, 22 ἔ-

Σπίτι πλούσιων ἐμπόρων στὴν Πομπηία

φιπποὶ ἀνδριάντες, 164 ἀγάλματα θεῶν ἐπίχρυσα ἢ ἀπὸ φίλντισι
κι ἄλλα 3.785 μπρούτζινα, 36 μαρμάρινες καὶ 7 πέτρινες ἀψίδες
θριάμβου καὶ 11 θριαμβικοὶ κίονες (δηλ. κίονες ποὺ θύμιζαν με-
γάλες νίκες).

— Τὸ Κολοσσαῖο χωροῦσε 87.000 καὶ ὁ μεγάλος Ἰππόδρομος
400.000 θεατές.

— Τὸ ὑπέδαφος τῆς πρωτεύουσας ἦταν σκαμμένο σάν μυρμηγκο-
φωλιά ὅλο ὑπνόνους καὶ γαλαρίες μέ τὰ νεκροταφεῖα τῶν πτω-
χῶν (κατακόμβες).

— Ἡ Ἑγνατία ἦταν ρωμαϊκὸς δρόμος, ποὺ ἄρχιζε ἀπὸ τὸ Δυρρά-
χιο τῆς σημερινῆς Ἀλβανίας καὶ ἔφθανε ὡς τὴ Θεσσαλονίκη τὸν
4ο μ.Χ. αἰ. προεκτάθηκε ὡς τὴν Κωνσταντινούπολη. Ἡ Ἑγνατία
μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ συνέχεια τῆς Ἀππίας οἰδοῦ, ποὺ ἔνωνε τὴ Ρώμη
μέ τὸ Βρινδῆσιο.

Μιά ἐπαίσχυντη παρέλαση

— Ὁ ὕπατος Φλαμίνιος μετὰ τὴ συντριβὴ τοῦ Φιλίππου Ε΄ τῆς
Μακεδονίας στὶς Κυνὸς Κεφαλές ἔκαμε παρέλαση στὴ Ρώμη μέ
500 μαρμάρινα ἢ χάλκινα ἀγάλματα, ἀρπαγμένα ἀπὸ τὴν Ἑλλά-
δα!

Τὸ Κολοσσαῖο τῆς Ρώμης (ἀμφιθέατρο γιὰ μόνομαχίες)

Ἡ πύλη τοῦ Ἀδριανοῦ στήν Ἀθήνα

Ὅνομαστοί Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες καί ἔργα τους

— Μετά τόν Ὁκταβιανό Αὐγουστο σπουδαιότεροι αὐτοκράτορες ἦταν οἱ Φλάβιοι καί οἱ Ἀντωνῖνοι. Οἱ Φλάβιοι κατασκεύασαν τό τεράστιο ἀμφιθέατρο Κολοσσαῖο τῆς Ρώμης (80 μ.Χ.). Ἀπό τούς Ἀντωνίνους ὁ Ἀδριανός (117-138 μ.Χ.) ἔκαμε διάφορα ἔργα στήν

Ἀθήνα (Ἀδριάνειο ὑδραγωγεῖο, πύλη Ἀδριανοῦ, ἀποπεράτωση ναοῦ Ὀλυμπίου Διός). Στίς ἡμέρες τοῦ ὀπλοῦσιος Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς κατασκεύασε τὸ Ὡδεῖο πού εἶναι κάτω ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη, ὅπου δίδονται σήμερα παραστάσεις ἀρχαίων θεατρικῶν ἔργων καὶ συναυλίες.

Ὁ πιὸ εἰρηνόφιλος αὐτοκράτορας ἦταν ὁ Ἀντωνίνος ὁ Εὐσεβής. Ὁ Μάρκος Αὐρήλιος πάλι ἦταν θαυμαστής τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ πνεύματος. Ἐγραψε μάλιστα καὶ φιλοσοφικὸ ἔργο στὰ ἐλληνικὰ μέ τὸν τίτλο «Τὰ εἰς ἑαυτὸν».

Ἑλληνικοὶ καὶ λατινικοὶ ἀριθμοὶ

— Γιά νά παραστήσουν τοὺς ἀριθμοὺς οἱ Ῥωμαῖοι χρησιμοποιοῦσαν, ὅπως καὶ οἱ Ἕλληνες, τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου τους. Ἡ ἀντιστοιχία ἀνάμεσα στὰ σημερινὰ σύμβολα, στὰ ἐλληνικὰ καὶ στὰ λατινικὰ εἶναι ἡ ἐξῆς:

Σημερινὰ σύμβολα	Ἑλληνικὰ σύμβολα	Λατινικὰ σύμβολα
1	α'	I
2	β'	II
3	γ'	III
4	δ'	IV
5	ε'	V
6	ς'	VI
7	ζ'	VII
8	η'	VIII
9	θ'	IX
10	ι'	X
11	ια'	XI
19	ιθ'	XIX
20	κ'	XX

Ἰουλιανὸ ἡμερολόγιο

— Τὸ ἡμερολόγιο πού χρησιμοποιοῦμε σήμερα εἶναι, μέ μικρὴ διόρθωση, αὐτό πού καθιέρωσε ὁ Ἰούλιος Καίσαρας μερικὲς δεκαετίες π.Χ. μέ τὴ βοήθεια τοῦ Ἑλλήνα ἀστρονόμου Σωσιγένη (Ἰουλιανὸ ἡμερολόγιο). Πρὸς τιμὴν τοῦ Ἰουλίου Καίσαρα πῆρε καὶ ὁ μῆνας Ἰούλιος τὸ ὄνομά του, καθὼς καὶ ὁ ἐπόμενος μῆνας

αργότερα τό ὄνομα τοῦ Ὀκταβιανοῦ Αὐγούστου. Γιά νά μήν ἔχει μάλιστα ὁ Αὐγουστος λιγότερες ἡμέρες ἀπό τόν Ἰούλιο, τοῦ πρόσθεσαν μιά ἡμέρα, πού τήν πήραν ἀπό τό Φεβρουάριο. Τά ὀνόματα τῶν μηνῶν ἔχουν λατινική προέλευση.

Οἱ ὀνομασίες Γραικοί καί Ρωμιοί

— Οἱ νεώτεροι Ἕλληνες ἔχουμε καί τά ὀνόματα Γραικοί καί Ρωμιοί. Τό ὄνομα Γραικοί εἶναι ἀρχαῖο ἐλληνικό, τό πήραν οἱ Λατίνοι, κι ἀπ' αὐτούς οἱ Εὐρωπαῖοι — κι ἀπό κεῖ ξαναγύρισε σ' ἐμᾶς. Τό «Ρωμιοί» μᾶς ἔμεινε ἀπό τήν ἐποχή πού ἡμαστέ ὑποτελεῖς στούς Ρωμαίους καί τό ἴδιο συνεχίστηκε στή βυζαντινὴ ἐποχή καί στήν ἐποχή τῆς τουρκοκρατίας.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1) Πόσα χρόνια διατηρήθηκε τό ρωμαϊκό κράτος; ('Υπολόγισε από τήν ίδρυση τῆς Ρώμης ὡς τή μεταφορά τῆς πρωτεύουσας στήν Κωνσταντινούπολη).

.....

2) Πόσα χρόνια χρειάστηκαν οἱ Ρωμαῖοι νά ὑποτάξουν τήν Ἑλλάδα; ('Υπολόγισε ἀπό τή μάχη στίς Κυνός Κεφαλές ὡς τήν καταστροφή τῆς Κορίνθου).

.....

3) Τί θυμᾶσαι ἀπό τή ρωμαϊκή ἱστορία;

Ἀναζήτησε στό τέλος μέσα σέ παρένθεση, τίς λέξεις πού λείπουν. Εἶναι ἀνακατεμένες.

— Ὁ πιό ὀνομαστός λόφος τῆς Ρώμης: Κ _ _ _ _ _

— Ἑλληνικά σημαίνει καί σωματική δύναμη: Ρ _ _ _

— Στίς ὄχθες του χτίστηκε ἡ Ρώμη: Τ _ _ _ _ _

— Τεράστιο ἀμφιθέατρο πού ἔχτισαν οἱ Φλάβιοι:

Κ _ _ _ _ _

— Ἐφτασε ἴσαμε ἔξω ἀπό τίς πύλες τῆς Ρώμης: Ἀ _ _ _ _ _

— Οἱ παλιές ρωμαϊκές οἰκογένειες: π _ _ _ _ _

— Ὀνομαστός Ρωμαῖος ρήτορας: Κ _ _ _ _ _

— Ὀνομαστός Λατίνος ποιητής: Ὁ _ _ _ _ _

— Μεγάλη ἀντίπαλος τῆς Ρώμης: Κ _ _ _ _ _

— Ἐκεῖ ἐγκαταστάθηκε ὁ Αἰνεΐας: Λ _ _ _ _

— Ἐγγραψε τήν «Αἰνεΐαδα»: Β _ _ _ _ _

— Ὁ Χριστός γεννήθηκε, ὅταν ἦταν αὐτός αὐτοκράτορας:

Ο _ _ _ _ _ Α _ _ _ _ _

— "Έτσι ονομαζόταν τό συμβουλιο τοῦ Ρωμαίου βασιλιᾶ:

Σ _ _ _ _ _

— Ἐπονομάστηκε «Ἀφρικανός»: Σ _ _ _ _ _

— Ἡ χαρακτηριστικὴ στρατιωτικὴ μονάδα τῶν Ρωμαίων:

λ _ _ _ _ _

— Ρωμαῖοι χωρὶς πολιτικά δικαιώματα: π _ _ _ _ _

— Ἀνισόρροπος Ρωμαῖος αὐτοκράτορας ποῦ ἔβαλε φωτιά στὴ Ρώμη: Ν _ _ _ _ _

— Μεγάλος ρωμαϊκὸς δρόμος στὴν Ἰταλία: Ἀ _ _ _ _

— Καταπλακώθηκε ἀπὸ ἔκρηξη τοῦ Βεζούβιου: Π _ _ _ _ _

— Ἦξεραν νὰ κατασκευάζουν θολωτοὺς ὑπονόμους:

Ἐ _ _ _ _ _

— "Έτσι λέγονταν οἱ ἐλληνικὲς ἀποικίες στὴν Κάτω Ἰταλία καὶ Σικελία: Μ _ _ _ _ Ἐ _ _ _ _

— Προειδοποίησε τοὺς Ἕλληνες γιὰ τὸν κίνδυνο ποῦ ζύγωνε ἀπὸ τὴν Ἰταλία: Ἀ _ _ _ _ _

— Ὀνομάστηκε ἀπὸ τὸν Πολύβιο «ὁ ἔσχατος τῶν Ἑλλήνων»:

Φ _ _ _ _ _

— Προσπάθησαν νὰ ἀνορθώσουν τὴν ξεπεσμένη Σπάρτη:

Ἀ _ _ _ καὶ Κ _ _ _ _ _

— Μεγάλος ρωμαϊκὸς δρόμος στὴ Βαλκανικὴ: Ἐ _ _ _ _ _

— Νεκροταφεῖα σέ ὑπόγειες στοές: κ _ _ _ _ _

— Δικαίωμα τῶν Ρωμαίων δημάρχων νὰ μὴ δέχονται ἀποφάσεις ἀντίθετες στὰ συμφέροντα τῶν πληθείων: β _ _ _

(βέτο - Καπιτώλιο - Ρώμη - κατακόμβες - Έγνατία - Τίβερης - Κολοσσαίο - Άγης καί Κλεομένης - Φιλοποίμην - Άγέλαος - Μεγάλη Ελλάδα - Άννίβας - πατρίκιοι - Κικέρωνας - Όράτιος - Καρχηδόνα - Έτρούσκοι - Πομπηία - Λάτιο - Βιργίλιος - Όκταβιανός Αϋγουστος - σύγκλητος - Σκιπίωνας - λεγεώνα - πληβείοι - Νέρωνας - Άππία).

4) Ζευγάρωσε τίς παρακάτω ανάκατες λέξεις:

Βεζούβιος, Βιργίλιος, Πύρρος, Φλάβιοι, Άχαϊκή Συμπολιτεία, δήμαρχοι, Όκταβιανός Αϋγουστος, Νέρωνας, Λάτιο, Πομπηία, «πύρρειος νίκη», Λατίνοι, Άρατος καί Φιλοποίμην, γέννηση Χριστοϋ, πυρπόληση Ρώμης, διωγμοί, βέτο, Κολοσσαίο, Αινειάδα, κατακόμβες.

Παράδειγμα

Βεζούβιος - Πομπηία

Βιργίλιος - Αινειάδα

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

5) Έλληνορωμαϊκή άκρσστιχίδα

Τά άρχικά τών παρακάτω λέξεων σχηματίζουν τό επίθετο, πού ύ-

πάρχει πρώτο στο έγχειρίδιο της φετινής σας 'Ιστορίας (άρσενικό γένος).

1) _ _ _ _ _ ή _ _ _ _ _

2) _ _ _ _ _

3) _ _ _ _ _

4) _ _ _ _ _

5) _ _ _ _ _

6) _ _ _ _ _

7) _ _ _ _ _

8) _ _ _ _ _

- 1) Ταιριάζει οποιοδήποτε από τα δύο θετά παιδιά της λύκαινας.
- 2) Τό έχτισε ό 'Ηρώδης ό 'Αττικός κάτω άπ' τήν 'Ακρόπολη.
- 3) 'Αγριο θέαμα, πού τό βρήκαν οί Ρωμαίοι άπ' τούς 'Ετρούσκους.
- 4) Σύμφωνα μέ τήν παράδοση, οί Λατίνοι κατάγονται άπ' αυτόν.
- 5) 'Η χώρα πού έχει πρωτεύουσα τή Ρώμη.
- 6) Οί χήνες του έσωσαν τή Ρώμη.
- 7) Λατίνος ποιητής.
- 8) 'Ο 'Αρχιμήδης ένίσχυε τήν άμυνά της μέ τίς μηχανές του.

6) Ποιό είναι τό σωστό;

'Η 'Ελλάδα ύποδουλώθηκε στους Ρωμαίους, γιατί:

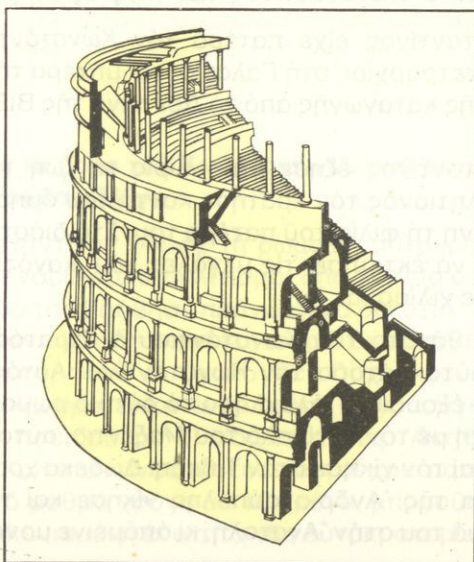
- 1) Οί 'Ελληνες ώς τό τέλος έμειναν χωρισμένοι σέ μικρά κρατίδια.
- 2) Οί Ρωμαίοι κατάγονταν από τούς Τρῶες.
- 3) Οί 'Ελληνες δέν άκουσαν τή φωνή του 'Αγέλαου, πού τούς συμβούλευε νά πιαστούν χέρι χέρι, όπως εκείνοι πού περνούν όρμητικό ποτάμι.
- 4) Τά έλληνικά κρατίδια σπαράσσονταν από έμφύλιες διαμάχες.
- 5) Οί ρωμαϊκές λεγεῶνες ήταν άήττητες.
- 6) 'Ο Πύρρος δέν κατάφερε νά γίνει ό Μέγας 'Αλέξανδρος της Δύσης.
- 7) Οί 'Ελληνες έδιναν δικαίωμα στους Ρωμαίους νά άνακατεύονται στίς ύποθέσεις τους.

Δυό από τίς παραπάνω άπαντήσεις δέν είναι σωστές.

7) Σκέψου και απάντησε:

Τό ελληνικό πνεῦμα νίκησε τή ρωμαϊκή βαρβαρότητα. Ποῦ τό βλέπεις καί ποῦ δέν τό βλέπεις αὐτό;

- 1) Τό ἀναγνώρισε ἕνας μέγας Λατίνος ποιητής, ὁ Ὀράτιος.
- 2) Οἱ Ρωμαῖοι μιμήθηκαν τοὺς Ἕλληνες στίς καλές τέχνες καί γέμισαν τή Ρώμη καί ἄλλες πόλεις μέ πλῆθος ὠραίους ναοὺς καί ἀγάλματα.
- 3) Ὁ Νέρωνας ἔβαλε φωτιά στή Ρώμη, γιά νά πάρει μιά ἰδέα πῶς φαίνονταν ἡ Τροία, ὅταν τήν πυρπόλησαν οἱ Ἕλληνες.
- 4) Ἕνας ἄλλος μέγας Λατίνος ποιητής, ὁ Βιργίλιος, ὅταν ἔγραφε τήν «Αἰνείαδα», εἶχε γιά πρότυπό του τόν Ὅμηρο.
- 5) Οἱ πλούσιοι Ρωμαῖοι ἔστελναν τὰ παιδιά τους στά μεγάλα μορφωτικά κέντρα τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Ἀλεξάνδρειας καί τῆς Ἀντιόχειας ἢ τοὺς ἔβαζαν ἰδιίτερους Ἕλληνες δασκάλους.
- 6) Οἱ Ρωμαῖοι ἐνιωθάν ὑπερηφάνεια, ὅταν μάθαιναν νά μιλοῦν ἑλληνικά.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

1

Ο ΜΕΓΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ (306 - 337 μ.Χ.)

ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ

1. Ποιός ήταν ο Κωνσταντίνος και πώς έγινε μονοκράτορας

Ο Κωνσταντίνος είχε πατέρα τόν *Κωνσταντίο* τόν *Χλωρό*, καίσαρα τής τετραρχίας στή Γαλατία, καί μητέρα τήν *Ελένη*, πού ήταν ελληνικής καταγωγής από τόν Δρέπανο τής Βιθυνίας καί χριστιανή.

Ο Κωνσταντίνος έζησε από νωρίς τή ζωή του στρατοπέδου. Ο Διοκλητιανός τόν κράτησε κοντά του όμηρο, γιά νά έχει έξασφαλισμένη τή φιλία του πατέρα του. Στο διάστημα αυτό είχε τήν εύκαιρία νά εκτιμήσει τίς μεγάλες του ικανότητες καί πολύ νέο τόν έκαμε χιλιάρχο.

Μετά τόν θάνατο του Κωνσταντίου ο στρατός στή Γαλατία ανακήρυξε αυτοκράτορα τόν Κωνσταντίνο. Αυτός, γιά νά εξασφαλίσει τήν έξουσία σ' όλόκληρο τόν δυτικό ρωμαϊκό κράτος, έδωσε μιά μάχη μέ τόν αντίπαλό του *Μαξέντιο*, αυτοκράτορα τότε τής Ρώμης, καί τόν νίκησε στόν Τίβερη. Δώδεκα χρόνια αργότερα στήν πεδιάδα τής *Ανδριανούπολης* νίκησε καί τόν *Λικίνιο*, συναυτοκράτορα του στήν *Ανατολή*, κι απόμεινε μονοκράτορας.

Ἀριστερά: Γλυπτὴ παράσταση τῆς τετραρχίας ἐπὶ Διοκλητιανοῦ, μὲ τοὺς δύο Αὐγουστούς καὶ τοὺς δύο Καίσαρες. Δεξιά: Κεφάλι τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ἀπὸ ἀγαλμα κολοσσιαίων διαστάσεων, πού ἔχει στηθεὶ στὴ Ρώμη.

2. Ποιά ἦταν τὰ ἔργα τοῦ Κωνσταντίνου πού ἔκαναν τὴν ἱστορία νά τὸν ὀνομάσει Μέγα

Ὁ Κωνσταντίνος ἔσωσε τὴ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία, καὶ μαζί της τὸν ἑλληνορωμαϊκὸ πολιτισμό, ἀπὸ βέθαιο ἀφανισμό. Ἡ μεγαλοσύνη του τὸν βοήθησε πράγματι νά δεῖ ὅτι:

α) Ὁ χριστιανισμός ἦταν μιά καινούρια δύναμη μέσα στο κράτος, στὴν ὁποία μπορούσε νά ὑπολογίζει. Οἱ χριστιανοὶ ἦταν ἄνθρωποι μὲ πίστη καὶ πρότειναν ἕναν τρόπο ζωῆς ἀσύγκριτα καλύτερο ἀπὸ ἐκεῖνον πού ζοῦσαν οἱ εἰδωλολάτρες. Ἀντίθετα μὲ τὸ Διοκλητιανό, ὁ Κωνσταντίνος πίστευε ὅτι οἱ χριστιανοί, πού πλήθαιναν μὲ γοργό ρυθμὸ χρόνον μὲ τὸν χρόνον, μπορούσαν νά ἐξασφαλίσουν τὴν κλονισμένη ἐνότητα τῆς αὐτοκρατορίας.

Ἄψίδα τοῦ Μ. Κωνσταντίνου πού χτίστηκε στή Ρώμη σέ ἀνάμνηση τῆς νίκης ἐναντίον τοῦ Μαξεντίου.

β) Ἡ αὐτοκρατορία χρειαζόταν μιὰ καινούρια πρωτεύουσα, μακριά ἀπό τήν εἰδωλατρική καί ξεπεσμένη πιά Ρώμη, πιό κοντά στίς ἀνατολικές ἐπαρχίες, πού κινδύνευαν νά πέσουν στά χέρια γειτονικῶν λαῶν, καί στό κέντρο ἐλληνικῶν καί χριστιανικῶν πληθυσμῶν, πού ἀπό ἐδῶ καί πέρα θά ἀποτελοῦσαν τόν κορμό τῆς αὐτοκρατορίας.

Ὁ χριστιανισμός βρίσκει τόν προστάτη του

Ὁ Κωνσταντίνος εἶχε καί προσωπικούς λόγους νά συμπαθεῖ τοὺς χριστιανούς, ἀφοῦ ἡ μητέρα του ἦταν χριστιανή. Οἱ χριστιανοὶ ἀνταπέδωσαν τή συμπάθεια καί πύκνωσαν τίς τάξεις τοῦ στρατοῦ του. Ἡ συμπάθειά τους ἔγινε ἀσυγκράτητος ἐνθουσιασμός, ὅταν εἶδαν μπροστά ἀπό τίς στρατιωτικές μονάδες νά κυματίζει τό λάβαρο μέ τά σύμβολα τοῦ χριστιανισμοῦ.

Ο ιστορικός Ευσέβιος αναφέρει ότι ο Κωνσταντίνος ένα μεσημέρι είδε στον ουρανό τό σημεῖο τοῦ Σταυροῦ καί ἀπό κάτω τήν ἐπιγραφή «ἐν τούτῳ νίκα». Σύμφωνα μέ τόν ἴδιο ἱστορικό, τήν ιδέα τοῦ λαθάρου τήν ἔδωσε στόν Κωνσταντίνο ὁ Χριστός, ὅταν τό βράδυ παρουσιάστηκε στόν ὕπνο του καί τόν συμβούλεψε νά κάμει ὁμοίωμα τοῦ σημείου, πού θά προστάτευε τό στρατό του στόν πόλεμο καί θά τοῦ χάριζε τή νίκη.

Στή μάχη μέ τά εἰδωλολατρικά στρατεύματα τοῦ Μαξεντίου οἱ χριστιανοί στρατιῶτες τοῦ Κωνσταντίνου πολέμησαν μέ γενναιότητα καί τοῦ χάρισαν πράγματι τή νίκη. Ἔτσι ὁ Κωνσταντίνος ἐξασφάλισε τήν ἐπικράτησή του μέ τήν ὑποστήριξη τῶν χριστιανῶν.

Τόν ἐπόμενο χρόνο (313 μ.Χ.) στό Μεδιόλανο (Μιλάνο) τῆς βόρειας Ἰταλίας ὁ Κωνσταντίνος ὑπέγραψε μαζί μέ τό Λικίνιο ἕνα διάταγμα ἀνεξιθρησκείας. Τό διάταγμα αὐτό ἀναγνώριζε σέ ὅλους τοὺς ὑπηκόους τῆς αὐτοκρατορίας, εἰδωλολάτρες καί χριστιανούς, τό δικαίωμα νά λατρεύουν ἐλεύθερα τό θεό τῆς ἐκλογῆς τους. Οἱ διωγμοί σταμάτησαν, οἱ φυλακισμένοι καί ἐξόριστοι μάρτυρες τῆς πίστες ἀφέθηκαν ἐλεύθεροι, οἱ χριστιανοί βγήκαν

Τό ὄραμα τοῦ Κωνσταντίνου

από τις κατακόμβες στο φῶς τῆς ἡμέρας καί ἄρχισαν νά χτίζουν τῖς ἐκκλησίες τους.

Ὁ ἴδιος δέ βαπτίσθηκε χριστιανός παρά μόνο λίγο πρὶν πεθάνει. Ἀπ' ὅσα προέβλεπε ἡ αὐτοκρατορική εἰδωλολατρική παράδοση, κατάργησε μόνο τὴ λατρεία τοῦ αὐτοκράτορα στούς ναοὺς, ἐνῶ διατήρησε ὅλους τοὺς τίτλους τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς παλιᾶς θρησκείας τῆς Ρώμης. Ἔτσι ἔκαμε, γιατί οἱ περισσότεροι ὑπήκοοι ἦταν ἀκόμα εἰδωλολάτρες κι αὐτός αὐτοκράτορας ὅλων τῶν Ρωμαίων. Αὐτό δέν τόν ἐμπόδισε νά δείχνει τὴν προτίμησή του στὴ χριστιανική θρησκεία: Προτιμοῦσε τοὺς χριστιανούς στὶς δημόσιες θέσεις, ὅρισε τὴν Κυριακὴ ἡμέρα ἀργίας, κατάργησε τὸ σταυρικὸ θάνατο κ.ἄ.

Ὅταν μέσα στὴν ἴδια τὴν Ἐκκλησία παρουσιάστηκαν ἀσυμφωνίες γύρω ἀπὸ ὀρισμένα ζητήματα τῆς χριστιανικῆς πίστες, ὁ Κωνσταντῖνος ἔδειξε φανερά τὴν ἀνησυχία του. Γιατί φοβήθηκε ὅτι οἱ ἀσυμφωνίες αὐτές, πού ὀνομάστηκαν αἵρέσεις, θά διαιροῦσαν τοὺς χριστιανούς, πράγμα πού θά ὀδηγοῦσε στὴ διάσπαση τῆς ἐνότητας τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους. Ἔτσι γιὰ τὴν αἵρεση τοῦ Ἀρείου (ἐνός ἱερέα ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια, πού δίδασκε ὅτι ὁ Χρι-

Ὁ Κωνσταντῖνος ἐναντίον τῶν ἀντιπάλων του

στός είναι κτίσμα του Θεού) ο Κωνσταντίνος συνεκάλεσε την Α' Οικουμενική Σύνοδο στη Νίκαια της Μ. Ασίας (325 μ.Χ.). Στη σύνοδο πήραν μέρος 318 Πατέρες της Έκκλησίας απ' όλη την αυτοκρατορία και καταδίκασαν τον άρειανισμό.

Ο Κωνσταντίνος πίστευε ότι είναι απόλυτος μονάρχης «ἐλέω Θεοῦ», ότι δηλαδή ο Θεός τον είχε όρίσει αντιπρόσωπό του επάνω στη γη. Γι' αυτό και σέ ό,τι έκανε, έδινε ιερατικό χαρακτήρα. Ήθελε επίσης νά έχει λόγο στις υποθέσεις της Έκκλησίας και νά παίρνει μέρος στις συνόδους μαζί μέ τούς επισκόπους της. Στη Σύνοδο της Νικαίας εκείνος άνοιξε τή συζήτηση. Από αυτόν και πέρα ή Έκκλησία άναγνώρισε τό προβάδισμα του αυτοκράτορα. Άλλά και οι αυτοκράτορες άργότερα από τόν πατριάρχη έπαιρναν τό στέμμα.

Η μητέρα του Κωνσταντίνου Έλένη, πού ο γιός της τήν άνακήρυξε αυγούστα, άφιέρωσε τόν καιρό της σέ έργα χριστιανικής φιλανθρωπίας. Τόν άλλο χρόνο μετά τή Σύνοδο της Νικαίας πήγε στην Παλαιστίνη και κάνοντας άνασκαφές βρήκε τόν Πανάγιο Τάφο και τόν Τίμιο Σταυρό. Θεμελίωσε επίσης τό ναό της Άναστάσεως και άλλους ναούς στά μέρη όπου έζησε ο Χριστός.

Γιά τίς μεγάλες ύπηρεσίες τους στό χριστιανισμό ή Έκκλησία άνακήρυξε τό Μεγάλο Κωνσταντίνο και τή μητέρα του ίσαποστόλους και τούς κατέταξε στους Άγίους της. Εορτάζονται και οι δύο στις 21 Μαΐου.

Ο έλληνισμός του μεσαίωνα βρίσκει τό έθνικό του κέντρο

Ο Κωνσταντίνος έχτισε τή νέα πρωτεύουσα της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας στη δυτική άκτή του Βοσπόρου, στην τοποθεσία όπου στην αρχαιότητα οι Μεγαρείς άποικοι μέ τό Βύζαντα είχαν ιδρύσει τό Βυζάντιο. Η πόλη του Κωνσταντίνου όνομάστηκε στην αρχή Νέα Ρώμη και άργότερα Κωνσταντινούπολη.

Η θέση της νέας πρωτεύουσας ήταν έξαιρετική. Θέση κλειδί ανάμεσα στό άνατολικό και δυτικό τμήμα της αυτοκρατορίας. Σπουδαίος συγκοινωνιακός κόμβος: ανάμεσα στό τέρμα της Έγνατίας όδου και στη Μικρά Άσία και ανάμεσα στη Μεσόγειο και στόν Εϋξεινο Πόντο, όπου καταλήγει ο Δούναβης και άλλα πλωτά ποτάμια της Εϋρώπης.

Ἡ ρωμαϊκή αὐτοκρατορία βρίσκει τὸν ἀναδιοργανωτὴ καὶ ὑπερασπιστὴ της

Γιὰ τὴν πιὸ ἀποτελεσματικὴ διοίκηση τῆς αὐτοκρατορίας ὁ Κωνσταντῖνος αὗξησε τὸν ἀριθμὸ τῶν ἐπαρχιῶν καὶ γιὰ τὴν εὐημερία τῶν πολιτῶν τῆς ἔκαμε πολλὰ κοινωφελῆ ἔργα καὶ ἐλάττωσε τὴ φορολογία. Γιὰ τὴν ἄμυνά της ὀργάνωσε μεγάλη δύναμη στρατοῦ, ποὺ ἦταν ἔτοιμος νὰ χρησιμοποιηθεῖ γιὰ ὅπου ἡ ἀνάγκη τὸ καλοῦσε. Ἄλλους πάλι στρατιῶτες ἐγκατέστησε μὲ τίς οἰκογένειές τους στὰ σύνορα, παραχωρώντας τους μεγάλες ἐκτάσεις γῆς νὰ τίς καλλιεργοῦν καὶ νὰ τίς ὑπερασπίζουσιν. Γιὰ τίς ἀμυντικὲς ἀνάγκες τοῦ κράτους χρησιμοποίησε καὶ πολλοὺς ξένους τῶν συνόρων, ἰδίως Γερμανοὺς.

Τέλος ἐτοιμαζόταν νὰ ἐκστρατεύσει ἐναντίον τῶν Περσῶν, ποὺ ἐμφανίστηκαν ἀπειλητικοὶ στὰ ἀνατολικά σύνορα· ἀλλὰ ἀρρώστησε καὶ πέθανε στὴ Νικομήδεια τὸ 337 μ.Χ.

Ρωμαῖοι στρατιῶτες
ὑπερασπίζουσιν
φρούριο
ἀπὸ ἐπίθεσης Δακῶν.

3. Ίουλιανός (361—363 μ.Χ.)

Ή από τούς διαδόχους τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἐνδιαφέρων παρουσιάζει ὁ Ίουλιανός, πού ἐπονομάστηκε ἀπό τούς χριστιανούς *Παραβάτης* ἢ *Ἀποστάτης*, ἐπειδὴ ἐπιχείρησε νά ἐπαναφέρει τήν ἀρχαία ἐλληνική θρησκεία.

Ὁ Ίουλιανός εἶχε σπουδάσει στήν Ἀθήνα ἐλληνική φιλοσοφία καί πίστευε πώς, ἂν ξανάφερνε τήν ἀρχαία ἐλληνική θρησκεία τῆς εἰδωλολατρίας, θά ξαναγεννιούνταν καί τά ἐλληνικά γράμματα καί οἱ τέχνες, πού τόσο τόν εἶχαν γοητέψει.

Δέν ἔκαμε διωγμούς τῶν χριστιανῶν, ἀλλά ἔδωσε ἐντολή νά ἀνοίξουν οἱ ἀρχαῖοι ναοί, ἐπανεφέρε τούς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶ-

νες, ἀντικατέστησε τά χριστιανικά ἐμβλήματα μέ εἰδωλολατρικά καί γενικά ἀκολούθησε φιλική πολιτική πρὸς τούς εἰδωλολάτρες, τούς ἐθνικούς, ὅπως λέγονταν.

Δέν μπόρεσε νά καταλάβει ὅτι οἱ θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου εἶχαν πεθάνει γιά πάντα. Ἡ παράδοση λέει ὅτι τό παραδέχτηκε μόνο ἐνῶ πέθαινε πληγωμένος σέ πόλεμο ἐναντίον τῶν Περσῶν, μέ τή φράση «νενίκηκάς με, Ναζωραῖε», πού σημαίνει «μέ νίκησες, Χριστέ».

Κατά τά ἄλλα ἀναδείχτηκε ἓνας ἐξαίρετος αὐτοκράτορας, πού περιόρισε τίς σπατάλες καί κυβέρνησε μέ δικαιοσύνη.

Ίουλιανός ὁ Παραβάτης

ΤΟ ΗΞΕΡΕΣ ΑΥΤΟ;

Κωνσταντίνος καί Κωνσταντινούπολη

- “Ένα από τὰ ἀρχαῖα ἔργα τέχνης πού στόλισαν τήν Κωνσταντινούπολη ἦταν καί ὁ τρίποδας πού ἀφιερώθηκε στους Δελφούς μετά τή νίκη στή μάχη τῶν Πλαταιῶν.
- Νόμισμα τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ 315 μ.Χ. ἔχει ἐπάνω μαζί μέ τόν ἐθνικό θεό Ἡλιο καί τό χριστιανικό σταυρό. Ἄλλα νομίσματα ἔχουν τήν εἰκόνα τῆς αὐγούστας Ἐλένης.
- Ὅταν ὁ Κωνσταντίνος ἔγινε αὐτοκράτορας, μετονόμασε τό Δρέπανο τῆς Βιθυνίας, τόπο καταγωγῆς τῆς μητέρας του, σέ Ἐλενόπολη.
- Ὁ λαός ὀνόμασε τήν Κωνσταντινούπολη ἀπλά *Πόλη* καί ἔτσι πέρασε καί στά δημοτικά μας τραγούδια. Ἀλλά καί οἱ Τοῦρκοι τήν ὀνομάζουν Ἰσταμπούλ, πού εἶναι παραφθορά τῆς φράσης «Εἰς τήν Πόλιν».

Ἰουλιανός καί Γρηγόριος

- Κάποιος ἱστορικός ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἰουλιανός ἔστειλε τό φιλόσοφο Ὀρειβάσιο στό μαντεῖο τῶν Δελφῶν νά ζητήσει τή γνώμη του γιά τή φιλική πρός τοὺς ἐθνικούς πολιτική πού ἀκολουθοῦσε καί ὅτι ἡ Πυθία ἔδωσε τόν ἐξῆς ἀπελπισμένο χρησμό: «Πέστε στό βασιλιά ὅτι ὁ Ἀπόλλωνας δέν ἔχει πιά στέγη οὔτε μαντική δάφνη οὔτε πηγή τραγουδιστή. Πάει πιά, βουβάθηκε ἡ μιλιὰ τῆς Κασταλίας».
- Στήν Ἀθήνα ὁ Ἰουλιανός εἶχε συμμαθητή τό *Γρηγόριο τό Ναζιανζηνό*. Μετά τό θάνατο τοῦ Ἰουλιανοῦ, ὁ Γρηγόριος εἶπε: «Συννεφάκι ἦταν καί πέρασε», ἐννοώντας τήν ἀπόπειρα τοῦ αὐτοκράτορα νά ἐπιβάλλει τήν ἀρχαία θρησκεία.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1) Τί θυμάσαι;

Ἀναζήτησε στό τέλος μέσα στήν παρένθεση, τίς λέξεις πού λείπουν.

— Διάταγμα πού ἀναγνώριζε σέ ὅλους τούς Ρωμαίους ὑπηκόους τό δικαίωμα νά λατρεύουν τό θεό τῆς ἐκλογῆς τους:

Μ _ _ _ _ _

— Εἶχε ἐπάνω τά σύμβολα τοῦ Χριστοῦ: Λ _ _ _ _

— Ἔτσι ὀνομάζεται ἡ Κωνσταντινούπολη ἀπό τούς Τούρκους:

Ἰ _ _ _ _ _

(Λάβαρο, Ἰσταμπούλ, Μεδιδολάνων)

2) Σωστό ἢ ὀχι;

Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος συμπαθοῦσε καί ὑποστήριζε τούς χριστιανούς, γιατί:

- ἦταν καί ἡ μητέρα του χριστιανή.
- τόν βοήθησαν νά νικήσει τόν ἀντίπαλό του Μαξέντιο.
- τοῦ ὑποσχέθηκαν ὅτι θά τόν ἀνακηρύξουν Ἀγιο.
- κατάλαβε ὅτι τό μέλλον ἦταν μέ τό μέρος τους.
- εἶδε ὅτι ἡ χριστιανική ἀδελφοσύνη θά ἐξασφάλιζε τήν ἐνότητα τῆς αὐτοκρατορίας.

Μιά μόνο ἀπό τίς ἀπαντήσεις δέν εἶναι σωστή.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1) Τί θυμάσαι;

Ἀναζήτησε στό τέλος μέσα στήν παρένθεση, τίς λέξεις πού λείπουν.

— Διάταγμα πού ἀναγνώριζε σέ ὅλους τούς Ρωμαίους ὑπηκόους τό δικαίωμα νά λατρεύουν τό θεό τῆς ἐκλογῆς τους:

Μ _ _ _ _ _

— Εἶχε ἐπάνω τά σύμβολα τοῦ Χριστοῦ: Λ _ _ _ _

— Ἔτσι ὀνομάζεται ἡ Κωνσταντινούπολη ἀπό τούς Τούρκους:

Ἰ _ _ _ _ _

(Λάβαρο, Ἰσταμπούλ, Μεδιδιόλάνων)

2) Σωστό ἢ ὀχι;

Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος συμπαθοῦσε καί ὑποστήριζε τούς χριστιανούς, γιατί:

— ἦταν καί ἡ μητέρα του χριστιανή.

— τόν βοήθησαν νά νικήσει τόν ἀντίπαλό του Μαξέντιο.

— τοῦ ὑποσχέθηκαν ὅτι θά τόν ἀνακηρύξουν Ἀγιο.

— κατάλαβε ὅτι τό μέλλον ἦταν μέ τό μέρος τους.

— εἶδε ὅτι ἡ χριστιανική ἀδελφοσύνη θά ἐξασφάλιζε τήν ἐνότητα τῆς αὐτοκρατορίας.

Μιά μόνο ἀπό τίς ἀπαντήσεις δέν εἶναι σωστή.

Ο ΜΕΓΑΣ ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ (379—395 μ.Χ.)

ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ

Ἡ δεύτερη μεγάλη μορφή μετά τὸ Μ. Κωνσταντῖνο εἶναι ὁ αὐτοκράτορας Θεοδόσιος ὁ Α΄. Ὁ Θεοδόσιος ἔμεινε κι αὐτὸς στήν ἱστορία μέ τὸ ἐπίθετο Μέγας, γιατί συνέχισε ἐπάξια καί συμπλήρωσε τὸ ἔργο τοῦ Κωνσταντίνου.

1. Ὁ Θεοδόσιος ἐπιβάλλει τὴν ὀρθόδοξη χριστιανική θρησκεία

Ὁ Θεοδόσιος προχώρησε πιὸ πέρα ἀπὸ τὸ Μ. Κωνσταντῖνο καί ἔκαμε τὸ χριστιανισμό ἐπίσημη θρησκεία τοῦ κράτους. Γιά νά γίνει αὐτό, χρειάστηκε νά τὰ βάλει ἀπὸ τὴ μιὰ μέ τούς αἵρετικούς καί ἀπὸ τὴν ἄλλη μέ τούς εἰδωλολάτρες.

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη εἶχε μεγάλη διάδοση ἡ αἵρεση τοῦ *Μακεδόνιου* (ἐπισκόπου πού δέν παραδεχόταν τὴ θεότητα τοῦ Ἀγίου Πνεύματος). Γιά τὸ ζήτημα αὐτό ὁ Θεοδόσιος συνεκάλεσε στὴν Κωνσταντινούπολη τὴ *Β' Οἰκουμένη Σύνοδο*.

Παράλληλα κυνήγησε τούς ἐθνικούς, ἔκλεισε τούς ἀρχαίους ναούς, ἀπαγόρευσε τίς θυσίες καί κατάργησε ὀριστικά τούς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες (394 μ.Χ.). Οἱ χριστιανοὶ φανατίστηκαν καί βάλθηκαν νά καταστρέφουν καθετί πού θύμιζε τὸ εἰδωλολατρικό

Ο ΜΕΓΑΣ ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ (379—395 μ.Χ.)

ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ

Ἡ δεύτερη μεγάλη μορφή μετά τὸ Μ. Κωνσταντῖνο εἶναι ὁ αὐτοκράτορας Θεοδόσιος ὁ Α΄. Ὁ Θεοδόσιος ἔμεινε κι αὐτὸς στήν ἱστορία μέ τὸ ἐπίθετο Μέγας, γιατί συνέχισε ἐπάξια καί συμπλήρωσε τὸ ἔργο τοῦ Κωνσταντίνου.

1. Ὁ Θεοδόσιος ἐπιβάλλει τὴν ὀρθόδοξη χριστιανική θρησκεία

Ὁ Θεοδόσιος προχώρησε πιο πέρα ἀπὸ τὸ Μ. Κωνσταντῖνο καί ἔκαμε τὸ χριστιανισμό ἐπίσημη θρησκεία τοῦ κράτους. Γιά νά γίνει αὐτό, χρειάστηκε νά τὰ βάλει ἀπὸ τὴ μιά μέ τούς αἵρετικούς καί ἀπὸ τὴν ἄλλη μέ τούς εἰδωλολάτρες.

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη εἶχε μεγάλη διάδοση ἡ αἵρεση τοῦ *Μακεδόνιου* (ἐπισκόπου πού δέν παραδεχόταν τὴ θεότητα τοῦ Ἀγίου Πνεύματος). Γιά τὸ ζήτημα αὐτό ὁ Θεοδόσιος συνεκάλεσε στὴν Κωνσταντινούπολη τὴ *Β' Οἰκουμένη Σύνοδο*.

Παράλληλα κυνήγησε τούς ἐθνικούς, ἔκλεισε τούς ἀρχαίους ναούς, ἀπαγόρευσε τίς θυσίες καί κατάργησε ὀριστικά τούς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες (394 μ.Χ.). Οἱ χριστιανοὶ φανατίστηκαν καί βάλθηκαν νά καταστρέφουν καθετί πού θύμιζε τὸ εἰδωλολατρικό

Ψηφιδωτά δάπεδα από τό Παλάτι τής Κωνσταντινούπολης, τής έποχής του Θεοδοσίου Β΄

Ψηφιδωτά δάπεδα από τό Παλάτι τής Κωνσταντινούπολης, τής έποχής του Θεοδοσίου Β΄

παρελθόν: έργα τέχνης, ναούς και συγγράμματα των αρχαίων. Έφτασαν μάλιστα στο σημείο να κατεβούν σε διωγμούς έναντίον των ἐθνικῶν και να προκαλέσουν αίματοχυσία στην Ἀλεξάνδρεια.

Τά σκληρά μέτρα τοῦ Θεοδοσίου προκαλέσαν δυσάρεσκες και δυό στάσεις: μιά στην Ἀντιόχεια και ἄλλη στη Θεσσαλονίκη. Ἡ στάση στη Θεσσαλονίκη εἶχε θύματα μερικούς μισθοφόρους ἀξιωματικούς τοῦ στρατοῦ. Σ' ἀντίποινα ὁ Θεοδόσιος διέταξε τή σφαγή ἀθῶν πολιτῶν μέσα στον Ἱππόδρομο, πού στοίχισε τή ζωή 7.000 Θεσσαλονικέων. Γι' αὐτό τό ὁμαδικό ἐγκλημα, ὁ ἐπίσκοπος Μεδολάνων τοῦ ἀρνήθηκε τή θεία κοινωνία και τόν ὑποχρέωσε να ζητήσει συγχώρηση ἀπό τό λαό.

2. Ὁ Μ. Θεοδόσιος τελευταῖος αὐτοκράτορας τοῦ ἀδιαίρετου ρωμαϊκοῦ κράτους

Ὁ Θεοδόσιος ὀργάνωσε ἰσχυρό στρατό και στά δεκαπέντε χρόνια τῆς βασιλείας του μπόρεσε να διατηρήσει τήν ἀκεραιότητα τῆς αὐτοκρατορίας. Πρίν πεθάνει (395 μ.Χ.), μοίρασε τό κράτος στους δυό γιούς του. Στόν Ὀνώριο ἔδωσε τό δυτικό (Ἰταλία, Ἀφρική, Γαλλία, Ἰσπανία και Ἀγγλία) και στόν Ἀρκάδιο τό ἀνατολικό (Βαλκανικές χῶρες, Ἑλλάδα, ἀνατολικές ἐπαρχίες, Αἴγυπτο).

Τό δυτικό ρωμαϊκό κράτος δέν μπόρεσε ν' ἀντέξει στίς ἐπιδρομές τῶν βαρβάρων και διαλύθηκε ὀριστικά τό 476 μ.Χ.

Τό ἀνατολικό ρωμαϊκό κράτος περιορίστηκε στοῦ τμήμα ἐκεῖνο πού τό κατοικοῦσαν πληθυσμοί ἑλληνικοί και χριστιανικοί στη μεγαλύτερη ἀναλογία τους. Σιγά σιγά ἐξελληνίστηκε, διατηρήθηκε περισσότερο ἀπό 1.000 χρόνια και εἶναι γνωστό στην ἱστορία ὡς βυζαντινὸ κράτος. Πολλοί ἱστορικοί τοποθετοῦν τήν ἀρχή τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας στοῦ 395, πού ἐγινε ὁ χωρισμός τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους σέ δυτικό και ἀνατολικό, και ὅχι στοῦ 330 πού ἐγιναν τά ἐγκαίνια τῆς Κωνσταντινούπολης.

παρελθόν: έργα τέχνης, ναούς και συγγράμματα των αρχαίων. Έφτασαν μάλιστα στο σημείο να κατεβούν σε διωγμούς έναντι των εθνικών και να προκαλέσουν αίματοχυσία στην Αλεξάνδρεια.

Τά σκληρά μέτρα του Θεοδοσίου προκάλεσαν δυσάρεσκες και δυο στάσεις: μιά στην Αντιόχεια και άλλη στη Θεσσαλονίκη. Η στάση στη Θεσσαλονίκη είχε θύματα μερικούς μισθοφόρους αξιωματικούς του στρατού. Σ' αντίποινα ο Θεοδοσίος διέταξε τη σφαγή άθωων πολιτών μέσα στον Ίππόδρομο, πού στοίχισε τη ζωή 7.000 Θεσσαλονικέων. Γι' αυτό τό όμαδικό έγκλημα, ό έπίσκοπος Μεδιολάνων του άρνήθηκε τη θεία κοινωνία και τόν ύποχρέωσε να ζητήσει συγχώρηση από τό λαό.

2. Ο Μ. Θεοδοσίος τελευταίος αυτοκράτορας του αδιαίρετου ρωμαϊκού κράτους

Ο Θεοδοσίος όργάνωσε ισχυρό στρατό και στά δεκαπέντε χρόνια της βασιλείας του μπόρεσε να διατηρήσει την άκεραιότητα της αυτοκρατορίας. Πρίν πεθάνει (395 μ.Χ.), μοίρασε τό κράτος στους δυο γιούς του. Στόν Όνώριο έδωσε τό δυτικό (Ίταλία, Άφρική, Γαλλία, Ίσπανία και Άγγλία) και στόν Άρκάδιο τό ανατολικό (Βαλκανικές χώρες, Ελλάδα, ανατολικές έπαρχίες, Αίγυπτο).

Τό δυτικό ρωμαϊκό κράτος δέν μπόρεσε ν' άντέξει στις επιδρομές των βαρβάρων και διαλύθηκε όριστικά τό 476 μ.Χ.

Τό ανατολικό ρωμαϊκό κράτος περιορίστηκε στο τμήμα εκείνο πού τό κατοικούσαν πληθυσμοί έλληνικοί και χριστιανικοί στη μεγαλύτερη αναλογία τους. Σιγά σιγά έξελληνίστηκε, διατηρήθηκε περισσότερο από 1.000 χρόνια και είναι γνωστό στην ιστορία ως βυζαντινό κράτος. Πολλοί ιστορικοί τοποθετούν την αρχή της βυζαντινής ιστορίας στο 395, πού έγινε ό χωρισμός του ρωμαϊκού κράτους σε δυτικό και ανατολικό, και όχι στο 330 πού έγιναν τά έγκαίνια της Κωνσταντινούπολης.

Ἡ βασιλική τοῦ Ἀγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης (5ος αἰ.), ὅπως εἶναι σήμερα.

3. Σημαντικά πρόσωπα καί ἔργα στά χρόνια τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Θεοδοσίου

Πολλοί ἀπό τοὺς διαδόχους τοῦ Μ. Θεοδοσίου καί τοὺς συμβούλους τοὺς ἦταν ἀνάξιοι. Βρέθηκαν ὁμως καί ἱκανοί ἄνθρωποι πού στήριξαν τό κράτος, ὅπως ὁ ἐπίτροπος τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ Ἀνθέμιος καί ὁ αὐτοκράτορας Μαρκιανός.

Ὁ Ἀνθέμιος φρόντισε γιά τήν κατασκευή νέου μεγάλου τείχους γύρω ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη. Ἀπώθησε ἐπίσης τοὺς Γερμανούς καί τοὺς Οὐννους, πού ἦταν ἐγκαταστημένοι πέρα ἀπό τό Δούναβη, καί ἔβαλε περιπολίες στό μεγάλο ποτάμι. Ὁ Μαρκιανός μπόρεσε νά στρέψει τά στίφη τῶν Οὐννων πρὸς τή Δύση. Σ' αὐτά τά χρόνια τό ἀνατολικό ρωμαϊκό κράτος ὑπόρεσε

Ἡ βασιλική τοῦ Ἀγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης (5ος αἰ.), ὅπως εἶναι σήμερα.

3. Σημαντικά πρόσωπα καί ἔργα στά χρόνια τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Θεοδοσίου

Πολλοί ἀπό τοὺς διαδόχους τοῦ Μ. Θεοδοσίου καί τοὺς συμβούλους τοὺς ἦταν ἀνάξιοι. Βρέθηκαν ὅμως καί ἱκανοί ἄνθρωποι πού στήριξαν τό κράτος, ὅπως ὁ ἐπίτροπος τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ Ἀνθέμιος καί ὁ αὐτοκράτορας Μαρκιανός.

Ὁ Ἀνθέμιος φρόντισε γιά τήν κατασκευή νέου μεγάλου τείχους γύρω ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη. Ἀπώθησε ἐπίσης τοὺς Γερμανούς καί τοὺς Οὐννους, πού ἦταν ἐγκαταστημένοι πέρα ἀπό τό Δούναβη, καί ἔβαλε περιπολίες στό μεγάλο ποτάμι. Ὁ Μαρκιανός μπόρεσε νά στρέψει τά στίφη τῶν Οὐννων πρὸς τή Δύση. Σ' αὐτά τά χρόνια τό ἀνατολικό ρωμαϊκό κράτος ὑπόρεσε

Νόμισμα μέ τήν Πουλχερία

νά ξεφύγει τὸ μεγάλο κίνδυνο τῶν Γερμανῶν, πού, εἴτε μέ τή βία εἴτε εἰρηνικά, εἶχαν εἰσδύσει μέσα στήν ἐπικράτειά του καί μερικοί ἀπ' αὐτούς εἶχαν κατορθώσει νά καταλάβουν σπουδαῖες θέσεις στό στρατό καί στή διοίκηση — καί νά παραμείνει ἑλληνορωμαϊκό.

Ἀνάμεσα στούς διαδόχους τοῦ Μεγάλου Θεοδόσιου ξεχωριστή θέση ἔχουν дуό γυναῖκες αὐγοῦστες, ἡ *Εὐδοκία*, γυναίκα τοῦ Θεοδόσιου τοῦ Μικροῦ καί ἡ *Πουλχερία*, ἀδελφή του, καί ἀργότερα σύζυγος τοῦ Μαρκιανοῦ. Καί οἱ дуό πρωτοστάτησαν σέ ἀξιόλογα φιλανθρωπικά καί ἐκπολιτιστικά ἔργα. Ἡ Εὐδοκία ἦταν ἑλληνικῆς καταγωγῆς, κόρη τοῦ φιλοσόφου Λεόντιου, καί πρὶν βαπτισθεῖ χριστιανή εἶχε τὸ ὄνομα *Ἀθηναῖδα*. Μαζί της ἔφερε στό Παλάτι τήν ἑλληνική γλῶσσα καί τόν ἑλληνικό τρόπο ζωῆς. Παράλληλα φρόντισε νά ἰδρυθεῖ στήν Πόλη τὸ *Πανδιδακτήριο* (425 μ.Χ.), ἓνα εἶδος πανεπιστημίου, ὅπου διδάσκονταν ἡ φιλοσοφία, ἡ ρητορική καί ἡ νομική ἐπιστήμη καί ὅπου ἡ ἑλληνική γλῶσσα εἶχε τὰ πρωτεῖα ἀπέναντι στή λατινική.

Στά χρόνια τοῦ Μεγάλου Θεοδόσιου καί τῶν διαδόχων του ἔζησαν οἱ πιό ὀνομαστοί ἀπό τούς πατέρες τῆς *Ἐκκλησίας*, οἱ γνωστοί *Τρεῖς Ἱεράρχες*: *Μέγας Βασίλειος*, *Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός* καί *Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος*, καί ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ὀνομάζεται «χρυσὸς αἰώνας τῶν χριστιανικῶν γραμμάτων».

Νόμισμα μέ τήν Πουλχερία

νά ξεφύγει τὸ μεγάλο κίνδυνο τῶν Γερμανῶν, πού, εἴτε μέ τή βία εἴτε εἰρηνικά, εἶχαν εἰσδύσει μέσα στήν ἐπικράτειά του καί μερικοί ἀπ' αὐτούς εἶχαν κατορθώσει νά καταλάβουν σπουδαῖες θέσεις στό στρατό καί στή διοίκηση — καί νά παραμείνει ἑλληνορωμαϊκό.

Ἀνάμεσα στούς διαδόχους τοῦ Μεγάλου Θεοδόσιου ξεχωριστή θέση ἔχουν дуό γυναῖκες αὐγοῦστες, ἡ *Εὐδοκία*, γυναίκα τοῦ Θεοδόσιου τοῦ Μικροῦ καί ἡ *Πουλχερία*, ἀδελφή του, καί ἀργότερα σύζυγος τοῦ Μαρκιανοῦ. Καί οἱ дуό πρωτοστάτησαν σέ ἀξιόλογα φιλανθρωπικά καί ἐκπολιτιστικά ἔργα. Ἡ Εὐδοκία ἦταν ἑλληνικῆς καταγωγῆς, κόρη τοῦ φιλοσόφου Λεόντιου, καί πρίν βαπτισθεῖ χριστιανή εἶχε τὸ ὄνομα *Ἀθηναῖδα*. Μαζί της ἔφερε στό Παλάτι τήν ἑλληνική γλῶσσα καί τόν ἑλληνικό τρόπο ζωῆς. Παράλληλα φρόντισε νά ἰδρυθεῖ στήν Πόλη τὸ *Πανδιδακτήριο* (425 μ.Χ.), ἓνα εἶδος πανεπιστημίου, ὅπου διδάσκονταν ἡ φιλοσοφία, ἡ ρητορική καί ἡ νομική ἐπιστήμη καί ὅπου ἡ ἑλληνική γλῶσσα εἶχε τὰ πρωτεῖα ἀπέναντι στή λατινική.

Στά χρόνια τοῦ Μεγάλου Θεοδόσιου καί τῶν διαδόχων του ἔζησαν οἱ πιό ὀνομαστοί ἀπό τούς πατέρες τῆς *Ἐκκλησίας*, οἱ γνωστοί *Τρεῖς Ἱεράρχες*: *Μέγας Βασίλειος*, *Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός* καί *Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος*, καί ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ὀνομάζεται «χρυσὸς αἰώνας τῶν χριστιανικῶν γραμμάτων».

ΤΟ ΗΞΕΡΕΣ ΑΥΤΟ;

Διωγμοί καὶ διωγμοί

- Ὁ 4ος αἰώνας ἄρχισε μέ τό μεγαλύτερο διωγμό τῶν χριστιανῶν (ἀπό τό Διοκλητιανό) καί ἔκλεισε μέ διωγμό τῶν εἰδωλολατρῶν καί τῶν αἵρετικῶν χριστιανῶν (ἀπό τό Μ. Θεοδοσίο).

Ἀρχή καί τέλος τῆς ρωμαϊκῆς ἱστορίας

- Ἡ ρωμαϊκή ἱστορία ἀρχίζει μέ τό *Ρωμύλο*, πού ἔχτισε τή Ρώμη τό 753 π.Χ., καί τελειώνει μέ τό δεκαεξάχρονο *Ρωμύλο Αυγουστύλο* (δηλ. «μικρό Αὔγουστο»), πού τόν ἐκθρόνισε ὁ Γότθος βασιλιάς Ὁδόακρος τό 476 μ.Χ.

Ἀθηνᾶ καί Παναγία

- Τό 434 μ.Χ. ὁ *Παρθενώνας* γίνεται χριστιανική ἐκκλησία (Παναγία ἢ Ἀθηνιώτισσα).

Πατριάρχης ἐναντίον αὐγούστας

- Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐξορίστηκε πολλές φορές, γιατί εἶχε τό θάρρος νά ἐλέγχει ἀπό τόν ἄμβωνα τήν ἀμαρτωλή ζωή τῆς αὐγούστας *Εὐδοξίας*, πεθερᾶς τῆς Εὐδοκίας. Σ' ἓνα κήρυγμά του μάλιστα τήν παραλλήλισε μέ τήν Ἡρωδιάδα, πού ζητούσε «ἐπί πίνακι τήν κεφαλὴν τοῦ Ἰωάννου»

Σημάδια ἐξελληνισμοῦ

- Τό 439 μ.Χ., στά χρόνια τῆς Εὐδοκίας, δημοσιεύτηκε διάταγμα πού ὀριζε νά συντάσσονται οἱ διαθῆκες στήν ἐλληνική γλώσσα.

Ἡ μεγάλη μετανάστευση τῶν λαῶν

Τόν 4ο καί 5ο αἰώνα λαοί ἀπολίτιστοι ἀκόμα, πού κατοικοῦσαν στήν κεντρική καί βόρεια Εὐρώπη καί ἄλλοι πού εἶχαν προωθηθεῖ ἀπό τήν κεντρική Ἀσία, μετακινήθηκαν πρός τή Μεσόγειο, ἄλλοτε μέ τή βία καί ἄλλοτε εἰρηνικά, καί ἐγκαταστάθηκαν σέ ἐδάφη τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Αὐτή ἡ μετανάστευση, πού

ΤΟ ΗΞΕΡΕΣ ΑΥΤΟ;

Διωγμοί καὶ διωγμοί

- Ὁ 4ος αἰώνας ἄρχισε μέ τό μεγαλύτερο διωγμό τῶν χριστιανῶν (ἀπό τό Διοκλητιανό) καί ἔκλεισε μέ διωγμό τῶν εἰδωλολατρῶν καί τῶν αἵρετικῶν χριστιανῶν (ἀπό τό Μ. Θεοδοσίο).

Ἀρχή καί τέλος τῆς ρωμαϊκῆς ἱστορίας

- Ἡ ρωμαϊκή ἱστορία ἀρχίζει μέ τό *Ρωμύλο*, πού ἔχτισε τή Ρώμη τό 753 π.Χ., καί τελειώνει μέ τό δεκαεξάχρονο *Ρωμύλο Αυγουστύλο* (δηλ. «μικρό Αὔγουστο»), πού τόν ἐκθρόνισε ὁ Γότθος βασιλιάς Ὁδόακρος τό 476 μ.Χ.

Ἀθηνᾶ καί Παναγία

- Τό 434 μ.Χ. ὁ *Παρθενώνας* γίνεται χριστιανική ἐκκλησία (Παναγία ἢ Ἀθηνιώτισσα).

Πατριάρχης ἐναντίον αὐγούστας

- Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐξορίστηκε πολλές φορές, γιατί εἶχε τό θάρρος νά ἐλέγχει ἀπό τόν ἄμβωνα τήν ἀμαρτωλή ζωή τῆς αὐγούστας *Εὐδοξίας*, πεθερᾶς τῆς Εὐδοκίας. Σ' ἓνα κήρυγμά του μάλιστα τήν παραλλήλισε μέ τήν Ἡρωδιάδα, πού ζητούσε «ἐπί πίνακι τήν κεφαλὴν τοῦ Ἰωάννου»

Σημάδια ἐξελληνισμοῦ

- Τό 439 μ.Χ., στά χρόνια τῆς Εὐδοκίας, δημοσιεύτηκε διάταγμα πού ὀριζε νά συντάσσονται οἱ διαθῆκες στήν ἐλληνική γλώσσα.

Ἡ μεγάλη μετανάστευση τῶν λαῶν

Τόν 4ο καί 5ο αἰώνα λαοί ἀπολίτιστοι ἀκόμα, πού κατοικοῦσαν στήν κεντρική καί βόρεια Εὐρώπη καί ἄλλοι πού εἶχαν προωθηθεῖ ἀπό τήν κεντρική Ἀσία, μετακινήθηκαν πρός τή Μεσόγειο, ἄλλοτε μέ τή βία καί ἄλλοτε εἰρηνικά, καί ἐγκαταστάθηκαν σέ ἐδάφη τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Αὕτῃ ἡ μετανάστευση, πού

ἀναστάτωσε τήν Εὐρώπη, ὀνομάζεται στήν ἱστορία μεγάλη μετανάστευση τῶν λαῶν

Ὁ μεγαλύτερος ὄγκος τῶν πληθυσμῶν αὐτῶν ἦταν Γερμανοί, γνωστοί μέ διάφορες ὀνομασίες: Βησιγότθοι, Ὀστρογότθοι, Βάνδαλοι, Λομβαρδοί, Σάξονες καί Φράγκοι.

Πρῶτοι οἱ Βησιγότθοι μέ ἀρχηγό τους τόν Ἀλάριχο, ἐσχύθησαν ἀπό τή Βουλγαρία, ὅπου εἶχαν ἐγκατασταθεῖ, καί λεηλατώντας καί καταστρέφοντας ἔφτασαν ὡς τή Σπάρτη. Αὐτά ἐγιναν μετά τό θάνατο τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου. Ἀργότερα οἱ Βησιγότθοι πέρασαν στήν Ἰταλία καί λεηλάτησαν τή Ρώμη (410 μ.Χ.). Τελικά, μετά τό θάνατο τοῦ Ἀλάριχου, ἐγκατέλειψαν τήν Ἰταλία καί ἐγκαταστάθηκαν στή νότια Γαλλία καί Ἰσπανία, ὅπου ἱδρυσαν δικό τους κράτος.

Οἱ Βάνδαλοι, πού εἶχαν κατεβεῖ στήν Ἰσπανία, πέρασαν ἀπό ἐκεῖ στή βόρεια Ἀφρική μέ ἀρχηγό τους τό Γιζέριχο καί ἱδρυσαν πειρατικό κράτος μέ πρωτεύουσα τήν Καρχηδόνα. Σέ μιά ἐπιδρομή τους μπήκαν στή Ρώμη (455 μ.Χ.) καί ἐπὶ δυό ἐβδομάδες λεηλάτησαν τήν «αἰώνια πόλη» καί προξένησαν ἀπερίγραπτες καταστροφές στά ἔργα τέχνης. Ἀπό τότε ἡ λέξη «βανδαλισμός» σημαίνει τέτοιου εἶδους βαρβαρότητες.

Ἄλλοι γερμανικοί πληθυσμοί, μέ ἀρχηγό τους τόν Ὀδόακρο, κατέλυσαν τό δυτικό ρωμαϊκό κράτος τό 476 μ.Χ. Λίγο ἀργότερα οἱ Ὀστρογότθοι μέ τό Θεοδώριχο ἐγιναν κύριοι τοῦ κράτους τοῦ Ὀδόακρου, πού εἶχε πρωτεύουσα ὀχι πιά τή Ρώμη ἀλλά τή Ραβέννα.

Παράλληλα μέ τούς Γερμανούς, ἡ Εὐρώπη γνώρισε τίς φοβερές ἐπιδρομές τῶν Οὐννων, μιᾶς πολεμικῆς φυλῆς πού εἶχε ἐκινήσει ἀπό τήν κεντρική Ἀσία. Μέ ἐπικεφαλῆς τόν Ἀτίλα, ἔναν ἱκανότατο ὄσο καί ἀδίστακτο ἀρχηγό, πού ἔμεινε στήν ἱστορία μέ τό ὄνομα «μάστιγα τοῦ Θεοῦ», οἱ Οὐννοι ἐγιναν ὁ φόβος καί ὁ τρόμος τοῦ ἀνατολικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους μέ τίς ἐπιδρομές τους καί μέ τούς βαρύτατους φόρους πού ὑποχρέωναν τούς Βυζαντινούς νά τούς πληρώνουν. Τελικά πέρασαν στή Δύση, ὅπου νικήθηκαν ἀπό τίς ἐνωμένες ρωμαϊκές καί γερμανικές δυνάμεις στή *Καταλαυνικά πεδία*, μιά τοποθεσία κοντά στό Παρίσι, στή λεγόμενη *μάχη τῶν ἐθνῶν* (451 μ.Χ.). Δυό χρόνια ἀργότερα πέθανε ὁ Ἀτίλας καί το κράτος τῶν Οὐννων διαλύθηκε.

Μέ τή μεγάλη μετανάστευση τῶν λαῶν ἀρχίζει μιά νέα ἐποχή γιά τήν Εὐρώπη. Ἡ μετανάστευση συνοδεύτηκε ἀπό ἀφάντα-

ἀναστάτωσε τήν Εὐρώπη, ὀνομάζεται στήν ἱστορία μεγάλη μετανάστευση τῶν λαῶν

Ὁ μεγαλύτερος ὄγκος τῶν πληθυσμῶν αὐτῶν ἦταν Γερμανοί, γνωστοί μέ διάφορες ὀνομασίες: Βησιγότθοι, Ὅστρογότθοι, Βάνδαλοι, Λομβαρδοί, Σάξονες καί Φράγκοι.

Πρῶτοι οἱ Βησιγότθοι μέ ἀρχηγό τους τόν Ἀλάριχο, ξεχύθηκαν ἀπό τή Βουλγαρία, ὅπου εἶχαν ἐγκατασταθεῖ, καί λεηλατώντας καί καταστρέφοντας ἔφτασαν ὥς τή Σπάρτη. Αὐτά ἐγιναν μετά τό θάνατο τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου. Ἀργότερα οἱ Βησιγότθοι πέρασαν στήν Ἰταλία καί λεηλάτησαν τή Ρώμη (410 μ.Χ.). Τελικά, μετά τό θάνατο τοῦ Ἀλάριχου, ἐγκατέλειψαν τήν Ἰταλία καί ἐγκαταστάθηκαν στή νότια Γαλλία καί Ἰσπανία, ὅπου ἱδρυσαν δικό τους κράτος.

Οἱ Βάνδαλοι, πού εἶχαν κατεβεῖ στήν Ἰσπανία, πέρασαν ἀπό ἐκεῖ στή βόρεια Ἀφρική μέ ἀρχηγό τους τό Γιζέριχο καί ἱδρυσαν πειρατικό κράτος μέ πρωτεύουσα τήν Καρχηδόνα. Σέ μιά ἐπιδρομή τους μπήκαν στή Ρώμη (455 μ.Χ.) καί ἐπὶ δυό ἐβδομάδες λεηλάτησαν τήν «αἰώνια πόλη» καί προξένησαν ἀπερίγραπτες καταστροφές στά ἔργα τέχνης. Ἀπό τότε ἡ λέξη «βανδαλισμός» σημαίνει τέτοιου εἶδους βαρβαρότητες.

Ἄλλοι γερμανικοί πληθυσμοί, μέ ἀρχηγό τους τόν Ὀδόακρο, κατέλυσαν τό δυτικό ρωμαϊκό κράτος τό 476 μ.Χ. Λίγο ἀργότερα οἱ Ὅστρογότθοι μέ τό Θεοδώριχο ἐγιναν κύριοι τοῦ κράτους τοῦ Ὀδοάκρου, πού εἶχε πρωτεύουσα ὀχι πιά τή Ρώμη ἀλλά τή Ραβέννα.

Παράλληλα μέ τούς Γερμανούς, ἡ Εὐρώπη γνώρισε τίς φοβερές ἐπιδρομές τῶν Οὐννων, μιᾶς πολεμικῆς φυλῆς πού εἶχε ξεκινήσει ἀπό τήν κεντρική Ἀσία. Μέ ἐπικεφαλῆς τόν Ἀτίλα, ἔναν ἱκανότατο ὅσο καί ἀδίστακτο ἀρχηγό, πού ἔμεινε στήν ἱστορία μέ τό ὄνομα «μάστιγα τοῦ Θεοῦ», οἱ Οὐννοι ἐγιναν ὁ φόβος καί ὁ τρόμος τοῦ ἀνατολικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους μέ τίς ἐπιδρομές τους καί μέ τούς βαρύτατους φόρους πού ὑποχρέωναν τούς Βυζαντινούς νά τούς πληρώνουν. Τελικά πέρασαν στή Δύση, ὅπου νικήθηκαν ἀπό τίς ἐνωμένες ρωμαϊκές καί γερμανικές δυνάμεις στή *Καταλαυνικά πεδία*, μιά τοποθεσία κοντά στό Παρίσι, στή λεγόμενη *μάχη τῶν ἐθνῶν* (451 μ.Χ.). Δυό χρόνια ἀργότερα πέθανε ὁ Ἀτίλας καί το κράτος τῶν Οὐννων διαλύθηκε.

Μέ τή μεγάλη μετανάστευση τῶν λαῶν ἀρχίζει μιά νέα ἐποχή γιά τήν Εὐρώπη. Ἡ μετανάστευση συνοδεύτηκε ἀπό ἀφάντα-

στες καταστροφές και έρημώσεις. Παράλληλα, καινούριο αίμα και καινούριες δυνάμεις ζωογόνησαν τό εξασθενημένο πιά δυτικό ρωμαϊκό κράτος. Από τό άλλο μέρος οί λαοί αυτοί έπηρεάστηκαν εύεργετικά από τόν πολιτισμό, τή θρησκεία και τή γλώσσα τής αυτοκρατορίας πού κατέλυσαν. Μέ τόν καιρό, από τή συγχώνευση κατακτητών και κατακτημένων διαμορφώθηκαν τά γνωστά εύρωπαϊκά κράτη, όλα χριστιανικά, και τά περισσότερα μέ γλώσσα νεολατινική (ιταλική, γαλλική, ισπανική, πορτογαλική, ρουμανική).

Τό άνατολικό ρωμαϊκό κράτος μέ τήν άμυνα και τή διπλωματία του μπόρεσε νά άναχαιτίσει τά άπαντωτά κύματα τών άπολίτιστων λαών του βορρά και νά διαφυλάξει έτσι τήν έλληνορωμαϊκή και χριστιανική του κληρονομία.

Ο Άλάριχος έξω από τήν Άθήνα

- Κατά τήν έπιδρομή του Άλάριχου έναντίον τής Ελλάδας καταστράφηκε ό ναός τής Δήμητρας στήν Έλευσίνα και άλλα άρχαία μνημεία. Η καταστροφική αυτή μανία τών Γότθων όφείλεται και στο γεγονός ότι είχαν γίνει χριστιανοί (άρειανοί). Μέσα στο στρατό του Άλάριχου ύπήρχαν και φανατικοί μοναχοί, πού έστρεφαν τή μανία τών πολεμιστών έναντίον τών ειδωλολατρικών μνημείων. Οί Άθηναίοι έσωσαν τήν πόλη τους, προσφέροντας δώρα στόν Άλάριχο.

στες καταστροφές και έρημώσεις. Παράλληλα, καινούριο αίμα και καινούριες δυνάμεις ζωογόνησαν τό εξασθενημένο πιά δυτικό ρωμαϊκό κράτος. Από τό άλλο μέρος οί λαοί αὐτοί έπηρέαστηκαν εύεργετικά από τόν πολιτισμό, τή θρησκεία και τή γλώσσα τής αὐτοκρατορίας πού κατέλυσαν. Μέ τόν καιρό, από τή συγχώνευση κατακτητῶν και κατακτημένων διαμορφώθηκαν τά γνωστά εύρωπαϊκά κράτη, όλα χριστιανικά, και τά περισσότερα μέ γλώσσα νεολατινική (ιταλική, γαλλική, ισπανική, πορτογαλική, ρουμανική).

Τό άνατολικό ρωμαϊκό κράτος μέ τήν άμυνα και τή διπλωματία του μπόρεσε νά άναχαιτίσει τά άπαντώτά κύματα τών άπολίτιστων λαών του βορρά και νά διαφυλάξει έτσι τήν έλληνορωμαϊκή και χριστιανική του κληρονομία.

Ο Άλάριχος έξω από τήν Άθήνα

- Κατά τήν έπιδρομή του Άλάριχου έναντίον τής Ελλάδας καταστράφηκε ό ναός τής Δήμητρας στήν Έλευσίνα και άλλα άρχαία μνημεία. Η καταστροφική αὐτή μανία τών Γότθων όφείλεται και στο γεγονός ότι είχαν γίνει χριστιανοί (άρειανοί). Μέσα στο στρατό του Άλάριχου ύπήρχαν και φανατικοί μοναχοί, πού έστρεφαν τή μανία τών πολεμιστῶν έναντίον τών ειδωλολατρικῶν μνημείων. Οί Άθηναίοι έσωσαν τήν πόλη τους, προσφέροντας δώρα στον Άλάριχο.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1) Ἀλφαθητικός κατάλογος αὐτοκρατόρων

Ἀρκάδιος - Διοκλητιανός - Θεοδόσιος ὁ Μέγας - Θεοδόσιος ὁ Μικρός - Ἰουλιανός ὁ Παραβάτης - Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας - Μαρκιανός - Ρωμύλος Αὐγουστύλος.

Βάλε τους σέ χρονολογική σειρά

.....
.....
.....

2) Τί θυμᾶσαι;

Ἀναζήτησε στό τέλος μέσα στήν παρένθεση, τίς λέξεις πού λείπουν.

- Δέν παραδεχόταν τή θεότητα τοῦ Ἀγίου Πνεύματος:
Μ _ _ _ _ _
- Διέταξε τή σφαγή ἀθώων πολιτῶν μέσα στόν Ἱππόδρομο τῆς Θεσσαλονίκης: Θ _ _ _ _ _
- Κατασκεύασε νέο μεγάλο τεῖχος γύρω ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη: Ἀ _ _ _ _ _
- Ἔτσι λεγόταν ἡ αὐγούστα πού καυτηρίασε μέ τούς λόγους τοῦ ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος: Ε _ _ _ _ _
- Ἦταν τό ἐθνικό της ὄνομα, πρὶν βαπτισθεῖ καί γίνει αὐγούστα:
Ἀ _ _ _ _ _
- Ἀδελφή τοῦ Θεοδόσιου τοῦ Μικροῦ καί γυναίκα τοῦ Μαρκιανοῦ: Π _ _ _ _ _
- Πράξεις βαρβαρότητας ὅμοιες μέ ἐκεῖνες τῶν Βανδάλων στή Ρώμη: β _ _ _ _ _

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1) Ἀλφαθητικός κατάλογος αὐτοκρατόρων

Ἀρκάδιος - Διοκλητιανός - Θεοδόσιος ὁ Μέγας - Θεοδόσιος ὁ Μικρός - Ἰουλιανός ὁ Παραβάτης - Κωνσταντίνος ὁ Μέγας - Μαρκιανός - Ρωμύλος Αὐγουστύλος.

Βάλε τους σέ χρονολογική σειρά

.....
.....
.....

2) Τί θυμᾶσαι;

Ἀναζήτησε στό τέλος μέσα στήν παρένθεση, τίς λέξεις πού λείπουν.

- Δέν παραδεχόταν τή θεότητα τοῦ Ἀγίου Πνεύματος:
Μ _ _ _ _ _
- Διέταξε τή σφαγή ἀθώων πολιτῶν μέσα στόν Ἱππόδρομο τῆς Θεσσαλονίκης: Θ _ _ _ _ _
- Κατασκεύασε νέο μεγάλο τεῖχος γύρω ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη: Ἀ _ _ _ _ _
- Ἔτσι λεγόταν ἡ αὐγούστα πού καυτηρίασε μέ τούς λόγους τοῦ ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος: Ε _ _ _ _ _
- Ἦταν τό ἐθνικό της ὄνομα, πρὶν βαπτισθεῖ καί γίνει αὐγούστα:
Ἀ _ _ _ _ _
- Ἀδελφή τοῦ Θεοδόσιου τοῦ Μικροῦ καί γυναίκα τοῦ Μαρκιανοῦ: Π _ _ _ _ _
- Πράξεις βαρβαρότητας ὅμοιες μέ ἐκεῖνες τῶν Βανδάλων στή Ρώμη: β _ _ _ _ _

— Έτσι ονομάστηκε ὁ Ἀττίλας γιὰ τίς θηριωδίες του:

μ _ _ _ _ _ τ _ _ θ _ _ _

— Έτσι ὀνομάζεται ἡ μάχη στὰ Καταλαυνικά πεδία, ὅπου νικήθηκε ὁ Ἀττίλας: μ _ _ _ τ _ _ ἔ _ _ _ _

— Έτσι λεγόταν ὁ τελευταῖος αὐτοκράτορας τοῦ δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους: Ρ _ _ _ _ _ Α _ _ _ _ _

— Πρωτεύουσα τοῦ κράτους τῶν Ὀστρογόθων στήν Ἰταλία δέν ἦταν πιά ἡ Ρώμη ἀλλά ἡ Ρ _ _ _ _ _

(Θεοδόσιος - Ἀνθέμιος - Ραβέννα - βανδαλισμοί - Ἀθηναῖδα - Πουλχερία - Εὐδοξία - Μακεδόνιος - Ρωμύλος Αὐγουστύλος - μάχη τῶν ἔθνων - μάστιγα τοῦ θεοῦ)

3) Ἐνωσε μέ γραμμές αὐτά πού πᾶνε μαζί:

A
Κωνσταντῖνος
Ἑλένη
Ἄρειος
Ἰουλιανός
Θεοδόσιος ὁ Μέγας
Εὐδοκία
Ἀττίλας

B
Πανδιδακτῆριο
Οὔννοι
Ἐν τούτῳ νίκα
Νενίκηκάς με, Ναζωραῖε
Α΄ Οἰκουμένη Σύνοδος
Τίμιος Σταυρός
Κατάργηση Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων

4) Πόσα χρόνια κράτησε τό ρωμαϊκό κράτος στή Δύση;

(Υπολόγισε ἀπό τήν κτίση τῆς Ρώμης ὡς τή διάλυση τοῦ δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους).

.....

5) Σκέψου καί ἀπάντησε:

Ἡ μεγάλη μετανάστευση τῶν λαῶν ἔχει ὁμοιότητες μέ:

- τήν ἱδρυση τῶν ἐλληνικῶν ἀποικιῶν στὰ παράλια τῆς Μεσογείου.
- τήν ἐκστρατεία τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.
- τήν ἐξάπλωση τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας.

— Έτσι ονομάστηκε ὁ Ἀττίλας γιὰ τίς θηριωδίες του:

μ _ _ _ _ _ τ _ _ θ _ _ _

— Έτσι ὀνομάζεται ἡ μάχη στὰ Καταλαυνικά πεδία, ὅπου νικήθηκε ὁ Ἀττίλας: μ _ _ _ τ _ _ ἔ _ _ _ _

— Έτσι λεγόταν ὁ τελευταῖος αὐτοκράτορας τοῦ δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους: Ρ _ _ _ _ _ Α _ _ _ _ _

— Πρωτεύουσα τοῦ κράτους τῶν Ὀστρογότθων στήν Ἰταλία δέν ἦταν πιά ἡ Ρώμη ἀλλά ἡ Ρ _ _ _ _ _

(Θεοδόσιος - Ἀνθέμιος - Ραβέννα - βανδαλισμοί - Ἀθηναῖδα - Πουλχερία - Εὐδοξία - Μακεδόνιος - Ρωμύλος Αὐγουστύλος - μάχη τῶν ἔθνων - μάστιγα τοῦ θεοῦ)

3) Ἐνωσε μέ γραμμές αὐτά πού πᾶνε μαζί:

A
Κωνσταντῖνος
Ἑλένη
Ἄρειος
Ἰουλιανός
Θεοδόσιος ὁ Μέγας
Εὐδοκία
Ἀττίλας

B
Πανδιδακτῆριο
Οὔννοι
Ἐν τούτῳ νίκα
Νενίκηκάς με, Ναζωραῖε
Α΄ Οἰκουμένη Σύνοδος
Τίμιος Σταυρός
Κατάργηση Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων

4) Πόσα χρόνια κράτησε τό ρωμαϊκό κράτος στή Δύση;

(Υπολόγισε ἀπό τήν κτίση τῆς Ρώμης ὡς τή διάλυση τοῦ δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους).

.....

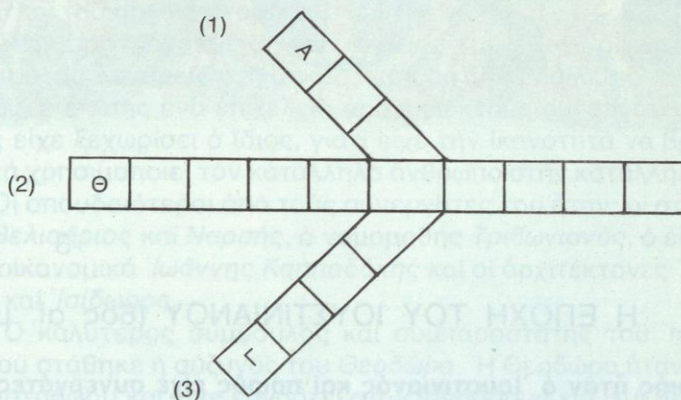
5) Σκέψου καί ἀπάντησε:

Ἡ μεγάλη μετανάστευση τῶν λαῶν ἔχει ὁμοιότητες μέ:

- τήν ἱδρυση τῶν ἐλληνικῶν ἀποικιῶν στὰ παράλια τῆς Μεσογείου.
- τήν ἐκστρατεία τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.
- τήν ἐξάπλωση τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας.

- τήν κάθοδο τῶν Δωριέων·
- τή σημερινή μετανάστευση τῶν Ἑλλήνων στήν Αὐστραλία καί ἄλλου.

Ὑπάρχει μιά μόνο σωστή ἀπάντηση.

6) Γοτθικό βέλος

1. Ἀρχηγός τῶν Βησιγόθων
2. Ἀρχηγός τῶν Ὀστρογόθων
3. Ἀρχηγός τῶν Βανδάλων

7) Τί ἄλλο ἀκόμα;

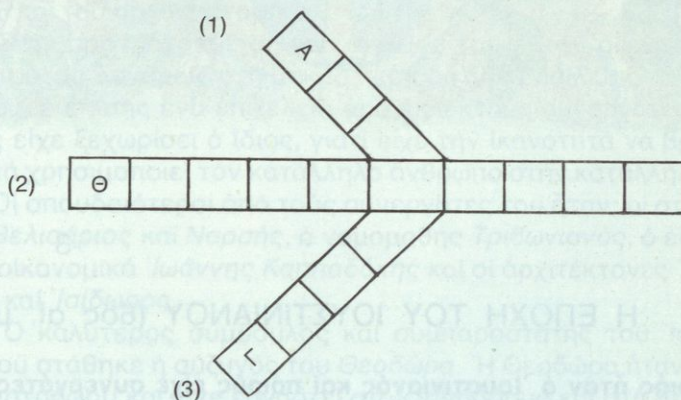
Ἀνάμεσα στά σημάδια πού δείχνουν ὅτι τό ἀνατολικό ρωμαϊκό κράτος ἀρχίζει νά ἐξελληνίζεται εἶναι καί τά ἑξῆς:

- Γίνεται αὐγοῦστα ἡ κόρη τοῦ φιλοσόφου Λεόντιου καί φέρνει στό Παλάτι τόν ἐλληνικό τρόπο ζωῆς.
- Στά χρόνια τῆς Εὐδοκίας δημοσιεύεται διάταγμα πού ἐπιτρέπει νά γράφονται οἱ διαθήκες στήν ἐλληνική γλῶσσα.
- Οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας χρησιμοποιοῦν στό κήρυγμα καί τά γραπτά τους τήν ἐλληνική γλῶσσα.

Ἀναζήτησε ἀπό τό βιβλίο σου ἕνα ἀκόμα σημάδι. Ἀπάντησε προφορικά.

- τήν κάθοδο τῶν Δωριέων·
- τή σημερινή μετανάστευση τῶν Ἑλλήνων στήν Αὐστραλία καί ἄλλου.

Ὑπάρχει μιά μόνο σωστή ἀπάντηση.

6) Γοτθικό βέλος

1. Ἀρχηγός τῶν Βησιγόθων
2. Ἀρχηγός τῶν Ὀστρογόθων
3. Ἀρχηγός τῶν Βανδάλων

7) Τί ἄλλο ἀκόμα;

Ἀνάμεσα στά σημάδια πού δείχνουν ὅτι τό ἀνατολικό ρωμαϊκό κράτος ἀρχίζει νά ἐξελληνίζεται εἶναι καί τά ἑξῆς:

- Γίνεται αὐγόυστα ἡ κόρη τοῦ φιλοσόφου Λεόντιου καί φέρνει στό Παλάτι τόν ἐλληνικό τρόπο ζωῆς.
- Στά χρόνια τῆς Εὐδοκίας δημοσιεύεται διάταγμα πού ἐπιτρέπει νά γράφονται οἱ διαθήκες στήν ἐλληνική γλῶσσα.
- Οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας χρησιμοποιοῦν στό κήρυγμα καί τά γραπτά τους τήν ἐλληνική γλῶσσα.

Ἀναζήτησε ἀπό τό βιβλίο σου ἕνα ἀκόμα σημάδι. Ἀπάντησε προφορικά.

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ (6ος αι. μ.Χ.)

1. Ποιός ήταν ο Ίουστινιανός και ποιούς είχε συνεργάτες του

Πρίν από τόν Ίουστινιανό βασίλεψαν τέσσερις αυτοκράτορες. Από αυτούς ο Αναστάσιος ο Α΄ ἔχτισε ἕνα ἀκόμα τεῖχος γιά τήν ὑπεράσπιση τῆς Κωνσταντινούπολης. Γενικά ἦταν ἕνας πολύ καλός αὐτοκράτορας καί γι' αὐτό ἀγαπητός στό λαό. Τόν Ἀναστάσιο τόν διαδέχτηκε ὁ Ίουστίνος ὁ Α΄, ἕνας γηραιός καί ἀγράμματος ἀξιωματικός τῆς ἀνακτορικῆς φρουρᾶς, θεῖος τοῦ Ίουστινιανοῦ.

Ὁ Ίουστίνος εἶχε φροντίσει ὥστε ὁ ἀνεψιός του νά πάρει πολύ καλή μόρφωση. Ὅσο ἦταν αὐτοκράτορας, τόν εἶχε κοντά του, σύμβουλο καί οὐσιαστικά συγκυβερνήτη του. Ἐτσι ὁ Ίουστινιανός εἶχε τήν εὐκαιρία νά ἀσκηθεῖ στά κυβερνητικά καθήκοντα, πρίν γίνει ὁ ἴδιος αὐτοκράτορας (τό 527).

Ὁ Ίουστινιανός εἶχε πολλά χαρίσματα καί μεγάλα ὄνειρα. Ἐντύπωση ἔκανε ἡ ἐνεργητικότητα, ἡ ἐπιμονή καί ἡ ἀντοχή του. Οἱ σύγχρονοί του βεβαιώνουν ὅτι ἔτρωγε λίγο, ἐργαζόταν πολύ καί κοιμόταν ἐλάχιστα, γι' αὐτό καί τόν ὀνομάζουν «ἀκοίμητο». Ἡ μόρφωσή του καί ἡ θητεία του κοντά στό θεῖο του τοῦ ἐπέτρεψαν νά εἶναι κατατοπισμένος γύρω ἀπό ὅλα τά ζητήματα, στρα-

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ (6ος αι. μ.Χ.)

1. Ποιός ήταν ο Ίουστινιανός και ποιούς είχε συνεργάτες του

Πρίν από τόν Ίουστινιανό βασίλεψαν τέσσερις αυτοκράτορες. Από αυτούς ο Αναστάσιος ο Α΄ έχτισε ένα ακόμα τεῖχος γιά τήν υπεράσπιση τῆς Κωνσταντινούπολης. Γενικά ἦταν ἕνας πολύ καλός αυτοκράτορας καί γι' αὐτό ἀγαπητός στό λαό. Τόν Αναστάσιο τόν διαδέχτηκε ὁ Ίουστίνος ὁ Α΄, ἕνας γηραιός καί ἀγράμματος ἀξιωματικός τῆς ἀνακτορικῆς φρουρᾶς, θεῖος τοῦ Ίουστινιανοῦ.

Ὁ Ίουστίνος εἶχε φροντίσει ὥστε ὁ ἀνεψιός του νά πάρει πολύ καλή μόρφωση. Ὅσο ἦταν αυτοκράτορας, τόν εἶχε κοντά του, σύμβουλο καί οὐσιαστικά συγκυβερνήτη του. Ἐτσι ὁ Ίουστινιανός εἶχε τήν εὐκαιρία νά ἀσκηθεῖ στά κυβερνητικά καθήκοντα, πρίν γίνει ὁ ἴδιος αυτοκράτορας (τό 527).

Ὁ Ίουστινιανός εἶχε πολλά χαρίσματα καί μεγάλα ὄνειρα. Ἐντύπωση ἔκανε ἡ ἐνεργητικότητα, ἡ ἐπιμονή καί ἡ ἀντοχή του. Οἱ σύγχρονοί του βεβαιώνουν ὅτι ἔτρωγε λίγο, ἐργαζόταν πολύ καί κοιμόταν ἐλάχιστα, γι' αὐτό καί τόν ὀνομάζουν «ἀκοίμητο». Ἡ μόρφωσή του καί ἡ θητεία του κοντά στό θεῖο του τοῦ ἐπέτρεψαν νά εἶναι κατατοπισμένος γύρω ἀπό ὅλα τά ζητήματα, στρα-

τιωτικά, πολιτικά καί θρησκευτικά, καί νά μπορεί νά τά παρακολουθεῖ ὁ ἴδιος ἀπό κοντά.

Τό μεγάλο ὄνειρο τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἦταν νά ξανακάμει τήν αὐτοκρατορία ὅπως ἦταν στίς ἡμέρες τοῦ ρωμαϊκοῦ μεγαλείου: μέ ὅλη τή Μεσόγειο δική της, αὐτή τή φορά ἓνα κράτος χριστιανικό, ὅπου νά βασιλεύει ἡ εἰρήνη, ἡ ἀσφάλεια καί ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ καί τοῦ αὐτοκράτορα.

Στήν πραγματοποίηση τοῦ σχεδίου του αὐτοῦ ἀφιέρωσε ὅλες του τίς δυνάμεις στή μακρά περίοδο τῆς βασιλείας του. Τόν βοήθησε ἐπίσης ἓνα ἐπιτελεῖο ἀπό ἐκλεκτούς συνεργάτες, πού τούς εἶχε ξεχωρίσει ὁ ἴδιος, γιατί εἶχε τήν ικανότητα νά βρίσκει καί νά χρησιμοποιεῖ τόν κατάλληλο ἄνθρωπο στήν κατάλληλη θέση. Οἱ σπουδαιότεροι ἀπό τούς συνεργάτες του ἦταν: οἱ στρατηγοί *Βελισάριος* καί *Ναρσής*, ὁ νομομαθής *Τριβωνιανός*, ὁ εἰδικός στά οἰκονομικά *Ἰωάννης Καππαδόκης* καί οἱ ἀρχιτέκτονες *Ἀνθέμιος* καί *Ἰσίδωρος*.

Ὁ καλύτερος σύμβουλος καί συμπαραστάτης τοῦ Ἰουστινιανοῦ στάθηκε ἡ σύζυγός του *Θεοδώρα*. Ἡ Θεοδώρα ἦταν κόρη ἀρκτοτρόφου καί εἶχε ἐργαστεῖ στόν ἵππόδρομο καί στό θέατρο. Ὅταν ἐγένε αὐτοκράτειρα, ἔδειξε ὅτι εἶχε σπουδαίες ικανότητες

Ὁ Ἰουστινιανός
σέ ἐλεφάντινο
ἀνάγλυφο
τοῦ 6ου αἰ.

τιωτικά, πολιτικά καί θρησκευτικά, καί νά μπορεί νά τά παρακολουθεῖ ὁ ἴδιος ἀπό κοντά.

Τό μεγάλο ὄνειρο τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἦταν νά ξανακάμει τήν αὐτοκρατορία ὅπως ἦταν στίς ἡμέρες τοῦ ρωμαϊκοῦ μεγαλείου: μέ ὅλη τή Μεσόγειο δική της, αὐτή τή φορά ἓνα κράτος χριστιανικό, ὅπου νά βασιλεύει ἡ εἰρήνη, ἡ ἀσφάλεια καί ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ καί τοῦ αὐτοκράτορα.

Στήν πραγματοποίηση τοῦ σχεδίου του αὐτοῦ ἀφιέρωσε ὅλες του τίς δυνάμεις στή μακρά περίοδο τῆς βασιλείας του. Τόν βοήθησε ἐπίσης ἓνα ἐπιτελεῖο ἀπό ἐκλεκτούς συνεργάτες, πού τούς εἶχε ξεχωρίσει ὁ ἴδιος, γιατί εἶχε τήν ικανότητα νά βρίσκει καί νά χρησιμοποιεῖ τόν κατάλληλο ἄνθρωπο στήν κατάλληλη θέση. Οἱ σπουδαιότεροι ἀπό τούς συνεργάτες του ἦταν: οἱ στρατηγοί *Βελισάριος* καί *Ναρσής*, ὁ νομομαθής *Τριβωνιανός*, ὁ εἰδικός στά οἰκονομικά *Ἰωάννης Καππαδόκης* καί οἱ ἀρχιτέκτονες *Ἀνθέμιος* καί *Ἰσίδωρος*.

Ὁ καλύτερος σύμβουλος καί συμπαραστάτης τοῦ Ἰουστινιανοῦ στάθηκε ἡ σύζυγός του *Θεοδώρα*. Ἡ Θεοδώρα ἦταν κόρη ἀρκτοτρόφου καί εἶχε ἐργαστεῖ στόν ἵππόδρομο καί στό θέατρο. Ὅταν ἐγένε αὐτοκράτειρα, ἔδειξε ὅτι εἶχε σπουδαῖες ικανότητες

Ὁ Ἰουστινιανός
σέ ἐλεφάντινο
ἀνάγλυφο
τοῦ 6ου αἰ.

Ἡ αὐτοκράτειρα Θεοδώρα.
Ψηφιδωτό ἀπό τῆ Ραβέννα
τῆς Ἰταλίας. Δεξιά: Νόμισμα
μέ τόν Ἰουστινιανό καί τή νίκη
πού προπορεύεται.

στά πολιτικά καί θρησκευτικά ζητήματα καί ἰσχυρή θέληση. Μάλιστα σέ μιά κρίσιμη περίσταση τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἡ Θεοδώρα τοῦ ἔδωσε τό ἀπαιτούμενο θάρρος, ὥστε νά μὴν ἐγκαταλείψει τό θρόνο τοῦ. Αὐτό ἐγένε στή στάση τοῦ «νίκα».

2. Τί ἦταν ἡ στάση τοῦ «νίκα».

Στάση σημαίνει ἐπανάσταση. Ἡ στάση τοῦ «νίκα» ἦταν μιά ἐπανάσταση πού ξεκίνησε ἀπό τόν Ἰππόδρομο καί ἀπλώθηκε σέ ὅλη τήν πρωτεύουσα. Ἐκεῖ στόν Ἰππόδρομο μαζεύονταν τά πλήθη γιά νά παρακολουθήσουν τίς ἵπποδρομίες, πού ἦταν τό πιό ἀγαπητό τους θέαμα, καί μέ κραυγές «νίκα, νίκα» ἔδιναν θάρρος στίς ομάδες τους. Ὅπως καί σήμερα, ὑπῆρχαν διάφοροι ἀθλητι-

Ἡ αὐτοκράτειρα Θεοδώρα.
Ψηφιδωτό ἀπὸ τῆ Ραβέννα
τῆς Ἰταλίας. Δεξιά: Νόμισμα
μέ τόν Ἰουστινιανό καί τή νίκη
πού προπορεύεται.

στά πολιτικά καί θρησκευτικά ζητήματα καί ἰσχυρή θέληση. Μάλιστα σέ μιά κρίσιμη περίσταση τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἡ Θεοδώρα τοῦ ἔδωσε τό ἀπαιτούμενο θάρρος, ὥστε νά μὴν ἐγκαταλείψει τό θρόνο τοῦ. Αὐτό ἐγένε στή στάση τοῦ «νίκα».

2. Τί ἦταν ἡ στάση τοῦ «νίκα».

Στάση σημαίνει ἐπανάσταση. Ἡ στάση τοῦ «νίκα» ἦταν μιά ἐπανάσταση πού ξεκίνησε ἀπὸ τόν Ἰππόδρομο καί ἀπλώθηκε σέ ὅλη τὴν πρωτεύουσα. Ἐκεῖ στὸν Ἰππόδρομο μαζεύονταν τά πλήθη γιὰ νά παρακολουθήσουν τίς ἵπποδρομίες, πού ἦταν τό πιό ἀγαπητό τους θέαμα, καί μέ κραυγές «νίκα, νίκα» ἔδιναν θάρρος στίς ομάδες τους. Ὅπως καί σήμερα, ὑπῆρχαν διάφοροι ἀθλητι-

κοί σύλλογοι — «δήμοι», ὅπως τούς ἔλεγαν τότε. Μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι οἱ δήμοι μὲ τὸν καιρὸ εἶχαν ἀποκτήσει δύναμη καὶ εἶχαν γίνεi ἓνα εἶδος πολιτικά κόμματα, πού ἀντιπροσώπευαν τὴν κοινὴ γνώμη. Ὅταν ὁ αὐτοκράτορας ἐμφανιζόταν στὸν Ἱππόδρομο, οἱ δήμοι τοῦ ἔκαναν γνωστά τὰ ζητήματα ἢ τὰ παράπονά τους καὶ γενικά ἀπὸ τίς φωνές τοῦ πλήθους γινόταν φανερό ἂν οἱ κυβερνήτες εἶχαν τὴν ὑποστήριξη ἢ τὴν κατακραυγὴ τοῦ λαοῦ. Οἱ δήμοι ἐπαιρναν τὸ ὄνομά τους ἀπὸ τὸ χρῶμα τῆς στολῆς τῶν ἡνιόχων τους.

Οἱ κυριότεροι ἀπὸ τούς δήμους ἦταν δυό: οἱ *Πράσινοι* καὶ οἱ *Βένετοι* (Γαλάζιοι). Σέ μιά ἀπὸ τίς ἵπποδρομίες τοῦ 532 μ.Χ. οἱ Πράσινοι, πού ἦταν δυσαρεστημένοι μὲ τὸν αὐτοκράτορα γιὰ τὴν πολὺ βαριά φορολογία, δημιούργησαν ἐπεισόδια. Ὁ Ἰουστινιανὸς θέλησε νὰ τιμωρήσει τούς ὑπεύθυνους καὶ νὰ ἐπιβάλει τὴν τάξη. Αὐτὸ ἐγίνε ἀφορμὴ νὰ συνενωθοῦν οἱ δυὸ ἀντίπαλες φατρίες, Πράσινοι καὶ Βένετοι, καὶ νὰ κάμουν στάση.

Οἱ στασιαστὲς ὀνόμασαν αὐτοκράτορα τὸν ἀνεψιὸ τοῦ Ἀναστάσιου Ὑπάτιο καὶ μὲ τὸ σύνθημα «νίκα» ξεχύθηκαν στοὺς δρόμους καὶ παρέδωσαν τὴν Πόλη στὴ φωτιά καὶ τὴ λεηλασία. Τότε κήκε ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ ἄλλα δημόσια κτίρια καὶ λίγο ἔλειψε νὰ καοῦν καὶ τὰ ἀνάκτορα.

Ἡ στάση κράτησε ἀρκετές ἡμέρες καὶ ἔφερε τὸν Ἰουστινιανὸ σέ πολὺ δύσκολη θέση. Καὶ ὁ ἴδιος καὶ οἱ σύμβουλοί του δὲν ἔβλεπαν ἄλλη λύση ἀπὸ τὴ φυγὴ. Ἡ Θεοδώρα ἦταν ἡ μόνη πού στάθηκε ἀκλόνητη, λέγοντας ὅτι προτιμοῦσε νὰ πεθάνει βασιλίсса παρά νὰ ζήσει σάν κοινὴ θνητὴ. Μπροστὰ στὴν ἀπόφασιστικότητα τῆς Θεοδώρας ὁ Ἰουστινιανὸς ξαναβρῆκε τὸ θάρρος του καὶ ἀντιμετώπισε τὴν κατάσταση μὲ δυναμικά μέτρα. Ἔστειλε ἐναντίον τῶν στασιαστῶν τὴν ἀνακτορική φρουρά μὲ ἐπικεφαλῆς τὸ στρατηγὸ Βελισάριο, ὁ ὁποῖος κατόρθωσε νὰ τοὺς κυκλώσει μέσα στὸν Ἱππόδρομο κι ἐκεῖ νὰ τοὺς ἀποδεκατίσει. Ὑπολογίζουν ὅτι γύρω στίς 30.000 ἦταν τὰ θύματα αὐτῆς τῆς ἐξέγερσης. Μετὰ τὴ συντριβὴ τῆς οἱ δήμοι ἔχασαν πιά τὴ δύναμή τους καὶ ἡ κοινὴ γνώμη τῆ φωνὴ τῆς.

3. Τὸ ὄνειρο τοῦ Ἰουστινιανοῦ πάει νὰ γίνεi πραγματικότητα

Μετὰ τὴν καταστολὴ τῆς στάσης τοῦ «νίκα» ὁ Ἰουστινιανὸς

κοί σύλλογοι — «δήμοι», ὅπως τούς ἔλεγαν τότε. Μέ τή διαφορά ὅτι οἱ δήμοι μέ τόν καιρό εἶχαν ἀποκτήσει δύναμη καί εἶχαν γίνει ἕνα εἶδος πολιτικά κόμματα, πού ἀντιπροσώπευαν τήν κοινή γνώμη. Ὅταν ὁ αὐτοκράτορας ἐμφανιζόταν στόν Ἱππόδρομο, οἱ δήμοι τοῦ ἔκαναν γνωστά τά ζητήματα ἢ τά παράπονά τους καί γενικά ἀπό τίς φωνές τοῦ πλήθους γινόταν φανερό ἂν οἱ κυβερνήτες εἶχαν τήν ὑποστήριξη ἢ τήν κατακραυγή τοῦ λαοῦ. Οἱ δήμοι ἐπαιρναν τό ὄνομά τους ἀπό τό χρώμα τῆς στολῆς τῶν ἡνιόχων τους.

Οἱ κυριότεροι ἀπό τούς δήμους ἦταν δυό: οἱ *Πράσινοι* καί οἱ *Βένετοι* (Γαλάζιοι). Σέ μία ἀπό τίς ἵπποδρομίες τοῦ 532 μ.Χ. οἱ Πράσινοι, πού ἦταν δυσαρεστημένοι μέ τόν αὐτοκράτορα γιά τήν πολύ βαριά φορολογία, δημιούργησαν ἐπεισόδια. Ὁ Ἰουστινιανός θέλησε νά τιμωρήσει τούς ὑπεύθυνους καί νά ἐπιβάλει τήν τάξη. Αὐτό ἐγινε ἀφορμή νά συνενωθοῦν οἱ δυό ἀντίπαλες φάτριες, Πράσινοι καί Βένετοι, καί νά κάμουν στάση.

Οἱ στασιαστές ὀνόμασαν αὐτοκράτορα τόν ἀνεψιό τοῦ Ἀναστάσιου Ὑπάτιο καί μέ τό σύνθημα «νίκα» ξεχύθηκαν στούς δρόμους καί παρέδωσαν τήν Πόλη στή φωτιά καί τή λεηλασία. Τότε κήκε ὁ ναός τῆς Ἀγίας Σοφίας καί ἄλλα δημόσια κτίρια καί λίγο ἔλειψε νά καοῦν καί τά ἀνάκτορα.

Ἡ στάση κράτησε ἀρκετές ἡμέρες καί ἔφερε τόν Ἰουστινιανό σέ πολύ δύσκολη θέση. Καί ὁ ἴδιος καί οἱ σύμβουλοί του δέν ἔβλεπαν ἄλλη λύση ἀπό τή φυγή. Ἡ Θεοδώρα ἦταν ἡ μόνη πού στάθηκε ἀκλόνητη, λέγοντας ὅτι προτιμοῦσε νά πεθάνει βασιλίсса παρά νά ζήσει σάν κοινή θνητή. Μπροστά στήν ἀπόφασιστικότητα τῆς Θεοδώρας ὁ Ἰουστινιανός ξαναβρῆκε τό θάρρος του καί ἀντιμετώπισε τήν κατάσταση μέ δυναμικά μέτρα. Ἔστειλε ἐναντίον τῶν στασιαστῶν τήν ἀνακτορική φρουρά μέ ἐπικεφαλῆς τό στρατηγό Βελισάριο, ὁ ὁποῖος κατόρθωσε νά τούς κυκλώσει μέσα στόν Ἱππόδρομο κι ἐκεῖ νά τούς ἀποδεκατίσει. Ὑπολογίζουν ὅτι γύρω στίς 30.000 ἦταν τά θύματα αὐτῆς τῆς ἐξέγερσης. Μετά τή συντριβή της οἱ δήμοι ἔχασαν πιά τή δύναμή τους καί ἡ κοινή γνώμη τῆ φωνή της.

3. Τό ὄνειρο τοῦ Ἰουστινιανοῦ πάει νά γίνει πραγματικότητα

Μετά τήν καταστολή τῆς στάσης τοῦ «νίκα» ὁ Ἰουστινιανός

έβαλε μπροστά τό μεγάλο του σχέδιο, πού ήταν, όπως είπαμε, ή ανασύσταση τής παλιάς ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Από τό 476 μ.Χ. τό δυτικό ρωμαϊκό κράτος είχε πέσει, όπως είδαμε, στά χέρια τών γερμανικών φυλών. Έπρεπε λοιπόν νά οργανώσει εκστρατείες γιά τήν ανάκτησή του. Παράλληλα έπρεπε νά φροντίζει γιά τήν άμυνα στά βόρεια καί στά ανατολικά σύνορα, όπου άρπακτικοί λαοί περίμεναν τήν εύκαιρία νά αποσπάσουν εδάφη τής αυτοκρατορίας.

Έτσι καί έκαμε. Οί πόλεμοί του ήταν κατακτητικοί από τό ένα μέρος καί άμυντικοί από τό άλλο.

Στή Δύση έστειλε πρώτα τό Βελισάριο εναντίον τών Βανδάλων τής Αφρικής. Μέσα σ' ένα χρόνο ό Βελισάριος γύρισε νικητής μέ τρόπαια τήν Καρχηδόνα, τά νησιά Σαρδηνία, Κορσική καί Βαlearίδες καί άλυσσοδεμένο τό βασιλιά τών Βανδάλων Γελίμερο. Χρειάστηκαν όμως άλλα 15 χρόνια γιά νά κατακτηθεί όλόκληρη ή βόρεια Αφρική καί νά γίνει άργότερα έξαρχάτο τής αυτοκρατορίας.

Έπειτα ήρθε ή σειρά τών Όστρογόθων τής Ιταλίας. Τήν εκστρατεία ανέλαβε πάλι ό Βελισάριος καί είχε πολλές επιτυχίες στή Σικελία καί τήν Ιταλία. Οί Όστρογόθοι τέλος δήλωσαν ύποταγή, όταν ό Βελισάριος κυρίεψε τήν πρωτεύουσά τους Ραθέννα καί έπιασε αιχμάλωτο τό βασιλιά τους Ουίτιγη. Έπειτα από αυτό ό Ιουστινιανός ανέθεσε στό Βελισάριο τήν άρχηγία τοϋ πολέμου εναντίον τών Περσών. Στό μεταξύ οί Όστρογόθοι βρήκαν τήν εύκαιρία νά ξεσηκωθούν καί νά ανασυστήσουν τό κράτος τους. Αυτή τή φορά, εκτός από τό Βελισάριο, ό Ιουστινιανός χρησιμοποίησε τό στρατηγό του Ναρσή. Επιτέλους ή Ιταλία κατακτήθηκε όριστικά καί έγινε έπαρχία τοϋ βυζαντινού κράτους μέ αντιβασιλέα τό Ναρσή.

Τόν ίδιο καιρό ό Ιουστινιανός μπόρεσε νά αποσπάσει από τούς Βησιγόθους τό νοτιονατολικό τμήμα τής Ισπανίας.

Έτσι ή Μεσόγειος έγινε μιά βυζαντινή λίμνη καί τό όνειρο τοϋ Ιουστινιανού φάνηκε νά βγαίνει αληθινό. (βλέπε χάρτη). Αλλά όχι στό σύνολό του, ούτε γιά πολύ καιρό. Πολλά εδάφη τής παλιάς ρωμαϊκής αυτοκρατορίας δέν μπόρεσε νά τά ανακτήσει. Αλλά καί τά περισσότερα από αυτά πού άνέκτησε, χάθηκαν γιά τήν αυτοκρατορία μετά τό θάνατό του. Μιά άλλη γερμανική φυλή, οί Λογγοβάρδοι ή Λομβαρδοί, εγκαταστάθηκαν στήν Ιταλία

έβαλε μπροστά τό μεγάλο του σχέδιο, πού ήταν, όπως είπαμε, ή ανασύσταση τής παλιάς ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Από τό 476 μ.Χ. τό δυτικό ρωμαϊκό κράτος είχε πέσει, όπως είδαμε, στά χέρια τών γερμανικών φυλών. Έπρεπε λοιπόν νά οργανώσει έκστρατείες γιά τήν ανάκτησή του. Παράλληλα έπρεπε νά φροντίζει γιά τήν άμυνα στά βόρεια καί στά ανατολικά σύνορα, όπου άρπακτικοί λαοί περίμεναν τήν εύκαιρία νά αποσπάσουν εδάφη τής αυτοκρατορίας.

Έτσι καί έκαμε. Οί πόλεμοί του ήταν κατακτητικοί από τό ένα μέρος καί άμυντικοί από τό άλλο.

Στή Δύση έστειλε πρώτα τό Βελισάριο εναντίον τών Βανδάλων τής Αφρικής. Μέσα σ' ένα χρόνο ο Βελισάριος γύρισε νικητής μέ τρόπαια τήν Καρχηδόνα, τά νησιά Σαρδηνία, Κορσική καί Βαlearίδες καί άλυσσοδεμένο τό βασιλιά τών Βανδάλων Γελίμερο. Χρειάστηκαν όμως άλλα 15 χρόνια γιά νά κατακτηθεί ολόκληρη ή βόρεια Αφρική καί νά γίνει άργότερα έξαρχάτο τής αυτοκρατορίας.

Έπειτα ήρθε ή σειρά τών Όστρογόθων τής Ιταλίας. Τήν έκστρατεία ανέλαβε πάλι ο Βελισάριος καί είχε πολλές επιτυχίες στή Σικελία καί τήν Ιταλία. Οί Όστρογόθοι τέλος δήλωσαν ύποταγή, όταν ο Βελισάριος κυρίεψε τήν πρωτεύουσά τους Ραθέννα καί έπιασε αιχμάλωτο τό βασιλιά τους Ουίτιγη. Έπειτα από αυτό ο Ιουστινιανός ανέθεσε στό Βελισάριο τήν άρχηγία τοϋ πολέμου εναντίον τών Περσών. Στό μεταξύ οί Όστρογόθοι βρήκαν τήν εύκαιρία νά ξεσηκωθούν καί νά ανασυστήσουν τό κράτος τους. Αυτή τή φορά, εκτός από τό Βελισάριο, ο Ιουστινιανός χρησιμοποίησε τό στρατηγό του Ναρσή. Επιτέλους ή Ιταλία κατακτήθηκε οριστικά καί έγινε έπαρχία τοϋ βυζαντινού κράτους μέ αντιβασιλέα τό Ναρσή.

Τόν ίδιο καιρό ο Ιουστινιανός μπόρεσε νά αποσπάσει από τούς Βησιγόθους τό νοτιονατολικό τμήμα τής Ισπανίας.

Έτσι ή Μεσόγειος έγινε μιά βυζαντινή λίμνη καί τό όνειρο τοϋ Ιουστινιανού φάνηκε νά βγαίνει αληθινό. (βλέπε χάρτη). Αλλά όχι στό σύνολό του, ούτε γιά πολύ καιρό. Πολλά εδάφη τής παλιάς ρωμαϊκής αυτοκρατορίας δέν μπόρεσε νά τά ανακτήσει. Αλλά καί τά περισσότερα από αυτά πού άνέκτησε, χάθηκαν γιά τήν αυτοκρατορία μετά τό θάνατό του. Μιά άλλη γερμανική φυλή, οί Λογγοθάροι ή Λομβαρδοί, εγκαταστάθηκαν στήν Ιταλία

Τό μοναστήρι του Σινᾶ, 6ος αἰ.

καί μόνο ἡ Ραβέννα, ἡ Ρώμη καί ἡ Νεάπολη διασώθηκαν. Τήν ἴδια τύχη εἶχε καί τό νοτιονατολικό τμήμα τῆς Ἰσπανίας.

Ἡ μερική πραγματοποίηση τῶν σχεδίων τοῦ Ἰουστινιανοῦ στή Δύση χρειάστηκε περισσότερο ἀπό εἴκοσι χρόνια καί στοίχισε ἀκριβά στό κράτος σέ χρήματα καί στρατό. Στό μεταξύ οἱ λαοί στά βόρεια καί ἀνατολικά σύνορα ἐκμεταλλεύτηκαν τίς περιστάσεις καί ἐγίναν πιό πιεστικοί. Ἀπό τό βοριά οἱ Σλάβοι ἔκαναν συχνές ἐπιδρομές μέσα στήν αὐτοκρατορία. Μιά φορά μάλιστα ἔφτασαν ὡς τόν Ἰσθμό τῆς Κορίνθου.

Σέ πιό δύσκολη θέση ἔφεραν τήν αὐτοκρατορία οἱ Πέρσες μέ τό βασιλιά τους Χοσρόη τόν Α'. Δυό πολέμους ἔκαμε ἐναντίον τους ὁ Ἰουστινιανός μέ τό Βελισάριο, ἀλλά δέν μπόρεσε νά τούς καταβάλει. Τελικά ἔκλεισε εἰρήνη μαζί τους, μέ τήν ὑποχρέωση νά τούς πληρώνει σημαντική χρηματική ἀποζημίωση κάθε χρόνο.

Τό μοναστήρι του Σινᾶ, 6ος αἰ.

καί μόνο ἡ Ραβέννα, ἡ Ρώμη καί ἡ Νεάπολη διασώθηκαν. Τήν ἴδια τύχη εἶχε καί τό νοτιονατολικό τμήμα τῆς Ἰσπανίας.

Ἡ μερική πραγματοποίηση τῶν σχεδίων τοῦ Ἰουστινιανοῦ στή Δύση χρειάστηκε περισσότερο ἀπό εἴκοσι χρόνια καί στοίχισε ἀκριβά στό κράτος σέ χρήματα καί στρατό. Στό μεταξύ οἱ λαοί στά βόρεια καί ἀνατολικά σύνορα ἐκμεταλλεύτηκαν τίς περιστάσεις καί ἐγίναν πιό πιεστικοί. Ἀπό τό βοριά οἱ Σλάβοι ἔκαναν συχνές ἐπιδρομές μέσα στήν αὐτοκρατορία. Μιά φορά μάλιστα ἔφτασαν ὡς τόν Ἰσθμό τῆς Κορίνθου.

Σέ πιό δύσκολη θέση ἔφεραν τήν αὐτοκρατορία οἱ Πέρσες μέ τό βασιλιά τους Χοσρόη τόν Α'. Δυό πολέμους ἔκαμε ἐναντίον τους ὁ Ἰουστινιανός μέ τό Βελισάριο, ἀλλά δέν μπόρεσε νά τούς καταβάλει. Τελικά ἔκλεισε εἰρήνη μαζί τους, μέ τήν ὑποχρέωση νά τούς πληρώνει σημαντική χρηματική ἀποζημίωση κάθε χρόνο.

Ἐξωτερική ὄψη
τῆς Ἀγίας Σοφίας,
ὅπως εἶναι σήμερα.

4. Πιό μεγάλος στά ἔργα εἰρήνης

Ὁ Ἰουστινιανός δέν ὀνειρεύτηκε μόνο μιά μεγάλη αὐτοκρατορία. Τό «πιστεύω» του ἦταν ἓνα κράτος, μιά θρησκεία, μιά νομοθεσία.

— Ἦθελε ἓνα κράτος ἰσχυρό, πλούσιο, ξεχωριστό σέ ἔργα κοινῆς ὠφελείας καί πολιτισμοῦ. Ἔτσι οἱ κάτοικοι θά ἦταν εὐτυχησμένοι καί δέ θά εἶχαν λόγους νά ἐξεγείρονται. Φρόντισε λοιπόν νά στερεώσῃ τήν ἀσφάλειά του μέ μιά σειρά ὀχυρωματικά ἔργα, πού ὀνομάστηκαν *ιουστινιάνεια*. Πῆρε μέτρα προστασίας ὑπέρ τῆς γεωργίας καί τῶν μικρῶν καλλιεργητῶν. Ἐνίσχυσε τό ἐμπόριο καί τή βιοτεχνία καί σέ ἐνέργειές του ὀφείλεται ἡ λαθραία μεταφορά μεταξόσπορου ἀπό τήν Κίνα καί ἡ ἀνάπτυξη τῆς μεταξουργίας στό βυζαντινὸ κράτος. Στά χρόνια τῆς βασιλείας του κατασκευάστηκαν πλῆθος *δημόσια ἔργα*, δρόμοι, γέφυρες, ὕδραγωγεῖα, λουτρά, φιλανθρωπικά ἱδρύματα καί ἐξωραϊστικά μνημεῖα.

— Ἦθελε τό κράτος νά ἔχει μιά νομοθεσία καί αὕτῃ νά εἶναι ἡ τελειότερη μέχρι τότε. Ἔτσι τό κράτος θά μπορούσε νά διοικηθεῖ πιό ἀποτελεσματικά καί οἱ κάτοικοι θά αἰσθάνονταν ἴσοι ἀπέναντι

Ἐξωτερική ὄψη
τῆς Ἀγίας Σοφίας,
ὅπως εἶναι σήμερα.

4. Πιό μεγάλος στά ἔργα εἰρήνης

Ὁ Ἰουστινιανός δέν ὀνειρεύτηκε μόνο μιά μεγάλη αὐτοκρατορία. Τό «πιστεύω» του ἦταν ἓνα κράτος, μιά θρησκεία, μιά νομοθεσία.

— Ἦθελε ἓνα κράτος ἰσχυρό, πλούσιο, ξεχωριστό σέ ἔργα κοινῆς ὠφελείας καί πολιτισμοῦ. Ἔτσι οἱ κάτοικοι θά ἦταν εὐτυχισμένοι καί δέ θά εἶχαν λόγους νά ἐξεγείρονται. Φρόντισε λοιπόν νά στερεώσει τήν ἀσφάλειά του μέ μιά σειρά ὀχυρωματικά ἔργα, πού ὀνομάστηκαν *ιουστινιάνεια*. Πῆρε μέτρα προστασίας ὑπέρ τῆς γεωργίας καί τῶν μικρῶν καλλιεργητῶν. Ἐνίσχυσε τό ἐμπόριο καί τή βιοτεχνία καί σέ ἐνέργειές του ὀφείλεται ἡ λαθραία μεταφορά μεταξόπορου ἀπό τήν Κίνα καί ἡ ἀνάπτυξη τῆς μεταξουργίας στό βυζαντινὸ κράτος. Στά χρόνια τῆς βασιλείας του κατασκευάστηκαν πλῆθος *δημόσια ἔργα*, δρόμοι, γέφυρες, ὑδραγωγεῖα, λουτρά, φιλανθρωπικά ἱδρύματα καί ἐξωραϊστικά μνημεῖα.

— Ἦθελε τό κράτος νά ἔχει μιά νομοθεσία καί αὕτη νά εἶναι ἡ τελειότερη μέχρι τότε. Ἔτσι τό κράτος θά μπορούσε νά διοικηθεῖ πιό ἀποτελεσματικά καί οἱ κάτοικοι θά αἰσθάνονταν ἴσοι ἀπέναντι

στό νόμο. Έβαλε λοιπόν τόν *Τριβωνιανό* μέ τούς συνεργάτες του νά συγκεντρώσουν καί νά ξεκαθαρίσουν τούς παλιότερους νόμους καί σ' αὐτούς ἐπάνω νά προσθέσουν τούς δικούς του. Ἐτσι βγήκε μιά σειρά ἀπό νομικά ἔργα, πού εἶναι γνωστά μέ τό ὄνομα «*ρωμαϊκό ἀστικό δίκαιο*». Ἀρκετά πράγματα ἀπό τή νομοθεσία αὐτή ἐξακολουθοῦν καί σήμερα νά ἔχουν ἐφαρμογή.

— Ἦθελε τό κράτος νά ἔχει μιά θρησκεία, τή χριστιανική. Ἐτσι θά ἐξασφαλιζόταν ἡ ἐνότητα τῆς αὐτοκρατορίας, ὅπου κατοικοῦσαν λαοί κάθε λογῆς. Γι' αὐτό ἔλαβε σκληρά μέτρα ἐναντίον τῶν λίγων ὁπαδῶν ἀρχαίων θρησκειῶν, πού εἶχαν ἀπομείνει. Τό 529 ἔκλεισε τή φιλοσοφική σχολή Ἀθηνῶν καί ἀπό τότε ἡ ἐνδοξη πό-

Ἐσωτερικό τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας

στό νόμο. Έβαλε λοιπόν τόν *Τριβωνιανό* μέ τούς συνεργάτες του νά συγκεντρώσουν καί νά ξεκαθαρίσουν τούς παλιότερους νόμους καί σ' αὐτούς ἐπάνω νά προσθέσουν τούς δικούς του. Ἔτσι βγήκε μιά σειρά ἀπό νομικά ἔργα, πού εἶναι γνωστά μέ τό ὄνομα «*ρωμαϊκό ἀστικό δίκαιο*». Ἀρκετά πράγματα ἀπό τή νομοθεσία αὐτή ἐξακολουθοῦν καί σήμερα νά ἔχουν ἐφαρμογή.

— Ἦθελε τό κράτος νά ἔχει μιά θρησκεία, τή χριστιανική. Ἔτσι θά ἐξασφαλιζόταν ἡ ἐνότητα τῆς αὐτοκρατορίας, ὅπου κατοικοῦσαν λαοί κάθε λογῆς. Γι' αὐτό ἔλαβε σκληρά μέτρα ἐναντίον τῶν λίγων ὁπαδῶν ἀρχαίων θρησκειῶν, πού εἶχαν ἀπομείνει. Τό 529 ἔκλεισε τή φιλοσοφική σχολή Ἀθηνῶν καί ἀπό τότε ἡ ἐνδοξη πό-

Ἐσωτερικό τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας

Ὁ τροῦλος τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὅπως φαίνεται ἀπό μέσα

λη ἔπαψε ὀριστικά νά εἶναι τό κέντρο τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς σοφίας.

Ἀλλά ἐπειδὴ ἡ χριστιανική θρησκεία εἶχε κι αὐτή τίς διαιρέσεις της, ὁ Ἰουστινιανός ὑποστήριξε τήν ὀρθοδοξία καί ἔλαβε αὐστηρά μέτρα ἐναντίον τῶν αἰρετικῶν. Προβλήματα τοῦ δημιουργοῦ ἢ αἵρεση τῶν μονοφυσιτῶν (πού πίστευαν ὅτι ὁ Χριστός εἶναι μόνο Θεός). Ὁ μονοφυσитισμός εἶχε μεγάλη ἐξάπλωση στίς ἀνατολικές ἐπαρχίες καί τήν Αἴγυπτο καί ὁ Ἰουστινιανός προσπάθησε νά τόν συμβιβάσει μέ τήν ὀρθοδοξία, ἀλλά χωρίς μεγάλη ἐπιτυχία.

Ἐπίσης ὁ Ἰουστινιανός ὀργάνωσε *ιεραποστολές* στούς εἰδωλολατρικούς λαούς πέρα ἀπό τά σύνορα, γιά νά τούς προσηλυτίσει στήν ἀληθινή θρησκεία καί παράλληλα νά κερδίσει τή φιλία τους.

Τέλος σέ ὅλη τήν ἑκταση τῆς αὐτοκρατορίας ἔχτισε πλήθος ἐκκλησίες καί μοναστήρια. Ἀπό ὅλα τά κτίσματα, ἐκκλησιαστικά καί ἄλλα, τό λαμπρότερο (καί ἕνα ἀπό τά κορυφαῖα ἔργα τέχνης ὅλων τῶν ἐποχῶν) ἦταν ὁ ναός τῆς Ἀγίας τοῦ Θεοῦ Σοφίας στήν

Ὁ τροῦλος τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὅπως φαίνεται ἀπό μέσα

λη ἔπαψε ὀριστικά νά εἶναι τό κέντρο τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς σοφίας.

Ἀλλά ἐπειδὴ ἡ χριστιανικὴ θρησκεία εἶχε κι αὐτὴ τίς διαιρέσεις της, ὁ Ἰουστινιανὸς ὑποστήριξε τὴν ὀρθοδοξία καὶ ἔλαβε αὐστηρά μέτρα ἐναντίον τῶν αἰρετικῶν. Προβλήματα τοῦ δημιουργοῦ ἢ αἵρεση τῶν μονοφυσιτῶν (ποὺ πίστευαν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι μόνο Θεός). Ὁ μονοφυσитισμὸς εἶχε μεγάλη ἐξάπλωση στὶς ἀνατολικές ἐπαρχίες καὶ τὴν Αἴγυπτο καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς προσπάθησε νά τὸν συμβιβάσει μέ τὴν ὀρθοδοξία, ἀλλὰ χωρὶς μεγάλη ἐπιτυχία.

Ἐπίσης ὁ Ἰουστινιανὸς ὀργάνωσε *ιεραποστολές* στοὺς εἰδωλολατρικοὺς λαοὺς πέρα ἀπὸ τὰ σύνορα, γιὰ νά τοὺς προσηλυτίσει στὴν ἀληθινὴ θρησκεία καὶ παράλληλα νά κερδίσει τὴ φιλία τους.

Τέλος σέ ὅλη τὴν ἑκταση τῆς αὐτοκρατορίας ἔχτισε πλῆθος ἐκκλησίες καὶ μοναστήρια. Ἀπὸ ὅλα τὰ κτίσματα, ἐκκλησιαστικά καὶ ἄλλα, τό λαμπρότερο (καὶ ἓνα ἀπὸ τὰ κορυφαῖα ἔργα τέχνης ὅλων τῶν ἐποχῶν) ἦταν ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας τοῦ Θεοῦ Σοφίας στὴν

Κωνσταντινούπολη, στή θέση τοῦ ναοῦ πού κήκε ἀπό τοὺς στασιαστές τοῦ «νίκα». Τό ἔργο ἀνέλαβαν δυό Ἕλληνες ἀρχιτέκτονες, ὁ Ἀνθέμιος καί ὁ Ἰσίδωρος. Ἡ Ἀγία Σοφία, πού τήν ἔλεγαν καί Μεγάλη Ἐκκλησία, ἦταν βασιλική μέ τροῦλο καί τή στόλιζαν θαυμάσια ψηφιδωτά, δηλαδή εἰκόνες καμωμένες ἀπό μικρές χρωματιστές πέτρες, τίς ψηφίδες. Ὁ Ἰουστινιανός παρακολούθησε ἀπό κοντά τήν ἐκτέλεση τοῦ ἔργου καί φρόντισε νά συγκεντρωθοῦν τά πιό πολύτιμα ὑλικά ἀπ' ὅλη τήν αὐτοκρατορία. Μάρμαρα ἐξαιρετικῆς ποιότητος μεταφέρθηκαν ἀπό παντοῦ: πράσινα ἀπό τήν Κάρυστο, ροδόχροα μέ λευκές φλέβες ἀπό τή Φρυγία, ἀνοιχτόχρωμα μέ γαλάζιες φλέβες ἀπό τό Βόσπορο, κόκκινα μέ λευκά στίγματα ἀπό τίς Θῆβες τῆς Αἰγύπτου.

Ὁ κυρίως ναός εἶχε μήκος 80,90 μ. καί πλάτος 69,70 μ. καί τό ὕψος τῆς κορυφῆς τοῦ τροῦλου ἀπό τό δάπεδο ἦταν 55,60 μ. Ὁ τροῦλος φαινόταν τόσο ἀνάλαφρος, σάν νά «ἦταν κρεμασμένος ἀπό τόν οὐρανό μέ χρυσή ἀλυσίδα». Στήν αὐλή τοῦ ναοῦ ἐπάνω σέ μαρμάρινη κρήνη ὑπῆρχε ἡ καρκινική ἐπιγραφή ΝΙΨΩΝ Α-

Βυζαντινῆς τέχνης σκουλαρίκια ἀπό χρυσάφι καί πολύτιμους λίθους. 6ος αἰ.

Κωνσταντινούπολη, στή θέση τοῦ ναοῦ πού κήκε ἀπό τοὺς στασιαστές τοῦ «νίκα». Τό ἔργο ἀνέλαβαν δυό Ἕλληνες ἀρχιτέκτονες, ὁ Ἀνθέμιος καί ὁ Ἰσίδωρος. Ἡ Ἀγία Σοφία, πού τήν ἔλεγαν καί Μεγάλη Ἐκκλησία, ἦταν βασιλική μέ τροῦλο καί τή στόλιζαν θαυμάσια ψηφιδωτά, δηλαδή εἰκόνες καμωμένες ἀπό μικρές χρωματιστές πέτρες, τίς ψηφίδες. Ὁ Ἰουστινιανός παρακολούθησε ἀπό κοντά τήν ἐκτέλεση τοῦ ἔργου καί φρόντισε νά συγκεντρωθοῦν τά πιό πολύτιμα ὑλικά ἀπ' ὅλη τήν αὐτοκρατορία. Μάρμαρα ἐξαιρετικῆς ποιότητος μεταφέρθηκαν ἀπό παντοῦ: πράσινα ἀπό τήν Κάρυστο, ροδόχροα μέ λευκές φλέβες ἀπό τή Φρυγία, ἀνοιχτόχρωμα μέ γαλάζιες φλέβες ἀπό τό Βόσπορο, κόκκινα μέ λευκά στίγματα ἀπό τίς Θῆβες τῆς Αἰγύπτου.

Ὁ κυρίως ναός εἶχε μήκος 80,90 μ. καί πλάτος 69,70 μ. καί τό ὕψος τῆς κορυφῆς τοῦ τροῦλου ἀπό τό δάπεδο ἦταν 55,60 μ. Ὁ τροῦλος φαινόταν τόσο ἀνάλαφρος, σάν νά «ἦταν κρεμασμένος ἀπό τόν οὐρανό μέ χρυσή ἀλυσίδα». Στήν αὐλή τοῦ ναοῦ ἐπάνω σέ μαρμάρινη κρήνη ὑπῆρχε ἡ καρκινική ἐπιγραφή ΝΙΨΩΝ Α-

Βυζαντινῆς τέχνης σκουλαρίκια ἀπό χρυσάφι καί πολύτιμους λίθους. 6ος αἰ.

ΝΟΜΗΜΑΤΑ ΜΗ ΜΟΝΑΝ ΟΨΙΝ, πού διαβάζεται τό ἴδιο ἀπό τήν καλή κι ἀπό τήν ἀνάποδη.

Γιά νά τελειώσει ἡ Ἀγία Σοφία, χρειάστηκαν 5 χρόνια καί 10 μῆνες. Στό διάστημα αὐτό ἐργάστηκαν 10.000 ἐργάτες καί ξοδεύτηκαν χρήματα πού ἀντιστοιχοῦν σέ 3.600.000 περίπου λίρες Ἀγγλίας.

Τά ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ ἔγιναν τό 537 καί λέγεται ὅτι ὁ Ἰουστινιανός στοῦ ἀντίκρισμά του δέν μπόρεσε νά κρατήσῃ τήν ὑπερηφάνεια του καί εἶπε: «νενίκηκά σε, Σολομών», δηλ. «σέ νίκησα, Σολομών» (ἐννερώντας ὅτι ἡ Ἀγία Σοφία ξεπερνοῦσε σέ τέχνη τό ναό τοῦ Σολομώντα στήν Ἱερουσαλήμ).

Ἡ Ἀγία Σοφία ἐπὶ χίλια περίπου χρόνια γνώρισε στιγμές ἐθνικοῦ μεγαλείου καί συμφορῶν. Ἐκεῖ συγκεντρώνονταν ἄρχοντες, κληρὸς καί λαός σέ στέψεις αὐτοκρατόρων, ἐπινίκιες δοξολογίες καί ὀλονύκτιες δεήσεις. Σ' αὐτὴν ζήτησαν καταφύγιο καί τήν τελευταία νύχτα πού ἔπασσε ἡ Πόλη στά χέρια τῶν Τούρκων. Μετά τήν ἄλωση ἡ Ἀγία Σοφία πέρασε μέσα στοὺς θρύλους καί τίς παραδόσεις τοῦ λαοῦ καί ἔγινε ἐθνικὸ σύμβολο.

5. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ

Ἀπὸ τοὺς διαδόχους τοῦ Ἰουστινιανοῦ σημαντικότερος ἀναδείχθηκε ὁ *Μαυρίκιος* (582-602). Γενικά ὅλοι οἱ διάδοχοι προτίμησαν νά στρέψουν τήν προσοχή τους στοὺς κινδύνους πού διέτρεχε ἡ αὐτοκρατορία στά ἀνατολικά καί στά βόρεια σύνορά της. Συνέχισαν λοιπὸν τοὺς πολέμους μέ τοὺς *Πέρσες*, ὥσπου ὁ Μαυρίκιος ἔκλεισε εἰρήνη μαζί τους, συμφέρουσα γιά τό Βυζάντιο. Ἀπὸ τό βορρῆα οἱ *Ἀβαροσλάβοι* συνέχιζαν τίς ἐπιδρομές τους. Σέ μιά ἀπὸ αὐτές ἔφτασαν ὡς τήν Κωνσταντινούπολη, σέ ἄλλη πολιορκήσαν τὴ Θεσσαλονίκη. Τελικά ὁ Μαυρίκιος κατόρθωσε νά τοὺς νικήσῃ καί νά τοὺς ἀπομακρύνῃ πέρα ἀπὸ τό Δούναβη.

ΝΟΜΗΜΑΤΑ ΜΗ ΜΟΝΑΝ ΟΨΙΝ, πού διαβάζεται τό ἴδιο ἀπό τήν καλή κι ἀπό τήν ἀνάποδη.

Γιά νά τελειώσει ἡ Ἀγία Σοφία, χρειάστηκαν 5 χρόνια καί 10 μῆνες. Στό διάστημα αὐτό ἐργάστηκαν 10.000 ἐργάτες καί ξοδεύτηκαν χρήματα πού ἀντιστοιχοῦν σέ 3.600.000 περίπου λίρες Ἀγγλίας.

Τά ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ ἔγιναν τό 537 καί λέγεται ὅτι ὁ Ἰουστινιανός στό ἀντίκρισμά του δέν μπόρεσε νά κρατήσῃ τήν ὑπερηφάνεια του καί εἶπε: «νενίκηκά σε, Σολομών», δηλ. «σέ νίκησα, Σολομών» (ἐννερώντας ὅτι ἡ Ἀγία Σοφία ξεπερνοῦσε σέ τέχνη τό ναό τοῦ Σολομώντα στήν Ἱερουσαλήμ).

Ἡ Ἀγία Σοφία ἐπὶ χίλια περίπου χρόνια γνώρισε στιγμές ἐθνικοῦ μεγαλείου καί συμφορῶν. Ἐκεῖ συγκεντρώνονταν ἄρχοντες, κληρὸς καί λαός σέ στέψεις αὐτοκρατόρων, ἐπινίκιες δοξολογίες καί ὀλονύκτιες δεήσεις. Σ' αὐτὴν ζήτησαν καταφύγιο καί τήν τελευταία νύχτα πού ἔπασε ἡ Πόλη στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Μετά τήν ἄλωση ἡ Ἀγία Σοφία πέρασε μέσα στοὺς θρύλους καί τίς παραδόσεις τοῦ λαοῦ καί ἔγινε ἐθνικὸ σύμβολο.

5. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ

Ἀπὸ τοὺς διαδόχους τοῦ Ἰουστινιανοῦ σημαντικότερος ἀναδείχθηκε ὁ *Μαυρίκιος* (582-602). Γενικά ὅλοι οἱ διάδοχοι προτίμησαν νά στρέψουν τήν προσοχή τους στοὺς κινδύνους πού διέτρεχε ἡ αὐτοκρατορία στὰ ἀνατολικά καί στὰ βόρεια σύνορά της. Συνέχισαν λοιπὸν τοὺς πολέμους μέ τοὺς *Πέρσες*, ὥσπου ὁ Μαυρίκιος ἔκλεισε εἰρήνη μαζί τους, συμφέρουσα γιά τό Βυζάντιο. Ἀπὸ τό βορρῖα οἱ *Ἀβαροσλάβοι* συνέχιζαν τίς ἐπιδρομές τους. Σέ μιά ἀπὸ αὐτές ἔφτασαν ὡς τήν Κωνσταντινούπολη, σέ ἄλλη πολιορκήσαν τὴ Θεσσαλονίκη. Τελικά ὁ Μαυρίκιος κατόρθωσε νά τοὺς νικήσῃ καί νά τοὺς ἀπομακρύνῃ πέρα ἀπὸ τό Δούναβη.

ΤΟ ΗΞΕΡΕΣ ΑΥΤΟ;

Μεταξόσπορος καί μεταξουργία

— Κατά τόν ιστορικό Προκόπιο τό *μεταξόσπορο* τόν ἔφεραν ἀπό τήν Κίνα, κρυμμένο μέσα στά κούφια μπαστούνια τους, δυό μοναχοί, πού τοὺς εἶχε στείλει ἐπίτηδες ὁ Ἰουστινιανός. Ἡ *μεταξουργία* ἀναπτύχθηκε στή Συρία καί σέ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδας.

Τό χρονικό τῆς Ἀγίας Σοφίας

— Ὁ *ναός τῆς Ἀγίας Σοφίας* θεμελιώθηκε πρώτη φορά ἀπό τό Μ. Κωνσταντῖνο καί ἀποπερατώθηκε ἀπό τό γιό του Κωνσταντίο. Κήκε ἀπό τόν ὄχλο, ὅταν ἡ Εὐδοξία ἐξόρισε τόν Ἰωάννη τό Χρυσόστομο. Ξαναχτίστηκε ἀπό τό Θεοδοσίο Β'. Κήκε γιά δεύτερη φορά ἀπό τοὺς στασιαστές τοῦ «νίκα». Τό 1204 τόν λεηλάτησαν οἱ σταυροφόροι. Τό 1453 ὁ Μωάμεθ Β' τόν μετέτρεψε σέ τζαμί. Τό 1934 ἔγινε μουσεῖο.

Ρωμανός ὁ Μελωδός

— Στά χρόνια πάνω κάτω τοῦ Ἰουστινιανοῦ φαίνεται νά ἔζησε ὁ μεγαλύτερος ἐκκλησιαστικός ποιητής *Ρωμανός ὁ Μελωδός*. Διεύθυνε τοῦ εἶναι ὁ ὕμνος: «Ἡ Παρθένος σήμερον τόν ὑπερούσιον τίκτει...».

Ὁ πρῶτος ἑλληνικῆς καταγωγῆς αὐτοκράτορας

— Ὁ *Μαυρίκιος* θεωρεῖται ὁ πρῶτος Ἕλληνας πού ἀνέβηκε στό θρόνο, γιατί καταγόταν ἀπό τήν ἐξελληνισμένη Καππαδοκία τῆς Μ. Ἀσίας. Στά χρόνια του παραμερίζεται ἡ λατινική καί γίνεται γλώσσα τοῦ κράτους ἡ ἑλληνική.

ΤΟ ΗΞΕΡΕΣ ΑΥΤΟ;

Μεταξόσπορος καί μεταξουργία

— Κατά τόν ιστορικό Προκόπιο τό *μεταξόσπορο* τόν ἔφεραν ἀπό τήν Κίνα, κρυμμένο μέσα στά κούφια μπαστούνια τους, δυό μοναχοί, πού τοὺς εἶχε στείλει ἐπίτηδες ὁ Ἰουστινιανός. Ἡ *μεταξουργία* ἀναπτύχθηκε στή Συρία καί σέ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδας.

Τό χρονικό τῆς Ἀγίας Σοφίας

— Ὁ *ναός τῆς Ἀγίας Σοφίας* θεμελιώθηκε πρώτη φορά ἀπό τό Μ. Κωνσταντῖνο καί ἀποπερατώθηκε ἀπό τό γιό του Κωνσταντίο. Κήκε ἀπό τόν ὄχλο, ὅταν ἡ Εὐδοξία ἐξόρισε τόν Ἰωάννη τό Χρυσόστομο. Ξαναχτίστηκε ἀπό τό Θεοδοσίο Β'. Κήκε γιά δεύτερη φορά ἀπό τοὺς στασιαστές τοῦ «νίκα». Τό 1204 τόν λεηλάτησαν οἱ σταυροφόροι. Τό 1453 ὁ Μωάμεθ Β' τόν μετέτρεψε σέ τζαμί. Τό 1934 ἔγινε μουσεῖο.

Ρωμανός ὁ Μελωδός

— Στά χρόνια πάνω κάτω τοῦ Ἰουστινιανοῦ φαίνεται νά ἔζησε ὁ μεγαλύτερος ἐκκλησιαστικός ποιητής *Ρωμανός ὁ Μελωδός*. Διεύθυνε τοῦ εἶναι ὁ ὕμνος: «Ἡ Παρθένος σήμερον τόν ὑπερούσιον τίκτει...».

Ὁ πρῶτος ἑλληνικῆς καταγωγῆς αὐτοκράτορας

— Ὁ *Μαυρίκιος* θεωρεῖται ὁ πρῶτος Ἕλληνας πού ἀνέβηκε στό θρόνο, γιατί καταγόταν ἀπό τήν ἐξελληνισμένη Καππαδοκία τῆς Μ. Ἀσίας. Στά χρόνια του παραμερίζεται ἡ λατινική καί γίνεται γλώσσα τοῦ κράτους ἡ ἑλληνική.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1) Τί θυμάσαι από την εποχή του Ίουστινιανού;

- Μεγάλος καί στό όνομα καί στά έργα: Ί _ _ _ _ _
- Έσυρε δυό βασιλιάδες βαρβάρων αϊχμαλώτους στήν Κωνσταντινούπολη: Β _ _ _ _ _
- Έδωσε τό τελειωτικό χτύπημα στους Όστρογότθους τής Ίταλίας: Ν _ _ _ _ _
- Οί άρχιτέκτονες τής Άγίας Σοφίας: Ά _ _ _ _ _ καί Ί _ _ _ _ _
- Άπό τό τσίρκο στό θρόνο: Θ _ _ _ _ _
- Ό μεγάλος νομομαθής του ρωμαϊκού άστικού δικαίου: Τ _ _ _ _ _
- Έτσι φώναζαν οί Πράσινοι καί οί Βένετοι: ν _ _ _ _
- Όχύρωσε μέ άλλο τείχος τήν Κωνσταντινούπολη: Ά _ _ _ _ _
- Σύμβουλος του Ίουστινιανού στά οικονομικά: Ί _ _ _ _ _ Κ _ _ _ _ _
- Αϊχμάλωτος βασιλιάς των Βανδάλων: Γ _ _ _ _ _
- Αϊχμάλωτος βασιλιάς των Όστρογότθων: Ο _ _ _ _ _
- Βασιλιάς των Περσών: Χ _ _ _ _ _
- Μεγάλος έκκλησιαστικός ποιητής: Ρ _ _ _ _ _
ό Μ _ _ _ _ _
- Μεταφέρθηκε κρυφά από τήν Κίνα: μ _ _ _ _ _

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1) Τί θυμάσαι από την εποχή του Ίουστινιανού;

- Μεγάλος καί στό όνομα καί στά έργα: Ί _ _ _ _ _
- Έσυρε δυό βασιλιάδες βαρβάρων αϊχμαλώτους στήν Κωνσταντινούπολη: Β _ _ _ _ _
- Έδωσε τό τελειωτικό χτύπημα στους Όστρογότθους τής Ίταλίας: Ν _ _ _ _ _
- Οί άρχιτέκτονες τής Άγίας Σοφίας: Ά _ _ _ _ _ καί Ί _ _ _ _ _
- Άπό τό τσίρκο στό θρόνο: Θ _ _ _ _ _
- Ό μεγάλος νομομαθής του ρωμαϊκού άστικού δικαίου: Τ _ _ _ _ _
- Έτσι φώναζαν οί Πράσινοι καί οί Βένετοι: ν _ _ _ _
- Όχύρωσε μέ άλλο τείχος τήν Κωνσταντινούπολη: Ά _ _ _ _ _
- Σύμβουλος του Ίουστινιανού στά οικονομικά: Ί _ _ _ _ _ Κ _ _ _ _ _
- Αϊχμάλωτος βασιλιάς των Βανδάλων: Γ _ _ _ _ _
- Αϊχμάλωτος βασιλιάς των Όστρογότθων: Ο _ _ _ _ _
- Βασιλιάς των Περσών: Χ _ _ _ _ _
- Μεγάλος έκκλησιαστικός ποιητής: Ρ _ _ _ _ _
ό Μ _ _ _ _ _
- Μεταφέρθηκε κρυφά από τήν Κίνα: μ _ _ _ _ _

— Έτσι λεγόταν ἀλλιῶς ἡ Ἁγία Σοφία: Μ _ _ _ _ _

Ἐ _ _ _ _ _

— Τό χαρακτηριστικό τῆς Ἁγίας Σοφίας ἦταν ὁ τ _ _ _ _ _

— Πίστευαν ὅτι Ὁ Χριστός ἦταν μόνο Θεός: μ _ _ _ _ _

— Πρῶτος αὐτοκράτορας ἐλληνικῆς καταγωγῆς:

Μ _ _ _ _ _

(Ρωμανός ὁ Μελωδός - Χοσρόης Α΄ - Οὐίτιγης - Γελίμερος - Ἰουστινιανός - Βελισάριος - Ναρσής - Ἀνθέμιος - Ἰσίδωρος - Θεοδώρα - νίκα - Τριβωνιανός - Μαυρίκιος - Ἀναστάσιος - Ἰωάννης Καππαδόκης - μονοφυσίτες - Μεγάλη Ἐκκλησία - μεταξόσπορος - τροῦλος).

2) Ποιά ἀπό τίς ἐνέργειες τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἴσως νά μὴν ἔπρεπε νά γίνει;

— Ἐκαμε μακροὺς πολέμους καὶ ἀνέκτησε προσωρινὰ πολλές ἐπαρχίες τοῦ παλίου ρωμαϊκοῦ κράτους.

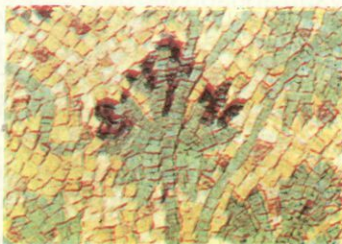
— Γέμισε τὴν αὐτοκρατορία μὲ ἔργα κοινῆς ὠφελείας.

— Ἦταν ὁ ἐμπνευστὴς τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἐνός ἀπὸ τοὺς λαμπρότερους ναοὺς τῆς χριστιανοσύνης.

— Κατάργησε τὴ φιλοσοφικὴ σχολὴ Ἀθηνῶν.

— Σὲ ἐνέργειές του ὀφείλεται ἡ μεταφορὰ μεταξόσπορου ἀπὸ τὴν Κίνα καὶ ἡ ἀνάπτυξη τῆς μεταξουργίας στὸ Βυζάντιο.

— Δικὴ του ἰδέα ἦταν ἡ συγκέντρωση καὶ συμπλήρωση τῶν νόμων μέσα στὸ ρωμαϊκὸ ἀστικὸ δίκαιο.

— Έτσι λεγόταν ἀλλιῶς ἡ Ἁγία Σοφία: Μ _ _ _ _ _

Ἐ _ _ _ _ _

— Τό χαρακτηριστικό τῆς Ἁγίας Σοφίας ἦταν ὁ τ _ _ _ _ _

— Πίστευαν ὅτι Ὁ Χριστός ἦταν μόνο Θεός: μ _ _ _ _ _

— Πρῶτος αὐτοκράτορας ἐλληνικῆς καταγωγῆς:

Μ _ _ _ _ _

(Ρωμανός ὁ Μελωδός - Χοσρόης Α΄ - Οὐίτιγης - Γελίμερος - Ἰουστινιανός - Βελισάριος - Ναρσής - Ἀνθέμιος - Ἰσίδωρος - Θεοδώρα - νίκα - Τριβωνιανός - Μαυρίκιος - Ἀναστάσιος - Ἰωάννης Καππαδόκης - μονοφυσίτες - Μεγάλη Ἐκκλησία - μεταξόσπορος - τροῦλος).

2) Ποιά ἀπό τίς ἐνέργειες τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἴσως νά μὴν ἔπρεπε νά γίνει;

— Ἔκαμε μακροὺς πολέμους καὶ ἀνέκτησε προσωρινὰ πολλές ἐπαρχίες τοῦ παλίου ρωμαϊκοῦ κράτους.

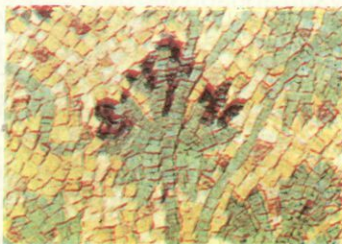
— Γέμισε τὴν αὐτοκρατορία μὲ ἔργα κοινῆς ὠφελείας.

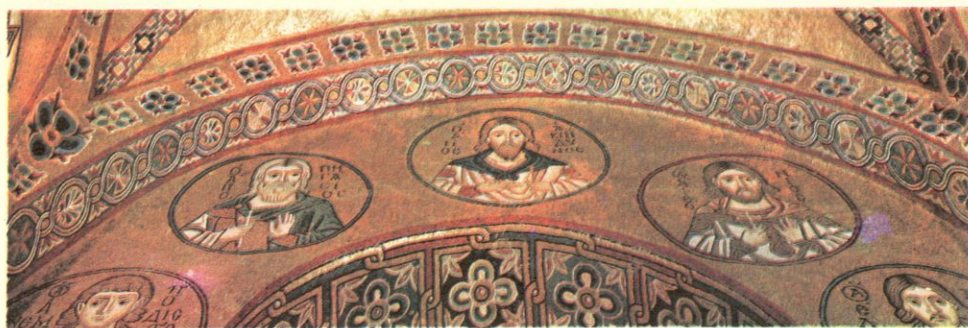
— Ἦταν ὁ ἐμπνευστὴς τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἐνός ἀπὸ τοὺς λαμπρότερους ναοὺς τῆς χριστιανοσύνης.

— Κατάργησε τὴ φιλοσοφικὴ σχολὴ Ἀθηνῶν.

— Σέ ἐνέργειές του ὀφείλεται ἡ μεταφορὰ μεταξόσπορου ἀπὸ τὴν Κίνα καὶ ἡ ἀνάπτυξη τῆς μεταξουργίας στὸ Βυζάντιο.

— Δικὴ του ιδέα ἦταν ἡ συγκέντρωση καὶ συμπλήρωση τῶν νόμων μέσα στὸ ρωμαϊκὸ ἀστικὸ δίκαιο.

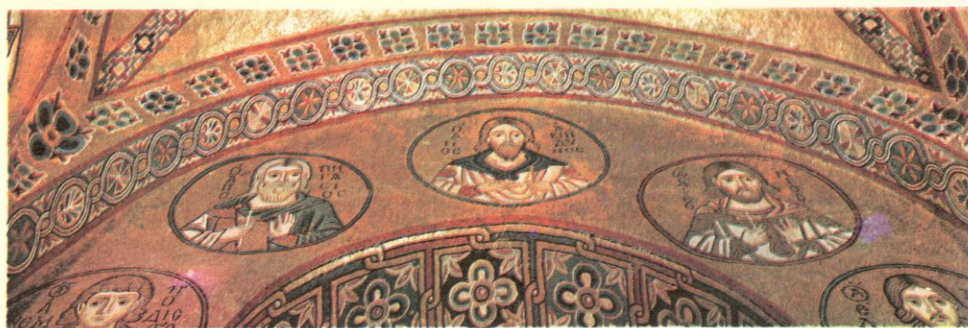

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ (7ος αι. μ.Χ.)

1. Ένας καθαρά Βυζαντινός «πιστός εν Χριστῷ Βασιλεύς»

Όταν μετά τό Μαυρίκιο στό θρόνο τοῦ Βυζαντίου βρέθηκε ἕνας άνίκανος καί ἐγκληματικός αὐτοκράτορας, ὁ Φωκάς, οἱ Βυζαντινοί ζήτησαν τή βοήθεια τοῦ ἐξάρχου τῆς Καρχηδόνας. Ἐκεῖνος ἔστειλε τό γιό του Ἡράκλειο μέ στόλο στήν Κωνσταντινούπολη καί ὁ λαός κατενθουσιασμένος τόν ἀνακήρυξε αὐτοκράτορα (610 μ.Χ.).

Ὁ Ἡράκλειος, πού ἦταν τότε 35 χρονῶν, εἶχε ὠραῖο παρουσιαστικό, εὐγενική ψυχή, ἀλύγιστο θάρρος στή μάχη καί μεγάλα στρατηγικά χαρίσματα. Σέ πολλά θύμιζε τό Μέγα Ἀλέξανδρο. Περισσότερο ἀπό τοὺς προκατόχους του ἦταν ποτισμένος ἀπό τή χριστιανική πίστη, πού ἦταν ἡ μεγάλη δύναμη τοῦ Βυζαντίου. Γι' αὐτό καί ὁ, τι σπουδαῖο ἔβαζε ἐμπρός τό ἀρχίζει καί τό τελείωνε μέ μιά ἱεροτελεστία. Καί οἱ πόλεμοί του ἔμοιαζαν μέ θρησκευτικές σταυροφορίες, πού γίνονταν ἐναντίον ἀπίστων γιά τήν υπεράσπιση τῆς χριστιανοσύνης. Θά μπορούσε νά χαρακτηριστεῖ περισσότερο σάν Βυζαντινός βασιλιάς παρά σάν Ρωμαῖος αὐτοκράτορας, αὐγουστος ἢ καίσαρας.

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ (7ος αι. μ.Χ.)

1. Ένας καθαρά Βυζαντινός «πιστός εν Χριστῷ Βασιλεύς»

Όταν μετά τό Μαυρίκιο στό θρόνο τοῦ Βυζαντίου βρέθηκε ἕνας άνίκανος καί ἐγκληματικός αὐτοκράτορας, ὁ Φωκάς, οἱ Βυζαντινοί ζήτησαν τή βοήθεια τοῦ ἐξάρχου τῆς Καρχηδόνας. Ἐκεῖνος ἔστειλε τό γιό του Ἡράκλειο μέ στόλο στήν Κωνσταντινούπολη καί ὁ λαός κατενθουσιασμένος τόν ἀνακήρυξε αὐτοκράτορα (610 μ.Χ.).

Ὁ Ἡράκλειος, πού ἦταν τότε 35 χρονῶν, εἶχε ὠραῖο παρουσιαστικό, εὐγενική ψυχή, ἀλύγιστο θάρρος στή μάχη καί μεγάλα στρατηγικά χαρίσματα. Σέ πολλά θύμιζε τό Μέγα Ἀλέξανδρο. Περισσότερο ἀπό τοὺς προκατόχους του ἦταν ποτισμένος ἀπό τή χριστιανική πίστη, πού ἦταν ἡ μεγάλη δύναμη τοῦ Βυζαντίου. Γι' αὐτό καί ὁ, τι σπουδαῖο ἔβαζε ἐμπρός τό ἀρχίζει καί τό τελείωνε μέ μιά ἱεροτελεστία. Καί οἱ πόλεμοί του ἔμοιαζαν μέ θρησκευτικές σταυροφορίες, πού γίνονταν ἐναντίον ἀπίστων γιά τήν υπεράσπιση τῆς χριστιανοσύνης. Θά μπορούσε νά χαρακτηριστεῖ περισσότερο σάν Βυζαντινός βασιλιάς παρά σάν Ρωμαῖος αὐτοκράτορας, αὐγουστος ἢ καίσαρας.

Νόμισμα μέ τόν 'Ηράκλειο

2. Σέ τί κατάσταση βρῆκε ὁ 'Ηράκλειος τό κράτος

Στά χέρια τοῦ Φωκά τό κράτος εἶχε πάρει τόν κατήφορο. Στρατός καί δημόσιες ὑπηρεσίες εἶχαν παραλύσει καί τά ταμεῖα τοῦ κράτους ἔμειναν κενά. Κι ἐνῶ ἡ κατάσταση στό ἐσωτερικό ἦταν ἀπελπιστική, στά σύνορα ἀπό τό ἕνα μέρος οἱ Ἀθαροσλάβοι γίνονταν ὅλο καί πιό πιεστικοί μέ τίς ἐπιδρομές τους καί ἀπό τό ἄλλο οἱ Πέρσες ἀποσποῦσαν τή μιά βυζαντινὴ ἐπαρχία μετὰ τὴν ἄλλη.

Στά ἔντεκα πρῶτα χρόνια τῆς βασιλείας του ὁ 'Ηράκλειος ἀγωνίστηκε σκληρά, γιά νά ἀναδιοργανώσῃ τό κράτος. Σ' αὐτό τό διάστημα οἱ Πέρσες βρῆκαν τὴν εὐκαιρία νά κατακτήσουν τὴ Συρία, τὴν Παλαιστίνη καί τὴν Αἴγυπτο. Τό μεγαλύτερο πλήγμα γιά τό χριστιανικὸ Βυζάντιο ἦταν ὅτι ἡ 'Ιερουσαλὴμ ἔπεσε στά χέρια τῶν ἀπίστων, λεηλατήθηκε καί βεβηλώθηκε. Οἱ Πέρσες αἰχμαλώτισαν τόν πατριάρχη καί πῆραν γιά τρόπαιό τους τόν *Τίμιο Σταυρό*, πού τόν μετέφεραν στήν πρωτεύουσά τους Κτησιφώντα. Σάν νά μὴν ἔφταναν ὅλα αὐτά, μιά περσικὴ στρατιὰ προχώρησε μέσα ἀπὸ τὴ Μ. Ἀσία καί στρατοπεύδευσε ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, στὴ *Χαλκηδόνα*. Ἡ παλιά ἱστορία μέ τούς Πέρσες τοῦ Δαρείου καί τοῦ Ξέρξη ἐπαναλαμβάνόταν.

Ὁ 'Ηράκλειος βρέθηκε σέ πολὺ δύσκολη θέση καί γιά μιά στιγμή σκέφτηκε νά μεταφέρει τὴν πρωτεύουσα στήν Καρχηδόνα καί ἀπὸ ἐκεῖ νά πολεμήσῃ τούς Πέρσες. Τελικά, καί μέ τὴν ἐνθάρρυνση τοῦ πατριάρχη, πῆρε τὴν ἀπόφαση νά παραμείνῃ καί νά ἀντιμετωπίσῃ τούς ἐχθροὺς τοῦ Βυζαντίου μέ κέντρο ἐξόρμησης τὴ Βασιλεύουσα.

Νόμισμα μέ τόν 'Ηράκλειο

2. Σέ τί κατάσταση βρῆκε ὁ 'Ηράκλειος τό κράτος

Στά χέρια τοῦ Φωκά τό κράτος εἶχε πάρει τόν κατήφορο. Στρατός καί δημόσιες ὑπηρεσίες εἶχαν παραλύσει καί τά ταμεῖα τοῦ κράτους ἔμειναν κενά. Κι ἐνῶ ἡ κατάσταση στό ἐσωτερικό ἦταν ἀπελπιστική, στά σύνορα ἀπό τό ἕνα μέρος οἱ Ἀθαροσλάβοι γίνονταν ὅλο καί πιό πιεστικοί μέ τίς ἐπιδρομές τους καί ἀπό τό ἄλλο οἱ Πέρσες ἀποσποῦσαν τή μιά βυζαντινὴ ἐπαρχία μετὰ τὴν ἄλλη.

Στά ἔντεκα πρῶτα χρόνια τῆς βασιλείας του ὁ 'Ηράκλειος ἀγωνίστηκε σκληρά, γιά νά ἀναδιοργανώσῃ τό κράτος. Σ' αὐτό τό διάστημα οἱ Πέρσες βρῆκαν τὴν εὐκαιρία νά κατακτήσουν τὴ Συρία, τὴν Παλαιστίνη καί τὴν Αἴγυπτο. Τό μεγαλύτερο πλήγμα γιά τό χριστιανικὸ Βυζάντιο ἦταν ὅτι ἡ 'Ιερουσαλὴμ ἔπεσε στά χέρια τῶν ἀπίστων, λεηλατήθηκε καί βεβηλώθηκε. Οἱ Πέρσες αἰχμαλώτισαν τόν πατριάρχη καί πῆραν γιά τρόπαιό τους τόν *Τίμιο Σταυρό*, πού τόν μετέφεραν στήν πρωτεύουσά τους Κτησιφώντα. Σάν νά μὴν ἔφταναν ὅλα αὐτά, μιά περσικὴ στρατιὰ προχώρησε μέσα ἀπὸ τὴ Μ. Ἀσία καί στρατοπεύδευσε ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, στὴ *Χαλκηδόνα*. Ἡ παλιά ἱστορία μέ τούς Πέρσες τοῦ Δαρείου καί τοῦ Ξέρξη ἐπαναλαμβάνόταν.

Ὁ 'Ηράκλειος βρέθηκε σέ πολύ δύσκολη θέση καί γιά μιά στιγμή σκέφτηκε νά μεταφέρει τὴν πρωτεύουσα στήν Καρχηδόνα καί ἀπὸ ἐκεῖ νά πολεμήσῃ τούς Πέρσες. Τελικά, καί μέ τὴν ἐνθάρρυνση τοῦ πατριάρχη, πῆρε τὴν ἀπόφαση νά παραμείνῃ καί νά ἀντιμετωπίσῃ τούς ἐχθροὺς τοῦ Βυζαντίου μέ κέντρο ἐξόρμησης τὴ Βασιλεύουσα.

Συμπαραστάτης στήν πραγματοποίηση τῶν σχεδίων τοῦ Ἡρακλείου στάθηκε ἡ Ἐκκλησία μέ ἐπικεφαλῆς τόν πατριάρχη Σέργιο. Ὁ πατριάρχης ἔθεσε στή διάθεση τοῦ κράτους τά χρυσά καί ἀσημένια ἱερά σκεύη τῶν ναῶν καί τῶν μοναστηριῶν. Μέ αὐτά κόπηκαν ἄφθονα νομίσματα, πού ἔδωσαν τή δυνατότητα νά συγκροτηθεῖ καί νά ἐξοπλιστεῖ ὁ ἀπαραίτητος στρατός καί στόλος.

Πρὶν ἐπιχειρήσει τήν ἐκστρατεία πού σχεδίαζε ἐναντίον τῶν Περσῶν, ὁ Ἡράκλειος ἔπρεπε νά ἐξασφαλίσει τά νῶτα του. Ἐκλείσε λοιπόν εἰρήνην μέ τό χαγάνο τῶν Ἀθάρων, προσφέροντάς του χρυσάφι, γιά νά μήν ἐπιτεθεῖ. Παράλληλα, δέχτηκε νά ἐπιτρέψει στούς Σλάβους νά ἐγκατασταθοῦν στά νότια τοῦ Δούναβη, ἐλπίζοντας νά τοὺς ἔχει συμμάχους του.

Τήν ἀρχηγία τῆς ἐκστρατείας ἀνέλαβε ὁ ἴδιος, ὅπως ἄλλοτε ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος. Στό πόδι του ἄφησε τόν ἀνήλικο γιό του Κωνσταντῖνο, μέ ἐπιτρόπους δυό πολύ ἱκανοὺς ἀνθρώπους, τόν πατριάρχη Σέργιο καί τό μάγιστρο Βῶνο.

3. Ἕνας ἱερός πόλεμος γιά τόν Τίμιο Σταυρό

Πρὶν ξεκινήσει γιά τόν ἱερό πόλεμο, ὁ Ἡράκλειος ζήτησε τίς εὐλογίες τῆς Ἐκκλησίας. Μπῆκε μέ ταπεινοφροσύνη στήν Ἁγία Σοφία φορώντας μαῦρα σαντάλια καί ὄχι τά κόκκινα βασιλικά πέδιλα. Προσευχήθηκε γονατιστός καί ὕστερα πῆρε ἀπό τά χέρια τοῦ πατριάρχη τήν ἀχειροποίητη εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, πού τήν εἶχε πάντα μαζί του στή μακρά διαδρομὴ στά βάθη τῆς Περσίας.

Ἐξὶ χρόνια, μέ μικρές διακοπές, κράτησε ὁ πόλεμος μέ τοὺς Πέρσες (622-628). Στό διάστημα αὐτό μόνο μιὰ φορά γύρισε στήν Κωνσταντινούπολη ὁ Ἡράκλειος, γιά νά ξαναφύγει καί πάλι. Ἀκολουθώντας ἓνα σοφά καταστρωμένο σχέδιο καί μέ τή φλογερὴ θρησκευτικὴ ὁρμὴ τῶν στρατιωτῶν του, τσάκισε τοὺς Πέρσες τοῦ Χοσρόη σέ διαδοχικὲς μάχες καί τοὺς ἀνάγκασε νά ἀποσυρθοῦν ἀπὸ ὅλες τίς βυζαντινὲς ἐπαρχίες καί νά ἐπιστρέψουν τοὺς αἰχμαλώτους καί τόν Τίμιο Σταυρό. Γιά νά ἐκδικηθεῖ μάλιστα τοὺς Πέρσες γιά τήν ἀρπαγὴ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἔκαψε τό «ναὸ τοῦ πυρός» στήν Ταυρίδα. Ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη δόθηκε κοντά στά ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Νινευῆς, τό 627. Ἡ εἰρήνην κλειστικὴ τό ἐπόμενο ἐτος μέ τό νέο βασιλιά τῶν Περσῶν Σιρόη.

Συμπαραστάτης στήν πραγματοποίηση τῶν σχεδίων τοῦ Ἡρακλείου στάθηκε ἡ Ἐκκλησία μέ ἐπικεφαλῆς τόν πατριάρχη Σέργιο. Ὁ πατριάρχης ἔθεσε στή διάθεση τοῦ κράτους τά χρυσά καί ἀσημένια ἱερά σκεύη τῶν ναῶν καί τῶν μοναστηριῶν. Μέ αὐτά κόπηκαν ἄφθονα νομίσματα, πού ἔδωσαν τή δυνατότητα νά συγκροτηθεῖ καί νά ἐξοπλιστεῖ ὁ ἀπαραίτητος στρατός καί στόλος.

Πρὶν ἐπιχειρήσει τήν ἐκστρατεία πού σχεδίαζε ἐναντίον τῶν Περσῶν, ὁ Ἡράκλειος ἔπρεπε νά ἐξασφαλίσει τά νῶτα του. Ἐκλείσε λοιπόν εἰρήνην μέ τό χαγάνο τῶν Ἀθάρων, προσφέροντάς του χρυσάφι, γιά νά μήν ἐπιτεθεῖ. Παράλληλα, δέχτηκε νά ἐπιτρέψει στούς Σλάβους νά ἐγκατασταθοῦν στά νότια τοῦ Δούναβη, ἐλπίζοντας νά τοὺς ἔχει συμμάχους του.

Τήν ἀρχηγία τῆς ἐκστρατείας ἀνέλαβε ὁ ἴδιος, ὅπως ἄλλοτε ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος. Στό πόδι του ἄφησε τόν ἀνήλικο γιό του Κωνσταντῖνο, μέ ἐπιτρόπους δυό πολύ ἱκανοὺς ἀνθρώπους, τόν πατριάρχη Σέργιο καί τό μάγιστρο Βῶνο.

3. Ἕνας ἱερός πόλεμος γιά τόν Τίμιο Σταυρό

Πρὶν ξεκινήσει γιά τόν ἱερό πόλεμο, ὁ Ἡράκλειος ζήτησε τίς εὐλογίες τῆς Ἐκκλησίας. Μπῆκε μέ ταπεινοφροσύνη στήν Ἁγία Σοφία φορώντας μαῦρα σαντάλια καί ὄχι τά κόκκινα βασιλικά πέδιλα. Προσευχήθηκε γονατιστός καί ὕστερα πῆρε ἀπό τά χέρια τοῦ πατριάρχη τήν ἀχειροποίητη εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, πού τήν εἶχε πάντα μαζί του στή μακρά διαδρομή στά βάθη τῆς Περσίας.

Ἐξί χρόνια, μέ μικρές διακοπές, κράτησε ὁ πόλεμος μέ τοὺς Πέρσες (622-628). Στό διάστημα αὐτό μόνο μιὰ φορά γύρισε στήν Κωνσταντινούπολη ὁ Ἡράκλειος, γιά νά ξαναφύγει καί πάλι. Ἀκολουθώντας ἓνα σοφά καταστρωμένο σχέδιο καί μέ τή φλογερή θρησκευτική ὁρμή τῶν στρατιωτῶν του, τσάκισε τοὺς Πέρσες τοῦ Χοσρόη σέ διαδοχικές μάχες καί τοὺς ἀνάγκασε νά ἀποσυρθοῦν ἀπό ὅλες τίς βυζαντινές ἐπαρχίες καί νά ἐπιστρέψουν τοὺς αἰχμαλώτους καί τόν Τίμιο Σταυρό. Γιά νά ἐκδικηθεῖ μάλιστα τοὺς Πέρσες γιά τήν ἀρπαγή τοῦ Τίμιου Σταυροῦ, ἔκαψε τό «ναό τοῦ πυρός» στήν Ταυρίδα. Ἡ ἀποφασιστική μάχη δόθηκε κοντά στά ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Νινευῆς, τό 627. Ἡ εἰρήνην κλείστηκε τό ἐπόμενο ἔτος μέ τό νέο βασιλιά τῶν Περσῶν Σιρόη.

“Όταν ο Ήράκλειος γύρισε θριαμβευτής στην Κωνσταντινούπολη, του ἔγινε ἀποθεωτική ὑποδοχή. Ἡ πομπή μπήκε στην Πόλη ἀπὸ τὴ Χρυσή Πύλη καὶ μὲ προπορευόμενο τὸν Τίμιο Σταυρό κατευθύνθηκε στὴν Ἁγία Σοφία, ὅπου γιορτάστηκαν τὰ ἐπινίκια. Ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας τὸν ἐπόμενο χρόνο (630) ἔφερε τὸν Τίμιο Σταυρὸ στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ τὸν ὕψωσε στὶς 14 Σεπτεμβρίου στὸ Γολγοθά, στὴν ἴδια θέση πού τὸν εἶχε στήσει ἡ Ἁγία Ἑλένη, ἐνῶ κλῆρος καὶ λαὸς ἔψελναν μὲ κατάνυξη:

«Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν Σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν Σου...»

4. «Τῇ Ὑπερμάχῳ Στρατηγῷ τὰ νικητήρια...»

Τό ἔτος 626, ἐνῶ ὁ Ήράκλειος πολεμοῦσε τοὺς Πέρσες στὸ ἐσωτερικὸ τῆς χώρας τους, ἡ Βασιλεύουσα διέτρεξε μεγάλο κίνδυνο. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἀβάρων τὴν πολιορκήσε ἀπὸ στεριά καὶ θάλασσα, ἐνῶ τὸν ἴδιο καιρὸ μιά περσικὴ στρατιά ἔφτασε στὴ Χαλκηδόνα.

Ὁ Ήράκλειος ἐμπιστεύτηκε τὴν ἄμυνα τῆς Πόλης στὸν πατριάρχη Σέργιο καὶ τὸν πρωθυπουργό Βῶνο καὶ στὸ λίγο ἀλλὰ διαλεχτὸ στρατὸ καὶ στόλο πού εἶχε ἀφήσει πίσω του. Ὁ ἴδιος ἄλωστε δὲν πρόφταινε νὰ ἐπιστρέψει.

Οἱ δύο αὐτοὶ ἄξιοι ἀντικαταστάτες του ἐμψύχωσαν τὸ λαό, πού μὲ τὴ βαθιά του πίστη στὸ Χριστὸ καὶ τὴ Θεοτόκο μπόρεσε νὰ ἀποκρούσει τίς ἀπανωτές ἐπιθέσεις τῶν πολιορκητῶν. Τελικὰ ὁ βυζαντινὸς στόλος προξένησε πανωλεθρία στὰ ἀβαροσλαβικά μονόξυλα σὲ μιά ναυμαχία κοντὰ στὴν ἐκκλησία τῆς *Παναγίας τῶν Βλαχερνῶν*. Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὸ Ἀβαροὶ καὶ Πέρσες ἔλυσαν τὴν πολιορκία καὶ ἀποχώρησαν ἄπρακτοι.

Οἱ κάτοικοι πίστεψαν ὅτι ἡ ἴδια ἡ Παναγία μπήκε ἐπικεφαλῆς τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς Πόλης καὶ τῆς ἀνέπεμψαν μιά ἐμπνευσμένη εὐχαριστήρια δέηση, πού ὀνομάστηκε *Ἀκάθιστος Ὕμνος*, ἐπειδὴ, γιὰ νὰ δεῖξουν τὴν εὐγνωμοσύνη τους, τὴν ἔψαλαν ὁρθοί. Εἶναι οἱ γνωστοὶ μας *Χαιρετισμοί*, πού ψάλλονται καὶ σήμερα κάθε Παρασκευὴ βράδυ τῇ Μεγάλῃ Σαρακοστή.

5. Μετὰ τοὺς Ἀβαροσλάβους καὶ τοὺς Πέρσες οἱ Ἀραβες

Τῇ χρονιά πού ὁ Ήράκλειος ξεκίνησε τὴν ἐκστρατεία του ἐ-

“Όταν ο Ήράκλειος γύρισε θριαμβευτής στην Κωνσταντινούπολη, του ἔγινε ἀποθεωτική ὑποδοχή. Ἡ πομπή μπήκε στην Πόλη ἀπὸ τὴ Χρυσή Πύλη καὶ μὲ προπορευόμενο τὸν Τίμιο Σταυρό κατευθύνθηκε στὴν Ἁγία Σοφία, ὅπου γιορτάστηκαν τὰ ἐπινίκια. Ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας τὸν ἐπόμενο χρόνο (630) ἔφερε τὸν Τίμιο Σταυρὸ στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ τὸν ὕψωσε στὶς 14 Σεπτεμβρίου στὸ Γολγοθά, στὴν ἴδια θέση πού τὸν εἶχε στήσει ἡ Ἁγία Ἑλένη, ἐνῶ κλῆρος καὶ λαὸς ἔψελναν μὲ κατάνυξη:

«Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν Σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν Σου...»

4. «Τῇ Ὑπερμάχῳ Στρατηγῷ τὰ νικητήρια...»

Τό ἔτος 626, ἐνῶ ὁ Ήράκλειος πολεμοῦσε τοὺς Πέρσες στὸ ἐσωτερικὸ τῆς χώρας τους, ἡ Βασιλεύουσα διέτρεξε μεγάλο κίνδυνο. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἀβάρων τὴν πολιορκήσε ἀπὸ στεριά καὶ θάλασσα, ἐνῶ τὸν ἴδιο καιρὸ μιά περσικὴ στρατιά ἔφτασε στὴ Χαλκηδόνα.

Ὁ Ήράκλειος ἐμπιστεύτηκε τὴν ἄμυνα τῆς Πόλης στὸν πατριάρχη Σέργιο καὶ τὸν πρωθυπουργὸ Βῶνο καὶ στὸ λίγο ἀλλὰ διαλεχτὸ στρατὸ καὶ στόλο πού εἶχε ἀφήσει πίσω του. Ὁ ἴδιος ἄλωστε δὲν πρόφταινε νὰ ἐπιστρέψει.

Οἱ δύο αὐτοὶ ἄξιοι ἀντικαταστάτες του ἐμψύχωσαν τὸ λαό, πού μὲ τὴ βαθιά του πίστη στὸ Χριστὸ καὶ τὴ Θεοτόκο μπόρεσε νὰ ἀποκρούσει τίς ἀπανωτές ἐπιθέσεις τῶν πολιορκητῶν. Τελικὰ ὁ βυζαντινὸς στόλος προξένησε πανωλεθρία στὰ ἀβαροσλαβικά μονόξυλα σὲ μιά ναυμαχία κοντὰ στὴν ἐκκλησία τῆς *Παναγίας τῶν Βλαχερνῶν*. Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὸ Ἀβαροὶ καὶ Πέρσες ἔλυσαν τὴν πολιορκία καὶ ἀποχώρησαν ἄπρακτοι.

Οἱ κάτοικοι πίστεψαν ὅτι ἡ ἴδια ἡ Παναγία μπήκε ἐπικεφαλῆς τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς Πόλης καὶ τῆς ἀνέπεμψαν μιά ἐμπνευσμένη εὐχαριστήρια δέηση, πού ὀνομάστηκε *Ἀκάθιστος Ὕμνος*, ἐπειδὴ, γιὰ νὰ δεῖξουν τὴν εὐγνωμοσύνη τους, τὴν ἔψαλαν ὁρθοί. Εἶναι οἱ γνωστοὶ μας *Χαιρετισμοί*, πού ψάλλονται καὶ σήμερα κάθε Παρασκευὴ βράδυ τῇ Μεγάλῃ Σαρακοστή.

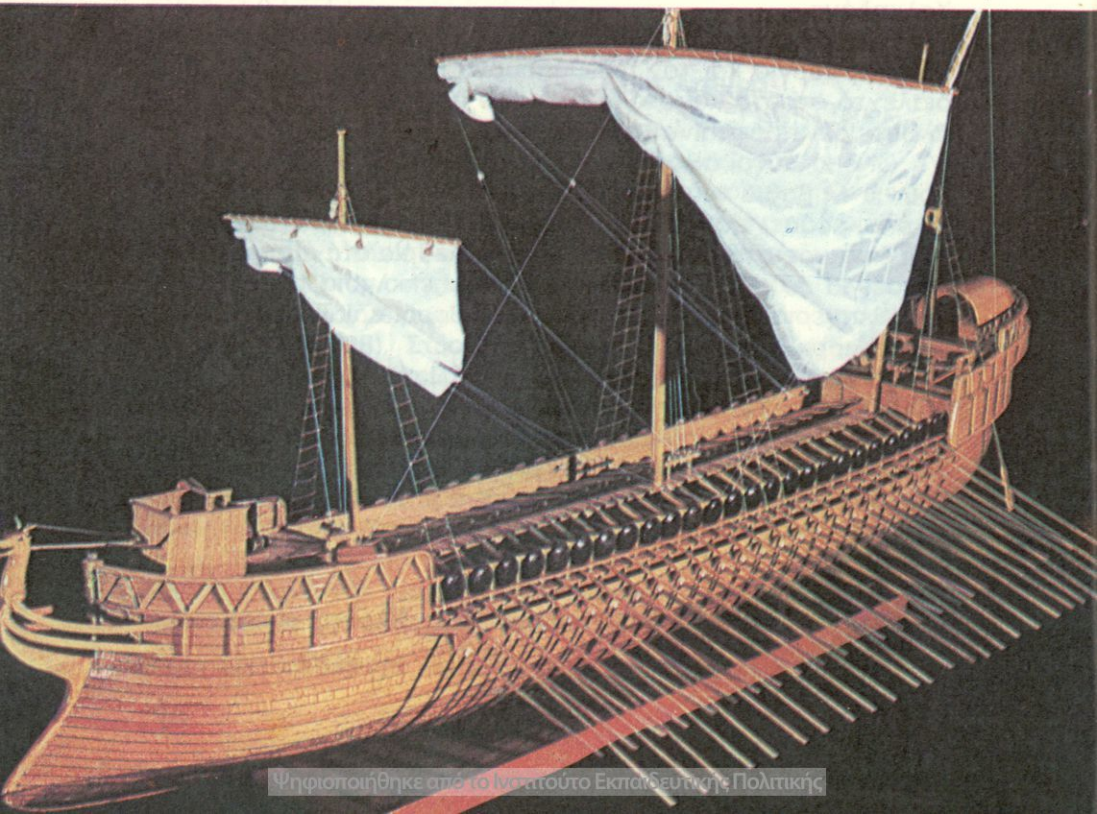
5. Μετὰ τοὺς Ἀβαροσλάβους καὶ τοὺς Πέρσες οἱ Ἀραβες

Τῇ χρονιά πού ὁ Ήράκλειος ξεκίνησε τὴν ἐκστρατεία του ἐ-

ναντίον τῶν Περσῶν (622 μ.Χ.), ἐγίνε κάτι στή μακρινή Ἀραβία, πού κανεῖς δέν τοῦ ἔδωσε τότε μεγάλη σημασία. Ἕνας ὥς τότε ἄσημος καμηλιέρης τῆς ἐρήμου, ὁ Μωάμεθ, πέρασε μέ μερικοῦς ὁπαδούς του ἀπό τή Μέκκα τῆς Ἀραβίας στήν Αἰθρίθη (πού ἀπό τότε ὀνομάστηκε Μεδῖνα, δηλ. πόλη τοῦ Προφήτη) καί τήν ἔκαμε κέντρο καί ὀρμητήριο γιά τήν πραγματοποίηση τῶν σχεδίων του. Ἀπό ἐκεῖ κατόρθωσε νά συνενώσει τίς ἀραβικές φυλές σ' ἓνα κράτος καί νά ἀναγνωριστεῖ θρησκευτικός καί πολιτικός ἀρχηγός τους. Ἡ μετανάστευση αὐτή, γνωστή μέ τό ὄνομα Ἑγίρα, ἀποτελεῖ τήν ἀφετηρία τῆς μωαμεθανικῆς θρησκείας καί χρονολογίας. Κανεῖς δέν μπορούσε νά προβλέψει ὅτι τό γεγονός ἐκεῖνο ἦταν δυνατόν νά ἀλλάξει τήν ὄψη τοῦ κόσμου.

Ὁ Μωάμεθ ἐγίνε ἰδρυτής μιᾶς νέας μονοθεϊστικῆς θρη-

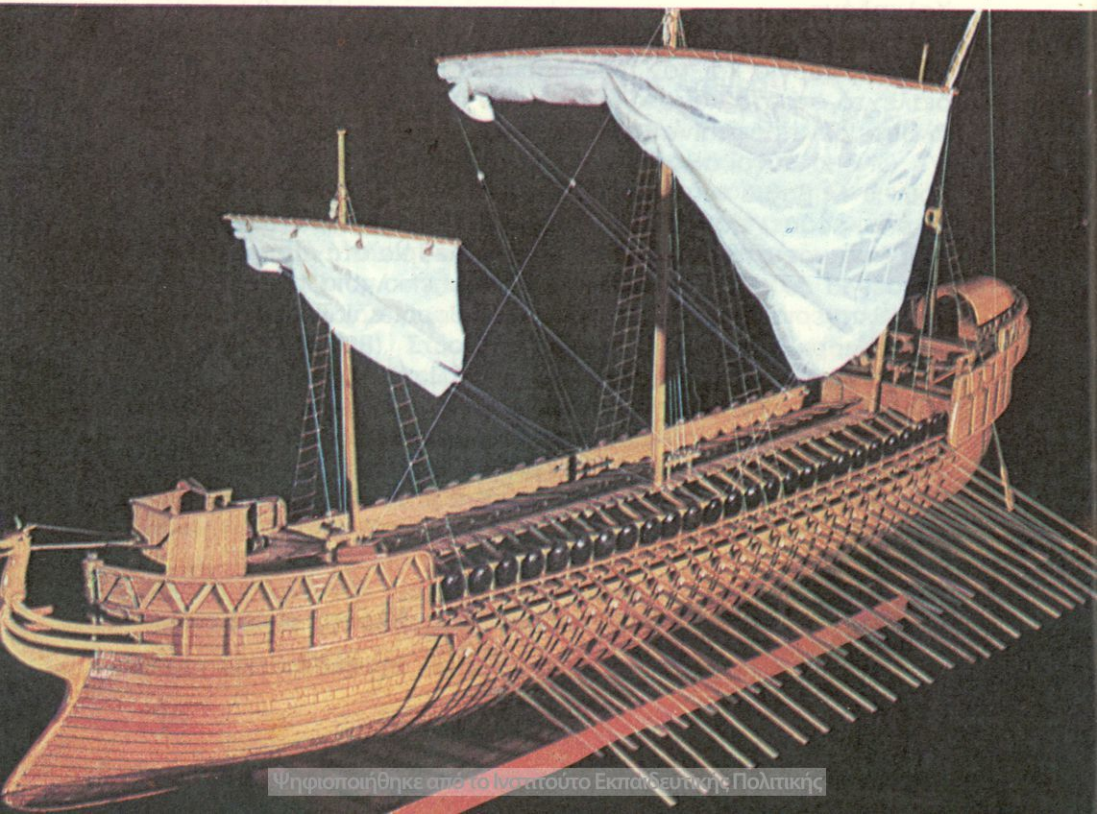
Βυζαντινός δρόμωνας

ναντίον τῶν Περσῶν (622 μ.Χ.), ἐγίνε κάτι στή μακρινή Ἀραβία, πού κανεῖς δέν τοῦ ἔδωσε τότε μεγάλη σημασία. Ἕνας ὥς τότε ἄσημος καμηλιέρης τῆς ἐρήμου, ὁ Μωάμεθ, πέρασε μέ μερικοῦς ὁπαδοὺς του ἀπὸ τὴ Μέκκα τῆς Ἀραβίας στὴν Αἰθρίθη (πού ἀπὸ τότε ὀνομάστηκε Μεδίνα, δηλ. πόλη τοῦ Προφήτη) καὶ τὴν ἔκαμε κέντρο καὶ ὁρμητήριο γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῶν σχεδίων του. Ἀπὸ ἐκεῖ κατόρθωσε νὰ συνενώσει τὶς ἀραβικὲς φυλὲς σ' ἓνα κράτος καὶ νὰ ἀναγνωριστεῖ θρησκευτικὸς καὶ πολιτικὸς ἀρχηγός τους. Ἡ μετανάστευση αὐτή, γνωστὴ μέ τὸ ὄνομα Ἑγίρα, ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρία τῆς μωαμεθανικῆς θρησκείας καὶ χρονολογίας. Κανεῖς δέν μπορούσε νὰ προβλέψει ὅτι τὸ γεγονός ἐκεῖνο ἦταν δυνατόν νὰ ἀλλάξει τὴν ὄψη τοῦ κόσμου.

Ὁ Μωάμεθ ἐγίνε ἰδρυτὴς μιᾶς νέας μονοθεϊστικῆς θρη-

Βυζαντινὸς δρόμωνας

σκείας, τοῦ *ισλάμ* (πού σημαίνει ἀφοσίωση στό Θεό). Οἱ ὁπαδοί τοῦ *ισλάμ* ὀνομάζονται *μουσλίμ* ἢ *μουσουλμάνοι* καί *μωαμεθανοί*. Μέσα στό *Κοράνιο*, πού εἶναι τό ἱερό βιβλίό τοῦ ἰσλαμισμού, ὑπάρχουν πολλά στοιχεῖα ἀπό τή χριστιανική καί ἰουδαϊκή θρησκεία ἀνάμεσα σέ ἀπλοϊκές ἀντιλήψεις τοῦ Μωάμεθ. "Ενας εἶναι καί γιά τούς μουσουλμάνους ὁ Θεός, ὁ 'Αλλάχ, ὅπως λέγεται στή γλώσσα τους, καί τελευταῖος προφήτης του ὁ Μωάμεθ.

Ὑπῆρχε ἓνα σημεῖο στό *Κοράνιο*, πού βοήθησε στή στερέωση καί ἐξάπλωση τοῦ ἰσλαμισμού· καί αὐτό ἦταν ἐκεῖνο πού ὀριζε ὅτι ὁ μουσουλμάνος εἶχε τήν ὑποχρέωση νά διαδίδει τό *ισλάμ* μέ τό σπαθί του καί μέ θυσία τῆς ζωῆς του ἀκόμα. "Αν ἐπεφτε στή μάχη, τόν περίμενε ὁ παράδεισος μέ πλούσιες ὑλικές ἀπολαύσεις· ἂν ἐπιζοῦσε, εἶχε πλούσιο μερίδιο στή λεία τοῦ πολέμου. Μ' αὐτόν τόν τρόπο οἱ "Αραβες, πού ἀσπάζτηκαν πρῶτοι τό μωαμεθανισμό, ἐγίναν ἀκαταμάχητοι καί μέσα σέ λίγες δεκαετίες σάρωσαν τίς βυζαντινές ἐπαρχίες τῆς Συρίας, τῆς Παλαιστίνης καί τῆς Αἰγύπτου. Ἀργότερα ἄπλωσαν τήν κυριαρχία τους στή Β. Ἀφρική καί τήν Ἰσπανία. (βλέπε χάρτη).

Ὑπῆρχαν καί ἄλλες αἰτίες πού διευκόλυναν τήν ἐξάπλωση τῶν Ἀράβων. Οἱ νικηφόροι πόλεμοι τοῦ Ἡρακλείου ἐναντίον τῶν Περσῶν εἶχαν ἐξαντλήσει καί τίς δυο πλευρές. Ἔτσι δέν μόρρεσαν νά ἀντιπαρατάξουν ἰσχυρές δυνάμεις, ὥστε νά ἀναχαιτίσουν τήν ἀραβική προέλαση. Πρῶτη ἡ Περσία ἔπεσε στά χέρια τῶν Ἀράβων καί ἀπό τότε οἱ κάτοικοί της ἐξισλαμίστηκαν ὀριστικά. Στίς βυζαντινές ἐπαρχίες τῆς Μέσης Ἀνατολῆς καί τῆς Αἰγύπτου οἱ ἴδιοι οἱ πληθυσμοί, πού ἦταν μονοφυσίτες χριστιανοί καί δέν ἐβλεπαν τούς Ρωμαίους καί τούς Βυζαντινούς μέ καλό μάτι, ὑποδέχτηκαν παθητικά τούς "Αραβες κατακτητές καί εὐκόλα ἀλλαξοπίστησαν.

Ὁ Ἡράκλειος, πού ἀγωνίστηκε ὑπεράνθρωπα γιά νά πάρει πίσω τίς ἀνατολικές ἐπαρχίες, εἶδε, ὅσο ἀκόμα ζοῦσε, νά ξαναχάνονται. Ἡ ἀντίσταση πού πρόβαλε στήν Παλαιστίνη δέν ἦταν ἀποτελεσματική. Τό 638 ἡ Ἱερουσαλήμ ἔπεσε στά χέρια τῶν Ἀράβων. Τή χρονιά τοῦ θανάτου του (641) χάνονταν καί ἡ Αἴγυπτος μέ τήν Ἀλεξάνδρεια.

Οἱ κατακτήσεις τῶν Ἀράβων ἐγίναν ἀπό τούς διαδόχους τοῦ Μωάμεθ, πού ὀνομάστηκαν *χαλίφες*. Ἐνας ἀπό αὐτούς ἔκαμε πρωτεύουσα τή *Δαμασκό* τῆς Συρίας καί κατέλαβε τήν Κύπρο καί τή Ρόδο. Ἀπό τότε οἱ "Αραβες ἄρχισαν νά γίνονται ἰσχυρή

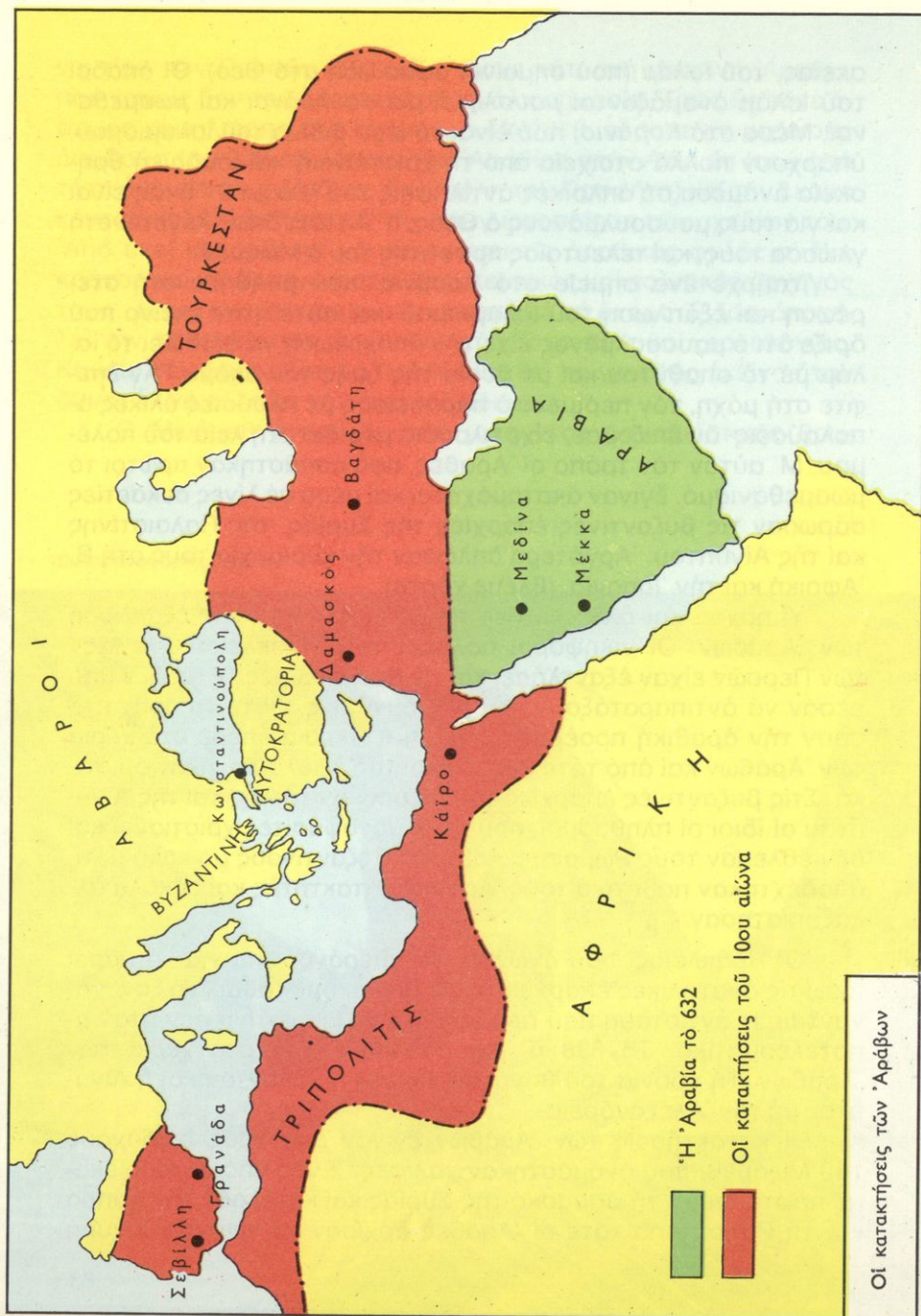
σκείας, τοῦ *ισλάμ* (πού σημαίνει ἀφοσίωση στό Θεό). Οἱ ὁπαδοί τοῦ *ισλάμ* ὀνομάζονται *μουσλίμ* ἢ *μουσουλμάνοι* καί *μωαμεθανοί*. Μέσα στό *Κοράνιο*, πού εἶναι τό ἱερό βιβλίό τοῦ ἰσλαμισμού, ὑπάρχουν πολλά στοιχεῖα ἀπό τή χριστιανική καί ἰουδαϊκή θρησκεία ἀνάμεσα σέ ἀπλοϊκές ἀντιλήψεις τοῦ Μωάμεθ. "Ενας εἶναι καί γιά τούς μουσουλμάνους ὁ Θεός, ὁ 'Αλλάχ, ὅπως λέγεται στή γλώσσα τους, καί τελευταῖος προφήτης του ὁ Μωάμεθ.

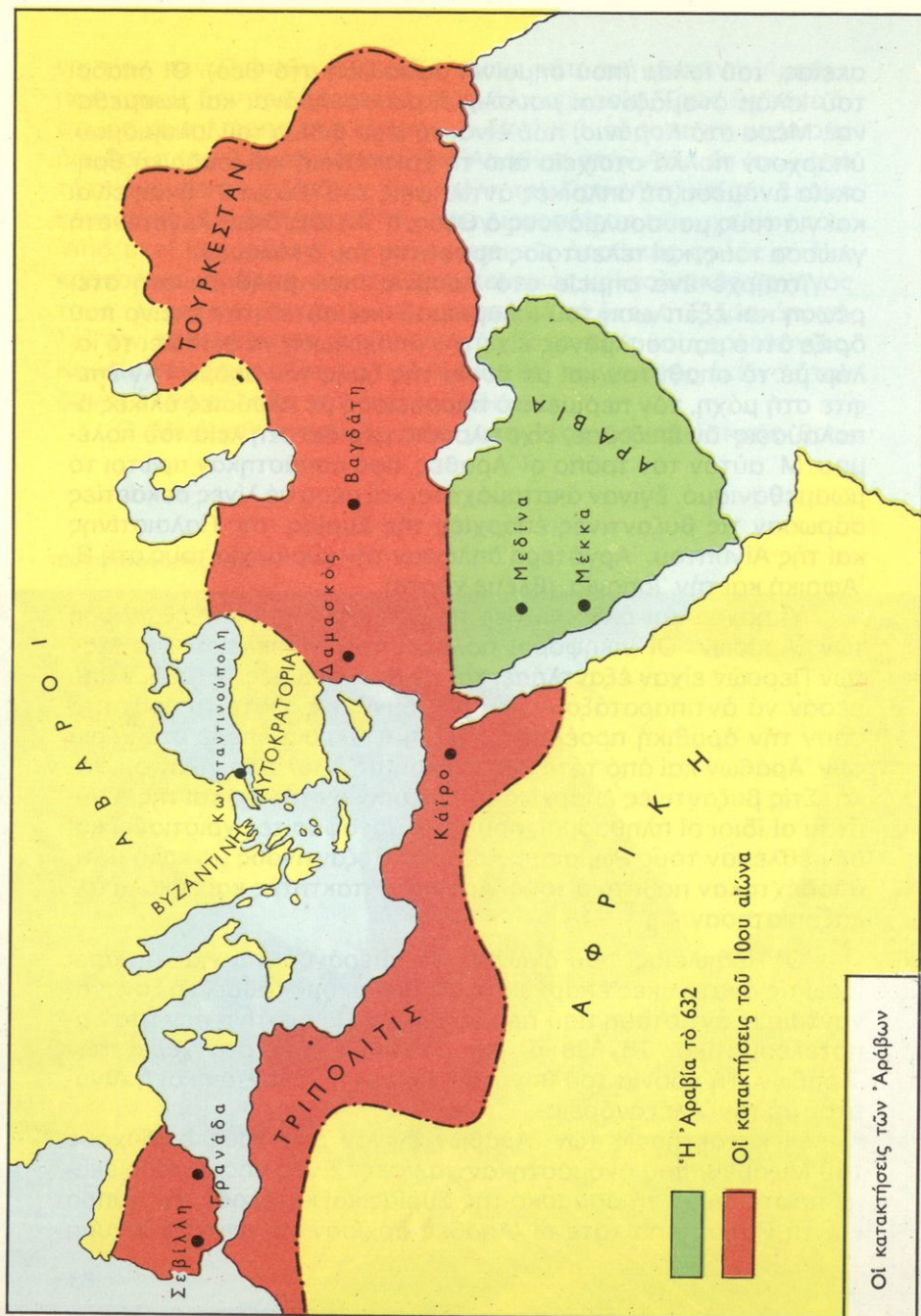
Ὑπῆρχε ἓνα σημεῖο στό *Κοράνιο*, πού βοήθησε στή στερέωση καί ἐξάπλωση τοῦ ἰσλαμισμού· καί αὐτό ἦταν ἐκεῖνο πού ὀριζε ὅτι ὁ μουσουλμάνος εἶχε τήν ὑποχρέωση νά διαδίδει τό *ισλάμ* μέ τό σπαθί του καί μέ θυσία τῆς ζωῆς του ἀκόμα. "Αν ἐπεφτε στή μάχη, τόν περίμενε ὁ παράδεισος μέ πλούσιες ὑλικές ἀπολαύσεις· ἂν ἐπιζοῦσε, εἶχε πλούσιο μερίδιο στή λεία τοῦ πολέμου. Μ' αὐτόν τόν τρόπο οἱ "Αραβες, πού ἀσπάζτηκαν πρῶτοι τό μωαμεθανισμό, ἐγίναν ἀκαταμάχητοι καί μέσα σέ λίγες δεκαετίες σάρωσαν τίς βυζαντινές ἐπαρχίες τῆς Συρίας, τῆς Παλαιστίνης καί τῆς Αἰγύπτου. Ἀργότερα ἄπλωσαν τήν κυριαρχία τους στή Β. Ἀφρική καί τήν Ἰσπανία. (βλέπε χάρτη).

Ὑπῆρχαν καί ἄλλες αἰτίες πού διευκόλυναν τήν ἐξάπλωση τῶν Ἀράβων. Οἱ νικηφόροι πόλεμοι τοῦ Ἡρακλείου ἐναντίον τῶν Περσῶν εἶχαν ἐξαντλήσει καί τίς δυο πλευρές. Ἐτσι δέν μόρρεσαν νά ἀντιπαρατάξουν ἰσχυρές δυνάμεις, ὥστε νά ἀναχαιτίσουν τήν ἀραβική προέλαση. Πρῶτη ἡ Περσία ἔπεσε στά χέρια τῶν Ἀράβων καί ἀπό τότε οἱ κάτοικοί της ἐξισλαμίστηκαν ὀριστικά. Στίς βυζαντινές ἐπαρχίες τῆς Μέσης Ἀνατολῆς καί τῆς Αἰγύπτου οἱ ἴδιοι οἱ πληθυσμοί, πού ἦταν μονοφυσίτες χριστιανοί καί δέν ἐβλεπαν τούς Ρωμαίους καί τούς Βυζαντινούς μέ καλό μάτι, ὑποδέχτηκαν παθητικά τούς "Αραβες κατακτητές καί εὐκόλα ἀλλαξοπίστησαν.

Ὁ Ἡράκλειος, πού ἀγωνίστηκε ὑπεράνθρωπα γιά νά πάρει πίσω τίς ἀνατολικές ἐπαρχίες, εἶδε, ὅσο ἀκόμα ζοῦσε, νά ξαναχάνονται. Ἡ ἀντίσταση πού πρόβαλε στήν Παλαιστίνη δέν ἦταν ἀποτελεσματική. Τό 638 ἡ Ἱερουσαλήμ ἔπεσε στά χέρια τῶν Ἀράβων. Τή χρονιά τοῦ θανάτου του (641) χάνονταν καί ἡ Αἴγυπτος μέ τήν Ἀλεξάνδρεια.

Οἱ κατακτήσεις τῶν Ἀράβων ἐγίναν ἀπό τούς διαδόχους τοῦ Μωάμεθ, πού ὀνομάστηκαν *χαλίφες*. Ἐνας ἀπό αὐτούς ἔκαμε πρωτεύουσα τή *Δαμασκό* τῆς Συρίας καί κατέλαβε τήν Κύπρο καί τή Ρόδο. Ἀπό τότε οἱ "Αραβες ἄρχισαν νά γίνονται ἰσχυρή

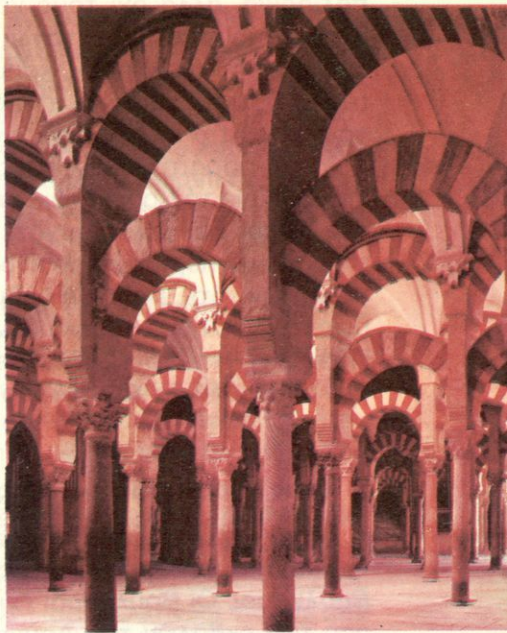

ναυτική δύναμη και να ανταγωνίζονται τους Βυζαντινούς στο εμπόριο της Μεσογείου.

Η εξάπλωση των Αράβων στα παράλια της Μεσογείου τους έφερε σε έπαφή με τους κατοίκους των χωρών που γνώρισαν τον ελληνικό και ρωμαϊκό πολιτισμό και αυτό τους ωφέλησε πολύ. Παράλληλα, η απασχόλησή τους με το εμπόριο τους χάρισε αφθονία πλούτη και τους έδωσε τη δυνατότητα να επιδοθούν και οι ίδιοι σε έργα πολιτισμού. Σιγά σιγά, από όρμητικούς πολεμιστές που ήταν, μεταμορφώθηκαν σε ειρηνικούς κυνηγούς του ωραίου και του αληθινού στη ζωή, την τέχνη και την επιστήμη.

Η άκμή του αραβικού κράτους δέν κράτησε πολύ. Και του-το γιατί: 1) Η κατακτητική όρμη των Αράβων κάμφθηκε μπροστά στην αντίσταση των Βυζαντινών στην Κωνσταντινούπολη και των Ευρωπαίων στη Γαλλία. 2) Η ένότητα του αραβικού κόσμου διασπάστηκε και δημιουργήθηκαν μικρότερα μωαμεθανικά κρατίδια. Τά σπουδαιότερα ήταν της Ισπανίας με πρωτεύουσα την Κορδούη (Κόρντοβα), της Αιγύπτου με πρωτεύουσα τό Κάιρο και της Ασίας με πρωτεύουσα τη Βαγδάτη.

Τό μεγάλο τέμενος της Κόρντοβας
της Ισπανίας

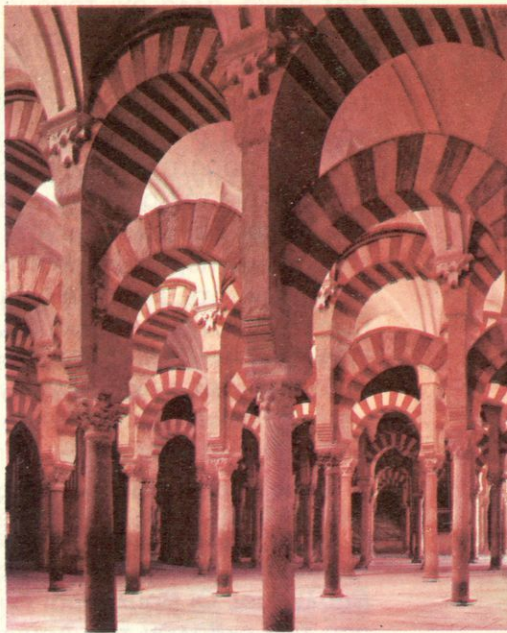
6. Τό «ύγρόν πῦρ» σώζει τή Βασιλεύουσα

Τό έτος 673, όταν στό Βυζάντιο βασίλευε ένας από τούς διαδόχους του Ήράκλειου, ό Κωνσταντίνος Δ΄ ό Πωγωνάτος, ό χαλίφης των Αράβων Μωαβία πολιόρκησε τήν Κωνσταντινούπολη από τή στεριά και από τή θάλασσα. Πέντε χρόνια κράτησε ή

ναυτική δύναμη καί νά ανταγωνίζονται τούς Βυζαντινούς στό ἐμπόριο τῆς Μεσογείου.

Ἡ ἐξάπλωση τῶν Ἀράβων στά παράλια τῆς Μεσογείου τοὺς ἔφερε σέ ἐπαφή μέ τοὺς κατοίκους τῶν χωρῶν πού γνώρισαν τόν ἑλληνικό καί ρωμαϊκό πολιτισμό καί αὐτό τοὺς ὠφέλησε πολύ. Παράλληλα, ἡ ἀπασχόλησή τους μέ τό ἐμπόριο τοὺς χάρισε ἀφθονα πλούτη καί τοὺς ἔδωσε τή δυνατότητα νά ἐπιδοθοῦν καί οἱ ἴδιοι σέ ἔργα πολιτισμοῦ. Σιγά σιγά, ἀπό ὀρμητικοί πολεμιστές πού ἦταν, μεταμορφώθηκαν σέ εἰρηνικούς κυνηγούς τοῦ ωραίου καί τοῦ ἀληθινοῦ στή ζωή, τήν τέχνη καί τήν ἐπιστήμη.

Ἡ ἀκμή τοῦ ἀραβικοῦ κράτους δέν κράτησε πολύ. Καί τοῦτο γιατί: 1) Ἡ κατακτητική ὁρμή τῶν Ἀράβων κάμφθηκε μπροστά στήν ἀντίσταση τῶν Βυζαντινῶν στήν Κωνσταντινούπολη καί τῶν Εὐρωπαίων στή Γαλλία. 2) Ἡ ἐνότητα τοῦ ἀραβικοῦ κόσμου διασπάστηκε καί δημιουργήθηκαν μικρότερα μωαμεθανικά κρατίδια. Τά σπουδαιότερα ἦταν τῆς Ἰσπανίας μέ πρωτεύουσα τήν *Κορδούη* (*Κόρντοβα*), τῆς Αἰγύπτου μέ πρωτεύουσα τό *Κάιρο* καί τῆς Ἀσίας με πρωτεύουσα τή *Βαγδάτη*.

Τό μεγάλο τέμενος τῆς Κόρντοβας
τῆς Ἰσπανίας

6. Τό «ὕγρόν πῦρ» σώζει τή Βασιλεύουσα

Τό ἔτος 673, ὅταν στό Βυζάντιο βασιλεῦσε ἓνας ἀπό τοὺς διαδόχους τοῦ Ἡράκλειου, ὁ *Κωνσταντῖνος Δ΄ ὁ Πωγωνάτος*, ὁ χαλίφης τῶν Ἀράβων *Μωαβία* πολιόρκησε τήν Κωνσταντινούπολη ἀπό τή στεριά καί ἀπό τή θάλασσα. Πέντε χρόνια κράτησε ἡ

πολιορκία, αλλά όχι τούς χειμωνιάτικους μήνες. Οί Βυζαντινοί χρησιμοποίησαν μία καταπληκτική εφεύρεση του μηχανικού Καλλίνικου, τό «ύγρό πῦρ», καί μέ αὐτό προξένησαν μεγάλες καταστροφές στόν ἐχθρικό στόλο. Τελικά οί Ἀραβες ἀναγκάστηκαν νά λύσουν τήν πολιορκία καί νά φύγουν.

Δέν παραιτήθηκαν ὅμως ἀπό τήν Πόλη τῶν ὀνείρων τους, γιατί τό ἴδιο τό Κοράνιο ἔκανε λόγο γιά τήν κατάκτησή της. Μερικές λοιπόν δεκαετίες ἀργότερα ἐπανελάβαν τήν πολιορκία, αὐτή τή φορά μέ περισσότερο στρατό καί στόλο. Βασιλιάς τοῦ Βυζαντίου ἦταν τότε, ὅπως θά δοῦμε, ὁ Λέων Γ΄ ὁ Ἰσαυρος. Καί πάλι ὅμως τό ὑγρό πῦρ στάθηκε δυνατότερο ἀπό τούς ἐξορκισμούς τοῦ Προφήτη. Ἀπό τότε οί Ἀραβες, ἂν καί ἔκαναν συχνές ἐπιδρομές, δέν τόλμησαν νά πολιορκήσουν ξανά τήν Κωνσταντινούπολη.

7. Ἕνας νέος ἐπίφοβος λαός στά βόρεια σύνορα: οἱ Βούλγαροι

Στά χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Πωγωνάτου ἐμφανίστηκε ἕνας ἀκόμα βαρβαρικός λαός, συγγενικός μέ τούς Οὐννους, οἱ Βούλγαροι. Οἱ Βούλγαροι ἐγκαταστάθηκαν ἀρχικά στό νότιο μέρος τῶν ἐκβολῶν τοῦ Δούναβη καί ἀπό ἐκεῖ ἐπιχειροῦσαν ἐπιδρομές ἴσαμε τήν Κωνσταντινούπολη. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐπιχείρησε νά τούς ἀπωθήσει πέρα ἀπό τό Δούναβη, ἀλλά δέν τά κατάφερε καί ὑποχρεώθηκε νά τούς ἀναγνωρίσει τό δικαίωμα νά ἐγκα-

Πῶς δείχνει τό ὑγρό πῦρ μία βυζαντινὴ μικρογραφία σέ χειρόγραφο τοῦ 14ου αἰ.

πολιορκία, αλλά όχι τούς χειμωνιάτικους μήνες. Οί Βυζαντινοί χρησιμοποίησαν μία καταπληκτική εφεύρεση του μηχανικού Καλλίνικου, τό «ύγρό πῦρ», καί μέ αὐτό προξένησαν μεγάλες καταστροφές στόν ἐχθρικό στόλο. Τελικά οί Ἀραβες ἀναγκάστηκαν νά λύσουν τήν πολιορκία καί νά φύγουν.

Δέν παραιτήθηκαν ὅμως ἀπό τήν Πόλη τῶν ὀνείρων τους, γιατί τό ἴδιο τό Κοράνιο ἔκανε λόγο γιά τήν κατάκτησή της. Μερικές λοιπόν δεκαετίες ἀργότερα ἐπανελάβαν τήν πολιορκία, αὐτή τή φορά μέ περισσότερο στρατό καί στόλο. Βασιλιάς τοῦ Βυζαντίου ἦταν τότε, ὅπως θά δοῦμε, ὁ Λέων Γ΄ ὁ Ἰσαυρος. Καί πάλι ὅμως τό ὑγρό πῦρ στάθηκε δυνατότερο ἀπό τούς ἐξορκισμούς τοῦ Προφήτη. Ἀπό τότε οί Ἀραβες, ἂν καί ἔκαναν συχνές ἐπιδρομές, δέν τόλμησαν νά πολιορκήσουν ξανά τήν Κωνσταντινούπολη.

7. Ἕνας νέος ἐπίφοβος λαός στά βόρεια σύνορα: οἱ Βούλγαροι

Στά χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Πωγωνάτου ἐμφανίστηκε ἕνας ἀκόμα βαρβαρικός λαός, συγγενικός μέ τούς Οὐννους, οἱ Βούλγαροι. Οἱ Βούλγαροι ἐγκαταστάθηκαν ἀρχικά στό νότιο μέρος τῶν ἐκβολῶν τοῦ Δούναβη καί ἀπό ἐκεῖ ἐπιχειροῦσαν ἐπιδρομές ἴσαμε τήν Κωνσταντινούπολη. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐπιχείρησε νά τούς ἀπωθήσει πέρα ἀπό τό Δούναβη, ἀλλά δέν τά κατάφερε καί ὑποχρεώθηκε νά τούς ἀναγνωρίσει τό δικαίωμα νά ἐγκα-

Πῶς δείχνει τό ὑγρό πῦρ μία βυζαντινὴ μικρογραφία σέ χειρόγραφο τοῦ 14ου αἰ.

τασταθούν στήν περιοχή ανάμεσα στό Δούναβη καί τόν Αἴμο.

Ἐπό τήν ἀνάμιξη τῶν Βουλγάρων μέ τούς ντόπιους Σλάβους δημιουργήθηκε ἕνα σλαβόφωνο βουλγαρικό ἔθνος, πού ἔφερε πολλές φορές σέ δύσκολη θέση τό Βυζάντιο. Καί τοῦτο γιατί οἱ Βούλγαροι ρίζωσαν πολύ κοντά στό Βυζάντιο καί ἐπιδίωξαν ἐπίμονα νά ἐπεκταθοῦν στό νότιο τμήμα τῆς Βαλκανικῆς, πράγμα πού θά σήμαινε τόν ἀφανισμό τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.

8. Κέρδη καί ζημιές ἀπό τόν περιορισμό τοῦ βυζαντινοῦ κράτους

Ἐπό τότε πού οἱ Ἀραβες, οἱ Σλάβοι καί οἱ Βούλγαροι ἀπέσπασαν μεγάλες βυζαντινές ἐπαρχίες, τό Βυζάντιο ἔπαψε νά εἶναι μιά ἐκτεταμένη αὐτοκρατορία πού ἐξουσίαζε ὁλόκληρη τήν ἀνατολική Μεσόγειο. Τώρα περιορίστηκε σέ ἕνα μεγάλο τμήμα τῆς Βαλκανικῆς καί τῆς Μ. Ἀσίας.

Ἀλλά, ἂν ἔχασε σέ ἔκταση, ἔγινε περισσότερο ἑλληνικό, γιατί περιορίστηκε σέ ἐδάφη πού τά κατοικοῦσαν ὀρθόδοξοι χριστιανοί, ἑλληνικῆς καταγωγῆς οἱ περισσότεροι ἢ ἑξελληνισμένοι. Στά χρόνια τῶν διαδόχων τοῦ Ἡρακλείου ἡ ἑλληνική γίνεται ἐπίσημη γλῶσσα τοῦ κράτους καί χρησιμοποιεῖται παντοῦ: στήν ἀγορά, στό στρατό, στά δημόσια ἔγγραφα, στά νομίσματα. Οἱ κάτοικοι ἐξακολουθοῦσαν νά λέγονται Ρωμαῖοι, ἀλλά ἔνιωθαν τούς ἑαυτούς των πιά πολύ πολῖτες ἐνός κράτους στή βάση του ἑλληνικοῦ.

τασταθούν στήν περιοχή ανάμεσα στό Δούναβη καί τόν Αἴμο.

Ἐπό τήν ἀνάμιξη τῶν Βουλγάρων μέ τούς ντόπιους Σλάβους δημιουργήθηκε ἕνα σλαβόφωνο βουλγαρικό ἔθνος, πού ἔφερε πολλές φορές σέ δύσκολη θέση τό Βυζάντιο. Καί τοῦτο γιατί οἱ Βούλγαροι ρίζωσαν πολύ κοντά στό Βυζάντιο καί ἐπιδίωξαν ἐπίμονα νά ἐπεκταθοῦν στό νότιο τμήμα τῆς Βαλκανικῆς, πράγμα πού θά σήμαινε τόν ἀφανισμό τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.

8. Κέρδη καί ζημιές ἀπό τόν περιορισμό τοῦ βυζαντινοῦ κράτους

Ἐπό τότε πού οἱ Ἀραβες, οἱ Σλάβοι καί οἱ Βούλγαροι ἀπέσπασαν μεγάλες βυζαντινές ἐπαρχίες, τό Βυζάντιο ἔπαψε νά εἶναι μιά ἐκτεταμένη αὐτοκρατορία πού ἐξουσίαζε ὁλόκληρη τήν ἀνατολική Μεσόγειο. Τώρα περιορίστηκε σέ ἕνα μεγάλο τμήμα τῆς Βαλκανικῆς καί τῆς Μ. Ἀσίας.

Ἀλλά, ἂν ἔχασε σέ ἔκταση, ἔγινε περισσότερο ἑλληνικό, γιατί περιορίστηκε σέ ἐδάφη πού τά κατοικοῦσαν ὀρθόδοξοι χριστιανοί, ἑλληνικῆς καταγωγῆς οἱ περισσότεροι ἢ ἑξελληνισμένοι. Στά χρόνια τῶν διαδόχων τοῦ Ἡρακλείου ἡ ἑλληνική γίνεται ἐπίσημη γλῶσσα τοῦ κράτους καί χρησιμοποιεῖται παντοῦ: στήν ἀγορά, στό στρατό, στά δημόσια ἔγγραφα, στά νομίσματα. Οἱ κάτοικοι ἐξακολουθοῦσαν νά λέγονται Ρωμαῖοι, ἀλλά ἔνιωθαν τούς ἑαυτούς των πιά πολύ πολῖτες ἐνός κράτους στή βάση του ἑλληνικοῦ.

ΤΟ ΗΞΕΡΕΣ ΑΥΤΟ;

Ὁ Ἀκάθιστος Ὕμνος

— Ὁ Ἀκάθιστος Ὕμνος χωρίζεται σέ 24 μέρη, ὅσα εἶναι καί τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου, καί εἶναι ἀφιερωμένος στήν Παναγία. Στήν ἀρχή τῶν περισσότερων στίχων ἐπαναλαμβάνεται ἡ λέξη «χαῖρε» καί τὰ περισσότερα μέρη τελειώνουν μέ τή φράση «χαῖρε, Νύμφη, ἀνύμφευτε». Κατά διαστήματα ἐπαναλαμβάνεται καί τό γνωστό δοξαστικό τροπάριο: «Τῇ Ὑπερμάχῳ Στρατηγῷ τὰ νικητήρια, ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν εὐχαριστήρια ἀναγράφω Σοι ἡ Πόλις Σου, Θεοτόκε. Ἀλλ' ὡς ἔχουσα τό κράτος ἀπροσμάχητον, ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον, ἵνα κράζω Σοι· Χαῖρε, Νύμφη, ἀνύμφευτε». Σέ μετάφραση τό τροπάριο αὐτό λέει: «Ἐγώ ἡ πόλη Σου, Θεοτόκε Στρατηγέ, σέ Σένα πού μέ ὑπεράσπισες χρωσῶ τῇ νίκη καί Σοῦ ἀπευθύνω τίς εὐχαριστίες μου, γιατί γλίτωσα ἀπό τόν κίνδυνο. Καί ἐπειδὴ ἔχεις δύναμη ἀκατάμαχητη, ἀπάλλαξέ με ἀπό κάθε λογῆς κινδύνους, γιά νά μπορῶ νά σοῦ φωνάζω: Χαῖρε, Νύμφη, ἀνύμφευτε».

Τό ὑγρό πῦρ

— Τό «ὑγρό πῦρ» ἦταν κρατικό μυστικό, γι' αὐτό καί δέ γνωρίζουμε πολλά πράγματα γιά τή σύνθεση καί τή χρησιμοποίησή του. Φαίνεται ὅτι ἀνακάτευαν διάφορες εὐφλεκτες οὐσίες, πίσσα, θειάφι, νίτρο, νάφθα, κ.ἄ. καί τίς ἐκσφενδόνιζαν ἀναμμένες ἐναντίον τῶν ἐχθρικών πλοίων μέ μακριούς σωλήνες. Ὑπῆρχαν εἰδικά πλοῖα γι' αὐτή τή δουλειά, τὰ «κακκαθοπυρφόρα», πού εἶχαν «κακκάβια», δηλ. μεγάλες χύτρες γεμάτες ἀπ' αὐτό τό ὑγρό. Τά πλοῖα αὐτά πρέπει νά ἔμοιζαν μέ τὰ νωτέρα πυρπολικά, σάν ἐκεῖνα πού χρησιμοποίησε ὁ Κανάρης.

Ἀραβες καί μωαμεθανισμός

— Πρίν γίνουν μωαμεθανοί, οἱ Ἀραβες λάτρευαν διάφορους μετεωρίτες λίθους καί ἰδιαίτερα ἓναν πού βρισκόταν στή Μέκκα, μέσα σ' ἓνα τετράγωνο κτίσμα, γνωστό μέ τό ὄνομα *Κααθά*. Τό προσκύνημα τοῦ *Κααθά* τό διατήρησε καί ὁ Μωάμεθ.

— Οἱ μουσουλμάνοι πίστευαν στό *κισμέτ*, στή μοίρα ἢ τό πεπρω-

ΤΟ ΗΞΕΡΕΣ ΑΥΤΟ;

Ὁ Ἀκάθιστος Ὑμνος

— Ὁ Ἀκάθιστος Ὑμνος χωρίζεται σέ 24 μέρη, ὅσα εἶναι καί τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου, καί εἶναι ἀφιερωμένος στήν Παναγία. Στήν ἀρχή τῶν περισσότερων στίχων ἐπαναλαμβάνεται ἡ λέξη «χαῖρε» καί τὰ περισσότερα μέρη τελειώνουν μέ τή φράση «χαῖρε, Νύμφη, ἀνύμφευτε». Κατά διαστήματα ἐπαναλαμβάνεται καί τό γνωστό δοξαστικό τροπάριο: «Τῇ Ὑπερμάχῳ Στρατηγῷ τὰ νικητήρια, ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν εὐχαριστήρια ἀναγράφω Σοι ἡ Πόλις Σου, Θεοτόκε. Ἄλλ' ὡς ἔχουσα τό κράτος ἀπροσμάχητον, ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον, ἵνα κράζω Σοι· Χαῖρε, Νύμφη, ἀνύμφευτε». Σέ μετάφραση τό τροπάριο αὐτό λέει: «Ἐγώ ἡ πόλη Σου, Θεοτόκε Στρατηγέ, σέ Σένα πού μέ ὑπεράσπισες χρωσῶ τῇ νίκη καί Σοῦ ἀπευθύνω τίς εὐχαριστίες μου, γιατί γλίτωσα ἀπό τόν κίνδυνο. Καί ἐπειδὴ ἔχεις δύναμη ἀκαταμάχητη, ἀπάλλαξέ με ἀπό κάθε λογῆς κινδύνους, γιά νά μπορῶ νά σοῦ φωνάζω: Χαῖρε, Νύμφη, ἀνύμφευτε».

Τό ὑγρό πῦρ

— Τό «ὑγρό πῦρ» ἦταν κρατικό μυστικό, γι' αὐτό καί δέ γνωρίζουμε πολλά πράγματα γιά τή σύνθεση καί τή χρησιμοποίησή του. Φαίνεται ὅτι ἀνακάτευαν διάφορες εὐφλεκτες οὐσίες, πίσσα, θειάφι, νίτρο, νάφθα, κ.ἄ. καί τίς ἐκσφενδόνιζαν ἀναμμένες ἐναντίον τῶν ἐχθρικών πλοίων μέ μακριούς σωλήνες. Ὑπῆρχαν εἰδικά πλοῖα γι' αὐτή τή δουλειά, τὰ «κακκαθοπυρφόρα», πού εἶχαν «κακκάβια», δηλ. μεγάλες χύτρες γεμάτες ἀπ' αὐτό τό ὑγρό. Τά πλοῖα αὐτά πρέπει νά ἔμοιζαν μέ τὰ νεώτερα πυρπολικά, σάν ἐκεῖνα πού χρησιμοποίησε ὁ Κανάρης.

Ἀραβες καί μωαμεθανισμός

— Πρίν γίνουν μωαμεθανοί, οἱ Ἀραβες λάτρευαν διάφορους μετεωρίτες λίθους καί ἰδιαίτερα ἓναν πού βρισκόταν στή Μέκκα, μέσα σ' ἓνα τετράγωνο κτίσμα, γνωστό μέ τό ὄνομα *Κααθά*. Τό προσκύνημα τοῦ *Κααθά* τό διατήρησε καί ὁ Μωάμεθ.

— Οἱ μουσουλμάνοι πίστευαν στό *κισμέτ*, στή μοίρα ἢ τό πεπρω-

μένο. Πίστευαν δηλ. ότι τό μέλλον τοῦ ἀνθρώπου εἶναι προαποφασισμένο ἀπό τό Θεό. Αὐτό ἔκανε τούς πολεμιστές τοῦ ισλάμ νά ὀρμοῦν ἀσυλλόγιστα στή μάχη.

— “Ὅσοι λαοί δέν πρόβαλλαν ἀντίσταση ἔθρискαν καλή μεταχείριση ἀπό τούς μουσουλμάνους. Τό κράτος τοῦ ισλάμ τούς ἄφηνε κάποια αὐτοδιοίκηση καί κάποιες ἐλευθερίες στή θρησκεία καί τή γλώσσα. Τούς ὑποχρέωναν μόνο νά πληρώνουν δυό λογίων φόρους: τόν κτηματικό καί τόν κεφαλικό.

— Μετά τήν ὑποδούλωσή τους στούς Ἄραβες, οἱ περισσότεροι Αἰγύπτιοι πού ἦταν μονοφυσίτες χριστιανοί, ἀσπάστηκαν τό μωαμεθανισμό. Λίγοι μόνο ἔμειναν πιστοί στή χριστιανική θρησκεία καί αὐτοί ὀνομάζονται *κόπτες*.

— Σήμερα ὁ *μωαμεθανισμός* ἔχει πάνω ἀπό 300 ἑκατομμύρια πιστούς σέ ὅλο τόν κόσμο καί ἔρχεται ἡ δεύτερη θρησκεία μετά τό χριστιανισμό σέ ἀριθμό πιστῶν.

Ὁ πολιτισμός τῶν Ἀράβων

— Οἱ Ἄραβες ἔχουν νά παρουσιάσουν ὥραϊα δείγματα πολιτισμοῦ σέ ὅλους τούς τομεῖς. Μεγάλες προόδους σημείωσαν στίς *ἐπιστήμες* (μαθηματικά, ἀστρονομία, ἱατρική, χημεία). Οἱ ἀριθμοί πού χρησιμοποιοῦμε ἔχουν ἰνδοαραβική προέλευση. Ἀραβικές εἶναι οἱ λέξεις *ἄλγεβρα*, *χημεία*, *ζενίθ* καί *ναδίρ*. Στίς καλές τέχνες περίφημα εἶναι τό *ἱερά τεμένη* καί τά *ἀνάκτορά* τους μέ τούς πολύχρωμους κίονες, τά τόξα καί τά διακοσμητικά *ἀραβουργήματα*, πού ἦταν ἀνάγλυφα ἢ δαντελωτά σχέδια πάνω σέ μαρμαροκονίαμα ἢ ξύλο στά ταβάνια, στούς τοίχους καί στίς ἀψίδες τῶν θυρῶν. Μεγάλη ἀνάπτυξη γνώρισε ἐπίσης ἡ ἀραβική βιοτεχνία πορσελάνης, ταπητουργίας, κατεργασίας μετάλλων, δέρματος, ξύλου, ὑφασμάτων κτλ., μέ τά ὀνομαστά *δαμασκιά σπαθιά*, τίς *μουσελίνες* κ.ἄ. Τέλος οἱ Ἄραβες ἀνέπτυξαν τή γεωργική καί ἀρδευτική τέχνη καί διέδωσαν στήν Εὐρώπη φυτά τῆς Ἀνατολῆς, ὅπως τό ζαχαροκάλαμο, τό ρύζι, τή μouriά, τά φασόλια, τό μπαμπάκι, τή βερικοκιά κ.ἄ. καί ἔκαμαν γνωστή τή χρήση τῆς ναυτικῆς πυξίδας, τῆς πυρίτιδας καί τοῦ χάρτη, πού τα ἔμαθάν ἀπό τούς Ἀσιάτες.

— Ἄραβες ἦταν οἱ πρῶτοι *ἀλχημιστές*, κάτι μεταξύ μάγων καί ἐπιστημόνων, πού ζητοῦσαν νά βροῦν τή *φιλοσοφική λίθο*, δηλ. ἓνα ὑλικό πού θά μετέτρεπε ὅλα τά μέταλλα σέ χρυσό, καί τό

μένο. Πίστευαν δηλ. ότι τό μέλλον τοῦ ἀνθρώπου εἶναι προαποφασισμένο ἀπό τό Θεό. Αὐτό ἔκανε τούς πολεμιστές τοῦ ισλάμ νά ὀρμοῦν ἀσυλλόγιστα στή μάχη.

— “Ὅσοι λαοί δέν πρόβαλλαν ἀντίσταση ἔθρискαν καλή μεταχείριση ἀπό τούς μουσουλμάνους. Τό κράτος τοῦ ισλάμ τούς ἄφηνε κάποια αὐτοδιοίκηση καί κάποιες ἐλευθερίες στή θρησκεία καί τή γλώσσα. Τούς ὑποχρέωναν μόνο νά πληρώνουν δυό λογίων φόρους: τόν κτηματικό καί τόν κεφαλικό.

— Μετά τήν ὑποδούλωσή τους στούς Ἄραβες, οἱ περισσότεροι Αἰγύπτιοι πού ἦταν μονοφυσίτες χριστιανοί, ἀσπάστηκαν τό μωαμεθανισμό. Λίγοι μόνο ἔμειναν πιστοί στή χριστιανική θρησκεία καί αὐτοί ὀνομάζονται *κόπτες*.

— Σήμερα ὁ *μωαμεθανισμός* ἔχει πάνω ἀπό 300 ἑκατομμύρια πιστούς σέ ὅλο τόν κόσμο καί ἔρχεται ἡ δευτέρα θρησκεία μετά τό χριστιανισμό σέ ἀριθμό πιστῶν.

Ὁ πολιτισμός τῶν Ἀράβων

— Οἱ Ἄραβες ἔχουν νά παρουσιάσουν ὥραϊα δείγματα πολιτισμοῦ σέ ὅλους τούς τομεῖς. Μεγάλες προόδους σημείωσαν στίς *ἐπιστήμες* (μαθηματικά, ἀστρονομία, ἱατρική, χημεία). Οἱ ἀριθμοί πού χρησιμοποιοῦμε ἔχουν ἰνδοαραβική προέλευση. Ἀραβικές εἶναι οἱ λέξεις *ἄλγεβρα*, *χημεία*, *ζενίθ* καί *ναδίρ*. Στίς καλές τέχνες περίφημα εἶναι τό *ἱερά τεμένη* καί τά *ἀνάκτορά* τους μέ τούς πολύχρωμους κίονες, τά τόξα καί τά διακοσμητικά *ἀραβουργήματα*, πού ἦταν ἀνάγλυφα ἢ δαντελωτά σχέδια πάνω σέ μαρμαροκονίαμα ἢ ξύλο στά ταβάνια, στούς τοίχους καί στίς ἀψίδες τῶν θυρῶν. Μεγάλη ἀνάπτυξη γνώρισε ἐπίσης ἡ ἀραβική βιοτεχνία πορσελάνης, ταπητουργίας, κατεργασίας μετάλλων, δέρματος, ξύλου, ὑφασμάτων κτλ., μέ τά ὀνομαστά *δαμασκιά σπαθιά*, τίς *μουσελίνες* κ.ἄ. Τέλος οἱ Ἄραβες ἀνέπτυξαν τή γεωργική καί ἀρδευτική τέχνη καί διέδωσαν στήν Εὐρώπη φυτά τῆς Ἀνατολῆς, ὅπως τό ζαχαροκάλαμο, τό ρύζι, τή μouriά, τά φασόλια, τό μπαμπάκι, τή βερικοκιά κ.ἄ. καί ἔκαμαν γνωστή τή χρήση τῆς ναυτικῆς πυξίδας, τῆς πυρίτιδας καί τοῦ χάρτη, πού τα ἔμαθάν ἀπό τούς Ἀσιάτες.

— Ἄραβες ἦταν οἱ πρῶτοι *ἀλχημιστές*, κάτι μεταξύ μάγων καί ἐπιστημόνων, πού ζητοῦσαν νά βροῦν τή *φιλοσοφική λίθο*, δηλ. ἓνα ὑλικό πού θά μετέτρεπε ὅλα τά μέταλλα σέ χρυσό, καί τό

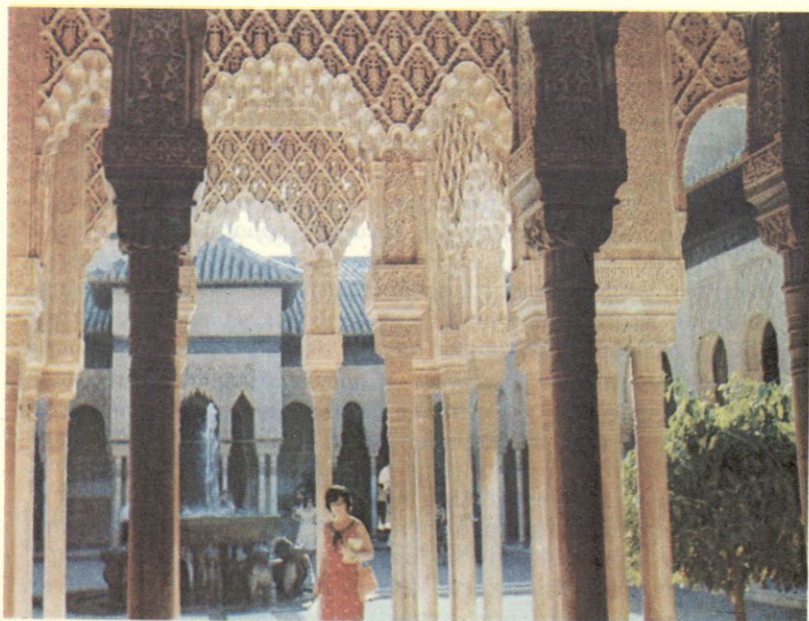
έλιξιμο της μακροβιότητας, δηλ. ένα φάρμακο πού θά διατηρούσε πάντα νέο τον οργανισμό. Από τήν αλχημεία ξεπήδησε ή επιστήμη τής χημείας.

— 'Αραβικά εΐναι τά «Παραμύθια τής Χαλιμάς» ή οί «Χίλιες καί μία νύχτες».

— Στήν Κορδοΰη τής 'Ισπανίας ένας από τούς χαλίφες τής 'Ιδρυσε πλούσια βιβλιοθήκη από 60.000 τόμους (10ος αϊ).

— Τά πιό όνομαστά άνάκτορα ήταν τής 'Αλάμπρας στή Γρανάδα καί του 'Αλκαζάρ στή Σεβίλλη τής 'Ισπανίας (13ος καί 14ος αϊ.). 'Ενώ άπ' έξω έμοιαζαν μέ φρούρια, στό έσωτερικό είχαν περίπτερα, αύλές, δεξαμενές, πίδακες κτλ. Τά ταβάνια τών δωματίων ήταν από πολύτιμο ξύλο διακοσμημένο μέ χρυσάφι, άσήμι, σμάλτο καί πολύτιμα πετράδια. Περίφημες έχουν μείνει ή αίθουσα τών πρεσβευτών καί ή αύλή τών λεόντων.

Η αύλή τών λεόντων στήν 'Αλάμπρα τής 'Ισπανίας

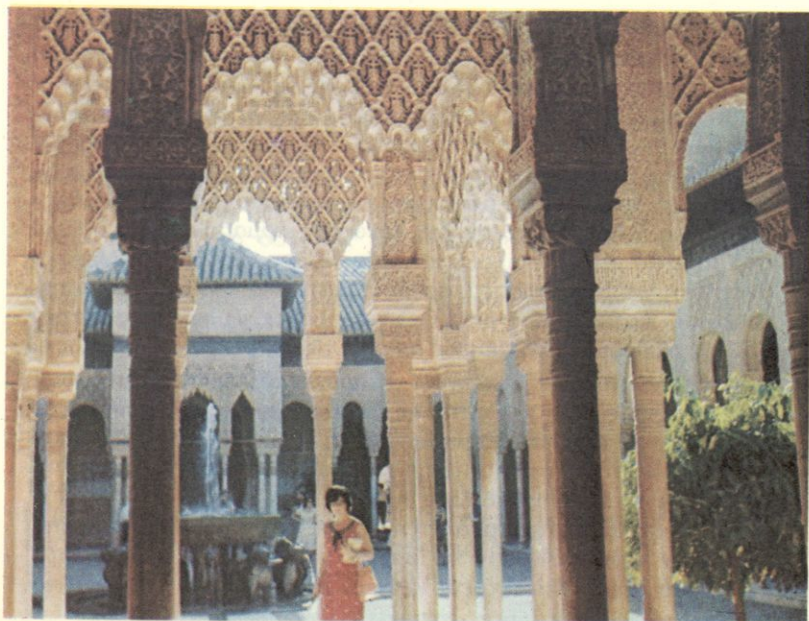
έλιξιμο της μακροβιότητας, δηλ. ένα φάρμακο πού θά διατηρούσε πάντα νέο τον οργανισμό. Από τήν αλχημεία ξεπήδησε ή επιστήμη τής χημείας.

— 'Αραβικά εΐναι τά «Παραμύθια τής Χαλιμάς» ή οί «Χίλιες καί μία νύχτες».

— Στήν Κορδοΰη τής 'Ισπανίας ένας από τούς χαλίφες τής 'Ιδρυσε πλούσια βιβλιοθήκη από 60.000 τόμους (10ος αϊ).

— Τά πιό όνομαστά άνάκτορα ήταν τής 'Αλάμπρας στή Γρανάδα καί τοΰ 'Αλκαζάρ στή Σεβίλλη τής 'Ισπανίας (13ος καί 14ος αϊ.). 'Ενώ άπ' έξω έμοιαζαν μέ φρούρια, στό έσωτερικό είχαν περίπτερα, αύλές, δεξαμενές, πίδακες κτλ. Τά ταβάνια τών δωματίων ήταν από πολύτιμο ξύλο διακοσμημένο μέ χρυσάφι, άσήμι, σμάλτο καί πολύτιμα πετράδια. Περίφημες έχουν μείνει ή αίθουσα τών πρεσβευτών καί ή αύλή τών λεόντων.

Η αύλή τών λεόντων στήν 'Αλάμπρα τής 'Ισπανίας

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Ἀκροστιχίδα «οἱ ἄγνωστοι χ»

1. X _ _ _ _ _
2. X _ _ _ _ _
3. X _ _ _ _ _
4. X _ _ _ _ _
5. X _ _ _ _ _
6. X _ _ _ _ _

1. Μ' αὐτό τό ὄνομα εἶναι πιό γνωστός ὁ Ἀκάθιστος Ὑμνος.
2. Τῶν Ρώσων λεγόταν τσάρος, τῶν Ἀθάρων.....
3. Αὐτός πού πῆγε νά κάμει ὁ, τι καί ὁ πρόγονός του Δαρεῖος.
4. Βρισκόταν ἀπέναντι στήν Κωνσταντινούπολη.
5. Τοποτηρητής τοῦ Μωάμεθ.
6. Ἐπιστήμη πού χρωστάει πολλά στούς Ἀραβες.

2) Συλλαβόγριφος τῶν ΡΑ

- 1) _ ΡΑ _ _ _ _ _
- 2) _ ΡΑ _ _ _
- 3) _ ΡΑ _ _ _ _ _
- 4) _ ΡΑ _ _ _ _
- 5) _ _ ΡΑ _ _ _
- 6) _ _ _ ΡΑ
- 7) _ _ _ _ ΡΑ
- 8) _ _ _ _ ΡΑ

- 1) Θυμίζει τό Μ. Ἀλέξανδρο.
- 2) Ἀπό καμηλιέρηδες τῆς ἐρήμου ἔγιναν κοσμοκράτορες.
- 3) Σκαλιστά διακοσμητικά σχέδια τῶν Ἀράβων.
- 4) Στήν πόλη αὐτή τῆς Ἰσπανίας ἔχτισαν οἱ Ἀραβες ἓνα ἀπό τά ωραιότερα ἀνάκτορά τους.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Ἀκροστιχίδα «οἱ ἄγνωστοι χ»

1. X _ _ _ _ _
2. X _ _ _ _ _
3. X _ _ _ _ _
4. X _ _ _ _ _
5. X _ _ _ _ _
6. X _ _ _ _ _

1. Μ' αὐτό τό ὄνομα εἶναι πιό γνωστός ὁ Ἀκάθιστος Ὕμνος.
2. Τῶν Ρώσων λεγόταν τσάρος, τῶν Ἀθάρων.....
3. Αὐτός πού πῆγε νά κάμει ὁ, τι καί ὁ πρόγονός του Δαρεῖος.
4. Βρισκόταν ἀπέναντι στήν Κωνσταντινούπολη.
5. Τοποτηρητής τοῦ Μωάμεθ.
6. Ἐπιστήμη πού χρωστάει πολλά στούς Ἀραβες.

2) Συλλαβόγριφος τῶν ΡΑ

- 1) _ ΡΑ _ _ _ _ _
- 2) _ ΡΑ _ _ _
- 3) _ ΡΑ _ _ _ _ _
- 4) _ ΡΑ _ _ _ _
- 5) _ _ ΡΑ _ _ _
- 6) _ _ _ ΡΑ
- 7) _ _ _ _ ΡΑ
- 8) _ _ _ _ ΡΑ

- 1) Θυμίζει τό Μ. Ἀλέξανδρο.
- 2) Ἀπό καμηλιέρηδες τῆς ἐρήμου ἔγιναν κοσμοκράτορες.
- 3) Σκαλιστά διακοσμητικά σχέδια τῶν Ἀράβων.
- 4) Στήν πόλη αὐτή τῆς Ἰσπανίας ἔχτισαν οἱ Ἀραβες ἓνα ἀπό τά ωραιότερα ἀνάκτορά τους.

- 5) Είναι για τούς μουσουλμάνους ό,τι για τούς χριστιανούς τό Εὐαγγέλιο.
- 6) Ἀπό τή Μέκκα στή Μεδίνα.
- 7) Ἕνα ἀπό τά ωραιότερα ἀνάκτορα τῶν Ἀράβων.
- 8) Κλάδος τῶν μαθηματικῶν πού τίς βάσεις του ἔβαλαν οἱ Ἀραβες.

3) Τί θυμᾶσαι ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Ἡράκλειου;

- Ὁ πατέρας τοῦ Ἡράκλειου ἦταν ἑξαρχος στήν Κ _ _ _ _ _
- Ὁ πατριάρχης Σ _ _ _ _ _ καί ὁ μάγιστρος Β _ _ _ _ φά-
νθηκαν ἀντάξιοι τοῦ Ἡράκλειου.
- Ἡ ἀποφασιστική μάχη ἐναντίον τῶν Περσῶν ἐγίνε κοντά στήν ἀρχαία Ν _ _ _ _ _
- Τήν εἰρήνη μέ τούς Βυζαντινούς ἔκλεισε ὁ βασιλιάς τῶν Περ-
σῶν Σ _ _ _ _ _ καί ὁ Ἡράκλειος πῆρε πίσω τόν Τ _ _ _ _
Σ _ _ _ _ _
- Στή Σεβίλλη καί τή Γρανάδα ἔχτισαν οἱ Ἀραβες τά ἀνάκτορα
Ἀ _ _ _ _ _ καί Ἀ _ _ _ _ _ μέ τήν περίφημη αἶθουσα
τῶν π _ _ _ _ _ καί τήν αὐλή τῶν λ _ _ _ _ _
- Ὀνομαστά ἔμειναν τά ἀραβικά δ _ _ _ _ _ σπαθιά καί τά
ύφασματα μ _ _ _ _ _
- Στήν πολιορκία τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπό τούς Ἀραβες οἱ
Βυζαντινοί χρησιμοποίησαν τό φοβερό ὄπλο ὁ _ _ _ _ π _ _
πού ἔφευρέτης του ἦταν ὁ μηχανικός Κ _ _ _ _ _
- Ὄταν βασίλευε ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνάτος, ἀνάμεσα στό
Δούναβη καί τόν Αἰμο ἐγκαταστάθηκαν οἱ Β _ _ _ _ _

- 5) Είναι για τούς μουσουλμάνους ό,τι για τούς χριστιανούς τό Εὐαγγέλιο.
- 6) Ἀπό τή Μέκκα στή Μεδίνα.
- 7) Ἕνα ἀπό τά ωραιότερα ἀνάκτορα τῶν Ἀράβων.
- 8) Κλάδος τῶν μαθηματικῶν πού τίς βάσεις του ἔβαλαν οἱ Ἀραβες.

3) Τί θυμᾶσαι ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Ἡράκλειου;

- Ὁ πατέρας τοῦ Ἡράκλειου ἦταν ἑξαρχος στήν Κ _ _ _ _ _
- Ὁ πατριάρχης Σ _ _ _ _ _ καί ὁ μάγιστρος Β _ _ _ _ φά-
νθηκαν ἀντάξιοι τοῦ Ἡράκλειου.
- Ἡ ἀποφασιστική μάχη ἐναντίον τῶν Περσῶν ἐγίνε κοντά στήν ἀρχαία Ν _ _ _ _ _
- Τήν εἰρήνη μέ τούς Βυζαντινούς ἔκλεισε ὁ βασιλιάς τῶν Περ-
σῶν Σ _ _ _ _ _ καί ὁ Ἡράκλειος πῆρε πίσω τόν Τ _ _ _ _
Σ _ _ _ _ _
- Στή Σεβίλλη καί τή Γρανάδα ἔχτισαν οἱ Ἀραβες τά ἀνάκτορα
Ἀ _ _ _ _ _ καί Ἀ _ _ _ _ _ μέ τήν περίφημη αἶθουσα
τῶν π _ _ _ _ _ καί τήν αὐλή τῶν λ _ _ _ _ _
- Ὀνομαστά ἔμειναν τά ἀραβικά δ _ _ _ _ _ σπαθιά καί τά
ύφασματα μ _ _ _ _ _
- Στήν πολιορκία τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπό τούς Ἀραβες οἱ
Βυζαντινοί χρησιμοποίησαν τό φοβερό ὄπλο ὁ _ _ _ _ π _ _
πού ἔφευρέτης του ἦταν ὁ μηχανικός Κ _ _ _ _ _
- Ὄταν βασιλεψε ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνάτος, ἀνάμεσα στό
Δούναβη καί τόν Αἰμο ἐγκαταστάθηκαν οἱ Β _ _ _ _ _

(Σέργιος - Άλάμπρα - Άλκαζάρ - Καρχηδόνα - Βώνος - Νινευή - Τίμιο Σταυρό - Πρεσβευτών - Λεόντων - Βούλγαροι - δαμασκιά-μουσελίνες - ύγρό πύρ - Καλλίνικος - Σιρόης)

4) Ὑπέρ ἢ ἐναντίον;

Ἀπό τὰ παρακάτω γεγονότα ἄλλα ἦταν ὑπέρ τοῦ Βυζαντίου, δηλ. στερώναν τὴ δύναμή του, καὶ ἄλλα ἦταν ἐναντίον του, δηλ. τό ἔφερναν σέ δύσκολη θέση. Διάβασέ τα καὶ βάλε μπροστά ἀπὸ τό καθένα Υ (ὑπέρ) ἢ Ε (ἐναντίον).

- Ὁ Φωκᾶς στάθηκε ἀνίκανος καὶ ἐγκληματικός αὐτοκράτορας.
- Ὁ Ἡράκλειος ἔδιωξε τοὺς Πέρσες ἀπὸ τὶς ἀνατολικές βυζαντινές ἐπαρχίες.
- Οἱ πόλεμοι τοῦ Ἡρακλείου ἐναντίον τῶν Περσῶν ἐξάντλησαν καὶ τὶς δυὸ αὐτές δυνάμεις, πού ἔτσι δέν μπόρεσαν νά σταματήσουν τὴν προέλαση τῶν Ἀράβων.
- Οἱ μονοφυσίτες χριστιανοὶ τῆς Μέσης Ἀνατολῆς καὶ τῆς Αἰγύπτου πού ἦταν δυσαρεστημένοι μέ τὴ βυζαντινὴ διοίκηση, πῆγαν εὐκολα μέ τό μέρος τῶν Ἀράβων.
- Οἱ κάτοικοι τῆς Πόλης, μέ τὴν ἀποφασιστικὴ τους ἄμυνα καὶ τὶς ἐλπίδες τους στὴν Ὑπέρμαχο Στρατηγό, ἀπέκρουσαν τὴν ἐπίθεση τῶν Ἀθάρων.
- Μέ τό ύγρό πύρ τοῦ Καλλίνικου ἡ Κωνσταντινούπολη δυὸ φορές σώθηκε ἀπὸ τοὺς Ἀραβες.
- Ἡ ἐγκατάσταση τῶν Βουλγάρων ἀνάμεσα στό Δούναβη καὶ τὸν Αἴμο ἦταν ἓνα δυσάρεστο γεγονός γιὰ τό Βυζάντιο.

(Σέργιος - Άλάμπρα - Άλκαζάρ - Καρχηδόνα - Βώνος - Νινευή - Τίμιο Σταυρό - Πρεσβευτών - Λεόντων - Βούλγαροι - δαμασκιά-μουσελίνες - ύγρό πύρ - Καλλίνικος - Σιρόης)

4) Ὑπέρ ἢ ἐναντίον;

Ἀπό τὰ παρακάτω γεγονότα ἄλλα ἦταν ὑπέρ τοῦ Βυζαντίου, δηλ. στερώναν τὴ δύναμή του, καὶ ἄλλα ἦταν ἐναντίον του, δηλ. τό ἔφερναν σέ δύσκολη θέση. Διάβασέ τα καὶ βάλε μπροστά ἀπὸ τό καθένα Υ (ὑπέρ) ἢ Ε (ἐναντίον).

- Ὁ Φωκᾶς στάθηκε ἀνίκανος καὶ ἐγκληματικός αὐτοκράτορας.
- Ὁ Ἡράκλειος ἔδιωξε τοὺς Πέρσες ἀπὸ τὶς ἀνατολικές βυζαντινές ἐπαρχίες.
- Οἱ πόλεμοι τοῦ Ἡρακλείου ἐναντίον τῶν Περσῶν ἐξάντλησαν καὶ τὶς δυὸ αὐτές δυνάμεις, πού ἔτσι δέν μπόρεσαν νά σταματήσουν τὴν προέλαση τῶν Ἀράβων.
- Οἱ μονοφυσίτες χριστιανοὶ τῆς Μέσης Ἀνατολῆς καὶ τῆς Αἰγύπτου πού ἦταν δυσαρεστημένοι μέ τὴ βυζαντινὴ διοίκηση, πῆγαν εὐκολα μέ τό μέρος τῶν Ἀράβων.
- Οἱ κάτοικοι τῆς Πόλης, μέ τὴν ἀποφασιστικὴ τους ἄμυνα καὶ τὶς ἐλπίδες τους στὴν Ὑπέρμαχο Στρατηγό, ἀπέκρουσαν τὴν ἐπίθεση τῶν Ἀθάρων.
- Μέ τό ύγρό πύρ τοῦ Καλλίνικου ἡ Κωνσταντινούπολη δυὸ φορές σώθηκε ἀπὸ τοὺς Ἀραβες.
- Ἡ ἐγκατάσταση τῶν Βουλγάρων ἀνάμεσα στό Δούναβη καὶ τὸν Αἴμο ἦταν ἓνα δυσάρεστο γεγονός γιὰ τό Βυζάντιο.

5

Η ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΙΣΑΥΡΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΕΧΙΣΤΕΣ ΤΟΥΣ (717 — 867 μ.Χ)

Ίδρυτής της δυναστείας τῶν Ἰσαύρων ἦταν ὁ Λέων ὁ Γ' (717). Ἡ σειρά αὐτῇ τῶν αὐτοκρατόρων ὀνομάστηκαν Ἰσαυροί, γιατί ἡ καταγωγή τους ἦταν ἀπὸ τὴν Ἰσαυρία τῆς Μ. Ἀσίας. Ὄταν ὁ Λέων ἀνέβηκε στὸ θρόνο, τὸ Βυζάντιο περνοῦσε μιά κρίσιμη περίοδο ἀναρχίας.

Ὁ Λέων εἶχε μεγάλες ικανότητες. Σταμάτησε τὴν ἀναρχία καὶ ἔβαλε τάξη στὸ στρατό καὶ στὴ διοίκηση. Στὴ νομοθεσία ἔκαμε μιά συμπληρωματικὴ συλλογὴ νόμων, τὴν Ἐκλογὴ, πού ἦταν πιὸ δίκαιο γιὰ τὸ λαό.

Γιὰ νὰ εἶναι πιὸ ἀποτελεσματικὴ ἡ διοίκηση, χώρισε τὸ κράτος σὲ περισσότερα καὶ μικρότερα διοικητικὰ τμήματα, μὲ ἐπικεφαλῆς στρατηγούς - διοικητές. Καὶ γιὰ νὰ εἶναι πιὸ ἀποτελεσματικὴ ἡ ἀμυνα τοῦ κράτους, μοίρασε στοὺς στρατιῶτες τῶν συνόρων μικρὲς ἐκτάσεις γῆς («στρατιωτόπια», ὅπως ὀνομάστηκαν), γιὰ νὰ τὰ καλλιεργοῦν καὶ νὰ εἶναι ἀφοσιωμένοι στὴν υπεράσπιση τῆς πατρίδας.

Μὲ ἀναδιοργανωμένο τὸ στρατό καὶ τὸ κράτος ὁ Λέων ἐ-

5

Η ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΙΣΑΥΡΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΕΧΙΣΤΕΣ ΤΟΥΣ (717 — 867 μ.Χ)

Ίδρυτής της δυναστείας τῶν Ἰσαύρων ἦταν ὁ Λέων ὁ Γ' (717). Ἡ σειρά αὐτῇ τῶν αὐτοκρατόρων ὀνομάστηκαν Ἰσαυροί, γιατί ἡ καταγωγή τους ἦταν ἀπὸ τὴν Ἰσαυρία τῆς Μ. Ἀσίας. Ὄταν ὁ Λέων ἀνέβηκε στὸ θρόνο, τὸ Βυζάντιο περνοῦσε μιά κρίσιμη περίοδο ἀναρχίας.

Ὁ Λέων εἶχε μεγάλες ικανότητες. Σταμάτησε τὴν ἀναρχία καὶ ἔβαλε τάξη στὸ στρατό καὶ στὴ διοίκηση. Στὴ νομοθεσία ἔκαμε μιά συμπληρωματικὴ συλλογὴ νόμων, τὴν Ἐκλογὴ, πού ἦταν πιὸ δίκαιο γιὰ τὸ λαό.

Γιὰ νὰ εἶναι πιὸ ἀποτελεσματικὴ ἡ διοίκηση, χώρισε τὸ κράτος σὲ περισσότερα καὶ μικρότερα διοικητικὰ τμήματα, μὲ ἐπικεφαλῆς στρατηγούς - διοικητές. Καὶ γιὰ νὰ εἶναι πιὸ ἀποτελεσματικὴ ἡ ἀμυνα τοῦ κράτους, μοίρασε στοὺς στρατιῶτες τῶν συνόρων μικρές ἐκτάσεις γῆς («στρατιωτόπια», ὅπως ὀνομάστηκαν), γιὰ νὰ τὰ καλλιεργοῦν καὶ νὰ εἶναι ἀφοσιωμένοι στὴν υπεράσπιση τῆς πατρίδας.

Μὲ ἀναδιοργανωμένο τὸ στρατό καὶ τὸ κράτος ὁ Λέων ἐ-

Βυζαντινά νομίσματα μέ τό Λέοντα Γ΄ καί τή γυναίκα του

Ξουδετέρωσε τόν *αραβικό κίνδυνο* καί ἄρχισε μιά σειρά ἀπό ἐπιθετικούς πολέμους ἐναντίον τῶν Ἀράβων ἐπιδρομέων.

Παράλληλα, θέλησε νά κάμει μιά μεταρρύθμιση στή *χριστιανική λατρεία* καί στά πράγματα τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ μεταρρύθμιση ὅμως αὐτή εἶχε ἀποτέλεσμα νά δημιουργηθεῖ μέγας διχασμός στό Βυζάντιο.

Τό ἔργο τοῦ Λέοντα Γ΄ συνέχισε καί συμπλήρωσε ὁ γιός καί συμβασιλέας του Κωνσταντῖνος ὁ Ε΄ καί μερικοί ἀκόμη ἱκανοί αὐτοκράτορες πού διαδέχτηκαν τούς Ἰσαύρους.

1. Οἱ Βυζαντινοί ἀναχαιτίζουν τήν ὁρμή τῶν Ἀράβων

Στό προηγούμενο κεφάλαιο μᾶς δόθηκε ἡ εὐκαιρία νά μιλήσουμε γιά τή *δεύτερη πόλιορκία τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπό τούς Ἀραβες*. Αὐτή ἔγινε τό 717 καί κράτησε ἕνα χρόνο. Ἡ Κωνσταντινούπολη χρωστάει τή σωτηρία τῆς στό Λέοντα Γ΄ τόν Ἰσαυρο, πού εἶχε γίνει αὐτοκράτορας ἐκεῖνη τή χρονιά. Ἡ ἀπόκρουση τῶν Ἀράβων στήν Κωνσταντινούπολη θεωρεῖται κοσμοϊστορικό γεγονός, γιατί στάθηκε φραγμός στήν προέλασή τους πρὸς τήν Εὐρώπη. Δίκαια λοιπόν κάποιος ἱστορικός παραληλίζει τό Λέοντα μέ τό Μιλτιάδη, πού ἀναχαίτισε τήν ὁρμή τῶν

Βυζαντινά νομίσματα μέ τό Λέοντα Γ΄ καί τή γυναίκα του

Ξουδετέρωσε τόν *αραβικό κίνδυνο* καί ἄρχισε μιά σειρά ἀπό ἐπιθετικούς πολέμους ἐναντίον τῶν Ἀράβων ἐπιδρομέων.

Παράλληλα, θέλησε νά κάμει μιά μεταρρύθμιση στή *χριστιανική λατρεία* καί στά πράγματα τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ μεταρρύθμιση ὅμως αὐτή εἶχε ἀποτέλεσμα νά δημιουργηθεῖ μέγας διχασμός στό Βυζάντιο.

Τό ἔργο τοῦ Λέοντα Γ΄ συνέχισε καί συμπλήρωσε ὁ γιός καί συμβασιλέας του Κωνσταντῖνος ὁ Ε΄ καί μερικοί ἀκόμη ἱκανοί αὐτοκράτορες πού διαδέχτηκαν τούς Ἰσαύρους.

1. Οἱ Βυζαντινοί ἀναχαιτίζουν τήν ὁρμή τῶν Ἀράβων

Στό προηγούμενο κεφάλαιο μᾶς δόθηκε ἡ εὐκαιρία νά μιλήσουμε γιά τή *δεύτερη πόλιορκία τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπό τούς Ἀραβες*. Αὐτή ἔγινε τό 717 καί κράτησε ἕνα χρόνο. Ἡ Κωνσταντινούπολη χρωστάει τή σωτηρία τῆς στό Λέοντα Γ΄ τόν Ἰσαυρο, πού εἶχε γίνει αὐτοκράτορας ἐκεῖνη τή χρονιά. Ἡ ἀπόκρουση τῶν Ἀράβων στήν Κωνσταντινούπολη θεωρεῖται κοσμοϊστορικό γεγονός, γιατί στάθηκε φραγμός στήν προέλασή τους πρὸς τήν Εὐρώπη. Δίκαια λοιπόν κάποιος ἱστορικός παραληλίζει τό Λέοντα μέ τό Μιλτιάδη, πού ἀναχαίτισε τήν ὁρμή τῶν

Περσῶν στό Μαραθῶνα. Λίγα χρόνια ἀργότερα οἱ ἝΑραβες ἐπιχείρησαν νά περάσουν στήν Εὐρώπη ἀπό τήν Ἰσπανία, ἀλλά νικήθηκαν ἀπό τοὺς Φράγκους σέ μιά μάχη στή Γαλλία. Οἱ δυο αὐτὲς ἤττες τῶν Ἀράβων ἔσωσαν τήν Εὐρώπη ἀπὸ τὸν ἰσλαμικὸ κίνδυνο.

Μετά τήν ἀπόκρουση τῶν Ἀράβων στήν Κωνσταντινούπολη, ὁ Λέων μετέφερε τὸν πόλεμο στή Μ. Ἀσία καὶ στή Μεσόγειο, ὅπου οἱ ἝΑραβες συνέχιζαν τίς ἐπιδρομές τους. Τό 740 δόθηκε μιά μάχη στή *Φρυγία*, πού τήν κέρδισαν οἱ Ἰσαυροί, πατέρας καὶ γιός. Ἐπειτα ἀπὸ αὐτό οἱ ἝΑραβες ὑποχρεώθηκαν νά ἀποσυρθοῦν ἀπὸ ὁλόκληρη τή Μ. Ἀσία.

Ξαναφάνηκαν πάλι, ὅταν ἔμαθαν ὅτι μιά γυναίκα κυβερνοῦσε τό Βυζάντιο. Ἐφθασαν μάλιστα ὡς τή Χρυσούπολη, ἀπέναντι ἀπὸ τήν Κωνσταντινούπολη, ὅπως ἄλλοτε οἱ Πέρσες. Ἡ Εἰρήνη ἢ Ἀθηναία ἀναγκάστηκε νά κλείσει εἰρήνη μαζί τους μέ τήν ὑποχρέωση νά πληρώνει βαρὺ ἐτήσιο φόρο (783).

Μερικὲς δεκαετίες ἀργότερα ἝΑραβες πειρατὲς ἀπὸ τήν Ἰσπανία, γνωστοὶ μέ τό ὄνομα *Σαρακηνοί* ἢ *Αγαρηνοί*, κατέλαβαν τήν *Κρήτη* (824) καὶ ἔκαμαν πρωτεύουσα τό *Χάνδακα*, τό σημερινό Ἡράκλειο. Ἄλλοι ἝΑραβες ἀπὸ τὰ παράλια τῆς βόρειας Ἀφρικῆς κατέλαβαν ἀργότερα τή Σικελία, τή Σαρδηνία καὶ τήν Κορσική. Ὅλοι αὐτοὶ μέ τίς πειρατικές τους ἐπιδρομές ἔγιναν ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῆς Μεσογείου καὶ τῶν ἐλληνικῶν θαλασσῶν. Τό ἀποτέλεσμα ἦταν νά μὴν ὑπάρχει πιά ἀσφάλεια γιὰ τὰ ἐμπορικὰ καράβια τοῦ Βυζαντίου.

Στὴ στεριά ὁ πόλεμος μέ τοὺς ἝΑραβες φούντωσε πάλι, ὅταν βασιλεψε στήν Κωνσταντινούπολη ὁ Θεόφιλος. Ἐπειτα ἀπὸ δυο νικηφόρες ἐκστρατείες ὁ Θεόφιλος προχώρησε μέσα στὰ ἀραβικά ἐδάφη καὶ κατέστρεψε τή *Σωζόπειτρα*, πατρίδα τοῦ χαλίφη. Αὐτό ξεσήκωσε τήν ἱερή μανία τῶν Ἀράβων, πού ἐκδικήθηκαν τό Θεόφιλο καταστρέφοντας μέ τὴ σειρά τους τό *Ἀμόριο*, ἰδιαίτερη πατρίδα τῆς οἰκογένειας τοῦ αὐτοκράτορα.

Τοὺς ἀγῶνες ἐναντίον τῶν Ἀράβων συνέχισε ὁ Μιχαὴλ ὁ Γ', τελευταῖος αὐτοκράτορας τῆς περιόδου πού ἐξετάζουμε. Σέ μιά ἀπὸ τίς μάχες ἐκεῖνες ὁ στρατηγός του *Πετρωνᾶς* τσάκισε τοὺς ἝΑραβες κοντὰ στὸν ποταμὸ *Ἄλη τῆς Μ. Ἀσίας* (863). Αὐτὴ τήν ἐποχὴ πρωτοφανερῶνται καὶ τὰ ἀκριτικὰ τραγούδια,

Περσῶν στό Μαραθώνα. Λίγα χρόνια αργότερα οί ᾽Αραβες ἐπιχείρησαν νά περάσουν στήν Εὐρώπη ἀπό τήν Ἰσπανία, ἀλλά νικήθηκαν ἀπό τοὺς Φράγκους σέ μιά μάχη στή Γαλλία. Οἱ δυό αὐτές ἤττες τῶν Ἀράβων ἔσωσαν τήν Εὐρώπη ἀπό τόν ἰσλαμικό κίνδυνο.

Μετά τήν ἀπόκρουση τῶν Ἀράβων στήν Κωνσταντινούπολη, ὁ Λέων μετέφερε τόν πόλεμο στή Μ. Ἀσία καί στή Μεσόγειο, ὅπου οἱ ᾽Αραβες συνέχιζαν τίς ἐπιδρομές τους. Τό 740 δόθηκε μιά μάχη στή *Φρυγία*, πού τήν κέρδισαν οἱ Ἰσαυροί, πατέρας καί γιός. Ἐπειτα ἀπό αὐτό οἱ ᾽Αραβες ὑποχρεώθηκαν νά ἀποσυρθοῦν ἀπό ὁλόκληρη τή Μ. Ἀσία.

Ξαναφάνηκαν πάλι, ὅταν ἔμαθαν ὅτι μιά γυναίκα κυβερνοῦσε τό Βυζάντιο. Ἐφθασαν μάλιστα ὡς τή Χρυσούπολη, ἀπέναντι ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη, ὅπως ἄλλοτε οἱ Πέρσες. Ἡ Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία ἀναγκάστηκε νά κλείσει εἰρήνη μαζί τους μέ τήν ὑποχρέωση νά πληρώνει βαρὺ ἐτήσιο φόρο (783).

Μερικές δεκαετίες αργότερα ᾽Αραβες πειρατές ἀπό τήν Ἰσπανία, γνωστοί μέ τό ὄνομα *Σαρακηνοί* ἢ *Αγαρηνοί*, κατέλαβαν τήν *Κρήτη* (824) καί ἔκαμαν πρωτεύουσα τό *Χάνδακα*, τό σημερινό Ἡράκλειο. Ἄλλοι ᾽Αραβες ἀπό τά παράλια τῆς βόρειας Ἀφρικῆς κατέλαβαν αργότερα τή Σικελία, τή Σαρδηνία καί τήν Κορσική. Ὅλοι αὐτοί μέ τίς πειρατικές τους ἐπιδρομές ἔγιναν ὁ φόβος καί ὁ τρόμος τῆς Μεσογείου καί τῶν ἐλληνικῶν θαλασσῶν. Τό ἀποτέλεσμα ἦταν νά μὴν ὑπάρχει πιά ἀσφάλεια γιά τά ἐμπορικά καράβια τοῦ Βυζαντίου.

Στή στεριά ὁ πόλεμος μέ τοὺς ᾽Αραβες φούντωσε πάλι, ὅταν βασιλεψε στήν Κωνσταντινούπολη ὁ Θεόφιλος. Ἐπειτα ἀπό δυό νικηφόρες ἐκστρατείες ὁ Θεόφιλος προχώρησε μέσα στά ἀραβικά ἐδάφη καί κατέστρεψε τή *Σωζόπειτρα*, πατρίδα τοῦ χαλίφη. Αὐτό ξεσήκωσε τήν ἱερή μανία τῶν Ἀράβων, πού ἐκδικήθηκαν τό Θεόφιλο καταστρέφοντας μέ τή σειρά τους τό *Ἀμόριο*, ἰδιαίτερη πατρίδα τῆς οἰκογένειας τοῦ αὐτοκράτορα.

Τοὺς ἀγῶνες ἐναντίον τῶν Ἀράβων συνέχισε ὁ Μιχαὴλ ὁ Γ', τελευταῖος αὐτοκράτορας τῆς περιόδου πού ἐξετάζουμε. Σέ μιά ἀπό τίς μάχες ἐκείνες ὁ στρατηγός του *Πετρωνᾶς* τσάκισε τοὺς ᾽Αραβες *κοντά στόν ποταμό Ἄλη τῆς Μ. Ἀσίας* (863). Αὐτή τήν ἐποχή πρωτοφανεῖνται καί τά ἀκριτικά τραγούδια,

Ἡ καταδίωξη τοῦ Κρούμου ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Λέοντα Ε'
 (Μικρογραφία ἀπὸ χειρόγραφο)

τραγουῖδια λαϊκὰ πού περιγράφουν τὴν παλικαριά τῶν ἀκριτῶν,
 δηλ. τῶν πολεμιστῶν πού φυλᾶνε τὰ σύνορα.

2. Οἱ Βυζαντινοὶ ἀντιμέτωποι μέ τοὺς Βουλγάρους Ἐμφάνιση τῶν Ρώσων

Οἱ Βούλγαροι, πού ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνάτος τοὺς ἄφησε, ὅπως εἶδαμε, νά ἐγκατασταθοῦν ἀνάμεσα στό Δούναβη καί τόν Αἶμο, δέν ἄργησαν νά δείξουν τίς ἀρπακτικές καί κατακτητικές τους διαθέσεις. Ἀπὸ ἐδῶ καί πέρα καί γιὰ πολύ καιρό, ὅπως θά δοῦμε, οἱ Βούλγαροι γίνονται ὁ πιὸ ἐπίφοβος ἐχθρὸς τοῦ Βυζαντίου. Γιὰ νά τοὺς φράξουν τὸ δρόμο πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολη καί τὰ ἑλληνικὰ ἀκρογιάλια, οἱ Βυζαντινοὶ ἔκαμαν ἀπαντωτοὺς πολέμους, πού κράτησαν μέ διακοπές περισσότερο ἀπὸ δυὸ αἰῶνες. Ἡ ἀλύγιστη ἐπιμονή καί οἱ θυσιές τῶν Βυζαντινῶν ἔσωσαν τὴ βυζαντινὴ Ἑλλάδα ἀπὸ τὸ νέο κίνδυνο.

Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Ε', γιὰ νά ἀσφαλίσει τὰ βόρεια σύνορά

ΨΕΛΛΗΧΑΝΛΕ ΓΡΕΚΟ· ΜΗΧΑΛΑΖΕ
ΒΙΒΑΕΤ' ΑΒΛΙΣΑΒΕΛΤΕ ΤΟΙΣ ΒΑΖΗΤ.

Ἡ καταδίωξη τοῦ Κρούμου ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Λέοντα Ε'
(Μικρογραφία ἀπὸ χειρόγραφο)

τραγούδια λαϊκά πού περιγράφουν τὴν παλικαριά τῶν ἀκριτῶν,
δηλ. τῶν πολεμιστῶν πού φυλάνε τὰ σύνορα.

2. Οἱ Βυζαντινοὶ ἀντιμέτωποι μέ τοὺς Βουλγάρους Ἐμφάνιση τῶν Ρώσων

Οἱ Βούλγαροι, πού ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνάτος τοὺς ἄ-
φησε, ὅπως εἶδαμε, νά ἐγκατασταθοῦν ἀνάμεσα στό Δούναβη
καί τὸν Αἶμο, δέν ἄργησαν νά δείξουν τίς ἀρπακτικές καί κατακτη-
τικές τους διαθέσεις. Ἀπὸ ἐδῶ καί πέρα καί γιὰ πολύ καιρό, ὅ-
πως θά δοῦμε, οἱ Βούλγαροι γίνονται ὁ πιὸ ἐπίφοβος ἐχθρὸς τοῦ
Βυζαντίου. Γιὰ νά τοὺς φράξουν τὸ δρόμο πρὸς τὴν Κωνσταντι-
νούπολη καί τὰ ἑλληνικά ἀκρογιάλια, οἱ Βυζαντινοὶ ἔκαμαν ἀπα-
νωτοὺς πολέμους, πού κράτησαν μέ διακοπές περισσότερο ἀπὸ
δυὸ αἰῶνες. Ἡ ἀλύγιστη ἐπιμονή καί οἱ θυσίες τῶν Βυζαντινῶν
ἔσωσαν τὴ βυζαντινὴ Ἑλλάδα ἀπὸ τὸ νέο κίνδυνο.

Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Ε', γιὰ νά ἀσφαλίσαι τὰ βόρεια σύνορά

του, μετέφερε στρατιῶτες από τή Μ. Ἀσία καί τούς ἐγκατέστησε ἐκεῖ. Οἱ Βούλγαροι τό βρῆκαν ἀφορμή, γιά νά κινηθοῦν ἐναντίον τοῦ Βυζαντίου. Μέσα σέ εἴκοσι χρόνια ὁ Κωνσταντῖνος ἔκαμε ἐν- νένα ἐκστρατείες ἐναντίον τους καί εἶχε σημαντικές νίκες, μιά στό *φρούριο τῶν Μαρκελλῶν* (759) καί ἄλλη στήν Ἀγχίαλο (763). Πέθανε στήν τελευταία του ἐκστρατεία. Γιά τούς ἀγῶνες του αὐ- τούς ἐναντίον τῶν Βουλγάρων ἕνας ἱστορικός τόν ὀνομάζει «*πρῶτο βουλγαροκτόνο*».

Πιό ἐπικίνδυνοι ἔγιναν οἱ Βούλγαροι ὅταν ἀρχηγός τους ἦ- ταν ὁ *Κροῦμος*. Δυό φορές ἐπιχείρησε ὁ αὐτοκράτορας *Νικηφό- ρος ὁ Α* νά τούς ἀναχαιτίσει, ἀλλά νικήθηκε, χάνοντας μάλιστα καί τή ζωή του (811). Ὁ Κροῦμος προχώρησε ἐπιδεικτικά ὡς ἔξω ἀπό τά τείχη τῆς Κωνσταντινούπολης καί στήν ἐπιστροφή του ρῆμαξε τή Θράκη. Μόνο ὁ *Λέων Ε΄ ὁ Ἀρμένιος* φάνηκε ικανότε- ρός του καί τόν νίκησε στή *Μεσημβρία* (813). Ὁ Κροῦμος πλη- γώθηκε καί πέθανε ἀπό τό τραῦμα του. Ὁ διάδοχός του ἔκλεισε εἰρήνη μέ τό Βυζάντιο, πού κράτησε κάμποσα χρόνια.

Στά χρόνια τοῦ *Μιχαήλ τοῦ Γ΄* ἕνας ἄλλος λαός τοῦ βορρᾶ, οἱ *Ρῶσοι*, ἐμφανίζονται στά παράλια τοῦ Εὐξεινου Πόντου καί κά- νουν μέ τό στόλο τους μιά ἀποτυχημένη προσπάθεια νά πάρουν τήν Κωνσταντινούπολη (860).

3. Οἱ Σλάβοι καί οἱ Βούλγαροι γίνονται χριστιανοί

Οἱ Σλάβοι πολλές φορές ἀπασχόλησαν τό Βυζάντιο ἀπό τά χρόνια ἀκόμα τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Οἱ Σλάβοι ἦταν νομάδες βοσκοί καί τούς παρέσυρε τό κύμα τῶν Ἀθάρων στίς ἐπιδρομές τους ἐ- ναντίον τῆς Θεσσαλονίκης καί τῆς Κωνσταντινούπολης. Μέ τόν καιρό ἐγκαταστάθηκαν στά νότια τοῦ Δούναβη. Μεμονωμένες ὀ- μάδες Σλάβων μέ τά κοπάδια τους κατέβηκαν εἰρηνικά ὡς κάτω στήν Ἑλλάδα κι ἐπιασαν ἀκατοίκητες ὀρεινές περιοχές.

Χριστιανοί ἄρχισαν νά γίνονται οἱ Σλάβοι τόν 9ο αἰῶνα, ὅ- ταν ὁ ἡγεμόνας τοῦ σλαβικοῦ κράτους τῆς Μοραβίας (σημερινῆς Τσεχοσλοβακίας) *Ρατισλάβος* ζήτησε ἀπό τόν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου νά τοῦ στείλει ἱεραπόστολους γι' αὐτό τό σκοπό. Τό ἔργο τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Σλάβων ἀνέλαβαν δυό Ἕλληνες καλόγεροι, τ' ἀδελφία *Κύριλλος* καί *Μεθόδιος* (863). Οἱ δυό αὐ- τοί καλόγεροι, πού ἦταν πολύ μορφωμένοι, ἔκαμαν τό σλαβικό

του, μετέφερε στρατιῶτες από τή Μ. Ἀσία καί τούς ἐγκατέστησε ἐκεῖ. Οἱ Βούλγαροι τό βρῆκαν ἀφορμή, γιά νά κινηθοῦν ἐναντίον τοῦ Βυζαντίου. Μέσα σέ εἴκοσι χρόνια ὁ Κωνσταντῖνος ἔκαμε ἐν- νένα ἐκστρατείες ἐναντίον τους καί εἶχε σημαντικές νίκες, μιά στό *φρούριο τῶν Μαρκελλῶν* (759) καί ἄλλη στήν Ἀγχίαλο (763). Πέθανε στήν τελευταία του ἐκστρατεία. Γιά τούς ἀγῶνες του αὐ- τούς ἐναντίον τῶν Βουλγάρων ἕνας ἱστορικός τόν ὀνομάζει «*πρῶτο βουλγαροκτόνο*».

Πιό ἐπικίνδυνοι ἔγιναν οἱ Βούλγαροι ὅταν ἀρχηγός τους ἦ- ταν ὁ *Κροῦμος*. Δυό φορές ἐπιχείρησε ὁ αὐτοκράτορας *Νικηφό- ρος ὁ Α* νά τούς ἀναχαιτίσει, ἀλλά νικήθηκε, χάνοντας μάλιστα καί τή ζωή του (811). Ὁ Κροῦμος προχώρησε ἐπιδεικτικά ὡς ἔξω ἀπό τά τείχη τῆς Κωνσταντινούπολης καί στήν ἐπιστροφή του ρῆμαξε τή Θράκη. Μόνο ὁ *Λέων Ε'* ὁ Ἀρμένιος φάνηκε ικανότε- ρός του καί τόν νίκησε στή *Μεσημβρία* (813). Ὁ Κροῦμος πλη- γώθηκε καί πέθανε ἀπό τό τραῦμα του. Ὁ διάδοχός του ἔκλεισε εἰρήνη μέ τό Βυζάντιο, πού κράτησε κάμποσα χρόνια.

Στά χρόνια τοῦ *Μιχαήλ τοῦ Γ'* ἕνας ἄλλος λαός τοῦ βορρᾶ, οἱ *Ρῶσοι*, ἐμφανίζονται στά παράλια τοῦ Εὐξεινου Πόντου καί κά- νουν μέ τό στόλο τους μιά ἀποτυχημένη προσπάθεια νά πάρουν τήν Κωνσταντινούπολη (860).

3. Οἱ Σλάβοι καί οἱ Βούλγαροι γίνονται χριστιανοί

Οἱ Σλάβοι πολλές φορές ἀπασχόλησαν τό Βυζάντιο ἀπό τά χρόνια ἀκόμα τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Οἱ Σλάβοι ἦταν νομάδες βοσκοί καί τούς παρέσυρε τό κύμα τῶν Ἀθάρων στίς ἐπιδρομές τους ἐ- ναντίον τῆς Θεσσαλονίκης καί τῆς Κωνσταντινούπολης. Μέ τόν καιρό ἐγκαταστάθηκαν στά νότια τοῦ Δούναβη. Μεμονωμένες ὀ- μάδες Σλάβων μέ τά κοπάδια τους κατέβηκαν εἰρηνικά ὡς κάτω στήν Ἑλλάδα κι ἐπιασαν ἀκατοίκητες ὀρεινές περιοχές.

Χριστιανοί ἄρχισαν νά γίνονται οἱ Σλάβοι τόν 9ο αἰῶνα, ὅ- ταν ὁ ἡγεμόνας τοῦ σλαβικοῦ κράτους τῆς Μοραβίας (σημερινῆς Τσεχοσλοβακίας) *Ρατισλάβος* ζήτησε ἀπό τόν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου νά τοῦ στείλει ἱεραπόστολους γι' αὐτό τό σκοπό. Τό ἔργο τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Σλάβων ἀνέλαβαν δυό Ἕλληνες καλόγεροι, τ' ἀδελφία *Κύριλλος* καί *Μεθόδιος* (863). Οἱ δυό αὐ- τοί καλόγεροι, πού ἦταν πολύ μορφωμένοι, ἔκαμαν τό σλαβικό

Τό βάπτισμα τῶν Βουλγάρων (Μικρογραφία ἀπὸ χειρόγραφο)

ἀλφάβητο χρησιμοποιώντας κεφαλαῖα ἑλληνικά γράμματα καί μετέφρασαν στά σλάβικα τό Εὐαγγέλιο καί τά βιβλία τῆς λειτουργίας. Αὐτό τό ἀλφάβητο ἔχουν καί σήμερα ὅλοι οἱ σλαβικοὶ λαοί· αὐτό τοὺς βοήθησε νά προκόψουν καί στά γράμματα. Μὲ τὸν καιρὸ ὅσοι εἶχαν ἐγκατασταθεῖ στὴν Ἑλλάδα ἀφομοιώθηκαν ἀπὸ τοὺς ντόπιους Ἕλληνες καί ἔγιναν ἓνα μαζί τους.

Τὴν ἴδια ἐποχὴ μὲ τοὺς Σλάβους γίνονται χριστιανοὶ καί οἱ Βούλγαροι. Τό 864 ὁ βασιλιάς τους Βόγορης βαπτίσθηκε χριστιανός καί πῆρε τό χριστιανικὸ ὄνομα Μιχαήλ. Τὸν βάπτισε μάλιστα ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας Μιχαήλ ὁ Γ΄. Τό παράδειγμα τοῦ βασιλιᾶ τους ἀκολούθησαν ὅλοι οἱ Βούλγαροι ὑπῆκοοι, ἄλλοι μὲ τὴ θέλησή τους καί ἄλλοι μὲ ἐξαναγκασμό.

Γιὰ τὴν εὐεργεσία αὐτὴ τοῦ Κύριλλου καί τοῦ Μεθόδιου οἱ Σλάβοι καί οἱ Βούλγαροι τοὺς θεωροῦν ἀποστόλους τους.

Τό βάπτισμα τῶν Βουλγάρων (Μικρογραφία ἀπό χειρόγραφο)

ἀλφάβητο χρησιμοποιώντας κεφαλαῖα ἑλληνικά γράμματα καί μετέφρασαν στά σλάβικα τό Εὐαγγέλιο καί τά βιβλία τῆς λειτουργίας. Αὐτό τό ἀλφάβητο ἔχουν καί σήμερα ὅλοι οἱ σλαβικοὶ λαοί· αὐτό τοὺς βοήθησε νά προκόψουν καί στά γράμματα. Μὲ τὸν καιρὸ ὅσοι εἶχαν ἐγκατασταθεῖ στὴν Ἑλλάδα ἀφομοιώθηκαν ἀπὸ τοὺς ντόπιους Ἕλληνες καί ἔγιναν ἓνα μαζί τους.

Τὴν ἴδια ἐποχὴ μὲ τοὺς Σλάβους γίνονται χριστιανοὶ καί οἱ Βούλγαροι. Τό 864 ὁ βασιλιάς τους Βόγορης βαπτίσθηκε χριστιανός καί πῆρε τό χριστιανικὸ ὄνομα Μιχαήλ. Τὸν βάπτισε μάλιστα ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας Μιχαήλ ὁ Γ΄. Τό παράδειγμα τοῦ βασιλιᾶ τους ἀκολούθησαν ὅλοι οἱ Βούλγαροι ὑπῆκοοι, ἄλλοι μὲ τὴ θέλησή τους καί ἄλλοι μὲ ἐξαναγκασμό.

Γιὰ τὴν εὐεργεσία αὐτὴ τοῦ Κύριλλου καί τοῦ Μεθόδιου οἱ Σλάβοι καί οἱ Βούλγαροι τοὺς θεωροῦν ἀποστόλους τους.

4. Ἡ εἰκονομαχία, μιά θρησκευτική διαμάχη πού διχάζει τούς Βυζαντινούς

Ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἀπὸ τότε πού ἱδρύθηκε καί γιὰ πολλοὺς αἰῶνες ἀντιμετώπισε πολλές δοκιμασίες, ὅπως εἶδαμε, ἀπὸ τίς χριστιανικὲς αἱρέσεις. Κάποτε οἱ αἱρέσεις σταμάτησαν. Παρουσιάστηκε ὅμως ἓνα ἄλλο θρησκευτικὸ ζήτημα, σχετικὸ μὲ τὴ σημασία τῶν εἰκόνων στὴ χριστιανικὴ λατρεία.

Οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ δὲν εἶχαν *εἰκόνες*. Οἱ εἰκόνες χρησιμοποιοῦνταν ἀργότερα στὴ διακόσμηση τῶν ναῶν. Μὲ τὸν καιρὸ ἐγιναν οἱ ἴδιες ἀντικείμενα λατρείας, μαζί μὲ τὰ λείψανα τῶν ἁγίων καὶ ἄλλα χριστιανικὰ κειμήλια. Αὐτὴ ἡ κατάσταση ἔδινε ἐπιχειρήματα στοὺς Ἀραβες, πού ὑποστήριζαν ὅτι ὁ χριστιανισμὸς εἶναι μιά εἰδωλολατρικὴ καὶ πολυθεϊστικὴ θρησκεία.

Τὸ ἴδιο ἐγινε καὶ μὲ τὰ *μοναστήρια*. Στὴν ἀρχὴ ἦταν λίγα καὶ προορίζονταν γιὰ ὅσους ἀποφάσιζαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ ἐγκόσμια καὶ νὰ περάσουν μιά στερημένη, ἀσκητικὴ ζωὴ, ἀφιερωμένη στὸ Θεό. Σιγὰ σιγὰ πλῆθυναν, ἀπόχτησαν μεγάλες περιουσίες ἀπὸ δωρεές πιστῶν καὶ σὲ πολλές περιπτώσεις κατάντησαν διέξοδος γιὰ χιλιάδες νέους, πού ἤθελαν νὰ ἀποφύγουν τὴ στρατιωτικὴ θητεία, τὴν ἐργασία καὶ τὴ φορολογία. Ἀλλά μ' αὐτὸ τὸν τρόπο τὸ κράτος ζημίωνε ἀπὸ πολλές πλευρές. Ἀκόμα οἱ καλόγεροι, πού δὲν ἤθελαν τίποτα νὰ ἀλλάξει, ξεσήκωναν τὸ λαὸ καὶ ἔφεραν ἀναστάτωση στὸ κράτος.

Πολλοὶ μορφωμένοι ἄνθρωποι δὲν ἦταν εὐχαριστημένοι ἀπὸ ὅλη αὐτὴ τὴν κατάσταση. Ὅταν λοιπὸν ἐγινε αὐτοκράτορας, ὁ *Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρος*, θέλησε νὰ κάμει μιά μεταρρύθμιση γιὰ τὸ καλὸ τοῦ κράτους. Τὸ κακὸ ἦταν ὅτι ἀπὸ τὸ ἓνα ἄκρο πῆγε στὸ ἄλλο. Ἀντὶ νὰ διαφωτίσει τὸ λαὸ γιὰ τίς ὑπερβολὲς τῆς εἰκονολατρίας, ἀπαγόρευσε τὴν προσκύνηση τῶν εἰκόνων καὶ διέταξε (730) νὰ κρεμαστοῦν ψηλότερα στίς ἐκκλησίες, ὥστε νὰ μὴν τίς φτάνουν οἱ πιστοί, ἢ καὶ νὰ καταστραφοῦν. Πιο σκληρὴ ἀκόμα τακτικὴ ἀκολούθησε ὁ γιὸς του Κωνσταντῖνος ὁ Ε', πού ἔκλεισε πολλὰ μοναστήρια καὶ κυνήγησε τοὺς φανατικούς καλόγερους.

Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν νὰ ξεσηκωθεί μεγάλο μέρος τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ καὶ οἱ Βυζαντινοὶ νὰ χωριστοῦν σὲ δυὸ ἀντιμαχόμενες παρατάξεις, τοὺς *εἰκονομάχους* καὶ τοὺς *εἰκονολάτρεις*, πού πολλές φορές ἤρθαν σὲ σύγκρουση μεταξύ τους.

4. Ἡ εἰκονομαχία, μιά θρησκευτική διαμάχη πού διχάζει τούς Βυζαντινούς

Ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἀπὸ τότε πού ἰδρύθηκε καί γιὰ πολλοὺς αἰῶνες ἀντιμετώπισε πολλές δοκιμασίες, ὅπως εἶδαμε, ἀπὸ τίς χριστιανικὲς αἱρέσεις. Κάποτε οἱ αἱρέσεις σταμάτησαν. Παρουσιάστηκε ὅμως ἓνα ἄλλο θρησκευτικὸ ζήτημα, σχετικὸ μὲ τὴ σημασία τῶν εἰκόνων στὴ χριστιανικὴ λατρεία.

Οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ δὲν εἶχαν *εἰκόνες*. Οἱ εἰκόνες χρησιμοποιοῦνταν ἀργότερα στὴ διακόσμηση τῶν ναῶν. Μὲ τὸν καιρὸ ἐγιναν οἱ ἴδιες ἀντικείμενα λατρείας, μαζί μὲ τὰ λείψανα τῶν ἁγίων καὶ ἄλλα χριστιανικὰ κειμήλια. Αὐτὴ ἡ κατάσταση ἔδινε ἐπιχειρήματα στοὺς Ἀραβες, πού ὑποστήριζαν ὅτι ὁ χριστιανισμὸς εἶναι μιά εἰδωλολατρικὴ καὶ πολυθεϊστικὴ θρησκεία.

Τὸ ἴδιο ἐγινε καί μὲ τὰ *μοναστήρια*. Στὴν ἀρχὴ ἦταν λίγα καὶ προορίζονταν γιὰ ὅσους ἀποφάσιζαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ ἐγκόσμια καὶ νὰ περάσουν μιά στερημένη, ἀσκητικὴ ζωὴ, ἀφιερωμένη στὸ Θεό. Σιγὰ σιγὰ πλῆθυναν, ἀπόχτησαν μεγάλες περιουσίες ἀπὸ δωρεές πιστῶν καὶ σὲ πολλές περιπτώσεις κατάντησαν διέξοδος γιὰ χιλιάδες νέους, πού ἤθελαν νὰ ἀποφύγουν τὴ στρατιωτικὴ θητεία, τὴν ἐργασία καὶ τὴ φορολογία. Ἀλλά μ' αὐτὸ τὸν τρόπο τὸ κράτος ζημίωνε ἀπὸ πολλές πλευρές. Ἀκόμα οἱ καλόγεροι, πού δὲν ἤθελαν τίποτα νὰ ἀλλάξει, ξεσήκωναν τὸ λαὸ καὶ ἔφεραν ἀναστάτωση στὸ κράτος.

Πολλοὶ μορφωμένοι ἄνθρωποι δὲν ἦταν εὐχαριστημένοι ἀπὸ ὅλη αὐτὴ τὴν κατάσταση. Ὅταν λοιπὸν ἐγινε αὐτοκράτορας, ὁ *Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρος*, θέλησε νὰ κάμει μιά μεταρρύθμιση γιὰ τὸ καλὸ τοῦ κράτους. Τὸ κακὸ ἦταν ὅτι ἀπὸ τὸ ἓνα ἄκρο πῆγε στὸ ἄλλο. Ἀντὶ νὰ διαφωτίσει τὸ λαὸ γιὰ τίς ὑπερβολὲς τῆς εἰκονολατρίας, ἀπαγόρευσε τὴν προσκύνηση τῶν εἰκόνων καὶ διέταξε (730) νὰ κρεμαστοῦν ψηλότερα στίς ἐκκλησίες, ὥστε νὰ μὴν τίς φτάνουν οἱ πιστοί, ἢ καὶ νὰ καταστραφοῦν. Πιο σκληρὴ ἀκόμα τακτικὴ ἀκολούθησε ὁ γιὸς του Κωνσταντῖνος ὁ Ε', πού ἔκλεισε πολλὰ μοναστήρια καὶ κυνήγησε τούς φανατικούς καλόγερους.

Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν νὰ ξεσηκωθεί μεγάλο μέρος τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ καὶ οἱ Βυζαντινοὶ νὰ χωριστοῦν σὲ δυὸ ἀντιμαχόμενες παρατάξεις, τούς *εἰκονομάχους* καὶ τούς *εἰκονολάτρεις*, πού πολλές φορές ἤρθαν σὲ σύγκρουση μεταξύ τους.

Ἡ εἰκονομαχία πού κράτησε περισσότερο ἀπὸ ἓναν αἰῶνα, ἔδωσε τὴν εὐκαιρία νὰ ξεκαθαριστοῦν τὰ πράγματα γύρω ἀπὸ τὴ λατρεία τῶν εἰκόνων καὶ τὸν προορισμὸ τῶν μοναστηριῶν. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ζημίωσε πολὺ τὸ Βυζάντιο, γιατί στάθηκε αἰτία: α) νὰ γίνουν πολλές ἐσωτερικὲς ἀναστατώσεις· β) νὰ καταστραφοῦν πολλὰ ἔργα τέχνης, εἰκόνες καὶ ψηφιδωτά· καὶ γ) νὰ ψυχρανθοῦν οἱ σχέσεις μέ τὴ Δυτικὴ Ἐκκλησία καὶ νὰ χάσει τὸ Βυζάντιο τίς πόλεις τῆς κεντρικῆς Ἰταλίας, ὅπως θά δοῦμε παρακάτω.

5. Τὸ σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ἡ ἀποξένωση ἀπὸ τὴ Δύση

Ὑπῆρχαν ἀπὸ παλιότερα ὀρισμένες διαφορὲς σέ θέματα πίστεως καὶ λατρείας ἀνάμεσα στίς Ἀνατολικὲς Ἐκκλησίες καὶ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ. Ἀλλὰ ἐκεῖνο πού ἔβαλε σέ κίνδυνο τὴν ἐνότητα τῶν Ἐκκλησιῶν ἦταν ἡ ἀξίωση τοῦ *πάπα* (δηλ. τοῦ πατριάρχου τῆς Ρώμης) νὰ ἔχει τὰ πρωτεῖα ἀνάμεσα σέ ὅλους τοὺς πατριάρχες. Τὰ πράγματα χειροτέρεψαν τὴν ἐποχὴ τῆς εἰκονομαχίας. Ὁ πάπας, πού δὲ συμφωνοῦσε μέ τοὺς εἰκονομάχους, ξεσήκωσε τίς βυζαντινὲς πόλεις τῆς Ἰταλίας καὶ σ' αὐτὸ ἐπάνω ζήτησε τὴ βοήθεια τῶν Λομβαρδῶν. Ἔτσι χάθηκαν οἱ πόλεις τῆς κεντρικῆς Ἰταλίας.

Σ' ἀπάντηση ὁ *Λέων Γ'* ὁ *Ἰσαυρος* προσάρτησε τίς Ἐκκλησίες τῆς Κάτω Ἰταλίας, τῆς Σικελίας καὶ τῆς Ἑλλάδας στὸ Πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινούπολης. Αὐτὸ ἐγένε αἰτία νὰ στραφοῦν οἱ πάπες πρὸς τοὺς *Φράγκους*, πού ἡ δύναμή τους ὅλο καὶ μεγάλωνε. Ἡ στροφὴ πρὸς τοὺς Φράγκους πῆρε καὶ ἐπίσημη μορφή ὅταν στὰ 800 ὁ ἴδιος ὁ πάπας ἔστεψε τὸ βασιλιά τῶν Φράγκων *Καρλομάγνο* (*Κάρολο τὸ Μέγα*) μέ τὸ στέμμα τοῦ αὐτοκράτορα τῶν Ρωμαίων.

Ἡ κατάσταση χειροτέρεψε ἀκόμα περισσότερο, ὅταν πατριάρχης στὴν Κωνσταντινούπολη ἐγένε ὁ *Φώτιος*. Ὁ πάπας, ἐπειδὴ θεώρησε ὅτι ἡ ἐκλογή τοῦ Φωτίου δέν ἐγένε σύμφωνα μέ τοὺς κανόνες τῆς Ἐκκλησίας, τὸν ἀναθεμάτισε. Τὸ ἴδιο ἔκαμε καὶ ὁ Φώτιος γιὰ τὸν πάπα τὸ 867. Ἔτσι ἄρχισε τὸ σχίσμα ἀνάμεσα στὴν Ὀρθόδοξη καὶ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία. Τὸ Σχίσμα ἐγένε ὀριστικὸ τὸ 1054, ὅταν πατριάρχης στὴν Κωνσταντινούπολη ἦταν ὁ *Μιχαὴλ Κηρουάριος*.

Ἡ εἰκονομαχία πού κράτησε περισσότερο ἀπὸ ἓναν αἰῶνα, ἔδωσε τὴν εὐκαιρία νὰ ξεκαθαριστοῦν τὰ πράγματα γύρω ἀπὸ τὴ λατρεία τῶν εἰκόνων καὶ τὸν προορισμὸ τῶν μοναστηριῶν. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ζημίωσε πολὺ τὸ Βυζάντιο, γιατί στάθηκε αἰτία: α) νὰ γίνουν πολλές ἐσωτερικὲς ἀναστατώσεις· β) νὰ καταστραφοῦν πολλὰ ἔργα τέχνης, εἰκόνες καὶ ψηφιδωτά· καὶ γ) νὰ ψυχρανθοῦν οἱ σχέσεις μέ τὴ Δυτικὴ Ἐκκλησία καὶ νὰ χάσει τὸ Βυζάντιο τίς πόλεις τῆς κεντρικῆς Ἰταλίας, ὅπως θά δοῦμε παρακάτω.

5. Τὸ σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ἡ ἀποξένωση ἀπὸ τὴ Δύση

Υπῆρχαν ἀπὸ παλιότερα ὀρισμένες διαφορὲς σέ θέματα πίστεως καὶ λατρείας ἀνάμεσα στίς Ἀνατολικὲς Ἐκκλησίες καὶ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ. Ἀλλὰ ἐκεῖνο πού ἔβαλε σέ κίνδυνο τὴν ἐνότητα τῶν Ἐκκλησιῶν ἦταν ἡ ἀξίωση τοῦ *πάπα* (δηλ. τοῦ πατριάρχου τῆς Ρώμης) νὰ ἔχει τὰ πρωτεῖα ἀνάμεσα σέ ὅλους τοὺς πατριάρχες. Τὰ πράγματα χειροτέρεψαν τὴν ἐποχὴ τῆς εἰκονομαχίας. Ὁ πάπας, πού δὲ συμφωνοῦσε μέ τοὺς εἰκονομάχους, ξεσήκωσε τίς βυζαντινὲς πόλεις τῆς Ἰταλίας καὶ σ' αὐτὸ ἐπάνω ζήτησε τὴ βοήθεια τῶν Λομβαρδῶν. Ἔτσι χάθηκαν οἱ πόλεις τῆς κεντρικῆς Ἰταλίας.

Σ' ἀπάντηση ὁ *Λέων Γ'* ὁ *Ἰσαυρος* προσάρτησε τίς Ἐκκλησίες τῆς Κάτω Ἰταλίας, τῆς Σικελίας καὶ τῆς Ἑλλάδας στὸ Πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινούπολης. Αὐτὸ ἐγένε αἰτία νὰ στραφοῦν οἱ πάπες πρὸς τοὺς *Φράγκους*, πού ἡ δύναμή τους ὅλο καὶ μεγάλωνε. Ἡ στροφὴ πρὸς τοὺς Φράγκους πῆρε καὶ ἐπίσημη μορφή ὅταν στὰ 800 ὁ ἴδιος ὁ πάπας ἔστεψε τὸ βασιλιά τῶν Φράγκων *Καρλομάγνο* (*Κάρολο τὸ Μέγα*) μέ τὸ στέμμα τοῦ αὐτοκράτορα τῶν Ρωμαίων.

Ἡ κατάσταση χειροτέρεψε ἀκόμα περισσότερο, ὅταν πατριάρχης στὴν Κωνσταντινούπολη ἐγένε ὁ *Φώτιος*. Ὁ πάπας, ἐπειδὴ θεώρησε ὅτι ἡ ἐκλογή τοῦ Φωτίου δέν ἐγένε σύμφωνα μέ τοὺς κανόνες τῆς Ἐκκλησίας, τὸν ἀναθεμάτισε. Τὸ ἴδιο ἔκαμε καὶ ὁ *Φώτιος* γιὰ τὸν πάπα τὸ 867. Ἔτσι ἄρχισε τὸ σχίσμα ἀνάμεσα στὴν Ὀρθόδοξη καὶ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία. Τὸ Σχίσμα ἐγένε ὀριστικὸ τὸ 1054, ὅταν πατριάρχης στὴν Κωνσταντινούπολη ἦταν ὁ *Μιχαὴλ Κηρουάριος*.

Μέ τό σχίσμα διασπάστηκε ἡ ἐνότητα τῶν Ἐκκλησιῶν καί ἡ Δύση ἔδειξε ἀδιαφορία γιά τοὺς κινδύνους τοῦ Βυζαντίου. Στράφηκε μάλιστα καί ἐναντίον του, ὅπως θά δοῦμε, τήν ἐποχή τῶν σταυροφοριῶν, καί σέ μία ἀπό αὐτές κατέλαβε τήν Κωνσταντινούπολη. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά τό σχίσμα βοήθησε τοὺς Ἕλληνες νά μὴν ἀφομοιωθοῦν ἀπὸ τοὺς ρωμαιοκαθολικοὺς λαοὺς τῆς δυτικῆς Εὐρώπης.

ΤΟ ΗΞΕΡΕΣ ΑΥΤΟ;

Ὅνομαστοί εἰκονολάτρεις

Θερμός εἰκονολάτρης ἦταν ὁ θεολόγος τῶν Ἱεροσολύμων Ἰωάννης Δαμασκηνός, πού δίδασκε ὅτι οἱ εἰκόνες εἶναι τά βιβλία τῶν ἀγραμμάτων.

— Ο Ἰωάννης Δαμασκηνός, ἔγραψε θεολογικά συγγράμματα καί ἐκκλησιαστικούς ὕμνους. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς εἶναι καί τό πασχάλινό «Ἀναστάσεως ἡμέρα...». Θεωρεῖται ἐπίσης ὁ συγγραφέας ἡ διασκευαστής τῆς «Ὁκτῶχου».

Φανατικός εἰκονολάτρης, μέ μεγάλη ἀπήχηση ἀνάμεσα στό λαό, ἦταν ὁ Θεόδωρος Στουδίτης, ἡγούμενος τῆς μονῆς Στουδίου στήν Κωνσταντινούπολη.

Ἀπό τό Παλάτι εἰκονολάτρισσες ἦταν ἡ αὐτοκράτειρα Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία (787) καί ἡ γυναίκα τοῦ αὐτοκράτορα Θεόφιλου Θεοδώρα (843). Σ' αὐτές ὀφείλεται ἡ ἀναστήλωση τῶν εἰκόνων, πού γιορτάζεται τήν Κυριακή τῆς Ὁρθοδοξίας.

Ὑπερβολές εἰκονολατρίας

— Ἀνάμεσα στόν ἁμόρφωτο λαό ἡ λατρεία τῶν εἰκόνων καταν-

Μέ τό σχίσμα διασπάστηκε ἡ ἐνότητα τῶν Ἐκκλησιῶν καί ἡ Δύση ἔδειξε ἀδιαφορία γιά τοὺς κινδύνους τοῦ Βυζαντίου. Στράφηκε μάλιστα καί ἐναντίον του, ὅπως θά δοῦμε, τὴν ἐποχὴ τῶν σταυροφοριῶν, καί σέ μιά ἀπὸ αὐτές κατέλαβε τὴν Κωνσταντινούπολη. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά τό σχίσμα βοήθησε τοὺς Ἕλληνες νά μὴν ἀφομοιωθοῦν ἀπὸ τοὺς ρωμαιοκαθολικοὺς λαοὺς τῆς δυτικῆς Εὐρώπης.

ΤΟ ΗΞΕΡΕΣ ΑΥΤΟ;

Ὅνομαστοί εἰκονολάτρεις

Θερμός εἰκονολάτρης ἦταν ὁ θεολόγος τῶν Ἱεροσολύμων Ἰωάννης Δαμασκηνός, πού δίδασκε ὅτι οἱ εἰκόνες εἶναι τὰ βιβλία τῶν ἀγραμμάτων.

— Ο Ἰωάννης Δαμασκηνός, ἔγραψε θεολογικά συγγράμματα καί ἐκκλησιαστικούς ὕμνους. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς εἶναι καί τό πασχάλινό «Ἀναστάσεως ἡμέρα...». Θεωρεῖται ἐπίσης ὁ συγγραφέας ἡ διασκευαστὴς τῆς «Ὁκτῶχου».

Φανατικός εἰκονολάτρης, μέ μεγάλη ἀπήχηση ἀνάμεσα στό λαό, ἦταν ὁ Θεόδωρος Στουδίτης, ἡγούμενος τῆς μονῆς Στουδίου στὴν Κωνσταντινούπολη.

Ἀπὸ τό Παλάτι εἰκονολάτρισσες ἦταν ἡ αὐτοκράτειρα Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία (787) καί ἡ γυναίκα τοῦ αὐτοκράτορα Θεόφιλου Θεοδώρα (843). Σ' αὐτές ὀφείλεται ἡ ἀναστήλωση τῶν εἰκόνων, πού γιορτάζεται τὴν Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας.

Ὑπερβολές εἰκονολατρίας

— Ἀνάμεσα στὸν ἐμόρφωτο λαό ἡ λατρεία τῶν εἰκόνων καταν-

τουῖσε πολλές φορές πραγματική εἰδωλολατρία. Ἐτσι ἔφταναν στό σημεῖο νά μεταχειρίζονται ξυσίματα ἀπό τίς εἰκόνες σάν φάρμακο ἢ ἀντί γιά τή Θεία Εὐχαριστία.

— Ἕνας σύγχρονος ἱστορικός ὑπολόγισε ὅτι κατά τόν 8ο αἰῶνα θά πρέπει νά ὑπῆρχαν στό Βυζάντιο ἑκατό χιλιάδες περίπου καλόγεροι.

Σαρακηνοί

Τό ἀραβικό κράτος τῶν Σαρακηνῶν στήν Κρήτη κράτησε περίπου 140 χρόνια (ἀπό τό 824 — 961). Ἡ πρωτεύουσά τους Χάνδακας πῆρε τό ὄνομά της ἀπό τό βαθύ χαντάκι πού εἶχαν σκάψει γύρω στό φρούριο.

— Στά χρόνια τοῦ Νικηφόρου τοῦ Α΄ οἱ Σαρακηνοί μαζί μέ τούς Σλάβους τῆς Πελοποννήσου πολιορκήσαν τήν Πάτρα. Ἀλλά οἱ Πατρινοί, ἔχοντας τίς ἐλπίδες τους στή βοήθεια τοῦ πολιούχου Ἀγίου Ἀνδρέα, ἔκαμαν ἔξοδο καί σκόρπισαν τά στίφη τῶν πολιορκητῶν. Ἡ παράδοση ἀναφέρει ὅτι εἶδαν μέ τά ἴδια τους τά μάτια τόν Ἅγιο Ἀπόστολο νά πηγαίνει μπροστά καβάλα στό ἄλογό του.

Ἕνας δικαιοκρίτης βασιλιάς

— Ὁ Θεόφιλος ἦταν πολύ δίκαιος βασιλιάς. Ἐννοοῦσε τά δικαστήρια νά κάνουν σωστά καί γρήγορα τή δουλειά τους. Παρακολουθοῦσε τίς δίκες καί συχνά δίκαιζε ὁ ἴδιος. Ὅταν κάποτε ἀνακαλύφθηκε πλοῖο μέ ἐμπόρευμα ἀποκλειστικά γιά λογαριασμό τῆς γυναικας του, διέταξε καί τό ἔκαψαν φορτωμένο. Ἄλλοτε πάλι μαστίγωσε τόν γυναικαδέλφó του Πετρωνά, τό στρατηγό, γιατί τά ψηλά του σπιτία σκέπασαν τό φτωχικό σπιτάκι κάποιας χήρας.

Μοναχή καί ὕμνογράφος ἀντί γιά βασίλισσα

— Ἡ Κασσιανή (ἢ Κασία) ἦταν μιά πολύ μορφωμένη καί ἐξυπνη κοπέλα, ὑποψήφια γιά βασίλισσα, στά καλλιστεῖα πού ἔκαμε ἡ μητριά τοῦ Θεόφιλου γιά τό γιό της. Ἀρχικά ὁ Θεόφιλος ἔδειξε τήν προτίμησή του γι' αὐτήν. Ἀλλά ἡ ἐτοιμότητα καί ἡ τόλμη της τόν ἔκαμαν ν' ἀλλάξει γνώμη καί νά διαλέξει τή Θεοδώρα. Ὁ Θεόφιλος, γιά νά πειράξει τήν Κασσιανή τῆς εἶπε ὅτι ἀπό γυναίκα προέρχονται τά κακά (ἐννοώντας τό ξεγέλασμα τῆς Εὐας ἀπό τό φίδι). Ἐκείνη, χωρίς νά τά χάσει, ἀπάντησε ὅτι ἀπό τή γυναίκα ἐπίσης προέρχονται τά μεγαλύτερα καλά (ἐννοώντας τήν

τουῖσε πολλές φορές πραγματική εἰδωλολατρία. Ἐτσι ἔφταναν στό σημεῖο νά μεταχειρίζονται ξυσίματα ἀπό τίς εἰκόνες σάν φάρμακο ἢ ἀντί γιά τή Θεία Εὐχαριστία.

— Ἕνας σύγχρονος ἱστορικός ὑπολόγισε ὅτι κατά τόν 8ο αἰῶνα θά πρέπει νά ὑπῆρχαν στό Βυζάντιο ἑκατό χιλιάδες περίπου καλόγεροι.

Σαρακηνοί

Τό ἀραβικό κράτος τῶν Σαρακηνῶν στήν Κρήτη κράτησε περίπου 140 χρόνια (ἀπό τό 824 — 961). Ἡ πρωτεύουσά τους Χάνδακας πῆρε τό ὄνομά της ἀπό τό βαθύ χαντάκι πού εἶχαν σκάψει γύρω στό φρούριο.

— Στά χρόνια τοῦ Νικηφόρου τοῦ Α΄ οἱ Σαρακηνοί μαζί μέ τούς Σλάβους τῆς Πελοποννήσου πολιορκήσαν τήν Πάτρα. Ἀλλά οἱ Πατρινοί, ἔχοντας τίς ἐλπίδες τους στή βοήθεια τοῦ πολιούχου Ἀγίου Ἀνδρέα, ἔκαμαν ἔξοδο καί σκόρπισαν τά στίφη τῶν πολιορκητῶν. Ἡ παράδοση ἀναφέρει ὅτι εἶδαν μέ τά ἴδια τους τά μάτια τόν Ἅγιο Ἀπόστολο νά πηγαίνει μπροστά καβάλα στό ἄλογό του.

Ἕνας δικαιοκρίτης βασιλιάς

— Ὁ Θεόφιλος ἦταν πολύ δίκαιος βασιλιάς. Ἐννοοῦσε τά δικαστήρια νά κάνουν σωστά καί γρήγορα τή δουλειά τους. Παρακολουθοῦσε τίς δίκες καί συχνά δίκαιζε ὁ ἴδιος. Ὄταν κάποτε ἀνακαλύφθηκε πλοῖο μέ ἐμπόρευμα ἀποκλειστικά γιά λογαριασμό τῆς γυναικας του, διέταξε καί τό ἔκαψαν φορτωμένο. Ἄλλοτε πάλι μαστίγωσε τόν γυναικαδέλφό του Πετρωνά, τό στρατηγό, γιατί τά ψηλά του σπιτία σκέπασαν τό φτωχικό σπιτάκι κάποιας χήρας.

Μοναχή καί ὕμνογράφος ἀντί γιά βασίλισσα

— Ἡ Κασσιανή (ἢ Κασία) ἦταν μιά πολύ μορφωμένη καί ἐξυπνη κοπέλα, ὑποψήφια γιά βασίλισσα, στά καλλιστεῖα πού ἔκαμε ἡ μητριά τοῦ Θεόφιλου γιά τό γιό της. Ἀρχικά ὁ Θεόφιλος ἔδειξε τήν προτίμησή του γι' αὐτήν. Ἀλλά ἡ ἐτοιμότητα καί ἡ τόλμη της τόν ἔκαμαν ν' ἀλλάξει γνώμη καί νά διαλέξει τή Θεοδώρα. Ὁ Θεόφιλος, γιά νά πειράξει τήν Κασσιανή τῆς εἶπε ὅτι ἀπό γυναίκα προέρχονται τά κακά (ἐννοώντας τό ξεγέλασμα τῆς Εὐας ἀπό τό φίδι). Ἐκείνη, χωρίς νά τά χάσει, ἀπάντησε ὅτι ἀπό τή γυναίκα ἐπίσης προέρχονται τά μεγαλύτερα καλά (ἐννοώντας τήν

Παναγία πού γέννησε τό Χριστό καί γενικά τή γυναίκα - μητέρα). Ἀργότερα ἐγίνε μοναχή. Ἐγγραψε ποιήματα καί ἐκκλησιαστικούς ὕμνους. "Ένας ἀπ' αὐτούς εἶναι τό γνωστό «Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἀμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνή...», πού ψάλλεται τῇ Μεγάλῃ Τρίτῃ.

Παρατσούκλια αὐτοκράτορων

— Ἀρκετοί αὐτοκράτορες πέρασαν στήν ἱστορία μέ κάποιο παρατσούκλι:

Κωνσταντῖνος Δ' ὁ Πωγωνάτος
Κωνσταντῖνος Ε' ὁ Κοπρώνυμος
Λέων Δ' ὁ Χάζαρος
Μιχαήλ Β' ὁ Τραυλός
Μιχαήλ Γ' ὁ Μέθυσος

Τό παρατσούκλι μπορεῖ νά ἀναφερόταν σέ κάποια πραγματική ἀναπηρία ἢ ἐλάττωμα. Τίς περισσότερες φορές ἦταν ἄδικο καί τό ἐβγαζαν οἱ ἀντίπαλοι τοῦ αὐτοκράτορα.

Σκοτεινές σελίδες τοῦ Βυζαντίου

— Ἀνάμεσα στίς σκοτεινές σελίδες τοῦ Βυζαντίου εἶναι ἡ τυφλωση τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ ΣΤ' καί ἡ δολοφονία τοῦ Λέοντα τοῦ Ε' τοῦ Ἀρμένιου μέσα στήν ἐκκλησία τῶν ἀνακτόρων ἀνήμερα τῆς Χριστούγεννα.

Πρῶτα σημάδια γιά μιᾶ ἀναγέννηση τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων

Στήν τελευταία περίοδο τῆς ἐποχῆς πού ἐξετάζομε παρουσιάζονται ἄρκετοί ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων, πού πληθαίνουν τοὺς ἐπόμενους δυό αἰῶνες. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί μελετοῦν τοὺς ἀρχαίους Ἑλλήνες συγγραφεῖς καί τονίζουν τή μεγάλη μορφωτική τους ἀξία. Τέτοιοι ἦταν οἱ εἰκονομάχοι Ἰωάννης Γραμματικός καί Λέων ὁ Φιλόσοφος ἢ Μαθηματικός. Τότε ἰδρύθηκε καί τό Πανεπιστήμιο τῆς Μαγναύρας στήν Κωνσταντινούπολη. Ἀλλά πάνω ἀπό ὅλους ξεχωρίζει γιά τή μόρφωσή του ὁ πατριάρχης Φώτιος. Ὁ Φώτιος ἔγγραψε τήν περίφημη *Μυριόβιβλο*, πού περιέχει ἀνάσσεις 280 συγγραμμάτων πού εἶχε διαβάσει.

Παναγία πού γέννησε τό Χριστό καί γενικά τή γυναίκα - μητέρα). Ἀργότερα ἐγίνε μοναχή. Ἐγράψε ποιήματα καί ἐκκλησιαστικούς ὕμνους. "Ένας ἀπ' αὐτούς εἶναι τό γνωστό «Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἀμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνή...», πού ψάλλεται τῇ Μεγάλῃ Τρίτῃ.

Παρατσούκλια αὐτοκράτορων

— Ἀρκετοί αὐτοκράτορες πέρασαν στήν ἱστορία μέ κάποιο παρατσούκλι:

Κωνσταντῖνος Δ' ὁ Πωγωνάτος
Κωνσταντῖνος Ε' ὁ Κοπρώνυμος
Λέων Δ' ὁ Χάζαρος
Μιχαήλ Β' ὁ Τραυλός
Μιχαήλ Γ' ὁ Μέθυσος

Τό παρατσούκλι μπορεῖ νά ἀναφερόταν σέ κάποια πραγματική ἀναπηρία ἢ ἐλάττωμα. Τίς περισσότερες φορές ἦταν ἄδικο καί τό ἐβγαζαν οἱ ἀντίπαλοι τοῦ αὐτοκράτορα.

Σκοτεινές σελίδες τοῦ Βυζαντίου

— Ἀνάμεσα στίς σκοτεινές σελίδες τοῦ Βυζαντίου εἶναι ἡ τυφλωση τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ ΣΤ' καί ἡ δολοφονία τοῦ Λέοντα τοῦ Ε' τοῦ Ἀρμένιου μέσα στήν ἐκκλησία τῶν ἀνακτόρων ἀνήμερα τῆς Χριστούγεννα.

Πρῶτα σημάδια γιά μιᾶ ἀναγέννηση τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων

Στήν τελευταία περίοδο τῆς ἐποχῆς πού ἐξετάζομε παρουσιάζονται ἄρκετοί ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων, πού πληθαίνουν τούς ἐπόμενους δυό αἰῶνες. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί μελετοῦν τούς ἀρχαίους Ἑλληνες συγγραφεῖς καί τονίζουν τή μεγάλη μορφωτική τους ἀξία. Τέτοιοι ἦταν οἱ εἰκονομάχοι Ἰωάννης Γραμματικός καί Λέων ὁ Φιλόσοφος ἢ Μαθηματικός. Τότε ἰδρύθηκε καί τό Πανεπιστήμιο τῆς Μαγναύρας στήν Κωνσταντινούπολη. Ἀλλά πάνω ἀπό ὅλους ξεχωρίζει γιά τή μόρφωσή του ὁ πατριάρχης Φώτιος. Ὁ Φώτιος ἔγγραψε τήν περίφημη *Μυριόβιβλο*, πού περιέχει ἀνάυσεις 280 συγγραμμάτων πού εἶχε διαβάσει.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1) Τί θυμάσαι;

- 'Η συμπληρωματική νομοθεσία τοῦ Λέοντα τοῦ Γ' τοῦ 'Ισαυρου: 'Ε _ _ _ _ _
- Μικρές ἐκτάσεις γῆς πού καλλιεργοῦσαν οἱ στρατιῶτες τῶν συνόρων: σ _ _ _ _ _
- 'Η πρωτεύουσα τῶν Σαρακηνῶν στήν Κρήτη: Χ _ _ _ _ _
 - 'Ονομαστός γιά τήν ἀγριότητά του βασιλιάς τῶν Βουλγάρων: Κ _ _ _ _ _
- 'Ετσι ὀνομάζονται τά τραγούδια πού ἄρχισε νά τραγουδᾷ ὁ λαός γιά τούς ἀραβομάχους ὑπερασπιστές τῶν συνόρων: 'Α _ _ _ _ _
- 'Ο ἡγεμόνας τῶν Σλάβων τῆς Μοραβίας πού ζήτησε ἱεραποστόλους ἀπό τό Βυζάντιο: Ρ _ _ _ _ _
- Φράγκος βασιλιάς πού πήρε τό στέμμα τοῦ ρωμαίου αὐτοκράτορα ἀπό τά χέρια τοῦ πάπα: Κ _ _ _ _ _
- Τό σχίσμα τῶν 'Εκκλησιῶν ἐγινε ὀριστικό, ὅταν πατριάρχης στήν Κωνσταντινούπολη ἦταν ὁ Μιχαήλ Κ _ _ _ _ _
- Στά χρόνια τοῦ 'Ιωάννη Γραμματικοῦ καί τοῦ Φωτίου ἰδρύθηκε στήν Κωνσταντινούπολη τό πανεπιστήμιο τῆς Μ _ _ _ _ _
- 'Ηταν μέγας φίλος τῆς δικαιοσύνης: Θ _ _ _ _ _
- 'Ιδιαίτερη πατρίδα τοῦ χαλίφη, τήν ὁποία κατέστρεψε ὁ Θεόφιλος: Σ _ _ _ _ _
- 'Εγραψε τή «Μυριόβιβλο»: Φ _ _ _ _ _
- Στρατηγός τοῦ Μιχαήλ πού πήρε ἐκδίκηση γιά τήν καταστροφή τοῦ 'Αμορίου: Π _ _ _ _ _
- 'Η τυχερή τῶν καλλιτεχνῶν γιά τήν ἀνάδειξη τῆς βασίλισσας: Θ _ _ _ _ _

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1) Τί θυμάσαι;

- 'Η συμπληρωματική νομοθεσία τοῦ Λέοντα τοῦ Γ' τοῦ 'Ισαυρου: 'Ε _ _ _ _ _
- Μικρές ἐκτάσεις γῆς πού καλλιεργοῦσαν οἱ στρατιῶτες τῶν συνόρων: σ _ _ _ _ _
- 'Η πρωτεύουσα τῶν Σαρακηνῶν στήν Κρήτη: Χ _ _ _ _ _
 - 'Ονομαστός γιά τήν ἀγριότητά του βασιλιάς τῶν Βουλγάρων: Κ _ _ _ _ _
- 'Ετσι ὀνομάζονται τά τραγούδια πού ἄρχισε νά τραγουδᾷ ὁ λαός γιά τούς ἀραβομάχους ὑπερασπιστές τῶν συνόρων: 'Α _ _ _ _ _
- 'Ο ἡγεμόνας τῶν Σλάβων τῆς Μοραβίας πού ζήτησε ἱεραποστόλους ἀπό τό Βυζάντιο: Ρ _ _ _ _ _
- Φράγκος βασιλιάς πού πῆρε τό στέμμα τοῦ ρωμαίου αὐτοκράτορα ἀπό τά χέρια τοῦ πάπα: Κ _ _ _ _ _
- Τό σχίσμα τῶν 'Εκκλησιῶν ἐγινε ὀριστικό, ὅταν πατριάρχης στήν Κωνσταντινούπολη ἦταν ὁ Μιχαήλ Κ _ _ _ _ _
- Στά χρόνια τοῦ 'Ιωάννη Γραμματικοῦ καί τοῦ Φωτίου ἰδρύθηκε στήν Κωνσταντινούπολη τό πανεπιστήμιο τῆς Μ _ _ _ _ _
- 'Ηταν μέγας φίλος τῆς δικαιοσύνης: Θ _ _ _ _ _
- 'Ιδιαίτερη πατρίδα τοῦ χαλίφη, τήν ὁποία κατέστρεψε ὁ Θεόφιλος: Σ _ _ _ _ _
- 'Εγραψε τή «Μυριόβιβλο»: Φ _ _ _ _ _
- Στρατηγός τοῦ Μιχαήλ πού πῆρε ἐκδίκηση γιά τήν καταστροφή τοῦ 'Αμορίου: Π _ _ _ _ _
- 'Η τυχερή τῶν καλλιτεχνῶν γιά τήν ἀνάδειξη τῆς βασίλισσας: Θ _ _ _ _ _

— Ήταν πολύ έξυπνη για να γίνει βασίλισσα: Κ _ _ _ _ _

(Χάνδακας - Μαгнаύρας - Κηρουλάριος - Καρλομάγνος - Έκλογή
- Άκριτικά - στρατιωτόπια - Κροῦμος - Ρατισλάβος - Φώτιος -
Θεόδωρα - Κασσιανή - Θεόφιλος - Ζωζόπετρα - Πετρωνάς)

2) Δίνεται ένα σύνολο ιστορικῶν προσώπων πού ἐζησαν τήν ἐποχή
τῶν Ἰσαύρων καί τῶν συνεχιστῶν τους:

Λέων Γ΄ ὁ Ἰσαυρος, Ἰωάννης Δαμασκηνός, Κωνσταντῖνος ὁ
Ε΄, Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία, Λέων ὁ Φιλόσοφος, Θεόδωρος Στου-
δίτης, Θεοδώρα, Ἰωάννης Γραμματικός, Θεόφιλος.

Χώρῃς το στά ὑποσύνολά του:

Εἰκονομάχοι:

.....
.....

Εἰκονολάτρεις:

.....
.....

3) Τρία «λιοντάρια» τοῦ Βυζαντίου:

α) Λ _ _ _ Γ΄ ὁ _ _ _ _ _

β) Λ _ _ _ Ε΄ ὁ _ _ _ _ _

γ) Λ _ _ _ ὁ Μ _ _ _ _ _

α) Νίκησε τοὺς Ἀραβες στή Φρυγία.

β) Νίκησε τοὺς Βουλγάρους στή Μεσημβρία.

γ) Εἶχε κοφτερή σκέψη.

4) Ποιούς ὀνόμασαν ἔτσι καί γιατί;

— Μιλτιάδης τοῦ Βυζαντίου

— Πρῶτος Βουλγαροκτόνος

— Νέα Ἑλένη

— Ἀκρίτες

— Ἀπόστολοι τῶν Σλάβων καί τῶν Βουλγάρων

Ἀπάντησε προφορικά.

— Ήταν πολύ έξυπνη για να γίνει βασίλισσα: Κ _ _ _ _ _

(Χάνδακας - Μαгнаύρας - Κηρουλάριος - Καρλομάγνος - Έκλογή
- Άκριτικά - στρατιωτόπια - Κροῦμος - Ρατισλάβος - Φώτιος -
Θεόδωρα - Κασσιανή - Θεόφιλος - Ζωζόπετρα - Πετρωνάς)

2) Δίνεται ένα σύνολο ιστορικῶν προσώπων πού ἐζησαν τήν ἐποχή
τῶν Ἰσαύρων καί τῶν συνεχιστῶν τους:

Λέων Γ΄ ὁ Ἰσαυρος, Ἰωάννης Δαμασκηνός, Κωνσταντῖνος ὁ
Ε΄, Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία, Λέων ὁ Φιλόσοφος, Θεόδωρος Στου-
δίτης, Θεοδώρα, Ἰωάννης Γραμματικός, Θεόφιλος.

Χώρισέ το στά ὑποσύνολά του:

Εἰκονομάχοι:

.....
.....

Εἰκονολάτρες:

.....
.....

3) Τρία «λιοντάρια» τοῦ Βυζαντίου:

α) Λ _ _ _ Γ΄ ὁ _ _ _ _ _

β) Λ _ _ _ Ε΄ ὁ _ _ _ _ _

γ) Λ _ _ _ ὁ Μ _ _ _ _ _

α) Νίκησε τοὺς Ἀραβες στή Φρυγία.

β) Νίκησε τοὺς Βουλγάρους στή Μεσημβρία.

γ) Εἶχε κοφτερή σκέψη.

4) Ποιούς ὀνόμασαν ἔτσι καί γιατί;

— Μιλτιάδης τοῦ Βυζαντίου

— Πρῶτος Βουλγαροκτόνος

— Νέα Ἑλένη

— Ἀκρίτες

— Ἀπόστολοι τῶν Σλάβων καί τῶν Βουλγάρων

Ἀπάντησε προφορικά.

ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ ΣΤΙΣ ΔΟΞΕΣ ΤΟΥ Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ (867—1057)

1. Ὁ ἰδρυτὴς τῆς δυναστείας, οἱ σημαντικότεροι αὐτοκράτορες καὶ τὰ κυριότερα γεγονότα

Ἡ δυναστεία πῆρε τὸ ὄνομα μακεδονική ἀπὸ τὸν ἰδρυτὴ τῆς *Βασιλείου Α΄ τοῦ Μακεδόνα*. Ὁ Βασίλειος καταγόταν ἀπὸ ἀγροτική οἰκογένεια καὶ ξεκίνησε τὴ σταδιοδρομία του ὡς ἵπποκόμος τῶν ἀνακτόρων. Ἦταν ἕνας γεροδεμένος, ἐξυπνος καὶ ἐπιβλητικός ἄντρας, πού γρήγορα ἀπόκτησε μεγάλα ἀξιώματα. Τελικὰ ἀνέβηκε στὸ θρόνο, ἀφοῦ ἐξόντωσε τὸν προκάτοχό του Μιχαὴλ τὸν Γ΄. Κάτι τέτοιο δὲν ἦταν, δυστυχῶς, σπάνιο στὰ ρωμαϊκὰ καὶ βυζαντινά χρόνια.

Ἡ *μακεδονική δυναστεία* κυβέρνησε τὸ κράτος δυὸ περιπυ αἰῶνες. Ἡ περίοδος αὐτὴ θεωρεῖται ἀπὸ τίς ἐνδοξότερες τοῦ Βυζαντίου. Οἱ μακεδόνες αὐτοκράτορες ἔδωσαν, ὅπως θά δοῦμε, ἀποφασιστικά χτυπήματα σέ παλιούς καὶ νέους ἐχθρούς τοῦ Βυζαντίου, Ἀραβες, Βουλγάρους, Ρώσους κ.ἄ. καὶ ἄπλωσαν πάλι τὰ σύνορα τοῦ κράτους ὡς τὸ Δούναβη, τὴν Κασπία, τὴ Συρία καὶ τὴ Μεσοποταμία (βλέπε χάρτη). Ἦταν ἐπίσης, οἱ περισσότεροι, κα-

ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ ΣΤΙΣ ΔΟΞΕΣ ΤΟΥ Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ (867—1057)

1. Ὁ ἰδρυτὴς τῆς δυναστείας, οἱ σημαντικότεροι αὐτοκράτορες καὶ τὰ κυριότερα γεγονότα

Ἡ δυναστεία πῆρε τὸ ὄνομα μακεδονική ἀπὸ τὸν ἰδρυτὴ τῆς *Βασιλείου Α' τὸ Μακεδόνα*. Ὁ Βασίλειος καταγόταν ἀπὸ ἀγροτική οἰκογένεια καὶ ξεκίνησε τὴ σταδιοδρομία του ὡς ἵπποκόμος τῶν ἀνακτόρων. Ἦταν ἕνας γεροδεμένος, ἐξυπνος καὶ ἐπιβλητικός ἄντρας, πού γρήγορα ἀπόκτησε μεγάλα ἀξιώματα. Τελικὰ ἀνέβηκε στὸ θρόνο, ἀφοῦ ἐξόντωσε τὸν προκάτοχό του Μιχαὴλ τὸν Γ'. Κάτι τέτοιο δὲν ἦταν, δυστυχῶς, σπάνιο στὰ ρωμαϊκὰ καὶ βυζαντινά χρόνια.

Ἡ *μακεδονική δυναστεία* κυβέρνησε τὸ κράτος δυὸ περιπυ αἰῶνες. Ἡ περίοδος αὐτὴ θεωρεῖται ἀπὸ τίς ἐνδοξότερες τοῦ Βυζαντίου. Οἱ μακεδόνες αὐτοκράτορες ἔδωσαν, ὅπως θά δοῦμε, ἀποφασιστικά χτυπήματα σέ παλιούς καὶ νέους ἐχθρούς τοῦ Βυζαντίου, Ἀραβες, Βουλγάρους, Ρώσους κ.ἄ. καὶ ἄπλωσαν πάλι τὰ σύνορα τοῦ κράτους ὡς τὸ Δούναβη, τὴν Κασπία, τὴ Συρία καὶ τὴ Μεσοποταμία (βλέπε χάρτη). Ἦταν ἐπίσης, οἱ περισσότεροι, κα-

Νομίσματα: μέ τό Νικηφόρο Φωκά (ἀριστερά), μέ τό Βασίλειο Β' τό Βουλγαροκτόνο (δεξιά)

λοιί κυβερνήτες, φρόντισαν γιά τή γεωργία, τή βιοτεχνία καί τό ἐμπόριο, καί στήν ἐποχή τους τά γράμματα καί οί τέχνες ἔφτασαν σέ μεγάλη ἀκμή.

Περὶσσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους βασιλιάδες τῆς μακεδονικῆς δυναστείας ξεχώρισαν καί δοξάστηκαν τρεῖς:

ὁ Νικηφόρος Φωκάς (963 — 969),

ὁ Ἰωάννης Τσιμισκής (969 — 976)

καί ὁ Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος (976 — 1025).

Ἐπειτα ἀπ' αὐτοὺς τό Βυζάντιο ἄρχισε νά παρακμάζει, γιατί ἔπεσε διχόνοια ἀνάμεσα στοὺς πολιτικούς καί στρατιωτικούς, καί οἱ περισσότεροι αὐτοκράτορες παραμέλησαν τίς ὑποθέσεις καί τὴν ἀσφάλεια τοῦ κράτους.

2. Οἱ Βυζαντινοὶ περνοῦν σέ ἀντεπίθεση ἐναντίον τῶν Ἀράβων

Ἡ μακεδονικὴ δυναστεία συνέχισε τοὺς ἀγῶνες ἐναντίον τῶν Ἀράβων. Ὁ Βασίλειος ὁ Α' ἐκμεταλλεύτηκε τίς διχόνοιες πού παρουσιάστηκαν ἀνάμεσα στοὺς Ἀράβες καί ἄνοιξε μακροχρόνιο πόλεμο μαζί τους. Δυὸ φορές μπῆκε ὁ ἴδιος ἐπικεφαλῆς

Νομίσματα: μέ τό Νικηφόρο Φωκά (ἀριστερά), μέ τό Βασίλειο Β' τό Βουλγαροκτόνο (δεξιά)

λοιί κυβερνήτες, φρόντισαν γιά τή γεωργία, τή βιοτεχνία καί τό ἐμπόριο, καί στήν ἐποχή τους τά γράμματα καί οί τέχνες ἔφτασαν σέ μεγάλη ἀκμή.

Περὶσσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους βασιλιάδες τῆς μακεδονικῆς δυναστείας ξεχώρισαν καί δοξάστηκαν τρεῖς:

ὁ Νικηφόρος Φωκάς (963 — 969),

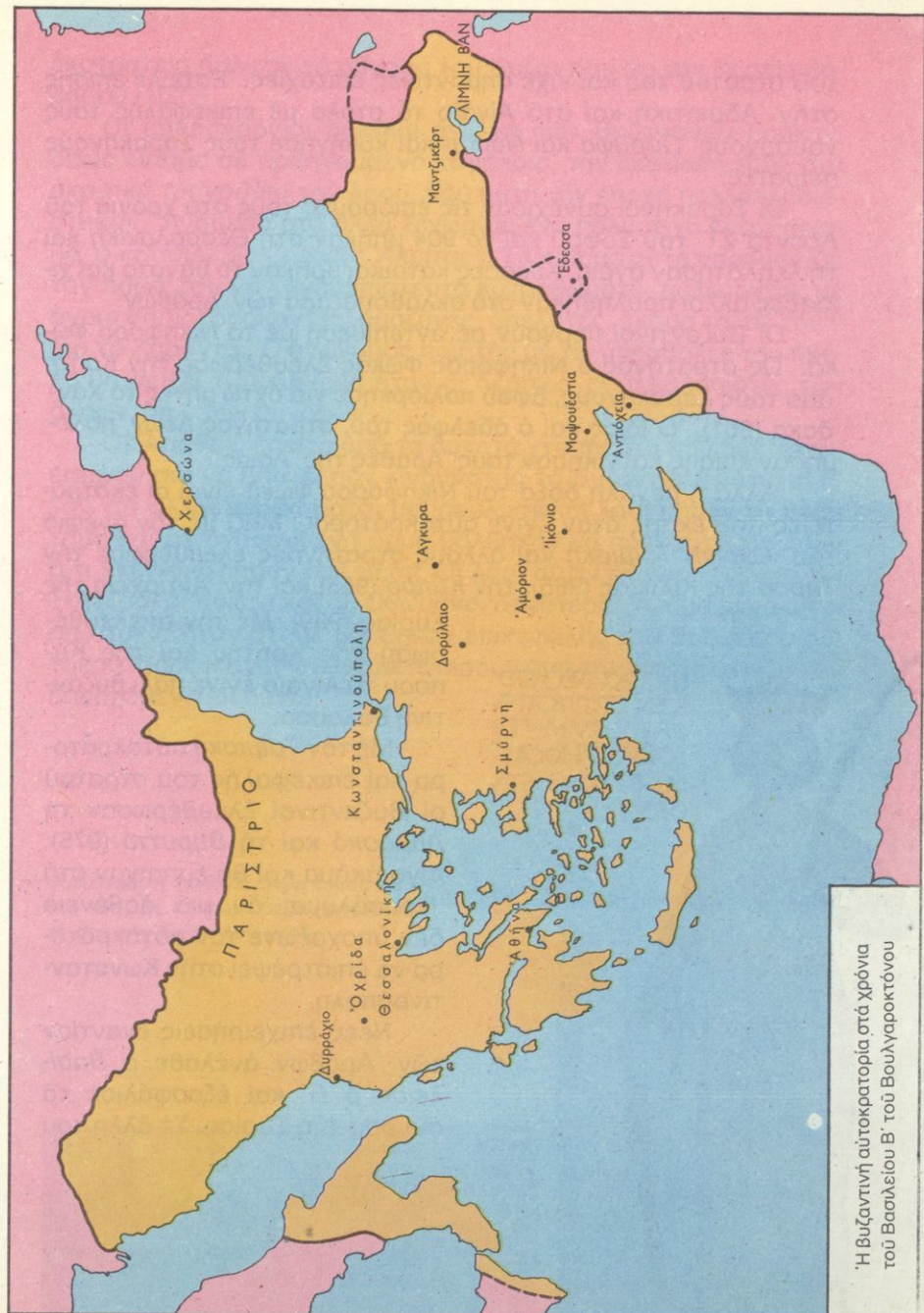
ὁ Ἰωάννης Τσιμισκής (969 — 976)

καί ὁ Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος (976 — 1025).

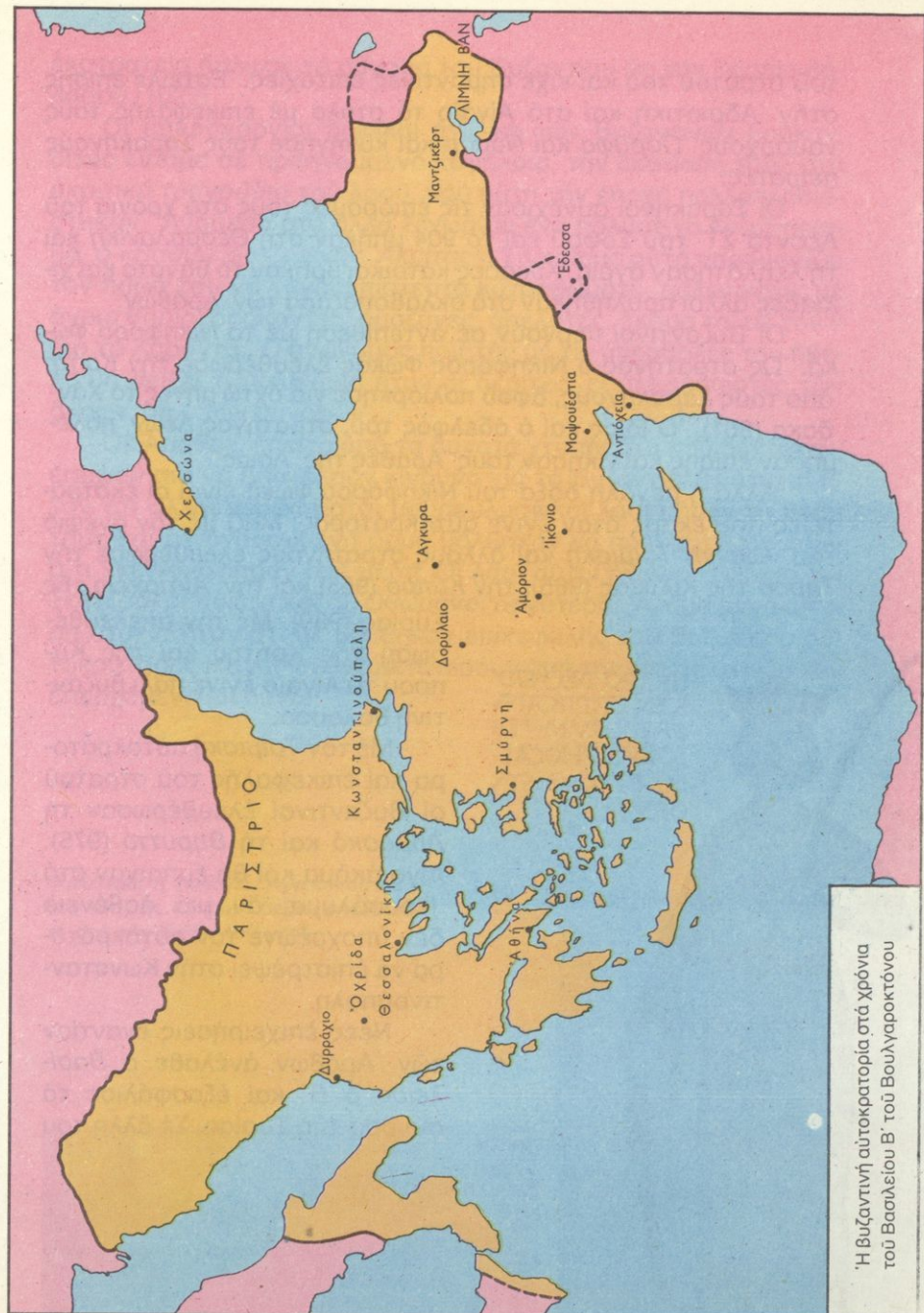
Ἐπειτα ἀπ' αὐτοὺς τό Βυζάντιο ἄρχισε νά παρακμάζει, γιατί ἔπεσε διχόνοια ἀνάμεσα στοὺς πολιτικούς καί στρατιωτικούς, καί οἱ περισσότεροι αὐτοκράτορες παραμέλησαν τίς ὑποθέσεις καί τὴν ἀσφάλεια τοῦ κράτους.

2. Οἱ Βυζαντινοὶ περνοῦν σέ ἀντεπίθεση ἐναντίον τῶν Ἀράβων

Ἡ μακεδονικὴ δυναστεία συνέχισε τοὺς ἀγῶνες ἐναντίον τῶν Ἀράβων. Ὁ Βασίλειος ὁ Α' ἐκμεταλλεύτηκε τίς διχόνοιες πού παρουσιάστηκαν ἀνάμεσα στοὺς Ἀραβες καί ἄνοιξε μακροχρόνιο πόλεμο μαζί τους. Δυὸ φορές μπῆκε ὁ ἴδιος ἐπικεφαλῆς

Ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία στὰ χρόνια
τοῦ Βασιλεῖου Β' τοῦ Βουλγαροκτόνου

Ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία στὰ χρόνια
τοῦ Βασιλεῖου Β' τοῦ Βουλγαροκτόνου

τοῦ στρατοῦ του και εἶχε σημαντικές ἐπιτυχίες. Ἐστείλε ἐπίσης στήν Ἀδριατική καί στό Αἰγαῖο τό στόλο μέ ἐπικεφαλῆς τοὺς ναυάρχους Ὀρὺφα καί Νάσαρ καί κυνήγησε τοὺς Σαρακηνοὺς πειρατές.

Οἱ Σαρακηνοὶ συνέχισαν τίς ἐπιδρομές τους στά χρόνια τοῦ Λέοντα ΣΤ΄ τοῦ Σοφοῦ καί τό 904 μπήκαν στή Θεσσαλονίκη καί τή λεηλάτησαν ἄγρια. Χιλιάδες κάτοικοι βρῆκαν τό θάνατο καί χιλιάδες ἄλλοι πουλήθηκαν στά σκλαβοπάζαρα τῶν Ἀράβων.

Οἱ Βυζαντινοὶ περνοῦν σέ ἀντεπίθεση μέ τό *Νικηφόρο Φωκά*. Ὡς στρατηγός ὁ Νικηφόρος Φωκάς ἐλευθέρωσε τήν Κρήτη ἀπό τοὺς Σαρακηνοὺς, ἀφοῦ πολιορκήσε γιά ὀχτῶ μῆνες τό Χάνδακα (961). Ὁ ἴδιος καί ὁ ἀδελφός του, στρατηγός Λέων, πολέμησαν ἐπίσης καί νίκησαν τοὺς Ἀραβες τῆς Ἀσίας.

Ἀλλά ἡ μεγάλη δόξα τοῦ Νικηφόρου Φωκά εἶναι οἱ ἐκστρατείες πού ἔκαμε ὅταν ἔγινε αὐτοκράτορας. Μαζί μέ τόν ἀνεψιό του Ἰωάννη Τσιμισκή καί ἄλλους στρατηγοὺς ἐλευθέρωσε τήν Ταρσό τῆς Κιλικίας (965), τήν Κύπρο (965) καί τήν Ἀντιόχεια τῆς

Συρίας (969). Μέ τήν ἀπελευθέρωση τῆς Κρήτης καί τῆς Κύπρου τό Αἰγαῖο ἔγινε πάλι βυζαντινὴ θάλασσα.

Μέ τόν Τσιμισκή αὐτοκράτορα καί ἐπικεφαλῆς τοῦ στρατοῦ οἱ Βυζαντινοὶ ἐλευθέρωσαν τή Δαμασκό καί τή Βηρυττό (975). Λίγο ἀκόμα καί θά ἔμπαιναν στά Ἱεροσόλυμα, ἂν μιά ἀσθένεια δέν ὑποχρέωνε τόν αὐτοκράτορα νά ἐπιστρέψει στήν Κωνσταντινούπολη.

Νέες ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τῶν Ἀράβων ἀνέλαβε ὁ Βασίλειος ὁ Β΄ καί ἐξασφάλισε τὰ σύνορα τῆς Συρίας. Σέ ἄλλη του

Ὁ αὐτοκράτορας Νικηφόρος Φωκάς

τοῦ στρατοῦ του και εἶχε σημαντικές ἐπιτυχίες. Ἔστειλε ἐπίσης στήν Ἀδριατική καί στό Αἰγαῖο τό στόλο μέ ἐπικεφαλῆς τοὺς ναυάρχους Ὀρὺφα καί Νάσαρ καί κυνήγησε τοὺς Σαρακηνοὺς πειρατές.

Οἱ Σαρακηνοὶ συνέχισαν τίς ἐπιδρομές τους στά χρόνια τοῦ Λέοντα ΣΤ΄ τοῦ Σοφοῦ καί τό 904 μπήκαν στή Θεσσαλονίκη καί τή λεηλάτησαν ἄγρια. Χιλιάδες κάτοικοι βρῆκαν τό θάνατο καί χιλιάδες ἄλλοι πουλήθηκαν στά σκλαβοπάζαρα τῶν Ἀράβων.

Οἱ Βυζαντινοὶ περνοῦν σέ ἀντεπίθεση μέ τό *Νικηφόρο Φωκά*. Ὡς στρατηγός ὁ Νικηφόρος Φωκάς ἐλευθέρωσε τήν Κρήτη ἀπό τοὺς Σαρακηνοὺς, ἀφοῦ πολιορκήσε γιά ὀχτῶ μῆνες τό Χάνδακα (961). Ὁ ἴδιος καί ὁ ἀδελφός του, στρατηγός Λέων, πολέμησαν ἐπίσης καί νίκησαν τοὺς Ἀραβες τῆς Ἀσίας.

Ἀλλά ἡ μεγάλη δόξα τοῦ Νικηφόρου Φωκά εἶναι οἱ ἐκστρατείες πού ἔκαμε ὅταν ἔγινε αὐτοκράτορας. Μαζί μέ τόν ἀνεψιό του Ἰωάννη Τσιμισκή καί ἄλλους στρατηγοὺς ἐλευθέρωσε τήν Ταρσό τῆς Κιλικίας (965), τήν Κύπρο (965) καί τήν Ἀντιόχεια τῆς

Συρίας (969). Μέ τήν ἀπελευθέρωση τῆς Κρήτης καί τῆς Κύπρου τό Αἰγαῖο ἔγινε πάλι βυζαντινὴ θάλασσα.

Μέ τόν Τσιμισκή αὐτοκράτορα καί ἐπικεφαλῆς τοῦ στρατοῦ οἱ Βυζαντινοὶ ἐλευθέρωσαν τή Δαμασκό καί τή Βηρυττό (975). Λίγο ἀκόμα καί θά ἔμπαιναν στά Ἱεροσόλυμα, ἂν μιά ἀσθένεια δέν ὑποχρέωνε τόν αὐτοκράτορα νά ἐπιστρέψει στήν Κωνσταντινούπολη.

Νέες ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τῶν Ἀράβων ἀνέλαβε ὁ Βασίλειος ὁ Β΄ καί ἐξασφάλισε τὰ σύνορα τῆς Συρίας. Σέ ἄλλη του

Ὁ αὐτοκράτορας Νικηφόρος Φωκάς

ἐκστρατεία ἄπλωσε τὰ σύνορα τοῦ Βυζαντίου ὡς τὴν Κασπία θάλασσα (1022).

Οἱ μακροχρόνιοι ἥρωικοὶ ἀγῶνες τῶν Βυζαντινῶν βρῆκαν, ὅπως εἶπαμε σὲ προηγούμενο κεφάλαιο, τὴν ἐκφρασὴν τους στὰ ἀκριτικά τραγούδια τοῦ λαοῦ, πού αὐτὴ τὴν ἐποχὴ πολλαπλασιάστηκαν. Ἀνάμεσα στὰ ἄλλα ξεχωρίζει ἓνα πολὺστιχο ἐπικὸ ποίημα, ὁ «*Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας*». Τὸ ποίημα αὐτὸ παρουσιάζει τὸν ἥρωά του νὰ κάνει ἀπίστευτα κατορθώματα, παλεύοντας μὲ ἄγρια θηρία, δράκοντες, ἀμαζόνες, ἀπελάτες, ἀκόμα καὶ μὲ τὸν ἴδιο τὸ Χάροντα. Ὁ ἀνώνυμος ποιητὴς μὲ τίς ὑπερβολές του ἠθέληε νὰ δείξει τί παλικάρια ἦταν οἱ ἀκρίτες, οἱ ὑπερασπιστές τῶν ἁκρῶν, δηλ. τῶν συνόρων.

Οἱ Ἀραβες, ἔπειτα ἀπὸ τὰ δυνατὰ χτυπήματα πού δέχτηκαν, ἔπαψαν πιά νὰ ἀποτελοῦν κίνδυνο γιὰ τὸ Βυζάντιο. Ἡ ἀτυχία ἦταν ὅτι ἄλλοι νεοφώτιστοι μουσουλμανικοὶ λαοὶ πῆραν τὴ θέση τους καὶ μὲ ἀνανεωμένη ὁρμὴ βάλθηκαν νὰ πραγματοποιήσουν ὅ,τι ἐκεῖνοι ἄφησαν στὴ μέση. Οἱ λαοὶ αὐτοὶ ἦταν οἱ *Τούρκοι*, οἱ *Σελτζούκοι* πρῶτα καὶ οἱ *Ὀθωμανοὶ* ἀργότερα. Ἀκόμα μεγαλύτερη ἀτυχία ἦταν ὅτι δὲ βρέθηκαν ἐπικεφαλῆς τοῦ Βυζαντίου αὐτοκράτορες ἱκανοὶ νὰ ἀντιμετωπίσουν ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τὸν ἐπερχόμενο κίνδυνο.

Ἀριστερά: ἡ Παναγία Ἀγγελοκτίστου
στὸ Κίτι τῆς Κύπρου. Δεξιά: ψηφιδω-
τό ἀπὸ τὴν ἀψίδα τοῦ ναοῦ

ἐκστρατεία ἄπλωσε τὰ σύνορα τοῦ Βυζαντίου ὡς τὴν Κασπία θάλασσα (1022).

Οἱ μακροχρόνιοι ἥρωικοὶ ἀγῶνες τῶν Βυζαντινῶν βρῆκαν, ὅπως εἶπαμε σὲ προηγούμενο κεφάλαιο, τὴν ἐκφρασὴ τους στὰ ἀκριτικά τραγούδια τοῦ λαοῦ, πού αὐτὴ τὴν ἐποχὴ πολλαπλασιάστηκαν. Ἀνάμεσα στὰ ἄλλα ξεχωρίζει ἓνα πολὺστιχο ἐπικὸ ποίημα, ὁ «*Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας*». Τὸ ποίημα αὐτὸ παρουσιάζει τὸν ἥρωά του νὰ κάνει ἀπίστευτα κατορθώματα, παλεύοντας μὲ ἄγρια θηρία, δράκοντες, ἀμαζόνες, ἀπελάτες, ἀκόμα καὶ μὲ τὸν ἴδιο τὸ Χάροντα. Ὁ ἀνώνυμος ποιητὴς μὲ τίς ὑπερβολές του ἠθέληε νὰ δείξει τί παλικάρια ἦταν οἱ ἀκρίτες, οἱ ὑπερασπιστές τῶν ἁκρῶν, δηλ. τῶν συνόρων.

Οἱ Ἀραβες, ἔπειτα ἀπὸ τὰ δυνατὰ χτυπήματα πού δέχτηκαν, ἔπαψαν πιά νὰ ἀποτελοῦν κίνδυνο γιὰ τὸ Βυζάντιο. Ἡ ἀτυχία ἦταν ὅτι ἄλλοι νεοφώτιστοι μουσουλμανικοὶ λαοὶ πῆραν τὴ θέση τους καὶ μὲ ἀνανεωμένη ὁρμὴ βάλθηκαν νὰ πραγματοποιήσουν ὅ,τι ἐκεῖνοι ἄφησαν στὴ μέση. Οἱ λαοὶ αὐτοὶ ἦταν οἱ *Τούρκοι*, οἱ *Σελτζούκοι* πρῶτα καὶ οἱ *Ὀθωμανοὶ* ἀργότερα. Ἀκόμα μεγαλύτερη ἀτυχία ἦταν ὅτι δὲ βρέθηκαν ἐπικεφαλῆς τοῦ Βυζαντίου αὐτοκράτορες ἱκανοὶ νὰ ἀντιμετωπίσουν ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τὸν ἐπερχόμενο κίνδυνο.

Ἀριστερά: ἡ Παναγία Ἀγγελοκτίστου
στὸ Κίτι τῆς Κύπρου. Δεξιά: ψηφιδω-
τό ἀπὸ τὴν ἀψίδα τοῦ ναοῦ

3. Οί Βυζαντινοί εξουδετερώνουν τό βουλγαρικό κίνδυνο

Ἡ εἰρήνη πού ἐκλείσαν οἱ Βούλγαροι μετά τό θάνατο τοῦ Κρούμου διατηρήθηκε ὡς τό τέλος τῆς βασιλείας τοῦ Βόγορη. Ὁ γιός καί διάδοχος τοῦ Βόγορη *Συμεών* ὀνειρεύτηκε νά γίνει κύριος τοῦ Βυζαντίου, γι' αὐτό καί ὀνόμασε τόν ἑαυτό του «τσάρο τῶν Βουλγάρων καί τῶν Ρωμαίων». Ἐπειδὴ ὁμως δέν ἦταν εὐκολο νά κυριέψει τήν Κωνσταντινούπολη, ἄρχισε μιά σειρά ἀπό φοβερές ἐπιδρομές καί λεηλασίες, πού κράτησαν ὅσο καί ἡ βασιλεία του (893-927). Σέ μιά ἀπό τίς ἐπιδρομές αὐτές οἱ Βούλγαροι κατέβηκαν ὡς τόν Ἰσθμό τῆς Κορίνθου. Οἱ Βυζαντινοί χρειάστηκε νά ζητήσουν τή βοήθεια τῶν Οὐγγρων, γιά νά τά βγάλουν πέρα μέ τό Συμεών.

Ἀρκετά χρόνια μετά τό θάνατο τοῦ Συμεών οἱ ἐχθροπραξίες ἐπαναλήφθηκαν. Αὐτή τή φορά ὁ *Νικηφόρος Φωκᾶς* κάλεσε σέ βοήθεια τούς Ρώσους. Οἱ Ρῶσοι κυριέψαν τή Βουλγαρία, ἀλλά, παρά τή συμφωνία, θέλησαν νά τήν κρατήσουν δική τους. Χρειάστηκε νά ἐκστρατεύσει ὁ αὐτοκράτορας *Ἰωάννης Τιμισκῆς* γιά νά τούς διώξει καί νά κάμει τή Βουλγαρία βυζαντινὴ ἐπαρχία.

Ὁ πόλεμος ἐπαναλήφθηκε πῶ ἄγριος, ὅταν τσάρος τῶν Βουλγάρων ἐγίνε ὁ *Σαμουήλ*, στὰ χρόνια τοῦ Βασιλείου τοῦ Β'. Στὴν ἀρχὴ ὁ Σαμουήλ εἶχε σημαντικές ἐπιτυχίες. Ἀνάστησε τό παλιό βουλγαρικό κράτος καί ἄπλωσε τὰ σύνορά του ἴσαμε τὴν Πελοπόννησο. Ἀλλὰ ὁ Βασίλειος ὁ Β' φάνηκε ἰκανότερός του. Μιά πρώτη μεγάλη νίκη κέρδισε ὁ στρατηγός τοῦ *Νικηφόρος Οὐρανός* στό *Σπερχειό* ποταμό (996). Μέσα στὴν ἐπόμενη εἰκοσαετία ὁ Βασίλειος σφυροκόπησε μέ πείσμα τούς Βουλγάρους καί ἀπελευθέρωσε τίς κυριότερες ὀχυρές θέσεις τῆς νότιας Μακεδονίας. Τελικὰ ὑποχρέωσε τό Σαμουήλ νά δώσει τὴν πῶ ἀποφασιστικὴ μάχη στό *Κλειδί*, στὰ βόρεια τῶν Σερρῶν (1014). Στὴ μάχη αὐτὴ οἱ Βούλγαροι κυκλώθηκαν ἀπὸ τὰ στρατεύματα τοῦ Βασιλείου καί τοῦ στρατηγοῦ τοῦ *Νικηφόρου Ξιφία*. Ὁ Σαμουήλ μόλις μπόρεσε νά σωθεῖ καβάλα στό ἄλογό του, ἀλλὰ δέν ἄργησε νά πεθάνει ἀπὸ τὴ λύπη του. Σέ ἄλλα τέσσερα ἀκόμη χρόνια ὁ Βασίλειος ὑπέταξε ὀριστικὰ τὴ Βουλγαρία, πού δέ σήκωσε πιά κεφάλι γιά δυό περίπου αἰῶνες. Γι' αὐτοὺς τούς νικηφόρους ἀγῶνες του

3. Οί Βυζαντινοί εξουδετερώνουν τό βουλγαρικό κίνδυνο

Ἡ εἰρήνη πού ἐκλείσαν οἱ Βούλγαροι μετά τό θάνατο τοῦ Κρούμου διατηρήθηκε ὡς τό τέλος τῆς βασιλείας τοῦ Βόγορη. Ὁ γιός καί διάδοχος τοῦ Βόγορη *Συμεών* ὄνειρεύτηκε νά γίνει κύριος τοῦ Βυζαντίου, γι' αὐτό καί ὀνόμασε τόν ἑαυτό του «τσάρο τῶν Βουλγάρων καί τῶν Ρωμαίων». Ἐπειδὴ ὁμως δέν ἦταν εὐκολο νά κυριέψει τήν Κωνσταντινούπολη, ἄρχισε μιά σειρά ἀπό φοβερές ἐπιδρομές καί λεηλασίες, πού κράτησαν ὅσο καί ἡ βασιλεία του (893-927). Σέ μιά ἀπό τίς ἐπιδρομές αὐτές οἱ Βούλγαροι κατέβηκαν ὡς τόν Ἰσθμό τῆς Κορίνθου. Οἱ Βυζαντινοί χρειάστηκε νά ζητήσουν τή βοήθεια τῶν Οὐγγρων, γιά νά τά βγάλουν πέρα μέ τό Συμεών.

Ἀρκετά χρόνια μετά τό θάνατο τοῦ Συμεών οἱ ἐχθροπραξίες ἐπαναλήφθηκαν. Αὐτή τή φορά ὁ *Νικηφόρος Φωκᾶς* κάλεσε σέ βοήθεια τούς Ρώσους. Οἱ Ρῶσοι κυριέψαν τή Βουλγαρία, ἀλλά, παρά τή συμφωνία, θέλησαν νά τήν κρατήσουν δική τους. Χρειάστηκε νά ἐκστρατεύσει ὁ αὐτοκράτορας *Ἰωάννης Τσιμισκής* γιά νά τούς διώξει καί νά κάμει τή Βουλγαρία βυζαντινὴ ἐπαρχία.

Ὁ πόλεμος ἐπαναλήφθηκε πῶς ἄγριος, ὅταν τσάρος τῶν Βουλγάρων ἐγίνε ὁ *Σαμουήλ*, στὰ χρόνια τοῦ Βασιλείου τοῦ Β'. Στὴν ἀρχὴ ὁ Σαμουήλ εἶχε σημαντικές ἐπιτυχίες. Ἀνάστησε τό παλιό βουλγαρικό κράτος καί ἄπλωσε τὰ σύνορά του ἴσαμε τὴν Πελοπόννησο. Ἀλλὰ ὁ Βασίλειος ὁ Β' φάνηκε ἰκανότερός του. Μιά πρώτη μεγάλη νίκη κέρδισε ὁ στρατηγός τοῦ *Νικηφόρος Οὐρανός* στό *Σπερχειό* ποταμό (996). Μέσα στὴν ἐπόμενη εἰκοσαετία ὁ Βασίλειος σφυροκόπησε μέ πείσμα τούς Βουλγάρους καί ἀπελευθέρωσε τίς κυριότερες ὀχυρές θέσεις τῆς νότιας Μακεδονίας. Τελικὰ ὑποχρέωσε τό Σαμουήλ νά δώσει τὴν πῶς ἀποφασιστικὴ μάχη στό *Κλειδί*, στὰ βόρεια τῶν Σερρῶν (1014). Στὴ μάχη αὐτὴ οἱ Βούλγαροι κυκλώθηκαν ἀπὸ τὰ στρατεύματα τοῦ Βασιλείου καί τοῦ στρατηγοῦ τοῦ *Νικηφόρου Ξιφία*. Ὁ Σαμουήλ μόλις μπόρεσε νά σωθεῖ καβάλα στό ἄλογό του, ἀλλὰ δέν ἄργησε νά πεθάνει ἀπὸ τὴ λύπη του. Σέ ἄλλα τέσσερα ἀκόμη χρόνια ὁ Βασίλειος ὑπέταξε ὀριστικὰ τή Βουλγαρία, πού δέ σήκωσε πιά κεφάλι γιά δυό περίπου αἰῶνες. Γι' αὐτοὺς τούς νικηφόρους ἀγῶνες του

Ἐπάνω:
 Ὁ Βασίλειος Β΄
 νικᾷ
 τὸ Σαμουήλ.
 Κάτω:
 Ὁ Σαμουήλ
 πεθαίνει ἀπὸ
 τῆ λύπη του
 (μικρογραφία).

έναντίον τῶν Βουλγάρων ὁ Βασίλειος Β΄ πέρασε στήν ἱστορία μέ τό ὄνομα *Βουλγαροκτόνος*.

Μετά τόν τερματισμό τοῦ πολέμου ὁ Βασίλειος ἔκαμε μιᾷ θριαμβευτική περιοδεία στή νότια Ἑλλάδα μέ τελικό σταθμό τήν Ἀθήνα, πού ἦταν τότε μιᾷ μικρῇ ἐπαρχιακῇ πόλῃ. Ἀνέβηκε στήν Ἀκρόπολη καί προσευχήθηκε μέσα στόν Παρθενῶνα, πού εἶχε μετατραπεῖ σέ ἐκκλησία τῆς Παναγίας. Ἦταν μιᾷ συμβολικῇ πράξῃ, πού ἤθελε νά τονίσει τή νίκη τοῦ χριστιανικοῦ ἑλληνισμοῦ ἐναντίον ἐνός ἀπὸ τούς πιό ἐπικίνδυνους ἐχθρούς του.

Ἐπάνω:
 Ὁ Βασίλειος Β΄
 νικᾷ
 τὸ Σαμουήλ.
 Κάτω:
 Ὁ Σαμουήλ
 πεθαίνει ἀπὸ
 τῆ λύπη του
 (μικρογραφία).

έναντίον τῶν Βουλγάρων ὁ Βασίλειος Β΄ πέρασε στήν ἱστορία μέ τό ὄνομα *Βουλγαροκτόνος*.

Μετά τόν τερματισμό τοῦ πολέμου ὁ Βασίλειος ἔκαμε μιᾷ θριαμβευτική περιοδεία στή νότια Ἑλλάδα μέ τελικό σταθμό τήν Ἀθήνα, πού ἦταν τότε μιᾷ μικρῇ ἐπαρχιακῇ πόλῃ. Ἀνέβηκε στήν Ἀκρόπολη καί προσευχήθηκε μέσα στόν Παρθενῶνα, πού εἶχε μετατραπεί σέ ἐκκλησία τῆς Παναγίας. Ἦταν μιᾷ συμβολικῇ πράξῃ, πού ἤθελε νά τονίσει τή νίκη τοῦ χριστιανικοῦ ἑλληνισμοῦ ἐναντίον ἐνός ἀπὸ τούς πιό ἐπικίνδυνους ἐχθρούς του.

4. Ρῶσοι, Οὔγγροι, Πατσινάκες... Οἱ ἐπικίνδυνοι γείτονες τοῦ Βυζαντίου δὲν ἔχουν τελειωμό

Στό προηγούμενο κεφάλαιο εἶδαμε νά κάνουν τήν ἐμφάνισή τους οἱ Ρῶσοι ἢ Ρῶς, ἓνας λαός πού κατέβηκε ἀπό τή Σκανδιναβία καί ἀπλώθηκε ὡς τόν Εὔξεινο πόντο.

Οἱ Ρῶσοι συνέχισαν τίς ἐπιδρομές τους. Τίς περισσότερες φορές τά μονοξυλά τους πάθαιναν μεγάλες ζημιές ἀπό τό ὑγρό πῦρ τῶν Βυζαντινῶν. Δέν μπόρεσαν ἐπίσης, ὅπως εἶδαμε, νά ριζώσουν στή Βουλγαρία, ἀπ' ὅπου τοὺς σάρωσε ὁ Τσιμισκής.

Ἡ Κωνσταντινούπολη τοὺς τραβοῦσε ὅπως τό δυνατό φῶς τά ἔντομα τῆς νύχτας. Ὅταν εἶδαν ὅτι ἡ κατάκτηση τοῦ Βυζαντίου δέν ἦταν εὐκολο πράγμα, ἀνέπτυξαν μαζί του φιλικές σχέσεις, ἐμπορικές καί πνευματικές. Ἔτσι φάνηκαν πρόθυμοι νά δεχτοῦν τό χριστιανισμό. Πρώτη ἔγινε χριστιανή ἡ βασίλισσα Ὀλγα. Λίγες δεκαετίες ἀργότερα, στά χρόνια τοῦ *Βασιλείου Β'*, ὁ ἡγεμόνας τῶν Ρῶσων Βλαδίμηρος βαπτίσθηκε χριστιανός (989) καί παντρεύτηκε τήν ἀδελφή τοῦ αὐτοκράτορα Ἄννα. Οἱ Ρῶσοι ἀκολούθησαν τό παράδειγμα τοῦ ἡγεμόνα τους καί βαπτίσθηκαν κατὰ χιλιάδες στόν ποταμό Δνείπερο. Ἡ χριστιανική θρησκεία, τά γράμματα καί οἱ τέχνες καί γενικά ὁ πολιτισμός τοῦ Βυζαντίου βοήθησαν τό ρωσικό ἔθνος νά μπεῖ γρήγορα στό δρόμο τοῦ πολιτισμοῦ καί τῆς προόδου.

Ἄλλοι λαοί τῶν βόρειων συνόρων πού στό ἴδιο διάστημα δημιούργησαν προβλήματα στό Βυζάντιο ἦταν οἱ Οὔγγροι καί οἱ Πατσινάκες, μογγολικῆς καταγωγῆς, ὅπως καί οἱ Τοῦρκοι. Τοὺς Οὔγγρους, στήν ἀρχή, οἱ Βυζαντινοί τοὺς χρησιμοποίησαν, ὅπως εἶδαμε, ἐναντίον τῶν Βουλγάρων. Ὑστερα τοὺς ἔστειλαν ἱεραποστόλους, γιά νά τοὺς διδάξουν τό χριστιανισμό. Ἀλλά οἱ Οὔγγροι ἄρχισαν νά περνοῦν τό Δούναβη καί νά κάνουν ἐπιδρομές ἴσαμε τῇ Θράκῃ. Νικήθηκαν ὅμως σέ κάποια ἀπό αὐτές τίς ἐπιδρομές (961) καί ἀπόσύρθηκαν στή βάση τους.

Οἱ Πατσινάκες εἶχαν ἐγκατασταθεῖ στή σημερινή Ρουμανία καί ἀπό ἐκεῖ ἔκαναν τίς ἐπιδρομές τους στίς βυζαντινές ἐπαρχίες. Οἱ τελευταῖοι αὐτοκράτορες τῆς μακεδονικῆς δυναστείας τοὺς ἀντιμετώπισαν ἄλλοτε μέ πολεμικές ἐπιχειρήσεις καί ἄλλοτε μέ τή διπλωματία, κλείνοντας μαζί τους συνθήκες εἰρήνης.

4. Ρῶσοι, Οὔγγροι, Πατσινάκες... Οἱ ἐπικίνδυνοι γείτονες τοῦ Βυζαντίου δὲν ἔχουν τελειωμό

Στό προηγούμενο κεφάλαιο εἶδαμε νά κάνουν τήν ἐμφάνισή τους οἱ Ρῶσοι ἢ Ρῶς, ἕνας λαός πού κατέβηκε ἀπό τή Σκανδιναβία καί ἀπλώθηκε ὡς τόν Εὔξεινο πόντο.

Οἱ Ρῶσοι συνέχισαν τίς ἐπιδρομές τους. Τίς περισσότερες φορές τά μονοξυλά τους πάθαιναν μεγάλες ζημιές ἀπό τό ὑγρό πῦρ τῶν Βυζαντινῶν. Δέν μπόρεσαν ἐπίσης, ὅπως εἶδαμε, νά ριζώσουν στή Βουλγαρία, ἀπ' ὅπου τοὺς σάρωσε ὁ Τσιμισκής.

Ἡ Κωνσταντινούπολη τοὺς τραβοῦσε ὅπως τό δυνατό φῶς τά ἔντομα τῆς νύχτας. Ὅταν εἶδαν ὅτι ἡ κατάκτηση τοῦ Βυζαντίου δέν ἦταν εὐκόλο πράγμα, ἀνέπτυξαν μαζί του φιλικές σχέσεις, ἐμπορικές καί πνευματικές. Ἔτσι φάνηκαν πρόθυμοι νά δεχτοῦν τό χριστιανισμό. Πρώτη ἔγινε χριστιανή ἡ βασίλισσα Ὁλγα. Λίγες δεκαετίες ἀργότερα, στά χρόνια τοῦ *Βασιλείου Β'*, ὁ ἡγεμόνας τῶν Ρῶσων Βλαδίμηρος βαπτίσθηκε χριστιανός (989) καί παντρεύτηκε τήν ἀδελφή τοῦ αὐτοκράτορα Ἄννα. Οἱ Ρῶσοι ἀκολούθησαν τό παράδειγμα τοῦ ἡγεμόνα τους καί βαπτίσθηκαν κατὰ χιλιάδες στόν ποταμό Δνείπερο. Ἡ χριστιανική θρησκεία, τά γράμματα καί οἱ τέχνες καί γενικά ὁ πολιτισμός τοῦ Βυζαντίου βοήθησαν τό ρωσικό ἔθνος νά μπεῖ γρήγορα στό δρόμο τοῦ πολιτισμοῦ καί τῆς προόδου.

Ἄλλοι λαοί τῶν βόρειων συνόρων πού στό ἴδιο διάστημα δημιούργησαν προβλήματα στό Βυζάντιο ἦταν οἱ Οὔγγροι καί οἱ Πατσινάκες, μογγολικῆς καταγωγῆς, ὅπως καί οἱ Τοῦρκοι. Τοὺς Οὔγγρους, στήν ἀρχή, οἱ Βυζαντινοί τοὺς χρησιμοποίησαν, ὅπως εἶδαμε, ἐναντίον τῶν Βουλγάρων. Ὑστερα τοὺς ἔστειλαν ἱεραποστόλους, γιά νά τοὺς διδάξουν τό χριστιανισμό. Ἀλλά οἱ Οὔγγροι ἄρχισαν νά περνοῦν τό Δούναβη καί νά κάνουν ἐπιδρομές ἴσαμε τῇ Θράκῃ. Νικήθηκαν ὅμως σέ κάποια ἀπό αὐτές τίς ἐπιδρομές (961) καί ἀπόσύρθηκαν στή βάση τους.

Οἱ Πατσινάκες εἶχαν ἐγκατασταθεῖ στή σημερινή Ρουμανία καί ἀπό ἐκεῖ ἔκαναν τίς ἐπιδρομές τους στίς βυζαντινές ἐπαρχίες. Οἱ τελευταῖοι αὐτοκράτορες τῆς μακεδονικῆς δυναστείας τοὺς ἀντιμετώπισαν ἄλλοτε μέ πολεμικές ἐπιχειρήσεις καί ἄλλοτε μέ τή διπλωματία, κλείνοντας μαζί τους συνθήκες εἰρήνης.

5. Οί Βυζαντινοί κάνουν μάταιες προσπάθειες νά κρατηθοῦν στήν Ἰταλία

Οἱ Βυζαντινοί δέν μπόρεσαν νά ἀποσπᾶσουν τή Σικελία ἀπό τοὺς Σαρακηνοὺς. Ἐκαμαν ὅμως ὅτι μπορούσαν, γιὰ νά κρατήσουν καί νά ἐπεκτείνουν τίς κτήσεις τους στήν Ἰταλία. Ὁ Βασίλειος ὁ Α΄, γιὰ νά ἔχει τή φιλία καί τήν ὑποστήριξη τοῦ πάπα, ἔβαλε ἄλλο πατριάρχη στή θέση τοῦ Φωτίου. Ἀργότερα ὅμως οἱ Βυζαντινοί συνάντησαν δυσκολίες, γιατί στή Δύση δημιουργήθηκε ἓνα καινούριο ἰσχυρό κράτος, «Ἡ Ἀγία ρωμαϊκή αὐτοκρατορία τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους», πού ἤθελε δικές του καί τίς βυζαντινές κτήσεις τῆς Κάτω Ἰταλίας. Ὁ Γερμανός ἡγεμόνας Ὁθων ὁ Α΄ ὀνόμασε τόν ἑαυτό του «αὐτοκράτορα τῶν Ρωμαίων», ἀφοῦ πῆρε κι αὐτός τό στέμμα ἀπό τό χέρι τοῦ πάπα, ὅπως παλιότερα ὁ Καρλομάγνος. Ζήτησε ἐπειτα τήν ἀναγνώριση ἀπό τό Βυζάντιο, πράγμα πού ὁ Νικηφόρος Φωκάς δέ θέλησε ν' ἀκούσει. Οἱ σχέσεις καλυτέρεψαν, ὅταν ἐγίνε αὐτοκράτορας ὁ Τσιμισκής καί ἔδωσε σύζυγο στόν Ὁθωνα Β΄, διάδοχο τοῦ θρόνου, τή βυζαντινὴ πριγκίπισσα Θεοφανώ.

Ὁ Βασίλειος ὁ Β΄, γιὰ νά προστατέψει τίς βυζαντινές κτήσεις τῆς Κάτω Ἰταλίας ἀπό τοὺς Σαρακηνοὺς, ζήτησε τή βοήθεια τῶν Βενετῶν, πού εἶχαν ἀρχίσει νά γίνονται ἰσχυρή ναυτικὴ δύναμη. Σ' ἀντάλλαγμα τοὺς παραχώρησε ναυτιλιακές διευκολύνσεις στά βυζαντινὰ λιμάνια. Τέτοιες παραχωρήσεις ἔκαμαν ἀργότερα καί ἄλλοι βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες. Αὐτὴ ἡ τακτικὴ μέ τὸν καιρὸ ἐγίνε αἰτία νὰ περάσει τό ἐμπόριο τῆς Μεσογείου στά χέρια τῆς Βενετίας καί τῶν ἄλλων ναυτικῶν πόλεων τῆς Ἰταλίας. Τελικά, ὅπως θὰ δοῦμε στό ἐπόμενο κεφάλαιο, οἱ βυζαντινές κτήσεις ἔπεσαν στά χέρια τῶν Νορμανδῶν, ἐνός νέου γερμανικοῦ λαοῦ, πού στράφηκε κι αὐτός ἐναντίον τοῦ Βυζαντίου. Οἱ παραχωρήσεις στή Βενετία, τό ὀριστικὸ σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν (πού ἐγίνε κι αὐτό στό τέλος τῆς μακεδονικῆς δυναστείας, 1054), καί λίγο ἀργότερα ἡ κατάκτηση τῆς Ἰταλίας καί τῆς Σικελίας ἀπὸ τοὺς Νορμανδοὺς ἦταν τρία μεγάλα πλήγματα γιὰ τό Βυζάντιο. Ἀπὸ τότε ἔπαψαν νά ἐπεμβαίνουν οἱ Βυζαντινοὶ στή Δύση καί ἄρχισαν νά ἐπεμβαίνουν οἱ Εὐρωπαῖοι στήν Ἀνατολή.

5. Οί Βυζαντινοί κάνουν μάταιες προσπάθειες νά κρατηθοῦν στήν Ἰταλία

Οί Βυζαντινοί δέν μπόρεσαν νά ἀποσπάσουν τή Σικελία ἀπό τούς Σαρακηνοὺς. Ἐκαμαν ὅμως ὅτι μπορούσαν, γιά νά κρατήσουν καί νά ἐπεκτείνουν τίς κτήσεις τους στήν Ἰταλία. Ὁ Βασίλειος ὁ Α΄, γιά νά ἔχει τή φιλία καί τήν ὑποστήριξη τοῦ πάπα, ἔβαλε ἄλλο πατριάρχη στή θέση τοῦ Φωτίου. Ἀργότερα ὅμως οἱ Βυζαντινοί συνάντησαν δυσκολίες, γιατί στή Δύση δημιουργήθηκε ἓνα καινούριο ἰσχυρό κράτος, «Ἡ Ἀγία ρωμαϊκή αὐτοκρατορία τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους», πού ἤθελε δικές του καί τίς βυζαντινές κτήσεις τῆς Κάτω Ἰταλίας. Ὁ Γερμανός ἡγεμόνας Ὁθων ὁ Α΄ ὀνόμασε τόν ἑαυτό του «αὐτοκράτορα τῶν Ρωμαίων», ἀφοῦ πῆρε κι αὐτός τό στέμμα ἀπό τό χέρι τοῦ πάπα, ὅπως παλιότερα ὁ Καρλομάγνος. Ζήτησε ἐπειτα τήν ἀναγνώριση ἀπό τό Βυζάντιο, πράγμα πού ὁ Νικηφόρος Φωκάς δέ θέλησε ν' ἀκούσει. Οἱ σχέσεις καλυτέρεψαν, ὅταν ἐγίνε αὐτοκράτορας ὁ Τσιμισκής καί ἔδωσε σύζυγο στόν Ὁθωνα Β΄, διάδοχο τοῦ θρόνου, τή βυζαντινή πριγκίπισσα Θεοφανώ.

Ὁ Βασίλειος ὁ Β΄, γιά νά προστατέψει τίς βυζαντινές κτήσεις τῆς Κάτω Ἰταλίας ἀπό τούς Σαρακηνοὺς, ζήτησε τή βοήθεια τῶν Βενετῶν, πού εἶχαν ἀρχίσει νά γίνονται ἰσχυρή ναυτική δύναμη. Σ' ἀντάλλαγμα τούς παραχώρησε ναυτιλιακές διευκολύνσεις στά βυζαντινά λιμάνια. Τέτοιες παραχωρήσεις ἔκαμαν ἀργότερα καί ἄλλοι βυζαντινοί αὐτοκράτορες. Αὐτή ἡ τακτική μέ τόν καιρό ἐγίνε αἰτία νά περάσει τό ἐμπόριο τῆς Μεσογείου στά χέρια τῆς Βενετίας καί τῶν ἄλλων ναυτικῶν πόλεων τῆς Ἰταλίας. Τελικά, ὅπως θά δοῦμε στό ἐπόμενο κεφάλαιο, οἱ βυζαντινές κτήσεις ἔπεσαν στά χέρια τῶν Νορμανδῶν, ἐνός νέου γερμανικοῦ λαοῦ, πού στράφηκε κι αὐτός ἐναντίον τοῦ Βυζαντίου. Οἱ παραχωρήσεις στή Βενετία, τό ὀριστικό σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν (πού ἐγίνε κι αὐτό στό τέλος τῆς μακεδονικῆς δυναστείας, 1054), καί λίγο ἀργότερα ἡ κατάκτηση τῆς Ἰταλίας καί τῆς Σικελίας ἀπό τούς Νορμανδοὺς ἦταν τρία μεγάλα πλήγματα γιά τό Βυζάντιο. Ἀπό τότε ἔπαψαν νά ἐπεμβαίνουν οἱ Βυζαντινοί στή Δύση καί ἄρχισαν νά ἐπεμβαίνουν οἱ Εὐρωπαῖοι στήν Ἀνατολή.

Βυζαντινά Ιστορημένα (ζωγραφισμένα) χειρόγραφα (κώδικες)

6. Ἡ τέχνη καί τά γράμματα σέ ἄνθηση

Πρώτα καλά σημάδια φάνηκαν, ὅπως εἶδαμε, ἀπό τήν προηγούμενη περίοδο. Στά χρόνια τῆς μακεδονικῆς δυναστείας καί ἀργότερα τό Βυζάντιο ἔχει νά παρουσιάσει ὠραῖα δείγματα στίς καλές τέχνες καί στά γράμματα.

Στήν ἀρχιτεκτονική καί τή γλυπτική οἱ ἱστορικοί μιλοῦν γιά μιά δεύτερη χρυσή ἐποχή. Ἡ πρώτη ἦταν στά χρόνια τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Τότε ὁ Ἀνθέμιος καί ὁ Ἰσίδωρος ἐχτίσαν τήν Ἀγία Σοφία, πού ἦταν κάτι τό καινούριο στήν ἀρχιτεκτονική. Τώρα οἱ ἀρχιτέκτονες δημιουργοῦν τόν καθαρά βυζαντινό ρυθμό, ὅπου ἡ ἐκκλησία ἔχει σχῆμα σταυροῦ μέ τρουῖλο. Καθαρά βυζαντινοῦ ρυθμοῦ φαίνεται ὅτι ἦταν ἡ Νέα Ἐκκλησία (δέ σώθηκε), πού ἐχτίσε ὁ Βασίλειος ὁ Α΄ μέσα στόν περίβολο τῶν ἀνακτόρων. Δείγματα τέτοιων ναῶν, μέ μικρές παραλλαγές, εἶναι ἡ Καπνικαρέα, ἡ Καισαριανή, οἱ Ἅγιοι Θεόδωροι, ὁ ναός τοῦ Δαφνιοῦ, ὅλοι αὐτοί στήν Ἀθήνα, ὁ Ὅσιος Λουκάς στή Βοιωτία καί πολλοί ἄλλοι.

Βυζαντινά Ιστορημένα (ζωγραφισμένα) χειρόγραφα (κώδικες)

6. Ἡ τέχνη καὶ τὰ γράμματα σέ ἄνθηση

Πρῶτα καλά σημάδια φάνηκαν, ὅπως εἶδαμε, ἀπὸ τὴν προηγούμενη περίοδο. Στὰ χρόνια τῆς μακεδονικῆς δυναστείας καὶ ἀργότερα τὸ Βυζάντιο ἔχει νὰ παρουσιάσει ὠραῖα δείγματα στὶς καλὲς τέχνες καὶ στὰ γράμματα.

Στὴν ἀρχιτεκτονικὴ καὶ τῇ γλυπτικῇ οἱ ἱστορικοὶ μιλοῦν γιὰ μιὰ δευτέρη χρυσή ἐποχή. Ἡ πρώτη ἦταν στὰ χρόνια τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Τότε ὁ Ἀνθέμιος καὶ ὁ Ἰσίδωρος ἐχτίσαν τὴν Ἀγία Σοφία, πού ἦταν κάτι τὸ καινούριο στὴν ἀρχιτεκτονικὴ. Τώρα οἱ ἀρχιτέκτονες δημιουργοῦν τὸν καθαρὰ βυζαντινὸ ρυθμό, ὅπου ἡ ἐκκλησία ἔχει σχῆμα σταυροῦ μέ τρουῖλο. Καθαρὰ βυζαντινοῦ ρυθμοῦ φαίνεται ὅτι ἦταν ἡ Νέα Ἐκκλησία (δὲ σώθηκε), πού ἐχτίσε ὁ Βασίλειος ὁ Α΄ μέσα στὸν περίβολο τῶν ἀνακτόρων. Δείγματα τέτοιων ναῶν, μέ μικρὲς παραλλαγές, εἶναι ἡ Καπνικαρέα, ἡ Καισαριανή, οἱ Ἅγιοι Θεόδωροι, ὁ ναὸς τοῦ Δαφνιοῦ, ὅλοι αὐτοὶ στὴν Ἀθήνα, ὁ Ὅσιος Λουκάς στὴ Βοιωτία καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

Πολύ ώραία ἔργα ἔδωσαν ἐπίσης οἱ βυζαντινοὶ ἀγιογράφοι. Σ' αὐτὰ κατόρθωσαν νά συνταιριάσουν τὴν παλιά ἀγιογραφικὴ τέχνη, πού ἤθελε αὐστηρές τίς μορφές καί τὴ στάση τῶν Ἀγίων, μέ κάτι ἀπὸ τὴ φυσικότητα καί τὴ χάρη τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς τέχνης. Θαυμάσια εἶναι τὰ ψηφιδωτὰ τοῦ Δαφνιοῦ καί τοῦ Ὁσίου Λουκά.

Στὰ γράμματα ἔχουμε πολυδιαβασμένους λογίους, πού παρουσιάζουν τίς μελέτες τους μέσα σέ συγγράμματα γνωστά μέ τό ὄνομα ἐγκυκλοπαίδειες. Οἱ λόγιοι αὐτοὶ εἶχαν μεγάλη ἀρχαιομάθεια. Μελετοῦσαν τοὺς ἀρχαίους Ἑλλήνες συγγραφεῖς, τοὺς ἐρμήνευαν καί τοὺς ἔκαναν γνωστοὺς στὴν ἐποχὴ τους. Μ' αὐτόν τὸν τρόπο βοήθησαν πολὺ τό Βυζάντιο νά συνδεθεῖ στενά μέ τό ἀρχαῖο ἐλληνικὸ παρελθόν. Μά καί πολλοὶ ἄλλοι Βυζαντινοί, πού εἶχαν ἀνώτερες θέσεις, ἦταν μορφωμένοι ἀνθρωποὶ καί ἤξεραν ὄχι μόνο νά διαβάζουν ἀλλὰ καί νά γράφουν σέ ἀρχαία ἐλληνικὴ γλῶσσα. Ὁνομαστός λόγιος τὴν περίοδο αὐτὴ ἦταν ὁ Μιχαὴλ Ψελλός.

Ἀριστερά: Τό Δαφνί
Δεξιά: Ψηφιδωτό ἀπὸ τὴ Σταύρωση
τοῦ Δαφνιοῦ

Πολύ ώραία ἔργα ἔδωσαν ἐπίσης οἱ βυζαντινοὶ ἀγιογράφοι. Σ' αὐτὰ κατόρθωσαν νά συνταιριάσουν τὴν παλιά ἀγιογραφικὴ τέχνη, πού ἤθελε αὐστηρές τίς μορφές καί τὴ στάση τῶν Ἀγίων, μέ κάτι ἀπὸ τὴ φυσικότητα καί τὴ χάρη τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς τέχνης. Θαυμάσια εἶναι τὰ ψηφιδωτὰ τοῦ Δαφνιοῦ καί τοῦ Ὁσίου Λουκά.

Στὰ γράμματα ἔχουμε πολυδιαβασμένους λογίους, πού παρουσιάζουν τίς μελέτες τους μέσα σέ συγγράμματα γνωστά μέ τό ὄνομα ἐγκυκλοπαίδειες. Οἱ λόγιοι αὐτοὶ εἶχαν μεγάλη ἀρχαιομάθεια. Μελετοῦσαν τοὺς ἀρχαίους Ἑλλήνες συγγραφεῖς, τοὺς ἐρμήνευαν καί τοὺς ἔκαναν γνωστοὺς στὴν ἐποχὴ τους. Μ' αὐτόν τὸν τρόπο βοήθησαν πολὺ τό Βυζάντιο νά συνδεθεῖ στενά μέ τό ἀρχαῖο ἐλληνικὸ παρελθόν. Μά καί πολλοὶ ἄλλοι Βυζαντινοί, πού εἶχαν ἀνώτερες θέσεις, ἦταν μορφωμένοι ἄνθρωποι καί ἤξεραν ὄχι μόνο νά διαβάζουν ἀλλὰ καί νά γράφουν σέ ἀρχαία ἐλληνικὴ γλῶσσα. Ὁνομαστός λόγιος τὴν περίοδο αὐτὴ ἦταν ὁ Μιχαὴλ Ψελλός.

Ἀριστερά: Τό Δαφνί
Δεξιά: Ψηφιδωτό ἀπὸ τὴ Σταύρωση
τοῦ Δαφνιοῦ

ΤΟ ΗΞΕΡΕΣ ΑΥΤΟ;

Οί Σαρακηνοί στην Κρήτη καί ὁ Νίκων ὁ Μετανοεῖτε

— Ἐπειδὴ στά 136 χρόνια κατοχῆς τῆς Κρήτης ἀπὸ τούς Σαρακηνοὺς πολλοὶ Κρητικοὶ ἐξισλαμίστηκαν, ὁ Νικηφόρος Φωκάς ἐστείλε τὸν ἱεραπόστολο *Νίκωνα* νά τούς ἐπαναφέρει στὴν ὀρθή πίστη. Ὁ Νίκων ἔμεινε γνωστός μέ τό ὄνομα *Νίκων ὁ Μετανοεῖτε*, γιατί στά κηρύγματά του συνεχῶς ἐπαναλάμβανε αὐτὴ τὴ λέξη.

Ἀκριτικά τραγούδια

— Ἐκτός ἀπὸ τό πολὺστιχο ἐπικό ποίημα «*Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας*» οἱ λαογράφοι ἔχουν συγκεντρώσει πλῆθος ἄλλα ἀκριτικά τραγούδια, πού συνήθιζε νά τὰ τραγουδᾷ ὁ λαός ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνες. Ἐνα ἀπὸ αὐτὰ παρουσιάζει τό Διγενῆ νά ψυχομαχεῖ:

*Ὁ Διγενῆς ψυχομαχεῖ κι ἡ γῆ τόνε τρομάσσει.
Βροντᾷ κι ἀστράφτει ὁ οὐρανός καί σειέται ὁ ἀπάνω κόσμος,
κι ὁ κάτω κόσμος ἄνοιξε καί τρίζουν τὰ θεμέλια,
κι ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχιᾷ πῶς θά τόνε σκεπάσει,
πῶς θά σκεπάσει τὸν αἰτό τῆς γῆς τὸν ἀντρειωμένο...*

Ἐνα ἄλλο τὸν παρουσιάζει νά παλεύει μέ τό Χάρο στά μαρμαρένια ἀλώνια:

*...Καί πῆγαν καί παλαίψανε στά μαρμαρένια ἀλώνια.
Κι ὅθε χτυπάει ὁ Διγενῆς τό αἷμα αὐλάκι κάνει,
κι ὅθε χτυπάει ὁ Χάροντας τό αἷμα τράφο κάνει.*

Ὁ Παλαμᾶς γιὰ τό Βασίλειο τό Βουλγαροκτόνο

— Ὁ Κωστής Παλαμᾶς ἔχει γράψει ἓνα πολὺστιχο ἐπικό ποίημα γιὰ τό Βασίλειο Βουλγαροκτόνο. Εἶναι «*Ἡ Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ*». Μέσα σ' αὐτό ἐξιστορεῖ καί τὴν ἐπίσκεψη τοῦ Βασιλείου στὴν Ἀθήνα καί τό προσκύνημα τῆς Παναγίας μέσα στὸν Παρθενῶνα. Ἐκεῖ εἶναι καί ἡ ὡραία περιγραφὴ τῆς Ἀθήνας, πού ἀρχίζει μέ τό γνωστό

*Πρωῖ, καί λιοπερίχυτη καί λιόκαλ' εἶναι ἡ μέρα
κι ἡ Ἀθήνα ζαφειρόπετρα στῆς γῆς τό δαχτυλίδι.*

ΤΟ ΗΞΕΡΕΣ ΑΥΤΟ;

Οί Σαρακηνοί στην Κρήτη καί ὁ Νίκων ὁ Μετανοεῖτε

— Ἐπειδὴ στά 136 χρόνια κατοχῆς τῆς Κρήτης ἀπὸ τοὺς Σαρακηνοὺς πολλοὶ Κρητικοὶ ἐξισλαμίστηκαν, ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς ἐστείλε τὸν ἱεραπόστολο *Νίκωνα* νὰ τοὺς ἐπαναφέρει στὴν ὀρθή πίστη. Ὁ Νίκων ἔμεινε γνωστός μέ τὸ ὄνομα *Νίκων ὁ Μετανοεῖτε*, γιατί στά κηρύγματά του συνεχῶς ἐπαναλάμβανε αὐτὴ τὴ λέξη.

Ἀκριτικά τραγούδια

— Ἐκτός ἀπὸ τὸ πολὺστιχο ἐπικό ποίημα «*Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας*» οἱ λαογράφοι ἔχουν συγκεντρώσει πλῆθος ἄλλα ἀκριτικά τραγούδια, πού συνήθιζε νὰ τὰ τραγουδᾷ ὁ λαός ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνες. Ἐνα ἀπὸ αὐτὰ παρουσιάζει τὸ Διγενῆ νὰ ψυχομαχεῖ:

*Ὁ Διγενῆς ψυχομαχεῖ κι ἡ γῆ τόνε τρομάσσει.
Βροντᾷ κι ἀστράφτει ὁ οὐρανός καί σειέται ὁ ἀπάνω κόσμος,
κι ὁ κάτω κόσμος ἄνοιξε καί τρίζουν τὰ θεμέλια,
κι ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχιά πῶς θά τόνε σκεπάσει,
πῶς θά σκεπάσει τὸν αἰτό τῆς γῆς τὸν ἀντρειωμένο...*

Ἐνα ἄλλο τὸν παρουσιάζει νὰ παλεύει μέ τὸ Χάρο στά μαρμαρένια ἁλῶνια:

*...Καί πῆγαν καί παλαίψανε στά μαρμαρένια ἁλῶνια.
Κι ὅθε χτυπάει ὁ Διγενῆς τὸ αἷμα αὐλάκι κάνει,
κι ὅθε χτυπάει ὁ Χάροντας τὸ αἷμα τράφο κάνει.*

Ὁ Παλαμᾶς γιὰ τὸ Βασίλειο τὸ Βουλγαροκτόνο

— Ὁ Κωστής Παλαμᾶς ἔχει γράψει ἓνα πολὺστιχο ἐπικό ποίημα γιὰ τὸ Βασίλειο Βουλγαροκτόνο. Εἶναι «*Ἡ Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ*». Μέσα σ' αὐτό ἐξιστορεῖ καί τὴν ἐπίσκεψη τοῦ Βασιλείου στὴν Ἀθήνα καί τὸ προσκύνημα τῆς Παναγίας μέσα στὸν Παρθενῶνα. Ἐκεῖ εἶναι καί ἡ ὡραία περιγραφὴ τῆς Ἀθήνας, πού ἀρχίζει μέ τὸ γνωστό

*Πρωῖ, καί λιοπερίχυτη καί λιόκαλ' εἶναι ἡ μέρα
κι ἡ Ἀθήνα ζαφειρόπετρα στῆς γῆς τὸ δαχτυλίδι.*

Πορφυρογέννητοι και μεγάλοι αξιωματούχοι

— «Πορφυρογέννητοι» ονομάζονταν οι αυτοκράτορες που είχαν γεννηθεί σε καιρό που βασιλεύε ο πατέρας τους.

— «Ό,τι περίπου είναι σήμερα οι ύπουργοί, ήταν στο Βυζάντιο οι λογοθέτες. Ο αρχηγός του στρατού ονομαζόταν μέγας δομέστικος, ο ύπουργός οικονομικών λογοθέτης του γενικού ή μέγας λογοθέτης, των συγκοινωνιών λογοθέτης του δρόμου κτλ.

Κρατικά μονοπώλια του Βυζαντίου

— Στο Βυζάντιο τό κράτος είχε τό μονοπώλιο ειδών πολυτελείας, όπως τά σμάλτα, τά πορφυρά ένδύματα, τά έλεφαντουργήματα, τά χρυσά και άσημένα σκεύη, τά μεταξωτά είδη κ.ά. και είχε τεράστια έσοδα.

Κώδικες και συναξάρια

— Στα χρόνια του Βυζαντίου δέν είχε ακόμα ανακαλυφθεί ή τυπογραφία. Οι κώδικες, δηλ. τά βιβλία της έποχής, γράφονταν μέ τό χέρι επάνω σε παπύρους και περγαμηνές και κόστιζαν πολύ. Για νά γίνει μιά βιβλιοθήκη μέ πολλούς τόμους, χρειαζόταν μόχθος και χρόνος πολύς και μεγάλη δαπάνη. Τά χειρόγραφα ήταν συνήθως δουλειά των μοναχών. Μερικά ήταν εικονογραφημένα μέ ωραιότατες θρησκευτικές παραστάσεις. Έτσι τά μοναστήρια είχαν γίνει ένα είδος τυπογραφεία της έποχής. Πολλά αρχαία έλληνικά συγγράμματα σώθηκαν χάρη στα αντίγραφα που κράτησαν σε διάφορα μοναστήρια.

— Πολύ συνηθισμένο ανάγνωσμα των Βυζαντινών ήταν οι βίοι Αγίων ή συναξάρια.

Πορφυρογέννητοι και μεγάλοι αξιωματούχοι

— «Πορφυρογέννητοι» ονομάζονταν οι αυτοκράτορες που είχαν γεννηθεί σε καιρό που βασιλεύε ο πατέρας τους.

— «Ό,τι περίπου είναι σήμερα οι ύπουργοί, ήταν στο Βυζάντιο οι λογοθέτες. Ο αρχηγός του στρατού ονομαζόταν μέγας δομέστικος, ο ύπουργός οικονομικών λογοθέτης του γενικού ή μέγας λογοθέτης, των συγκοινωνιών λογοθέτης του δρόμου κτλ.

Κρατικά μονοπώλια του Βυζαντίου

— Στο Βυζάντιο τό κράτος είχε τό μονοπώλιο ειδών πολυτελείας, όπως τά σμάλτα, τά πορφυρά ένδύματα, τά έλεφαντουργήματα, τά χρυσά και άσημένα σκεύη, τά μεταξωτά είδη κ.ά. και είχε τεράστια έσοδα.

Κώδικες και συναξάρια

— Στα χρόνια του Βυζαντίου δέν είχε ακόμα ανακαλυφθεί ή τυπογραφία. Οι κώδικες, δηλ. τά βιβλία της έποχής, γράφονταν μέ τό χέρι επάνω σε παπύρους και περγαμηνές και κόστιζαν πολύ. Για νά γίνει μιά βιβλιοθήκη μέ πολλούς τόμους, χρειαζόταν μόχθος και χρόνος πολύς και μεγάλη δαπάνη. Τά χειρόγραφα ήταν συνήθως δουλειά των μοναχών. Μερικά ήταν εικονογραφημένα μέ ωραιότατες θρησκευτικές παραστάσεις. Έτσι τά μοναστήρια είχαν γίνει ένα είδος τυπογραφεία της έποχής. Πολλά αρχαία έλληνικά συγγράμματα σώθηκαν χάρη στα αντίγραφα που κράτησαν σε διάφορα μοναστήρια.

— Πολύ συνηθισμένο ανάγνωσμα των Βυζαντινών ήταν οι βίοι Αγίων ή συναξάρια.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1) Τί θυμάσαι από τά πρόσωπα καί τά πράγματα τῆς μακεδονικῆς δυναστείας;

— Σ' αὐτό τό ποτάμι ἔπαθε τήν πρώτη πανωλεθρία ὁ Σαμουήλ:

Σ _ _ _ _ _

— Στρατηγός τοῦ Βουλγαροκτόνου μέ θαλασσί ἐπώνυμο:

Ν _ _ _ _ _ Ο _ _ _ _ _

— Ἡ μάχη στό μέρος αὐτό ἄνοιξε στό Βουλγαροκτόνο τίς πύλες τῆς Βουλγαρίας: Κ _ _ _ _ _

— Βούλγαρος ἡγεμόνας μέ ὄνομα Ἑβραίου Κριτῆ: Σ _ _ _ _ _

— Τό μικρό ὄνομα τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα: Β _ _ _ _ _

— Στρατηγός τοῦ Βουλγαροκτόνου μέ ὄνομα ψαριοῦ:

Ξ _ _ _ _ _

— Ἦθελε νά ὀνομάζεται «Τσάρος τῶν Βουλγάρων καί τῶν Ρωμαίων»: Σ _ _ _ _ _

— Τόποι ἀντιγραφῆς τῶν βιβλίων: μ _ _ _ _ _

— Τά βιβλία ἦταν τότε χ _ _ _ _ _ καί γράφονταν ἐπάνω σέ π _ _ _ _ _ ἢ π _ _ _ _ _

— Συνηθισμένο ἀνάγνωσμα τῶν Βυζαντινῶν: Σ _ _ _ _ _

— Τά βιβλία πού ἔδειχναν τήν πολυμαθεία τῶν βυζαντινῶν λογίων: ἐ _ _ _ _ _

— Ἦται λέγονταν οἱ αὐτοκράτορες πού εἶχαν γεννηθεῖ ἐνῷ βασιλευε ὁ πατέρας τους: Π _ _ _ _ _

— Ἦται λέγονταν τότε οἱ ὑπουργοί: Λ _ _ _ _ _

— Ὁ τίτλος τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στρατοῦ ἦταν Μ _ _ _ _

Δ _ _ _ _ _

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1) Τί θυμάσαι από τά πρόσωπα καί τά πράγματα τῆς μακεδονικῆς δυναστείας;

— Σ' αὐτό τό ποτάμι ἔπαθε τήν πρώτη πανωλεθρία ὁ Σαμουήλ:

Σ _ _ _ _ _

— Στρατηγός τοῦ Βουλγαροκτόνου μέ θαλασσί ἐπώνυμο:

Ν _ _ _ _ _ Ο _ _ _ _ _

— Ἡ μάχη στό μέρος αὐτό ἄνοιξε στό Βουλγαροκτόνο τίς πύλες τῆς Βουλγαρίας: Κ _ _ _ _ _

— Βούλγαρος ἡγεμόνας μέ ὄνομα Ἑβραίου Κριτῆ: Σ _ _ _ _ _

— Τό μικρό ὄνομα τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα: Β _ _ _ _ _

— Στρατηγός τοῦ Βουλγαροκτόνου μέ ὄνομα ψαριοῦ:

Ξ _ _ _ _ _

— Ἦθελε νά ὀνομάζεται «Τσάρος τῶν Βουλγάρων καί τῶν Ρωμαίων»: Σ _ _ _ _ _

— Τόποι ἀντιγραφῆς τῶν βιβλίων: μ _ _ _ _ _

— Τά βιβλία ἦταν τότε χ _ _ _ _ _ καί γράφονταν ἐπάνω σέ π _ _ _ _ _ ἢ π _ _ _ _ _

— Συνηθισμένο ἀνάγνωσμα τῶν Βυζαντινῶν: Σ _ _ _ _ _

— Τά βιβλία πού ἔδειχναν τήν πολυμαθεία τῶν βυζαντινῶν λογίων: ἐ _ _ _ _ _

— Ἦται λέγονταν οἱ αὐτοκράτορες πού εἶχαν γεννηθεῖ ἐνῷ βασιλευε ὁ πατέρας τους: Π _ _ _ _ _

— Ἦται λέγονταν τότε οἱ ὑπουργοί: Λ _ _ _ _ _

— Ὁ τίτλος τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στρατοῦ ἦταν Μ _ _ _ _

Δ _ _ _ _ _

— 'Ο Βασίλειος ὁ Α΄ ἔχτισε τὴ Ν _ _ _ _ _ πού ἦταν καθαρά βυζαντινοῦ ρυθμοῦ.

— 'Ο Τσιμισκής συμπεθέρεψε μέ τό γερμανό ἡγεμόνα "Ο _ _ _ _ _ πού τοῦ ἔδωσε τήν πριγκίπισσα Θ _ _ _ _ _ γιά γυναίκα τοῦ γιοῦ του καί ὁ Βασίλειος Β συμπεθέρεψε μέ τούς Ρώσους, δίνοντας τήν ἀδελφή του "Α _ _ _ σύζυγο τοῦ ἡγεμόνα τους Β _ _ _ _ _

(Ἄννα - "Οθωνα - Μέγας Δομέστικος - Νέα Ἐκκλησία - μοναστήρια - Λογοθέτες - συναξάρια - ἐγκυκλοπαίδειες - Πορφυρογέννητοι - Θεοφανώ - Βλαδίμηρου - παπύρους - περγαμηνές - χειρόγραφα - Σπερχειός - Νικηφόρος Οὐρανός - Συμεών - Σαμουήλ-Κλειδί - Βασίλειος - Ξιφίας)

2) Δίνεται ἓνα σύνολο προσώπων, πού ἀναφέρονται στά χρόνια τῆς μακεδονικῆς δυναστείας:

Βασίλειος Α ὁ Μακεδών, Βασίλειος Διγενής Ἀκρίτας, Ὁρόφυας, Νάσαρ, Νικηφόρος Φωκάς, Νίκων, Ἰωάννης Τσιμισκής, Σαμουήλ, Συμεών, Νικηφόρος Οὐρανός, Νικηφόρος Ξιφίας, Ὁθων, Βλαδίμηρος, Βασίλειος Β΄ ὁ Βουλγαροκτόνος, Μιχαήλ Ψελλός

Χώρισέ το στά ὑποσύνολά του:

Αὐτοκράτορες:

.....

Στρατηγοί:

.....

Ναύαρχοι:

.....

Στρατηγοί πού ἔγιναν αὐτοκράτορες:

.....

— 'Ο Βασίλειος ὁ Α' ἔχτισε τὴ Ν _ _ _ _ _ πού ἦταν καθαρά βυζαντινοῦ ρυθμοῦ.

— 'Ο Τσιμισκής συμπεθέρεψε μέ τό γερμανό ἡγεμόνα "Ο _ _ _ _ _ πού τοῦ ἔδωσε τήν πριγκίπισσα Θ _ _ _ _ _ γιά γυναίκα τοῦ γιοῦ του καί ὁ Βασίλειος Β συμπεθέρεψε μέ τούς Ρώσους, δίνοντας τήν ἀδελφή του "Α _ _ _ σύζυγο τοῦ ἡγεμόνα τους Β _ _ _ _ _

(Ἄννα - "Οθωνα - Μέγας Δομέστικος - Νέα Ἐκκλησία - μοναστήρια - Λογοθέτες - συναξάρια - ἐγκυκλοπαίδειες - Πορφυρογέννητοι - Θεοφανώ - Βλαδίμηρου - παπύρους - περγαμηνές - χειρόγραφα - Σπερχειός - Νικηφόρος Οὐρανός - Συμεών - Σαμουήλ-Κλειδί - Βασίλειος - Ξιφίας)

2) Δίνεται ἓνα σύνολο προσώπων, πού ἀναφέρονται στά χρόνια τῆς μακεδονικῆς δυναστείας:

Βασίλειος Α ὁ Μακεδών, Βασίλειος Διγενής Ἀκρίτας, Ὁρούφας, Νάσαρ, Νικηφόρος Φωκάς, Νίκων, Ἰωάννης Τσιμισκής, Σαμουήλ, Συμεών, Νικηφόρος Οὐρανός, Νικηφόρος Ξιφίας, Ὁθων, Βλαδίμηρος, Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος, Μιχαήλ Ψελλός

Χώρισέ το στά ὑποσύνολά του:

Αὐτοκράτορες:

.....

Στρατηγοί:

.....

Ναύαρχοι:

.....

Στρατηγοί πού ἔγιναν αὐτοκράτορες:

.....

Ξένοι ήγεμόνες:
Λόγιοι:
Ίεραπόστολοι:
Μυθικοί ήρωες:

Ύπέρ ή έναντίον;

Ύπό τά παρακάτω γεγονάτα άλλα ήταν ύπέρ του Βυζαντίου δηλ. στερώνναν τή δύναμή του, καί άλλα ήταν έναντίον του, δηλ. τό έφερναν σέ δύσκολη θέση. Διάβασέ τα καί βάλε μπροστά από τό καθένα Υ (ύπέρ) ή Ε (έναντίον).

Οί μακεδόνες αυτοκράτορες:

— Πέρασαν σέ άντεπίθεση έναντίον των Άράβων καί απομάκρυναν τόν άραβικό κίνδυνο.

— Πολέμησαν τούς Βουλγάρους, ώσπου ο Βασίλειος ο Βουλγαροκτόνος ύπέταξε τό κράτος τους.

— Άνέπτυξαν φιλικές σχέσεις μέ τούς Ρώσους καί τούς έφεραν στο χριστιανισμό.

— Για νά έχουν τήν ύποστήριξη των Βενετών έναντίον των Σαρακηνών τούς έκαμαν μεγάλες ναυτιλιακές διευκολύνσεις.

— Οί τελευταίοι της δυναστείας άφησαν νά γίνει οριστικό τό σχίσμα των Έκκλησιών.

Ξένοι ήγεμόνες:
Λόγιοι:
Ίεραπόστολοι:
Μυθικοί ήρωες:

Ύπέρ ή έναντίον;

Άπό τά παρακάτω γεγονάτα άλλα ήταν ύπέρ του Βυζαντίου δηλ. στερώνναν τή δύναμή του, καί άλλα ήταν έναντίον του, δηλ. τό έφερναν σέ δύσκολη θέση. Διάβασέ τα καί βάλε μπροστά από τό καθένα Υ (ύπέρ) ή Ε (έναντίον).

Οί μακεδόνες αυτοκράτορες:

— Πέρασαν σέ άντεπίθεση έναντίον των Άράβων καί απομάκρυναν τόν άραβικό κίνδυνο.

— Πολέμησαν τούς Βουλγάρους, ώσπου ο Βασίλειος ο Βουλγαροκτόνος υπέταξε τό κράτος τους.

— Άνέπτυξαν φιλικές σχέσεις μέ τούς Ρώσους καί τούς έφεραν στο χριστιανισμό.

— Για νά έχουν τήν ύποστήριξη των Βενετών έναντίον των Σαρακηνών τούς έκαμαν μεγάλες ναυτιλιακές διευκολύνσεις.

— Οί τελευταίοι της δυναστείας άφησαν νά γίνει οριστικό τό σχίσμα των Έκκλησιών.

Η ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΤΕΛΟΥΣ (1057 - 1204)

1. Κυριότεροι αυτοκράτορες καί γεγονότα

Ἡ δόξα τῆς μακεδονικῆς δυναστείας σταμάτησε ἀπότομα μέ τό θάνατο τοῦ Βασιλείου Βουλγαροκτόνου (1025). Οἱ διάδοχοί του δέ φάνηκαν τό ἴδιο ἱκανοί καί ἄφησαν τό κράτος νά πάρει τόν κατήφορο. Ἀπό τόν κατήφορο αὐτό τό συγκράτησαν προσωρινά οἱ Κομνηνοί, πού βασίλεψαν ἕναν ὁλόκληρο αἰώνα. Στά χρόνια τους τό Βυζάντιο γνώρισε ἄλλη μιά περίοδο ἀκμῆς, πού ἦταν καί ἡ τελευταία.

Τούς Κομνηνούς διαδέχτηκαν οἱ Ἄγγελοι. Ἀλλά οἱ αὐτοκράτορες τῆς δυναστείας τῶν Ἀγγέλων δέν ἦταν ἐκεῖνοι πού εἶχε ἀνάγκη τό Βυζάντιο σέ καιρούς ἐξαιρετικά δύσκολους, ὅπως θά δοῦμε. Ἡ βασιλεία τους ἔληξε μέ τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινῦπολης ἀπό τούς σταυροφόρους.

Στόν ἐνάμιση αὐτό αἰώνα τῶν Κομνηνῶν καί τῶν Ἀγγέλων ἐγίναν μερικά ἀποφασιστικῆς σημασίας γεγονότα. Τό Βυζάντιο δέχτηκε ἀσταμάτητες ἐπιθέσεις ἀπό ὅλες τίς πλευρές, μέ ἀποτέλεσμα νά χάσει τά περισσότερα ἐδάφη του καί τελικά νά ὑποκύψει. Στήν Ἀνατολή οἱ Σελτζοῦκοι Τοῦρκοι ἀπέσπασαν τή

Η ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΤΕΛΟΥΣ (1057 - 1204)

1. Κυριότεροι αυτοκράτορες καί γεγονότα

Ἡ δόξα τῆς μακεδονικῆς δυναστείας σταμάτησε ἀπότομα μέ τό θάνατο τοῦ Βασιλείου Βουλγαροκτόνου (1025). Οἱ διάδοχοί του δέ φάνηκαν τό ἴδιο ἱκανοί καί ἄφησαν τό κράτος νά πάρει τόν κατήφορο. Ἀπό τόν κατήφορο αὐτό τό συγκράτησαν προσωρινά οἱ Κομνηνοί, πού βασίλεψαν ἕναν ὁλόκληρο αἰώνα. Στά χρόνια τους τό Βυζάντιο γνώρισε ἄλλη μία περίοδο ἀκμῆς, πού ἦταν καί ἡ τελευταία.

Τούς Κομνηνούς διαδέχτηκαν οἱ Ἀγγελοι. Ἀλλά οἱ αὐτοκράτορες τῆς δυναστείας τῶν Ἀγγέλων δέν ἦταν ἐκεῖνοι πού εἶχε ἀνάγκη τό Βυζάντιο σέ καιρούς ἐξαιρετικά δύσκολους, ὅπως θά δοῦμε. Ἡ βασιλεία τους ἔληξε μέ τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπό τούς σταυροφόρους.

Στόν ἐνάμιση αὐτό αἰώνα τῶν Κομνηνῶν καί τῶν Ἀγγέλων ἐγίναν μερικά ἀποφασιστικῆς σημασίας γεγονότα. Τό Βυζάντιο δέχτηκε ἀσταμάτητες ἐπιθέσεις ἀπό ὅλες τίς πλευρές, μέ ἀποτέλεσμα νά χάσει τά περισσότερα ἐδάφη του καί τελικά νά ὑποκύψει. Στήν Ἀνατολή οἱ Σελτζοῦκοι Τοῦρκοι ἀπέσπασαν τή

μιά μετά την άλλη τις άσιατικές έπαρχίες του Βυζαντίου καί ίδρυσαν σουλτανάτο στή Μικρά Άσία. Από τό βοριά οί *Πατινάκες* καί οί *Ούγγροι* συνέχισαν τις έπιδρομές τους, ενώ οί *Σέρβοι* καί οί *Βούλγαροι* ανασύστησαν τά κράτη τους στή Βαλκανική χερσόνησο. Στή Δύση από πολύ νωρίς οί *Νορμανδοί* έγιναν κύριοι τών βυζαντινών κτήσεων στήν Ίταλία καί, στή συνέχεια, έπιχείρησαν νά καταλύσουν τό Βυζάντιο μέ μία σειρά από καταστρεπτικές έπιδρομές. Ό,τι δέν μπόρεσαν νά καταφέρουν οί Νορμανδοί, τό πέτυχαν ο πάπας καί οί ήγεμόνες της Εύρώπης μέ τις *σταυροφορίες*.

2. Σταυροφορίες

Σταυροφορίες λέγονται οί έπιχειρήσεις πού έκαμαν οί χριστιανοί της δυτικής Εύρώπης, γιά νά απελευθερώσουν τούς Άγίους Τόπους από τούς μουσουλμάνους. Τά μέρη όπου έζησε καί μαρτύρησε ο Θεάνθρωπος είχαν γίνει τόπος προσκυνήματος γιά τούς χριστιανούς. Οί Άραβες κατακτητές δέν έφεραν σοβαρά έμπόδια σ' αυτό. Άλλά όταν ή Παλαιστίνη έπεσε στά χέρια τών Σελτζούκων, τά πράγματα δυσκόλεψαν πολύ. Η κατάσταση αυτή δημιούργησε θρησκευτικό αναθρασμό στή Δύση. Ο πάπας, πού ήταν άναγνωρισμένος άρχηγός όλης της Δυτικής Έκκλησίας, μπόρεσε εύκολα νά κινητοποιήσει τούς λαούς σέ ιερό πόλεμο έναντίον τών άπίστων. Στο κάλεσμά του έτρεξαν πληθή ένδιαφερομένων: άπλοι άνθρωποι πού φλέγονταν από χριστιανική πίστη· τυχοδιώκτες πού βρήκαν την εύκαιρία νά αναζητήσουν την τύχη τους στήν παραμυθένια Άνατολή· ίππότες πού είδαν νά ανοίγονται μπροστά τους μεγάλοι όρίζοντες γιά δράση· φεουδάρχες, δηλ. μεγάλοι γαιοκτήμονες, πού φιλοδοξούσαν ν' άποκτήσουν καινούρια φέουδα· έμποροι πού έκμεταλλεύτηκαν την εύκαιρία νά άπλώσουν τό διαμετακομιστικό τους έμπόριο στά λιμάνια καί τις αγορές της άνατολικής Μεσογείου. Ο ίδιος ο πάπας, παράλληλα πρós την άπελευθέρωση τών Άγίων Τόπων, απέβλεπε συγκαλυμμένα στήν ύποταγή της Άνατολικής Έκκλησίας στή Δυτική.

Σταυροφορίες έγιναν πολλές (μεταξύ 1096-1270), αλλά περισσότερη σχέση μέ την ιστορία του Βυζαντίου έχουν ή πρώτη, ή τρίτη καί ή τέταρτη. Οί άνθρωποι πού πήραν μέρος σ' αυτές ονομάστηκαν από τούς ιστορικούς *σταυροφόροι*, γιατί είχαν ραμ-

μιά μετά την άλλη τις άσιατικές έπαρχίες του Βυζαντίου καί ίδρυσαν σουλτανάτο στη Μικρά Άσία. Από τό βοριά οί *Πατινάκες* καί οί *Ούγγροι* συνέχισαν τις έπιδρομές τους, ενώ οί *Σέρβοι* καί οί *Βούλγαροι* ανασύστησαν τά κράτη τους στη Βαλκανική χερσόνησο. Στη Δύση από πολύ νωρίς οί *Νορμανδοί* έγιναν κύριοι τών βυζαντινών κτήσεων στην Ίταλία καί, στη συνέχεια, έπιχείρησαν νά καταλύσουν τό Βυζάντιο μέ μία σειρά από καταστρεπτικές έπιδρομές. Ό,τι δέν μπόρεσαν νά καταφέρουν οί Νορμανδοί, τό πέτυχαν ο πάπας καί οί ήγεμόνες της Εύρώπης μέ τις *σταυροφορίες*.

2. Σταυροφορίες

Σταυροφορίες λέγονται οί έπιχειρήσεις πού έκαμαν οί χριστιανοί της δυτικής Εύρώπης, γιά νά απελευθερώσουν τούς Άγίους Τόπους από τούς μουσουλμάνους. Τά μέρη όπου έζησε καί μαρτύρησε ο Θεάνθρωπος είχαν γίνει τόπος προσκυνήματος γιά τούς χριστιανούς. Οί Άραβες κατακτητές δέν έφεραν σοβαρά έμπόδια σ' αυτό. Άλλά όταν ή Παλαιστίνη έπεσε στά χέρια τών Σελτζούκων, τά πράγματα δυσκόλεψαν πολύ. Η κατάσταση αυτή δημιούργησε θρησκευτικό αναθρασμό στη Δύση. Ο πάπας, πού ήταν άναγνωρισμένος άρχηγός όλης της Δυτικής Έκκλησίας, μπόρεσε εύκολα νά κινητοποιήσει τούς λαούς σέ ιερό πόλεμο έναντίον τών άπίστων. Στο κάλεσμά του έτρεξαν πληθή ένδιαφερομένων: άπλοι άνθρωποι πού φλέγονταν από χριστιανική πίστη· τυχοδιώκτες πού βρήκαν την εύκαιρία νά αναζητήσουν την τύχη τους στην παραμυθένια Άνατολή· ίππότες πού είδαν νά ανοίγονται μπροστά τους μεγάλοι όρίζοντες γιά δράση· φεουδάρχες, δηλ. μεγάλοι γαιοκτήμονες, πού φιλοδοξούσαν ν' άποκτήσουν καινούρια φέουδα· έμποροι πού έκμεταλλεύτηκαν την εύκαιρία νά άπλώσουν τό διαμετακομιστικό τους έμπόριο στά λιμάνια καί τις αγορές της άνατολικής Μεσογείου. Ο ίδιος ο πάπας, παράλληλα πρós την άπελευθέρωση τών Άγίων Τόπων, απέβλεπε συγκαλυμμένα στην ύποταγή της Άνατολικής Έκκλησίας στη Δυτική.

Σταυροφορίες έγιναν πολλές (μεταξύ 1096-1270), αλλά περισσότερη σχέση μέ την ιστορία του Βυζαντίου έχουν ή πρώτη, ή τρίτη καί ή τέταρτη. Οί άνθρωποι πού πήραν μέρος σ' αυτές ονομάστηκαν από τούς ιστορικούς *σταυροφόροι*, γιατί είχαν ραμ-

μένο στό ροῦχο τους ἔναν πάνινο κόκκινο σταυρό. Ἐνῷ στήν ἀρχή ὁ σκοπός ἦταν καθαρότερα θρησκευτικός, σιγά σιγά φάνηκε ὅτι οἱ ἡγεμόνες τῆς δυτικῆς Εὐρώπης ἤθελαν νά ἐπεκτείνουν τήν κυριαρχία τους σέ ἐδάφη τῆς Ἀνατολῆς. Σέ πολλές σταυροφορίες τό βυζαντινόν κράτος ἐγένε πέρασμα καί στήν τέταρτη σταυροφορία στόχος τῶν σταυροφόρων. Στό πέρασμά τους οἱ σταυροφόροι δημιουργοῦσαν σοβαρά προβλήματα, γιατί τά πλήθη αὐτά εἶχαν ἀνάγκη ἀπό τροφίμα καί πολλές φορές ξεχύνονταν σέ ἀρπαγές καί ἄλλες βαρβαρότητες.

Ἡ *πρώτη Σταυροφορία* κράτησε τέσσερα χρόνια (1095-1099). Πρῶτα ξεκίνησε μιά προφυλακή ἀπό ἀσύντακτες μάζες ἀνδρῶν καί γυναικόπαιδων μέ ἐπικεφαλῆς τό μοναχόν *Πέτρον τόν Ἐρημίτην*. Ἐπειτα ἀπό μακρά πορεία μέσα ἀπό τήν κεντρική Εὐρώπην καί τά Βαλκάνια, ἔφθασαν στήν Κωνσταντινούπολη. Ὁ Ἀλέξιος Α΄ Κομνηνός τοὺς πέρασε ἀπέναντι στή Μικρά Ἀσία, ἀλλά ἐκεῖ τοὺς ἀποδεκάτισαν οἱ Σελτζοῦκοι καί μόνο λίγα ἀπομεινάρια γύρισαν πίσω στήν Κωνσταντινούπολη. Ἀκολούθησε ἡ τακτι-

Ἡ σταυροφορία τοῦ Πέτρου τοῦ Ἐρημίτη (μικρογραφία)

μένο στό ροῦχο τους ἔναν πάνινο κόκκινο σταυρό. Ἐνῷ στήν ἀρχή ὁ σκοπός ἦταν καθαρότερα θρησκευτικός, σιγά σιγά φάνηκε ὅτι οἱ ἡγεμόνες τῆς δυτικῆς Εὐρώπης ἤθελαν νά ἐπεκτείνουν τήν κυριαρχία τους σέ ἐδάφη τῆς Ἀνατολῆς. Σέ πολλές σταυροφορίες τό βυζαντινόν κράτος ἐγένε πέρασμα καί στήν τέταρτη σταυροφορία στόχος τῶν σταυροφόρων. Στό πέρασμά τους οἱ σταυροφόροι δημιουργοῦσαν σοβαρά προβλήματα, γιατί τά πλήθη αὐτά εἶχαν ἀνάγκη ἀπό τροφίμα καί πολλές φορές ξεχύνονταν σέ ἀρπαγές καί ἄλλες βαρβαρότητες.

Ἡ *πρώτη Σταυροφορία* κράτησε τέσσερα χρόνια (1095-1099). Πρῶτα ξεκίνησε μιά προφυλακή ἀπό ἀσύντακτες μάζες ἀνδρῶν καί γυναικόπαιδων μέ ἐπικεφαλῆς τό μοναχόν *Πέτρον τόν Ἐρημίτην*. Ἐπειτα ἀπό μακρά πορεία μέσα ἀπό τήν κεντρική Εὐρώπην καί τά Βαλκάνια, ἔφθασαν στήν Κωνσταντινούπολη. Ὁ *Ἀλέξιος Α΄ Κομνηνός* τοὺς πέρασε ἀπέναντι στή Μικρά Ἀσία, ἀλλά ἐκεῖ τοὺς ἀποδεκάτισαν οἱ Σελτζοῦκοι καί μόνο λίγα ἀπομεινάρια γύρισαν πίσω στήν Κωνσταντινούπολη. Ἀκολούθησε ἡ τακτι-

Ἡ σταυροφορία τοῦ Πέτρου τοῦ Ἐρημίτη (μικρογραφία)

κή έκστρατεία μέ τέσσερα στρατιωτικά σώματα, πού ξεκίνησαν από διαφορετικά σημεία τής Εύρώπης μέ διαφορετικούς άρχηγούς καί συγκεντρώθηκαν στην Πόλη. 'Ο 'Αλέξιος Α', μέ επιδεξιότητα τούς χρησιμοποίησε έναντίον τών Σελτζούκων, γιά νά ξαναπάρει τή Νίκαια καί άλλες πόλεις τής Μ. 'Ασίας. Οί σταυροφόροι διέσχισαν τή Μ. 'Ασία από τά Β.Δ. στά Ν.Α. μέσα σέ άφάνταστες δυσκολίες καί τρομερές απώλειες σέ ανθρώπινες ζωές. 'Η συγκίνησή τους ήταν απερίγραπτη, όταν κάποτε πάτησαν τά ιερά χώματα τής Παλαιστίνης. Τέλος μέ όρμητική έφοδο έγιναν κύριοι τής 'Ιερουσαλήμ (15.7.1099), αφήνοντας τήν έκδικητική τους μανία νά ξεσπάσει έναντίον τών άλλοθρήσκων.

Μετά τήν απελευθέρωση τών 'Αγίων Τόπων οί σταυροφόροι ίδρυσαν δικά τους φεουδαρχικά κράτη, μέ σπουδαιότερο τό *Βασίλειο τής 'Ιερουσαλήμ*. 'Ο παπας έπίσης διόρισε δικό του πατριάρχη τής 'Ιερουσαλήμ.

'Η *τρίτη Σταυροφορία* (1189-1193) έγινε γιατί ό σουλτάνος τής Αιγύπτου ανακατέλαβε τήν 'Αγία Πόλη. Αύτή τή φορά πήραν μέρος στην έκστρατεία οί τρεις μεγαλύτεροι βασιλιάδες τής Εύρώπης, χωρίς τελικά νά επιτύχουν τήν απελευθέρωση τής 'Ιερουσαλήμ. Ένας από αυτούς, ό βασιλιάς τής 'Αγγλίας *Ριχάρδος ό Λεοντόκαρδος*, περνώντας από τήν *Κύπρο*, τήν απέσπασε από τούς Βυζαντινούς (1191) καί τήν παραχώρησε στό Γάλλο βασιλιά τής 'Ιερουσαλήμ *Λουζινιάν*.

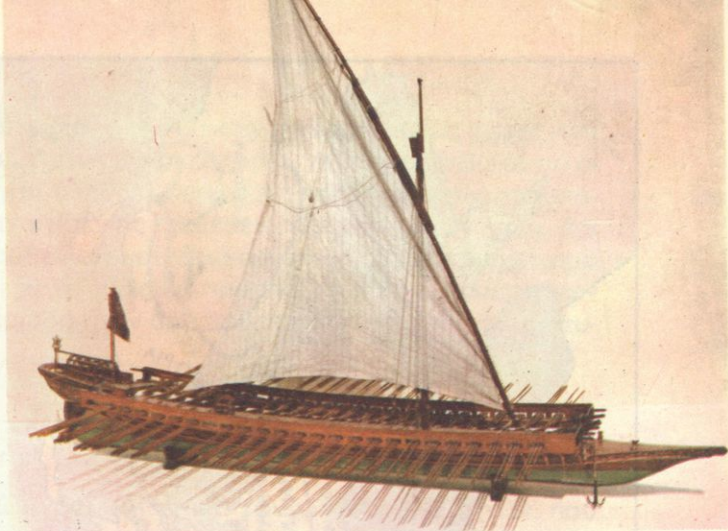
'Η *τέταρτη Σταυροφορία* (1202-1204) είχε άρχικό της στόχο τούς μουσουλμάνους τής Αιγύπτου. 'Αλλά όταν παρουσιάστηκε ό 'Αλέξιος Δ' 'Αγγελος, γιός του έκπτωτου βυζαντινού αυτοκράτορα 'Ισαάκιου, καί ζήτησε τή βοήθεια τών Εύρωπαίων μέ τεράστια άνταλλάγματα, οί σταυροφόροι άλλαξαν τό άρχικό σχέδιο καί έβαλαν πλώρη γιά τήν Κωνσταντινούπολη. Τήν άρχηγία τής σταυροφορίας άνέλαβαν εύρωπαίοι φεουδάρχες. 'Αποφασιστική ήταν ή άνάμιξη του *δόγη τής Βενετίας Δάνδολου*, πού άνέλαβε νά μεταφέρει τούς σταυροφόρους μέ τά βενετσιάνικα καράβια. 'Ο γερο-Δάνδολος, έκτός από τά συμφωνημένα βασιλικά ναύλα αύτης τής έκστρατείας, είδε νά δίνεται στή Βενετία ή έξαιρετική εύκαιρία νά εξασφαλίσει ναυτικές βάσεις σέ όλα τά βυζαντινά παράλια τής ανατολικής Μεσογείου. Οί σταυροφόροι πολióρκησαν τήν Κωνσταντινούπολη καί απομάκρυναν τό σφετεριστή του θρόνου.

κή έκστρατεία μέ τέσσερα στρατιωτικά σώματα, πού ξεκίνησαν από διαφορετικά σημεία τής Εύρώπης μέ διαφορετικούς άρχηγούς καί συγκεντρώθηκαν στην Πόλη. 'Ο 'Αλέξιος Α', μέ επιδεξιότητα τούς χρησιμοποίησε έναντίον τών Σελτζούκων, γιά νά ξαναπάρει τή Νίκαια καί άλλες πόλεις τής Μ. 'Ασίας. Οί σταυροφόροι διέσχισαν τή Μ. 'Ασία από τά Β.Δ. στά Ν.Α. μέσα σέ άφάνταστες δυσκολίες καί τρομερές απώλειες σέ ανθρώπινες ζωές. 'Η συγκίνησή τους ήταν απερίγραπτη, όταν κάποτε πάτησαν τά ιερά χώματα τής Παλαιστίνης. Τέλος μέ όρμητική έφοδο έγιναν κύριοι τής 'Ιερουσαλήμ (15.7.1099), αφήνοντας τήν έκδικητική τους μανία νά ξεσπάσει έναντίον τών άλλοθρήσκων.

Μετά τήν απελευθέρωση τών 'Αγίων Τόπων οί σταυροφόροι ίδρυσαν δικά τους φεουδαρχικά κράτη, μέ σπουδαιότερο τό *Βασίλειο τής 'Ιερουσαλήμ*. 'Ο παπας έπίσης διόρισε δικό του πατριάρχη τής 'Ιερουσαλήμ.

'Η *τρίτη Σταυροφορία* (1189-1193) έγινε γιατί ό σουλτάνος τής Αιγύπτου ανακατέλαβε τήν 'Αγία Πόλη. Αύτή τή φορά πήραν μέρος στην έκστρατεία οί τρεις μεγαλύτεροι βασιλιάδες τής Εύρώπης, χωρίς τελικά νά επιτύχουν τήν απελευθέρωση τής 'Ιερουσαλήμ. Ένας από αυτούς, ό βασιλιάς τής 'Αγγλίας *Ριχάρδος ό Λεοντόκαρδος*, περνώντας από τήν *Κύπρο*, τήν απέσπασε από τούς Βυζαντινούς (1191) καί τήν παραχώρησε στό Γάλλο βασιλιά τής 'Ιερουσαλήμ *Λουζινιάν*.

'Η *τέταρτη Σταυροφορία* (1202-1204) είχε άρχικό της στόχο τούς μουσουλμάνους τής Αιγύπτου. 'Αλλά όταν παρουσιάστηκε ό 'Αλέξιος Δ' 'Αγγελος, γιός του έκπτωτου βυζαντινού αυτοκράτορα 'Ισαάκιου, καί ζήτησε τή βοήθεια τών Εύρωπαίων μέ τεράστια άνταλλάγματα, οί σταυροφόροι άλλαξαν τό άρχικό σχέδιο καί έβαλαν πλώρη γιά τήν Κωνσταντινούπολη. Τήν άρχηγία τής σταυροφορίας άνέλαβαν εύρωπαίοι φεουδάρχες. 'Αποφασιστική ήταν ή άνάμιξη του *δόγη τής Βενετίας Δάνδολου*, πού άνέλαβε νά μεταφέρει τούς σταυροφόρους μέ τά βενετσιάνικα καράβια. 'Ο γερο-Δάνδολος, έκτός από τά συμφωνημένα βασιλικά ναύλα αύτης τής έκστρατείας, είδε νά δίνεται στή Βενετία ή έξαιρετική εύκαιρία νά εξασφαλίσει ναυτικές βάσεις σέ όλα τά βυζαντινά παράλια τής ανατολικής Μεσογείου. Οί σταυροφόροι πολióρκησαν τήν Κωνσταντινούπολη καί απομάκρυναν τό σφετεριστή του θρόνου.

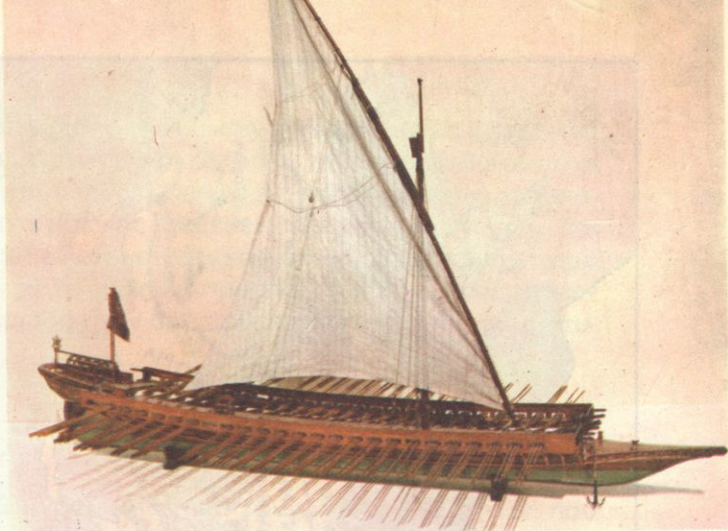

ΒΕΝΕΤΣΙΑΝΙΚΟ ΠΛΟΙΟ

Ἀλλά ὁ Ἀλέξιος Δ΄ δέν μπόρεσε νά συγκεντρώσει ὅλο τό ποσόν πού εἶχε ὑποσχεθεῖ καί ἐπέβαλε βαρύτατη φορολογία. Ὁ λαός ξεσηκώθηκε καί τόν ἐκθρόνισε. Ὁ νέος αὐτοκράτορας δέ δέχτηκε τοὺς ὄρους τῶν σταυροφόρων καί ἡ πολιορκία ἐπαναλήφθηκε. Ἀλλά οὔτε αὐτός, οὔτε ὁ Θεόδωρος Λάσκαρης, πού τόν διαδέχτηκε, μπόρεσαν νά σώσουν τήν κατάσταση. Οἱ σταυροφόροι μπήκαν στήν Κωνσταντινούπολη στίς 12 Ἀπριλίου 1204 καί φέρθηκαν σάν τοὺς χειρότερους κατακτητές, ληστεύοντας καί καταστρέφοντας ἐπὶ τρεῖς ὁλόκληρες ἡμέρες.

Μετά τή λεηλασία ἐγίνε ἡ μοιρασιά τῆς κατακτημένης αὐτοκρατορίας. Ὁ πύο κερδισμένος ἀπ' αὐτήν τήν κερδοφόρα ἐπιχείρηση βγήκε ὁ δόγης τῆς Βενετίας, γιατί ἐξασφάλισε ἐκεῖνο πού ἤθελε: τά καλύτερα λιμάνια τοῦ Ἰονίου, τοῦ Αἰγαίου καί τῶν Στενῶν. Πέτυχε ἐπίσης νά ἐκλέγεται Βενετός πατριάρχης στήν Κωνσταντινούπολη.

Ἔγιναν καί ἄλλες σταυροφορίες μέ στόχο τήν Αἴγυπτο, τήν Παλαιστίνη, τή Συρία καί τήν Τυνησία. Ἡ Ἱερουσαλήμ ἐλευθερώθηκε καί πάλι ὑποδουλώθηκε. Γενικά οἱ κατακτήσεις τῶν σταυροφόρων εἶχαν πρόσκαιρα μόνο ἀποτελέσματα. Τά κρατίδια πού ἱδρυσαν οἱ σταυροφόροι δέν ἄργησαν νά πέσουν πάλι στά χέρια τῶν Τούρκων. Μόνο οἱ διασκορπισμένες ἐμπορικές ἀποικίες τῶν Βενετῶν (καί τῶν Γενουατῶν) μπόρεσαν νά κρατηθοῦν περισσότερο. Οἱ λαοί τῆς Εὐρώπης ὠφελήθηκαν πολύ καί οἰκο-

ΒΕΝΕΤΣΙΑΝΙΚΟ ΠΛΟΙΟ

Ἀλλά ὁ Ἀλέξιος Δ΄ δέν μπόρεσε νά συγκεντρώσει ὅλο τό ποσόν πού εἶχε ὑποσχεθεῖ καί ἐπέβαλε βαρύτατη φορολογία. Ὁ λαός ξεσηκώθηκε καί τόν ἐκθρόνισε. Ὁ νέος αὐτοκράτορας δέ δέχτηκε τοὺς ὄρους τῶν σταυροφόρων καί ἡ πολιορκία ἐπαναλήφθηκε. Ἀλλά οὔτε αὐτός, οὔτε ὁ Θεόδωρος Λάσκαρης, πού τόν διαδέχτηκε, μπόρεσαν νά σώσουν τήν κατάσταση. Οἱ σταυροφόροι μπήκαν στήν Κωνσταντινούπολη στίς 12 Ἀπριλίου 1204 καί φέρθηκαν σάν τοὺς χειρότερους κατακτητές, ληστεύοντας καί καταστρέφοντας ἐπὶ τρεῖς ὁλόκληρες ἡμέρες.

Μετά τή λεηλασία ἔγινε ἡ μοιρασιά τῆς κατακτημένης αὐτοκρατορίας. Ὁ πιο κερδισμένος ἀπ' αὐτήν τήν κερδοφόρα ἐπιχείρηση βγήκε ὁ δόγης τῆς Βενετίας, γιατί ἐξασφάλισε ἐκεῖνο πού ἤθελε: τὰ καλύτερα λιμάνια τοῦ Ἰονίου, τοῦ Αἰγαίου καί τῶν Στενῶν. Πέτυχε ἐπίσης νά ἐκλέγεται Βενετός πατριάρχης στήν Κωνσταντινούπολη.

Ἔγιναν καί ἄλλες σταυροφορίες μέ στόχο τήν Αἴγυπτο, τήν Παλαιστίνη, τή Συρία καί τήν Τυνησία. Ἡ Ἱερουσαλήμ ἐλευθερώθηκε καί πάλι ὑποδουλώθηκε. Γενικά οἱ κατακτήσεις τῶν σταυροφόρων εἶχαν πρόσκαιρα μόνο ἀποτελέσματα. Τά κρατίδια πού ἱδρυσαν οἱ σταυροφόροι δέν ἄργησαν νά πέσουν πάλι στά χέρια τῶν Τούρκων. Μόνο οἱ διασκορπισμένες ἐμπορικές ἀποικίες τῶν Βενετῶν (καί τῶν Γενουατῶν) μπόρεσαν νά κρατηθοῦν περισσότερο. Οἱ λαοί τῆς Εὐρώπης ὠφελήθηκαν πολύ καί οἰκο-

νομικά καί πολιτιστικά από τήν ἐπικοινωνία τους μέ τίς χώρες πού ὀριζε ἄλλοτε ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία. Ἀλλά γιά τό Βυζάντιο οἱ σταυροφορίες ἦταν ἀληθινὴ συμφορά: παρέλυσαν τίς προσπάθειές του νά ἀναχαιτίσει τίς ἐπιθέσεις τῶν γειτονικῶν λαῶν, ἐπιτάχυναν τήν ἐξασθένηση καί τελικά ὁδήγησαν στό διαμελισμό του. Γι' αὐτό καί οἱ τελευταῖες προσπάθειες τῶν Παλαιολόγων στήν ἐπόμενη περίοδο ἦταν ἀπό πρὶν καταδικασμένες σέ ἀποτυχία.

3. Ἡ ἀνοιξη τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων καί τῆς βυζαντινῆς τέχνης συνεχίζεται

Ἡ ἀνθηση τῶν γραμμάτων καί τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν, πού εἶδαμε στό προηγούμενο κεφάλαιο, συνεχίστηκε χωρὶς διακοπὴ καί σ' αὐτὴ τὴν περίοδο.

Ἀπὸ τὴ βασιλικὴ οἰκογένεια ἡ Ἄννα Κομνηνὴ καί ὁ σύζυγός της Νικηφόρος Βρυένιος ἔγραψαν ἱστορικὰ ἔργα. Ἡ Ἄννα ἔγρα-

Τὸ μοναστήρι τοῦ Ὁσίου Λουκά στὴ Βοιωτία. Σταυροειδὴς ὀκταγωνικὸς ναὸς μέ τρούλο

νομικά καί πολιτιστικά από τήν ἐπικοινωνία τους μέ τίς χώρες πού ὀριζε ἄλλοτε ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία. Ἀλλά γιά τό Βυζάντιο οἱ σταυροφορίες ἦταν ἀληθινὴ συμφορά: παρέλυσαν τίς προσπάθειές του νά ἀναχαιτίσει τίς ἐπιθέσεις τῶν γειτονικῶν λαῶν, ἐπιτάχυναν τήν ἐξασθένιση καί τελικά ὁδήγησαν στό διαμελισμό του. Γι' αὐτό καί οἱ τελευταῖες προσπάθειες τῶν Παλαιολόγων στήν ἐπόμενη περίοδο ἦταν ἀπό πρὶν καταδικασμένες σέ ἀποτυχία.

3. Ἡ ἀνοιξη τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων καί τῆς βυζαντινῆς τέχνης συνεχίζεται

Ἡ ἀνθηση τῶν γραμμάτων καί τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν, πού εἶδαμε στό προηγούμενο κεφάλαιο, συνεχίστηκε χωρὶς διακοπὴ καί σ' αὐτὴ τὴν περίοδο.

Ἀπὸ τὴ βασιλικὴ οἰκογένεια ἡ Ἄννα Κομνηνὴ καί ὁ σύζυγός της Νικηφόρος Βρυένιος ἔγραψαν ἱστορικὰ ἔργα. Ἡ Ἄννα ἔγρα-

Τὸ μοναστήρι τοῦ Ὁσίου Λουκά στὴ Βοιωτία. Σταυροειδὴς ὀκταγωνικὸς ναὸς μέ τρούλο

ψε τήν Ἀλεξιάδα, ὅπου ἐξιστοροῦσε τά ἔργα τοῦ πατέρα της Ἀλεξίου Α΄ Κομνηνοῦ.

Ἀνάμεσα στούς λογίους ξεχωρίζουν ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος, πού ἔγραψε σχόλια στήν Ἰλιάδα καί τήν Ὀδύσσεια καί περιγραφή τῆς ἄλωσης τῆς Θεσσαλονίκης ἀπό τοὺς σταυροφόρους, ὁ μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μιχαήλ Χωνιάτης κ.ἄ.

Στά χρόνια τῶν Κομνηνῶν ἔζησε καί ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος, πού ἔγραψε διηγήσεις σέ δεκαπεντασύλλαβους στίχους σέ ἀπλή γλῶσσα. Ὁ ἴδιος ὀνομάζει τόν ἑαυτό του Πτωχοπρόδρομο, παραπονεῖται γιά τή φτώχεια του καί ζητεῖ βοήθεια ἀπό τόν αὐτοκράτορα.

Στόν τομέα τῆς βυζαντινῆς τέχνης πολλές ἐκκλησίες χτίστηκαν σέ σχῆμα σταυροῦ μέ τρούλο. Μερικές ἀπό τίς ἐκκλησίες πού ἀναφέραμε στό προηγούμενο κεφάλαιο εἶναι αὐτῆς τῆς ἐποχῆς.

Ἡ Ἀνάσταση, ψηφιδωτό ἀπό τόν Ὅσιο Λουκά, 11ος αἰ.

ψε τήν Ἀλεξιάδα, ὅπου ἐξιστοροῦσε τά ἔργα τοῦ πατέρα της Ἀλεξίου Α΄ Κομνηνοῦ.

Ἀνάμεσα στούς λογίους ξεχωρίζουν ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος, πού ἔγραψε σχόλια στήν Ἰλιάδα καί τήν Ὀδύσσεια καί περιγραφή τῆς ἄλωσης τῆς Θεσσαλονίκης ἀπό τοὺς σταυροφόρους, ὁ μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μιχαήλ Χωνιάτης κ.ἄ.

Στά χρόνια τῶν Κομνηνῶν ἔζησε καί ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος, πού ἔγραψε διηγήσεις σέ δεκαπεντασύλλαβους στίχους σέ ἀπλή γλῶσσα. Ὁ ἴδιος ὀνομάζει τόν ἑαυτό του Πτωχοπρόδρομο, παραπονεῖται γιά τή φτώχεια του καί ζητεῖ βοήθεια ἀπό τόν αὐτοκράτορα.

Στόν τομέα τῆς βυζαντινῆς τέχνης πολλές ἐκκλησίες χτίστηκαν σέ σχῆμα σταυροῦ μέ τρούλο. Μερικές ἀπό τίς ἐκκλησίες πού ἀναφέραμε στό προηγούμενο κεφάλαιο εἶναι αὐτῆς τῆς ἐποχῆς.

Ἡ Ἀνάσταση, ψηφιδωτό ἀπό τόν Ὅσιο Λουκά, 11ος αἰ.

ΤΟ ΗΞΕΡΕΣ ΑΥΤΟ;

Οί Κομνηνοί

— Οί Κομνηνοί πήραν τό όνομά τους από τό χωριό τής καταγωγής τους Κόμνη της Θράκης.

— Ό Ιωάννης Β' Κομνηνός ήταν ένας εξαίρετος κυβερνήτης και άνθρωπος. Γι' αυτό ό λαός τόν αγάπησε και τόν όνόμασε Καλοϊωάννη. Πληρώθηκε σέ κυνήγι άγριοχοιρων στήν Κιλικία, όταν πολεμούσε τούς Σελτζούκους, και πέθανε σέ ηλικία 55 ετών.

— Ό Μανουήλ Α' Κομνηνός είχε πολύ επηρεαστεί από τόν τρόπο ζωής τών ιπποτών τής Δύσης και τούς μιμήθηκε μέ επιτυχία. Ό ίδιος ήταν σπουδαίος καβαλάρης και στόν πόλεμο άλλαζε πολλά άλογα, αλλά ιδιαίτερη προτίμηση είχε σέ ένα πού τό έλεγε «Άγρίμιν».

Σελτζούκοι Τούρκοι: οί νεοφώτιστοι του ισλαμισμού από τήν Άνατολή

— Οί Σελτζούκοι Τούρκοι, όπως όνομάστηκαν από τό φύλαρχό τους Σελτζούκ, μετακινήθηκαν από τήν περιοχή του σημερινού Τουρκεσταν στά τέλη του 10ου αιώνα και εγκαταστάθηκαν στήν περιοχή του χαλιφάτου τής Βαγδάτης. Έκει δέχτηκαν τή θρησκεία του ισλάμ και μέ άρχηγό τους τόν Τογρούλ πήραν τήν έξουσία στά χέρια τους.

— Μέσα στόν 11ο αιώνα οί Σελτζούκοι απέσπασαν χωρίς μεγάλη δυσκολία τίς βυζαντινές επαρχίες στή Μεσοποταμία, τή Συρία και τήν Παλαιστίνη. Στό Βυζάντιο ή έξουσία είχε παραλύσει από τίς διαμάχες ανάμεσα στούς Δυνατούς (όπως όνομάζονταν οί ισχυροί γαιοκτήμονες) και τούς Παλατιανούς. Έτσι δέ βρέθηκε κανείς νά κινηθεί έγκαιρα έναντίον τών Σελτζούκων.

— Έπειτα ήρθε ή σειρά τής Άρμενίας. Αυτόκράτορας του Βυζαντίου ήταν τότε ό γενναίος Ρωμανός Δ' ό Διογένης. Ό Ρωμανός είδε τόν κίνδυνο πού διέτρεχε ή αύτοκρατορία από τούς Σελτζούκους και όργάνωσε νικηφόρες επιχειρήσεις έναντίον τους. Στό τέλος έκαμε τό σφάλμα νά άπορρίψει ειρηνευτικές προτάσεις του άντιπάλου του και μέ τό μισθοφορικό στρατό του νά προχωρήσει μέσα

ΤΟ ΗΞΕΡΕΣ ΑΥΤΟ;

Οί Κομνηνοί

— Οί Κομνηνοί πήραν τό όνομά τους από τό χωριό τής καταγωγής τους Κόμνη της Θράκης.

— Ό Ιωάννης Β' Κομνηνός ήταν ένας εξαίρετος κυβερνήτης και άνθρωπος. Γι' αυτό ό λαός τόν αγάπησε και τόν όνόμασε Καλοϊωάννη. Πληρώθηκε σέ κυνήγι άγριοχοιρων στήν Κιλικία, όταν πολεμούσε τούς Σελτζούκους, και πέθανε σέ ηλικία 55 ετών.

— Ό Μανουήλ Α' Κομνηνός είχε πολύ επηρεαστεί από τόν τρόπο ζωής τών ιπποτών τής Δύσης και τούς μιμήθηκε μέ επιτυχία. Ό ίδιος ήταν σπουδαίος καβαλάρης και στόν πόλεμο άλλαζε πολλά άλογα, αλλά ιδιαίτερη προτίμηση είχε σέ ένα πού τό έλεγε «Άγρίμιν».

Σελτζούκοι Τούρκοι: οί νεοφώτιστοι του ισλαμισμού από τήν Άντολή

— Οί Σελτζούκοι Τούρκοι, όπως όνομάστηκαν από τό φύλαρχό τους Σελτζούκ, μετακινήθηκαν από τήν περιοχή του σημερινού Τουρκεσταν στά τέλη του 10ου αιώνα και εγκαταστάθηκαν στήν περιοχή του χαλιφάτου τής Βαγδάτης. Έκει δέχτηκαν τή θρησκεία του ισλάμ και μέ άρχηγό τους τόν Τογρούλ πήραν τήν έξουσία στά χέρια τους.

— Μέσα στόν 11ο αιώνα οί Σελτζούκοι απέσπασαν χωρίς μεγάλη δυσκολία τίς βυζαντινές επαρχίες στή Μεσοποταμία, τή Συρία και τήν Παλαιστίνη. Στό Βυζάντιο ή έξουσία είχε παραλύσει από τίς διαμάχες ανάμεσα στούς Δυνατούς (όπως όνομάζονταν οί ισχυροί γαιοκτήμονες) και τούς Παλατιανούς. Έτσι δέ βρέθηκε κανείς νά κινηθεί έγκαιρα έναντίον τών Σελτζούκων.

— Έπειτα ήρθε ή σειρά τής Άρμενίας. Αυτόκράτορας του Βυζαντίου ήταν τότε ό γενναίος Ρωμανός Δ' ό Διογένης. Ό Ρωμανός είδε τόν κίνδυνο πού διέτρεχε ή αύτοκρατορία από τούς Σελτζούκους και όργάνωσε νικηφόρες επιχειρήσεις έναντίον τους. Στό τέλος έκαμε τό σφάλμα νά άπορρίψει ειρηνευτικές προτάσεις του άντιπάλου του και μέ τό μισθοφορικό στρατό του νά προχωρήσει μέσα

στήν Ἀρμενία. Σέ μιά μάχη πού ἔγινε στό *Ματζικέρτ* (1071) ὁ βυζαντινός στρατός διαλύθηκε καί ὁ Ρωμανός πιάστηκε αἰχμάλωτος. Ὁ σουλτάνος Ἄλπ-Ἀρσλάν φέρθηκε μέ γενναιοψυχία καί τοῦ χάρισε τή ζωή, ὅχι φυσικά χωρίς ἀνταλλάγματα. Στήν Κωνσταντινούπολη οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Ρωμανοῦ τόν περίμεναν γιά νά τόν τυφλώσουν καί νά τόν στείλουν ἐξορία. Ἡ ἥττα στό *Ματζικέρτ* ἦταν μεγάλο πλήγμα γιά τό Βυζάντιο, γιατί ἄφησε ἀνοιχτό τό δρόμο στήν προέλαση τῶν Σελτζούκων.

— Πραγματικά ὁ ἐπόμενος σουλτάνος προχώρησε ἀνεμπόδιστα μέσα στή Μικρά Ἀσία, φτάνοντας ὥς τή Χρυσούπολη (1079). Ἐνας ἀπό τούς κληρονόμους του, ὁ *Σουλεϊμάν*, ἱδρύσε τό *σουλτανάτο τῆς Ρωμανίας* μέ πρωτεύουσα τή Νίκαια τῆς Βιθυνίας, κοντά στήν Κωνσταντινούπολη. Χάνοντας τή Μ. Ἀσία, τό Βυζάντιο πάθαινε ἕνα θανάσιμο ἀκρωτηριασμό, γιατί ἡ περιοχή αὐτή ἔδινε τούς καλύτερους στρατιῶτες καί στρατηγούς καί τούς περισσότερους φόρους.

— Οἱ *Κομνηνοί* δέν ἔμειναν ἀδιάφοροι μπροστά στήν κατάσταση πού δημιουργήθηκε στή Μικρά Ἀσία. Ἀλλά ἦταν ὑποχρεωμένοι νά κάνουν ἕνα πολυμέτωπο ἀγῶνα καί κυρίως ἔπρεπε νά συγκεντρώσουν τίς προσπάθειές τους στήν ἀντιμέτωπιση τῶν Νορμανδῶν καί τῶν σταυροφόρων. Ἐτσι δέ στάθηκε δυνατό νά ὀργανώσουν μεγάλες ἐκστρατείες, ὅπως ἄλλοτε ὁ Ἡράκλειος, καί νά ἀπαλλάξουν τή Μικρά Ἀσία ἀπό τούς Σελτζούκους.

— Σημαντική ἦταν ἡ ἐπιτυχία τοῦ Ἀλέξιου Α' *Κομνηνοῦ* νά στρέψει τό κύμα τῶν σταυροφόρων ἐναντίον τῶν Σελτζούκων καί νά ἀνακτήσει τή Νίκαια, τά παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καί μερικές ἀκόμη ἀπό τίς ἀσιατικές ἐπαρχίες. Οἱ Σελτζοῦκοι ἔκαμαν τότε πρωτεύουσά τους τό *Ἰκόνιο*.

— Συνεχίζοντας τό ἔργο τοῦ πατέρα του ὁ Ἰωάννης Β' *Κομνηνός* ὁδήγησε τό βυζαντινό στρατό σέ νικηφόρες ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τῶν Σελτζούκων. Μέ τίς ἐπιχειρήσεις αὐτές ἄπλωσε τήν κυριαρχία τοῦ Βυζαντίου καί σέ ἄλλες περιοχές τῆς Μ. Ἀσίας καί τῆς Συρίας.

— Τό ἴδιο πῆγε νά κάμει καί ὁ γιός του *Μανουήλ Α' Κομνηνός*. Στήν ἀρχή εἶχε ἐπιτυχίες. Ἀλλά σέ μιά μάχη στό *Μυριοκέφαλο* (1176) ὁ στρατός του ἔπαθε μεγάλη καταστροφή. Ἡ δεύτερη αὐτή ἥττα τῶν Βυζαντινῶν ἄφηνε πιά τελείως ἀνυπεράσπιστη τή Μικρά Ἀσία στό ἔλεος τῶν Τούρκων.

στήν Ἀρμενία. Σέ μιά μάχη πού ἐγινε στό *Ματζικέρτ* (1071) ὁ βυζαντινός στρατός διαλύθηκε καί ὁ Ρωμανός πιάστηκε αἰχμάλωτος. Ὁ σουλτάνος Ἄλπ-Ἀρσλάν φέρθηκε μέ γενναιοψυχία καί τοῦ χάρισε τή ζωή, ὅχι φυσικά χωρίς ἀνταλλάγματα. Στήν Κωνσταντινούπολη οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Ρωμανοῦ τόν περίμεναν γιά νά τόν τυφλώσουν καί νά τόν στείλουν ἐξορία. Ἡ ἥττα στό *Ματζικέρτ* ἦταν μεγάλο πλήγμα γιά τό Βυζάντιο, γιατί ἄφησε ἀνοιχτό τό δρόμο στήν προέλαση τῶν Σελτζούκων.

— Πραγματικά ὁ ἐπόμενος σουλτάνος προχώρησε ἀνεμπόδιστα μέσα στή Μικρά Ἀσία, φτάνοντας ὥς τή Χρυσούπολη (1079). Ἐνας ἀπό τούς κληρονόμους του, ὁ *Σουλεϊμάν*, ἱδρύσε τό *σουλτανάτο τῆς Ρωμανίας* μέ πρωτεύουσα τή Νίκαια τῆς Βιθυνίας, κοντά στήν Κωνσταντινούπολη. Χάνοντας τή Μ. Ἀσία, τό Βυζάντιο πάθαινε ἕνα θανάσιμο ἀκρωτηριασμό, γιατί ἡ περιοχή αὐτή ἔδινε τούς καλύτερους στρατιῶτες καί στρατηγούς καί τούς περισσότερους φόρους.

— Οἱ *Κομνηνοί* δέν ἔμειναν ἀδιάφοροι μπροστά στήν κατάσταση πού δημιουργήθηκε στή Μικρά Ἀσία. Ἀλλά ἦταν ὑποχρεωμένοι νά κάνουν ἕνα πολυμέτωπο ἀγῶνα καί κυρίως ἔπρεπε νά συγκεντρώσουν τίς προσπάθειές τους στήν ἀντιμέτωπιση τῶν Νορμανδῶν καί τῶν σταυροφόρων. Ἐτσι δέ στάθηκε δυνατό νά ὀργανώσουν μεγάλες ἐκστρατείες, ὅπως ἄλλοτε ὁ Ἡράκλειος, καί νά ἀπαλλάξουν τή Μικρά Ἀσία ἀπό τούς Σελτζούκους.

— Σημαντική ἦταν ἡ ἐπιτυχία τοῦ Ἀλέξιου Α' *Κομνηνοῦ* νά στρέψει τό κύμα τῶν σταυροφόρων ἐναντίον τῶν Σελτζούκων καί νά ἀνακτήσει τή Νίκαια, τά παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καί μερικές ἀκόμη ἀπό τίς ἀσιατικές ἐπαρχίες. Οἱ Σελτζοῦκοι ἔκαμαν τότε πρωτεύουσά τους τό *Ἰκόνιο*.

— Συνεχίζοντας τό ἔργο τοῦ πατέρα του ὁ Ἰωάννης Β' *Κομνηνός* ὁδήγησε τό βυζαντινό στρατό σέ νικηφόρες ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τῶν Σελτζούκων. Μέ τίς ἐπιχειρήσεις αὐτές ἄπλωσε τήν κυριαρχία τοῦ Βυζαντίου καί σέ ἄλλες περιοχές τῆς Μ. Ἀσίας καί τῆς Συρίας.

— Τό ἴδιο πῆγε νά κάμει καί ὁ γιός του *Μανουήλ Α' Κομνηνός*. Στήν ἀρχή εἶχε ἐπιτυχίες. Ἀλλά σέ μιά μάχη στό *Μυριοκέφαλο* (1176) ὁ στρατός του ἔπαθε μεγάλη καταστροφή. Ἡ δεύτερη αὐτή ἥττα τῶν Βυζαντινῶν ἄφηνε πιά τελείως ἀνυπεράσπιστη τή Μικρά Ἀσία στό ἔλεος τῶν Τούρκων.

Νορμανδοί, Βίκινγκς και Βάραγγοι

— Οί Γερμανοί πού κατέβηκαν από τή Σκανδιναβία στή νότια Εύρωπη εἶναι γνωστοί μέ διάφορα ὀνόματα:

Νορμανδοί, πού σημαίνει ἄνθρωπο τοῦ βορρᾶ.

Βίκινγκς, πού σημαίνει πολεμιστές· καί

Βάραγγοι, πού σημαίνει θαλασσοπόροι καί ἔμποροι.

Οἱ *Βίκινγκς* ἦταν φοβεροί πειρατές, πού ταξίδευαν ἐπάνω σέ μαῦρα πλοιάρια μέ κουπιὰ καί πανί καί μ' ἓνα μυθικό τέρας σκαλισμένο στήν πλώρη τῶν καραβιῶν τους.

Οἱ *Βάραγγοι* ἦταν ἐξαιρετικοί πολεμιστές καί χρησιμοποιοῦνταν ἀπό τό Βυζάντιο ὡς μισθοφόροι. Ἦταν ψηλοὶ μέ ξανθὰ μαλλιά καί γαλανὰ μάτια. Στό στήθος φοροῦσαν ἄλυσιδωτό θώρακα καί γιά ὄπλο χρησιμοποιοῦσαν ἓνα τσεκούρι. Στίς μάχες πολλοί μαζί σχημάτιζαν ἓνα εἶδος ἀνθρώπινου τείχους.

Οἱ ἐπιδρομές τῶν Νορμανδῶν στά ἐδάφη τοῦ Βυζαντίου

— Οἱ Νορμανδοί ξεκίνησαν ἀπό τή Σκανδιναβία καί ἐγκαταστάθηκαν στή βόρεια Γαλλία. Ἀπό ἐκεῖ κατέβηκαν καί στήν Ἰταλία καί μέ ἀρχηγό τους τό Ροβέρτο Γυιόκάρδο ἱδρυσαν τό βασίλειο τῶν δυό Σικελιῶν. Τό 1071 ἔπεσε στά χέρια τους καί ἡ τελευταία βυζαντινὴ κτήση στήν Ἰταλία. Ἐπειτα ἀπό αὐτό οἱ Νορμανδοί στράφηκαν ἐναντίον τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἀπ' τήν ἄλλη μεριά τῆς Ἀδριατικῆς καί ἔκαμαν τρεῖς καταστρεπτικές ἐπιδρομές ἐναντίον του.

— Στήν πρώτη (1081-1085) οἱ Νορμανδοί αποβιβάστηκαν στήν Ἥπειρο. Ὁ Ἀλέξιος Α' Κομνηνός, πού τούς περίμενε, εἶχε ἐτοιμάσει στρατό καί παράλληλα ἔκλεισε συμμαχία μέ τούς Βενετούς, κάνοντάς τους ἐμπορικές διευκολύνσεις. Οἱ Βενετοὶ νίκησαν τούς Νορμανδούς στή θάλασσα. Στή στεριά νικήθηκε ὁ βυζαντινός στρατός καί οἱ Νορμανδοὶ προχώρησαν λεηλατώντας καί καταστρέφοντας ὡς τή Θεσσαλία καί πολιορκήσαν τή Λάρισα. Ἀναγκάστηκαν ὁμῶς νά λύσουν τήν πολιορκία καί νά γυρίσουν πίσω στήν Ἰταλία, γιὰτί ὁ Ἀλέξιος τούς ἔφερε σέ δύσκολη θέση.

— Ἡ δευτέρα ἐπιδρομή τῶν Νορμανδῶν ἐγίνε στά χρόνια τοῦ Μανουήλ Α' Κομνηνοῦ (1147). Μέ ἀρχηγό τους τό Ρογήρο Β' οἱ Νορμανδοὶ κυρίεψαν τήν Κέρκυρα καί κατόπιν ξεχύθηκαν καί λεηλάτησαν πολλά ἑλληνικά παράλια. Ἰδιαίτερα τούς τράβηξαν ἡ Θήβα καί ἡ Κόρινθος, πού εἶχαν ἀνεπτυγμένη βιοτεχνία μεταξιοῦ. Οἱ

Νορμανδοί, Βίκινγκς και Βάραγγοι

— Οί Γερμανοί πού κατέβηκαν από τή Σκανδιναβία στή νότια Εύρωπη εἶναι γνωστοί μέ διάφορα ὀνόματα:

Νορμανδοί, πού σημαίνει ἄνθρωπο τοῦ βορρᾶ.

Βίκινγκς, πού σημαίνει πολεμιστές· καί

Βάραγγοι, πού σημαίνει θαλασσοπόροι καί ἔμποροι.

Οἱ *Βίκινγκς* ἦταν φοβεροί πειρατές, πού ταξίδευαν ἐπάνω σέ μαῦρα πλοιάρια μέ κουπιὰ καί πανί καί μ' ἓνα μυθικό τέρας σκαλισμένο στήν πλώρη τῶν καραβιῶν τους.

Οἱ *Βάραγγοι* ἦταν ἐξαιρετικοί πολεμιστές καί χρησιμοποιοῦνταν ἀπό τό Βυζάντιο ὡς μισθοφόροι. Ἦταν ψηλοί μέ ξανθὰ μαλλιά καί γαλανὰ μάτια. Στό στήθος φοροῦσαν ἄλυσιδωτό θώρακα καί γιά ὄπλο χρησιμοποιοῦσαν ἓνα τσεκούρι. Στίς μάχες πολλοί μαζί σχημάτιζαν ἓνα εἶδος ἀνθρώπινου τείχους.

Οἱ ἐπιδρομές τῶν Νορμανδῶν στά ἐδάφη τοῦ Βυζαντίου

— Οἱ Νορμανδοί ξεκίνησαν ἀπό τή Σκανδιναβία καί ἐγκαταστάθηκαν στή βόρεια Γαλλία. Ἀπό ἐκεῖ κατέβηκαν καί στήν Ἰταλία καί μέ ἀρχηγό τους τό Ροβέρτο Γυιόκάρδο ἱδρυσαν τό βασίλειο τῶν δυό Σικελιῶν. Τό 1071 ἔπεσε στά χέρια τους καί ἡ τελευταία βυζαντινὴ κτήση στήν Ἰταλία. Ἐπειτα ἀπό αὐτό οἱ Νορμανδοί στράφηκαν ἐναντίον τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἀπ' τήν ἄλλη μεριά τῆς Ἀδριατικῆς καί ἔκαμαν τρεῖς καταστρεπτικές ἐπιδρομές ἐναντίον του.

— *Στήν πρώτη* (1081-1085) οἱ Νορμανδοί αποβιβάστηκαν στήν Ἠπειρο. Ὁ Ἀλέξιος Α' Κομνηνός, πού τούς περίμενε, εἶχε ἐτοιμάσει στρατό καί παράλληλα ἔκλεισε συμμαχία μέ τούς Βενετούς, κάνοντάς τους ἐμπορικές διευκολύνσεις. Οἱ Βενετοὶ νίκησαν τούς Νορμανδούς στή θάλασσα. Στή στεριά νικήθηκε ὁ βυζαντινός στρατός καί οἱ Νορμανδοί προχώρησαν λεηλατώντας καί καταστρέφοντας ὡς τή Θεσσαλία καί πολιορκήσαν τή Λάρισα. Ἀναγκάστηκαν ὁμῶς νά λύσουν τήν πολιορκία καί νά γυρίσουν πίσω στήν Ἰταλία, γιὰτί ὁ Ἀλέξιος τούς ἔφερε σέ δύσκολη θέση.

— *Ἡ δευτέρα ἐπιδρομή* τῶν Νορμανδῶν ἐγίνε στά χρόνια τοῦ Μανουήλ Α' Κομνηνοῦ (1147). Μέ ἀρχηγό τους τό Ρογήρο Β' οἱ Νορμανδοὶ κυρίεψαν τήν *Κέρκυρα* καί κατόπιν ξεχύθηκαν καί λεηλάτησαν πολλά ἑλληνικά παράλια. Ἰδιαίτερα τούς τράβηξαν ἡ *Θήβα* καί ἡ *Κόρινθος*, πού εἶχαν ἀνεπτυγμένη βιοτεχνία μεταξιοῦ. Οἱ

ἐπιδρομείς, ἀφοῦ λήστεψαν τὰ σπίτια καί τίς ἐκκλησίες, πήραν μαζί τους στή Σικελία πολλούς μεταξοβιοτέχνες, γιά νά ἀναπτύξουν ἐκεῖ τή μεταξουργία. Οἱ ἐπιδρομές αὐτές δέν εἶχαν συνέχεια, γιατί ὁ Μανουήλ μετέφερε τόν πόλεμο στήν ἴδια τήν Ἰταλία. Τελικά ὁμως δέν μπόρεσε νά κρατήσει τίς πόλεις πού κυριέψε ἐκεῖ.

— Τήν τρίτη φορά οἱ Νορμανδοί μέ βασιλιά τους τό *Γουλιέλμο Β'* ἦρθαν στήν Ἑλλάδα καλεσμένοι ἀπό τοὺς ἀντιπάλους τοῦ αὐτοκράτορα *Ἀνδρόνικου Α' Κομνηνοῦ* (1185). Ὁ στρατός τους ἀποθιβάστηκε στήν Ἠπειρο καί ὁ στόλος κατέλαβε τὰ νησιά τοῦ Ἰονίου. Ἀπό ἐκεῖ προχώρησαν καί πολιορκήσαν τή *Θεσσαλονίκη*. Ἡ πόλη ἔπεσε ἔπειτα ἀπό ἥρωική ἄμυνα τῶν κατοίκων της καί οἱ ἐπιδρομείς ἔκαμαν φοβερές σφαγές καί λεηλασίες. Στή συνέχεια οἱ Νορμανδοί ἔβαλαν στόχο τους τήν Κωνσταντινούπολη. Στό μεταξύ αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου ἔγινε ὁ *Ἰσαάκιος Ἀγγελος*. Οἱ Νορμανδοί νικήθηκαν ἀπό τό στρατηγό του *Ἀλέξιο Βρανᾶ* καί ἀναγκάστηκαν νά ἐγκαταλείψουν τήν Ἑλλάδα.

Φεουδάρχες, ἱππότες καί ἱπποτικά τάγματα

— Οἱ φεουδάρχες στή Δύση ἐξουσίαζαν μεγάλες ἐκτάσεις γῆς πού ὀνομάζονταν *φέουδα*. Ἀνάλογα μέ τή δύναμη πού διέθεταν, εἶχαν καί τόν τίτλο τους: *δοῦκες, μαρκήσιοι, κόμητες, βαρῶνοι*. Ὁ φεουδάρχης μέ τήν οἰκογένειά του καί τήν ἀκολουθία του ἔμενε στόν ὀχυρωμένο *πύργο του*. Οἱ κυριότερες ἀσχολίες του ἦταν τό κυνήγι, ἡ ἵππασία, οἱ μονομαχίες καί ὁ πόλεμος. Τά κτήματά του τὰ καλλιεργοῦσαν οἱ *χωρικοί*, πού οἱ περισσότεροι ἦταν δουλοπάροικοι.

Τά παιδιά τῶν εὐγενῶν, ὅταν μεγάλωναν, γίνονταν *ἱππότες*, δηλ. ἄρματωμένοι καθαλάρηδες, καί εἶχαν πολύ ἀνεπτυγμένο τό αἶσθημα τῆς τιμῆς. Ἦξεραν ἐπίσης νά φέρονται μέ ξεχωριστή λεπτότητα στίς γυναῖκες.

— *Ἡ ὀνομασία τοῦ νέου ἱππότη* γινόταν στά δεκαπέντε του χρονιά σέ εἰδική τελετή. Ὁ ὑποψήφιος φοροῦσε ἄπρο χιτῶνα μέ ἄσπρη ζώνη, πού συμβόλιζαν τήν ἀγνότητα, κόκκινο μανδύα, γιά νά τοῦ θυμίζει ὅτι πρέπει νά προσφέρει τό αἷμα του γιά τήν Ἐκκλησία, καί μαῦρες κάλτσες, γιά νά τοῦ θυμίζουν ὅτι εἶναι θνητός. Ἀφοῦ παρακολουθοῦσε μιά λειτουργία, ὁ ἀνάδοχος τοῦ ἔδινε τό ξίφος καί τὰ σπιρούνια. Τέλος τοῦ ἔδινε μιά σερκιά, κάποτε τόσο δυνατή, ὥστε ὁ νεαρός χρειαζόταν ἀρκετά λεπτά γιά νά συνέλθει.

ἐπιδρομείς, ἀφοῦ λήστεψαν τὰ σπίτια καί τίς ἐκκλησίες, πήραν μαζί τους στή Σικελία πολλούς μεταξοβιοτέχνες, γιά νά ἀναπτύξουν ἐκεῖ τή μεταξουργία. Οἱ ἐπιδρομές αὐτές δέν εἶχαν συνέχεια, γιατί ὁ Μανουήλ μετέφερε τόν πόλεμο στήν ἴδια τήν Ἰταλία. Τελικά ὁμως δέν μπόρεσε νά κρατήσῃ τίς πόλεις πού κυριέψῃ ἐκεῖ.

— *Τήν τρίτη φορά* οἱ Νορμανδοί μέ βασιλιά τους τό *Γουλιέλμο Β'* ἦρθαν στήν Ἑλλάδα καλεσμένοι ἀπό τοῦς ἀντιπάλους τοῦ αὐτοκράτορα *Ἀνδρόνικου Α' Κομνηνοῦ* (1185). Ὁ στρατός τους ἀποθιβάστηκε στήν Ἡπειρο καί ὁ στόλος κατέλαθε τά νησιά τοῦ Ἰονίου. Ἀπό ἐκεῖ προχώρησαν καί πολιορκήσαν τή *Θεσσαλονίκη*. Ἡ πόλη ἔπῃσε ἔπειτα ἀπό ἥρωική ἄμυνα τῶν κατοίκων της καί οἱ ἐπιδρομείς ἔκαμαν φοβερές σφαγές καί λεηλασίες. Στή συνέχεια οἱ Νορμανδοί ἔβαλαν στόχο τους τήν Κωνσταντινούπολη. Στό μεταξύ αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου ἔγινε ὁ *Ἰσαάκιος Ἀγγελος*. Οἱ Νορμανδοί νικήθηκαν ἀπό τό στρατηγό του *Ἀλέξιο Βρανᾶ* καί ἀναγκάστηκαν νά ἐγκαταλείψουν τήν Ἑλλάδα.

Φεουδάρχες, ἱππότες καί ἱπποτικά τάγματα

— Οἱ *φεουδάρχες* στή Δύση ἐξουσίαζαν μεγάλες ἐκτάσεις γῆς πού ὀνομάζονταν *φέουδα*. Ἀνάλογα μέ τή δύναμη πού διέθεταν, εἶχαν καί τόν τίτλο τους: *δοῦκες, μαρκήσιοι, κόμητες, βαρῶνοι*. Ὁ *φεουδάρχης* μέ τήν οἰκογένειά του καί τήν ἀκολουθία του ἔμενε στόν ὀχυρωμένο *πύργο* του. Οἱ κυριότερες ἀσχολίες του ἦταν τό κυνήγι, ἡ ἱππασία, οἱ μονομαχίες καί ὁ πόλεμος. Τά κτήματά του τά καλλιεργοῦσαν οἱ *χωρικοί*, πού οἱ περισσότεροι ἦταν *δουλοπάροικοι*.

Τά παιδιά τῶν εὐγενῶν, ὅταν μεγάλωναν, γίνονταν *ἱππότες*, δηλ. ἄρματωμένοι καθαλάρηδες, καί εἶχαν πολύ ἀνεπτυγμένο τό αἶσθημα τῆς τιμῆς. Ἦξεραν ἐπίσης νά φέρονται μέ ξεχωριστή λεπτότητα στίς γυναῖκες.

— *Ἡ ὀνομασία τοῦ νέου ἱππότη* γινόταν στά δεκαπέντε του χρονιά σέ εἰδική τελετή. Ὁ ὑποψήφιος φοροῦσε ἄσπρο χιτῶνα μέ ἄσπρη ζώνη, πού συμβόλιζαν τήν ἀγνότητα, κόκκινο μανδύα, γιά νά τοῦ θυμίζει ὅτι πρέπει νά προσφέρει τό αἷμα του γιά τήν Ἐκκλησία, καί μαῦρες κάλτσες, γιά νά τοῦ θυμίζουν ὅτι εἶναι θνητός. Ἀφοῦ παρακολουθοῦσε μιά λειτουργία, ὁ ἀνάδοχος τοῦ ἔδινε τό ξίφος καί τά σπιρούνια. Τέλος τοῦ ἔδινε μιά σερκιά, κάποτε τόσο δυνατή, ὥστε ὁ νεαρός χρειαζόταν ἀρκετά λεπτά γιά νά συνέλθει.

— Οί ιππότες είχαν γίνει θρυλικοί για τις περιπέτειες καί τά κατορθώματά τους, πραγματικά ή φανταστικά. Μέ τόν καιρό ἄρχισαν νά ξεπέφτουν καί νά χάνουν τίς ὥρες τους σέ θεαματικές ἐπιδείξεις. Ὁ Δόν Κιχώτης τοῦ Θερβάντες εἶναι ἡ γελοιογραφία ἐνός φαντασμένου ἱππότη, ὅπως εἶχαν καταντήσει πολλοί ἱππότες τόν καιρό τῆς παρακμῆς τους.

— Μετά τήν ἀπελευθέρωση τῶν Ἀγίων Τόπων, γιά νά τούς προστατέψουν ἀπό τούς Τούρκους, οἱ σταυροφόροι ὀργάνωσαν τρία *μοναχικά ἱπποτικά τάγματα*: τό τάγμα τῶν ἱπποτῶν τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τῆς Ἱερουσαλήμ, τό τάγμα τῶν ἱπποτῶν τοῦ ναοῦ καί τό τάγμα τῶν Τευτόνων. Οἱ ἱππότες ἦταν ταυτόχρονα καλόγεροι καί στρατιῶτες μέ διπλές ὑποχρεώσεις.

Οἱ Φράγκοι στήν Πόλη

— Τρεῖς μέρες κράτησε ἡ *ληλασία τῆς Κωνσταντινούπολης* ἀπό τούς *Φράγκους* (1204). Οἱ σταυροφόροι ἄρπαζαν ὅ,τι πολύτιμο ἔβρισκαν μπροστά τους: ἱερά σκεύη ἐκκλησιῶν, πολύτιμα μέταλλα ἀπό ἔργα τέχνης κτλ. Δέ δίστασαν νά μπᾶσουν μέσα στήν Ἀγία Σοφία μουλάρια, γιά νά φορτώσουν τή λεία τους.

— Οί ιππότες είχαν γίνει θρυλικοί για τις περιπέτειες καί τά κατορθώματά τους, πραγματικά ή φανταστικά. Μέ τόν καιρό ἄρχισαν νά ξεπέφτουν καί νά χάνουν τίς ὥρες τους σέ θεαματικές ἐπιδείξεις. Ὁ Δόν Κιχώτης τοῦ Θερβάντες εἶναι ἡ γελοιογραφία ἐνός φαντασμένου ἱππότη, ὅπως εἶχαν καταντήσει πολλοί ἱππότες τόν καιρό τῆς παρακμῆς τους.

— Μετά τήν ἀπελευθέρωση τῶν Ἀγίων Τόπων, γιά νά τούς προστατέψουν ἀπό τούς Τούρκους, οἱ σταυροφόροι ὀργάνωσαν τρία *μοναχικά ἱπποτικά τάγματα*: τό τάγμα τῶν ἱπποτῶν τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τῆς Ἱερουσαλήμ, τό τάγμα τῶν ἱπποτῶν τοῦ ναοῦ καί τό τάγμα τῶν Τευτόνων. Οἱ ἱππότες ἦταν ταυτόχρονα καλόγεροι καί στρατιῶτες μέ διπλές ὑποχρεώσεις.

Οἱ Φράγκοι στήν Πόλη

— Τρεῖς μέρες κράτησε ἡ *ληλασία τῆς Κωνσταντινούπολης* ἀπό τούς *Φράγκους* (1204). Οἱ σταυροφόροι ἄρπαζαν ὅ,τι πολύτιμο ἔβρισκαν μπροστά τους: ἱερά σκεύη ἐκκλησιῶν, πολύτιμα μέταλλα ἀπό ἔργα τέχνης κτλ. Δέ δίστασαν νά μπᾶσουν μέσα στήν Ἀγία Σοφία μουλάρια, γιά νά φορτώσουν τή λεία τους.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1) Τί θυμάσαι;

- Οί Σελτζούκοι τοῦ Σουλεϊμάν κυρίεψαν τή Μ. Ἀσία καί ἱδρυσαν τό σουλτανάτο τῆς Ρωμανίας μέ πρωτεύουσα τή Ν _ _ _ _ _ καί ἀργότερα τό Ἴ _ _ _ _ _
- Ἡ προφυλακή τῆς πρώτης σταυροφορίας εἶχε ἐπικεφαλῆς τόν Π _ _ _ _ _ τόν Ἐ _ _ _ _ _
- Ἀποφασιστική ἀνάμιξη στήν τέταρτη σταυροφορία εἶχε ὁ δόγης τῆς Βενετίας Δ _ _ _ _ _
- Ὁ Ἰωάννης Β΄ Κομνηνός ἦταν ἓνας ἐξαίρετος κυβερνήτης καί ἄνθρωπος, γι' αὐτό ὁ λαός τόν ὀνόμασε Κ _ _ _ _ _
- Οἱ φεουδάρχες στή Δύση, ἀνάλογα μέ τή δύναμη πού διέθεταν, εἶχαν καί τόν τίτλο τους: δ _ _ _ _ _ μ _ _ _ _ _ κ _ _ _ _ _ β _ _ _ _ _
- Οἱ Γερμανοί πού κατέβηκαν ἀπό τή Σκανδιναβία εἶναι γνωστοί μέ διάφορα ὀνόματα: Ν _ _ _ _ _ , Β _ _ _ _ _ , Β _ _ _ _ _

(δούκας, μαρκήσιος, κόμης, βαρῶνος - Νίκαια, Ἰκόνιο - Νορμανδοί, Βίκινγκς, Βάραγγοι - Καλοϊωάννη - Πέτρο τόν Ἐρημίτη - Δάνδολος).

2) Δίνεται ἓνα σύνολο προσώπων πού ἐζησαν στά χρόνια τῶν Κομνηνῶν καί τῶν Ἀγγέλων:

Ἀλέξιος Α΄ Κομνηνός, Ἰωάννης Β΄ Κομνηνός, Μανουήλ Α΄ Κομνηνός, Σελτζούκ, Τογρούλ, Ρωμανός Δ΄ ὁ Διογένης, Ἄλπ— Ἀρσλάν, Σουλεϊμάν, Ἰσαάκιος ὁ Ἀγγελος, Μιχαήλ Χωνιάτης, Ροβέρτος Γυισκάρδος, Ρογήρος Β΄, Γουλιέλμος Β΄, Ἀνδρόνικος Α΄ Κομνηνός, Ἄννα Κομνηνή, Εὐστάθιος, Δάνδολος, Πέτρος ὁ Ἐρημί-

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1) Τί θυμάσαι;

- Οί Σελτζούκοι τοῦ Σουλεϊμάν κυρίεψαν τή Μ. Ἀσία καί ἵδρυσαν τό σουλτανάτο τῆς Ρωμανίας μέ πρωτεύουσα τή Ν _ _ _ _ _ καί ἀργότερα τό Ἴ _ _ _ _ _
- Ἡ προφυλακή τῆς πρώτης σταυροφορίας εἶχε ἐπικεφαλῆς τόν Π _ _ _ _ _ τόν Ἐ _ _ _ _ _
- Ἀποφασιστική ἀνάμιξη στήν τέταρτη σταυροφορία εἶχε ὁ δόγης τῆς Βενετίας Δ _ _ _ _ _
- Ὁ Ἰωάννης Β΄ Κομνηνός ἦταν ἓνας ἐξαίρετος κυβερνήτης καί ἄνθρωπος, γι' αὐτό ὁ λαός τόν ὀνόμασε Κ _ _ _ _ _
- Οἱ φεουδάρχες στή Δύση, ἀνάλογα μέ τή δύναμη πού διέθεταν, εἶχαν καί τόν τίτλο τους: δ _ _ _ _ _ μ _ _ _ _ _ κ _ _ _ _ _ β _ _ _ _ _
- Οἱ Γερμανοί πού κατέβηκαν ἀπό τή Σκανδιναβία εἶναι γνωστοί μέ διάφορα ὀνόματα: Ν _ _ _ _ _ , Β _ _ _ _ _ , Β _ _ _ _ _

(δούκας, μαρκήσιος, κόμης, βαρῶνος - Νίκαια, Ἰκόνιο - Νορμανδοί, Βίκινγκς, Βάραγγοι - Καλοϊωάννη - Πέτρο τόν Ἐρμηίτη - Δάνδολος).

2) Δίνεται ἓνα σύνολο προσώπων πού ἐζησαν στά χρόνια τῶν Κομνηνῶν καί τῶν Ἀγγέλων:

Ἀλέξιος Α΄ Κομνηνός, Ἰωάννης Β΄ Κομνηνός, Μανουήλ Α΄ Κομνηνός, Σελτζούκ, Τογρούλ, Ρωμανός Δ΄ ὁ Διογένης, Ἄλπ— Ἀρσλάν, Σουλεϊμάν, Ἰσαάκιος ὁ Ἀγγελος, Μιχαήλ Χωνιάτης, Ροβέρτος Γουισκάρδος, Ρογήρος Β΄, Γουλιέλμος Β΄, Ἀνδρόνικος Α΄ Κομνηνός, Ἄννα Κομνηνή, Εὐστάθιος, Δάνδολος, Πέτρος ὁ Ἐρμηί-

της, Γοδεφρείδος ντέ Μπουγιόν, Ριχάρδος ο Λεοντόκαρδος, Ἀλέξιος Ε΄ ὁ Μούρτζουφλος, Θεόδωρος Λάσκαρης, Βαλδουῖνος τῆς Φλάνδρας, Βονιφάτιος Μομφερατικός, Θεόδωρος Πρόδρομος.

Χώρισέ το στά ὑποσύνολά του:

Βυζαντινοί αὐτοκράτορες:

.....

Τοῦρκοι ἀρχηγοί:

.....

Νορμανδοί βασιλιάδες:

.....

Ἀρχηγοί σταυροφόρων:

.....

Βενετσιάνοι δόγηδες:

Λόγιοι:

.....

3) Τό βρίσκεις σωστό ἢ ὄχι;

Ἀπάντησε προφορικά καί δικαιολόγησε τή γνώμη σου.

— Ἡ διαμάχη γιά τήν ἐξουσία παρέλυσε τό βυζαντινό κράτος σέ κρίσιμες περιστάσεις.

— Ἦταν σφάλμα ἡ παραχώρηση προνομίων στούς Βενετούς.

— Ἦταν ἀσυγχώρητη ἡ ἀδιαφορία τῶν πρίν ἀπό τούς Κομνηνοῦς αὐτοκρατόρων μπροστά στήν προέλαση τῶν Σελτζούκων.

— Μόνη ἡ γενναιότητα στόν πόλεμο δέν εἶναι ἀρκετή, ὅπως ἔδειξαν οἱ ἥττες τῶν Βυζαντινῶν στό Ματζικέρτ καί στό Μυριοκέφαλο.

— Ἦταν λάθος τοῦ Μανουήλ Κομνηνοῦ νά ξανοίχτεϊ σέ ἐπιχειρή-

της, Γοδεφρείδος ντέ Μπουγιόν, Ριχάρδος ο Λεοντόκαρδος, Ἀλέξιος Ε΄ ὁ Μούρτζουφλος, Θεόδωρος Λάσκαρης, Βαλδουῖνος τῆς Φλάνδρας, Βονιφάτιος Μομφερατικός, Θεόδωρος Πρόδρομος.

Χώρισέ το στά ὑποσύνολά του:

Βυζαντινοί αὐτοκράτορες:

.....

Τοῦρκοι ἀρχηγοί:

.....

Νορμανδοί βασιλιάδες:

.....

Ἀρχηγοί σταυροφόρων:

.....

Βενετσιάνοι δόγηδες:

Λόγιοι:

.....

3) Τό βρίσκεις σωστό ἢ ὄχι;

Ἀπάντησε προφορικά καί δικαιολόγησε τή γνώμη σου.

— Ἡ διαμάχη γιά τήν ἐξουσία παρέλυσε τό βυζαντινό κράτος σέ κρίσιμες περιστάσεις.

— Ἦταν σφάλμα ἡ παραχώρηση προνομίων στούς Βενετούς.

— Ἦταν ἀσυγχώρητη ἡ ἀδιαφορία τῶν πρίν ἀπό τούς Κομνηνοῦς αὐτοκρατόρων μπροστά στήν προέλαση τῶν Σελτζούκων.

— Μόνη ἡ γενναιότητα στόν πόλεμο δέν εἶναι ἀρκετή, ὅπως ἔδειξαν οἱ ἥττες τῶν Βυζαντινῶν στό Ματζικέρτ καί στό Μυριοκέφαλο.

— Ἦταν λάθος τοῦ Μανουήλ Κομνηνοῦ νά ξανοίχτεϊ σέ ἐπιχειρή-

σεις στήν Ἰταλία, τή στιγμή πού ἔζωναν τό κράτος κίνδυνοι ἀπό παντοῦ.

— Ἦταν προδοτική ἡ ἐνέργεια τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Δ' τοῦ Ἀγγέλου νά ζητήσει τή βοήθεια τῶν σταυροφόρων, γιά νά ἀπομακρύνει τό σφετεριστή τοῦ θρόνου.

— Τίποτα δέν μπορούσε νά σώσει τό Βυζάντιο, τριγυρισμένο ὅπως βρέθηκε ἀπό ἰσχυροῦς ἀντίπαλους.

— Ἡ ἀπελευθέρωση τῶν Ἀγίων Τόπων ἦταν μόνο ἓ μιὰ πρόφαση γιά τούς περισσότερους σταυροφόρους, ἐνῶ τά πραγματικά ἐλατήρια ἦταν ἡ κατάκτηση καί ὁ πλουτισμός.

— Οἱ Θεσσαλονικῶτες δέν εἶδαν μεγάλη διαφορά ἀνάμεσα στούς Σαρακηνούς καί τούς Νορμανδούς, οὔτε ἡ Ἱερουσαλήμ ἀνάμεσα στούς σταυροφόρους καί τούς Σελτζούκους — ἡ μόνη διαφορά ἦταν στά ἐμβλήματα τῆς θρησκείας τους.

σεις στήν Ἰταλία, τή στιγμή πού ἔζωναν τό κράτος κίνδυνοι ἀπό παντοῦ.

— Ἦταν προδοτική ἡ ἐνέργεια τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Δ' τοῦ Ἀγγέλου νά ζητήσει τή βοήθεια τῶν σταυροφόρων, γιά νά ἀπομακρύνει τό σφετεριστή τοῦ θρόνου.

— Τίποτα δέν μπορούσε νά σώσει τό Βυζάντιο, τριγυρισμένο ὅπως βρέθηκε ἀπό ἰσχυροῦς ἀντίπαλους.

— Ἡ ἀπελευθέρωση τῶν Ἀγίων Τόπων ἦταν μόνο ἓν πρόφαση γιά τοὺς περισσότερους σταυροφόρους, ἐνῶ τὰ πραγματικά ἐλατήρια ἦταν ἡ κατάκτηση καί ὁ πλουτισμός.

— Οἱ Θεσσαλονικῶτες δέν εἶδαν μεγάλη διαφορά ἀνάμεσα στοὺς Σαρακηνοὺς καί τοὺς Νορμανδοὺς, οὔτε ἡ Ἱερουσαλήμ ἀνάμεσα στοὺς σταυροφόρους καί τοὺς Σελτζούκους — ἡ μόνη διαφορά ἦταν στά ἐμδλήματα τῆς θρησκείας τους.

ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ΑΝΑΛΑΜΠΕΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ (1204-1453)

1. Ἐκεῖ ὅπου ἄλλοτε ἄπλωνε τὴν κυριαρχία του τό Βυζάντιο

Μετά τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπὸ τοὺς σταυροφόρους, στὰ μέρη πού ὄριζε ὡς τότε τό Βυζάντιο δημιουργήθηκαν πολλὰ κρατίδια. Ἀπὸ αὐτά ἄλλα ἰδρύθηκαν ἀπὸ δυτικοευρωπαίους φεουδάρχες καί ἄλλα ἀπὸ Βυζαντινούς πού προέρχονταν ἀπὸ μεγάλες στρατιωτικές οἰκογένειες.

α) Φράγκοι, Καταλανοί, Βενετοί, Γενουάτες, Ἰωαννίνες ἱππότες

Ὅπως εἶδαμε στό προηγούμενο κεφάλαιο, οἱ ἐπικεφαλῆς τῆς τέταρτης σταυροφορίας συμφώνησαν νά μοιραστοῦν τὰ ἐδάφη τοῦ βυζαντινοῦ κράτους. Ὁ Βαλδουῖνος τῆς Φλάνδρας ἐγίνε αὐτοκράτορας τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας τῆς Ρωμανίας, πού ἐξουσίαζε τὴ Θράκη, τὰ γειτονικά παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καί μερικά νησιά τοῦ Αἰγαίου καί εἶχε πρωτεύουσα τὴν Κωνσταντινούπολη. Τὰ ἄλλα λατινικά κρατίδια ἀναγνώριζαν ἓνα εἶδος ὑποτέ-

ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ΑΝΑΛΑΜΠΕΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ (1204-1453)

1. Ἐκεῖ ὅπου ἄλλοτε ἄπλωνε τὴν κυριαρχία του τό Βυζάντιο

Μετά τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπὸ τοὺς σταυροφόρους, στὰ μέρη πού ὄριζε ὡς τότε τό Βυζάντιο δημιουργήθηκαν πολλὰ κρατίδια. Ἀπὸ αὐτά ἄλλα ἰδρύθηκαν ἀπὸ δυτικοευρωπαίους φεουδάρχες καί ἄλλα ἀπὸ Βυζαντινοὺς πού προέρχονταν ἀπὸ μεγάλες στρατιωτικές οἰκογένειες.

α) Φράγκοι, Καταλανοί, Βενετοί, Γενουάτες, Ἰωαννίνες ἱππότες

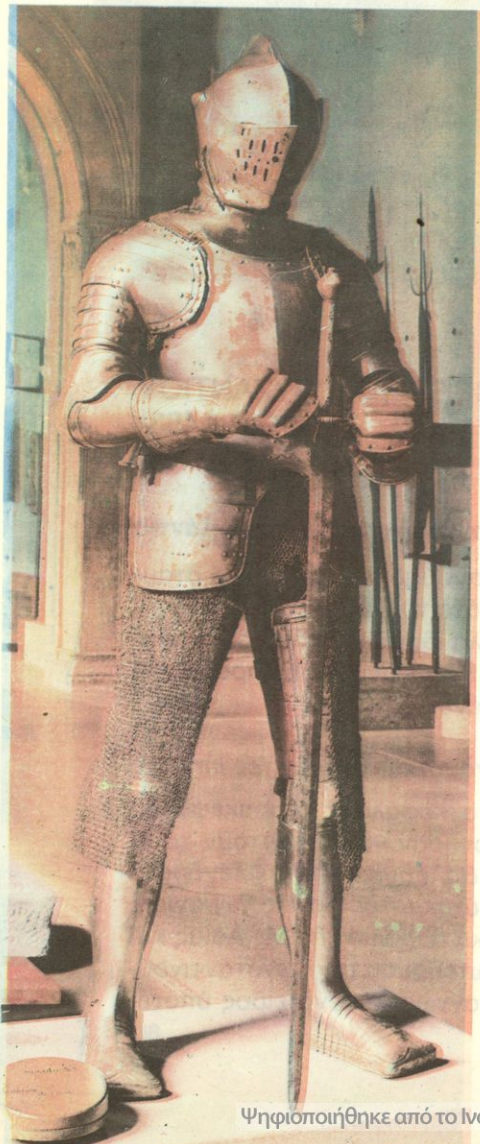
Ὅπως εἶδαμε στό προηγούμενο κεφάλαιο, οἱ ἐπικεφαλῆς τῆς τέταρτης σταυροφορίας συμφώνησαν νά μοιραστοῦν τὰ ἐδάφη τοῦ βυζαντινοῦ κράτους. Ὁ Βαλδουῖνος τῆς Φλάνδρας ἐγίνε αὐτοκράτορας τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας τῆς Ῥωμανίας, πού ἐξουσίαζε τὴ Θράκη, τὰ γειτονικά παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καί μερικά νησιά τοῦ Αἰγαίου καί εἶχε πρωτεύουσα τὴν Κωνσταντινούπολη. Τὰ ἄλλα λατινικά κρατίδια ἀναγνώριζαν ἓνα εἶδος ὑποτέ-

λειας στὸν αὐτοκράτορα. Ὁ Βονιφάτιος ὁ Μομφερατικός πῆρε τὸ Βασίλειο τῆς Θεσσαλονίκης μέ τίς εὐρωπαϊκές κτήσεις τοῦ Βυζαντίου. Πολύ γρήγορα ὅμως καί τὰ δυό αὐτά κράτη βρέθηκαν σέ δύσκολη θέση καί μέσα σέ λίγες δεκαετίες διαλύθηκαν, γιατί πολεμήθηκαν ἀπὸ βυζαντινοὺς ἀντιπάλους τους καί ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους.

Περισσότερο διατηρήθηκαν καί ἄφησαν τὰ σημάδια τους στὸν τόπο ὀρισμένα λατινικά κρατίδια καί κτήσεις στή νότια Ἑλλάδα καί στὰ νησιά. Τά σπουδαιότερα ἀπὸ αὐτά ἦταν.

1). Τό δουκάτο τῶν Ἀθηνῶν, μέ πρῶτο ἄρχοντα τὸ Γάλλο εὐπατρίδη Ὁθωνα Ντελαρός. Τά μέρη ἐκεῖνα τὰ ὑπερασπίστηκε μέ ἡρωϊσμό ὁ ἄρχοντας τοῦ Ναυπλίου Λέων Σγουρός. Τό δουκάτο πέρασε γιὰ ἓνα διάστημα στὰ χέρια Καταλανῶν ἀπὸ τὴν Ἰσπανία, πού βρέθηκαν νά ὑπηρετοῦν ὡς μισθοφόροι τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορα. Τοὺς Καταλανοὺς διαδέχτηκαν οἱ Ἱταλοὶ δοῦκες Ἀτζαγιόλες ὡς τὸ 1456, πού τὸ δουκάτο ὑποτάχτηκε στοὺς Τούρκους.

2) Τό Πριγκιπάτο τῆς Ἀχαΐας, μέ πρωτεύουσα τὴν Ἀνδραβίδα καί κυβερνήτες του τοὺς Βιλλεαρδουίνους, μιά οἰκογένεια Γάλλων εὐγενῶν. Οἱ Βιλλεαρδουῖνοι χώρισαν τὸ πριγκι-

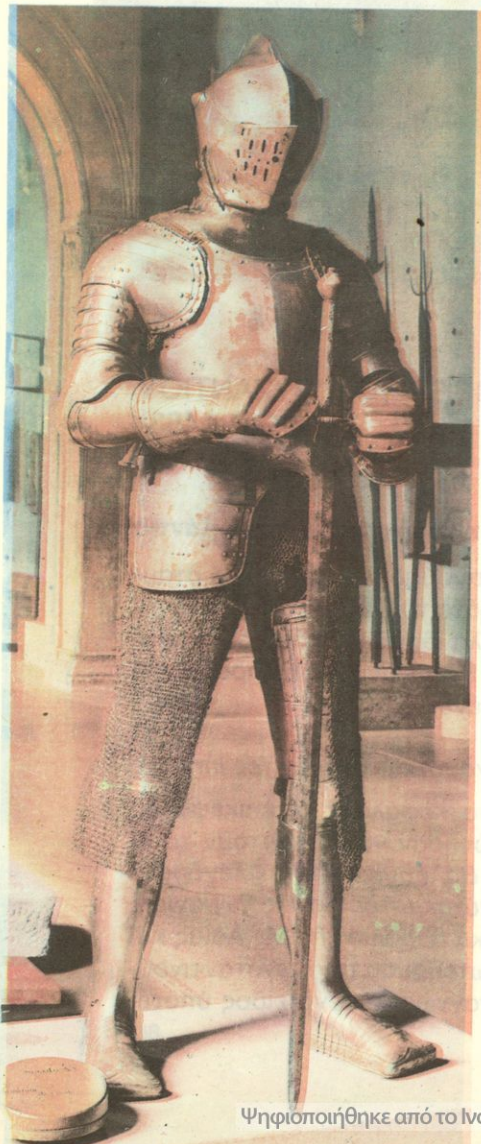
Φράγκικη πανοπλία

λειαίας στον αυτοκράτορα. Ὁ Βονιφάτιος ὁ Μομφερατικός πήρε τὸ Βασίλειο τῆς Θεσσαλονίκης μέ τίς εὐρωπαϊκές κτήσεις τοῦ Βυζαντίου. Πολύ γρήγορα ὅμως καί τὰ δυό αὐτά κράτη βρέθηκαν σέ δύσκολη θέση καί μέσα σέ λίγες δεκαετίες διαλύθηκαν, γιατί πολεμήθηκαν ἀπό βυζαντινοὺς ἀντιπάλους τους καί ἀπό τοὺς Βουλγάρους.

Περισσότερο διατηρήθηκαν καί ἄφησαν τὰ σημάδια τους στὸν τόπο ὀρισμένα λατινικά κρατίδια καί κτήσεις στή νότια Ἑλλάδα καί στὰ νησιά. Τά σπουδαιότερα ἀπὸ αὐτά ἦταν.

1). Τό δουκάτο τῶν Ἀθηνῶν, μέ πρῶτο ἄρχοντα τὸ Γάλλο εὐπατρίδη Ὁθωνα Ντελαρός. Τά μέρη ἐκεῖνα τὰ ὑπερασπίστηκε μέ ἡρωισμό ὁ ἄρχοντας τοῦ Ναυπλίου Λέων Σγουρός. Τό δουκάτο πέρασε γιὰ ἓνα διάστημα στὰ χέρια Καταλανῶν ἀπὸ τὴν Ἰσπανία, πού βρέθηκαν νά ὑπηρετοῦν ὡς μισθοφόροι τοῦ βυζαντινοῦ αυτοκράτορα. Τοὺς Καταλανοὺς διαδέχτηκαν οἱ Ἱταλοὶ δοῦκες Ἀτζαγιόλες ὡς τὸ 1456, πού τὸ δουκάτο ὑποτάχτηκε στοὺς Τούρκους.

2) Τό Πριγκιπάτο τῆς Ἀχαΐας, μέ πρωτεύουσα τὴν Ἀνδραβίδα καί κυβερνήτες του τοὺς Βιλλεαρδουίνους, μιά οἰκογένεια Γάλλων εὐγενῶν. Οἱ Βιλλεαρδουῖνοι χώρισαν τὸ πριγκι-

Φράγκικη πανοπλία

πάτο σέ δώδεκα βαρωνίες και στις ακροπολεις πολλῶν πόλεων ἔχτισαν κάστρα, πού τά ἐρείπιά τους σώζονται μέχρι σήμερα.

Ήταν καλοί κυβερνήτες, σεβάστηκαν τίς συνήθειες καί τή γλώσσα τῶν ἑλληνικῶν πληθυσμῶν καί ἔγιναν ἀγαπητοί στό λαό. Τό πριγκιπάτο τῆς Ἀχαΐας ἀπλώθηκε στό μεγαλύτερο μέρος τῆς Πελοποννήσου, ἀλλά τό βυζαντινό δεσποτάτο τοῦ Μιστρά περιόρισε τήν ἑκτασή του καί τελικά τό ὑπέταξε (1430).

3) Ἡ Ρόδος, μαζί μέ πολλά ἀπό τά Δωδεκάνησα, γνώρισαν τήν κυριαρχία τῶν ἱπποτῶν τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου γιά περισσότερο ἀπό δύο αἰῶνες. Τότε χτίστηκε τό ἐντυπωσιακό Κάστρο τῶν ἱπποτῶν γύρω ἀπό τήν πόλη τῆς Ρόδου καί ἔντεκα ἄλλα μικρότερα στήν ὑπαιθρο. Τό 1522 ἡ Ρόδος ἔπεσε στά χέρια τῶν Τούρκων.

4) Οἱ Βενετοί πῆραν τή μερίδα τοῦ λέοντα ἀπό τή νησιώτικη Ἑλλάδα καί ἱδρυσαν ἡμιαυτόνομες κτήσεις, πού συνδέονταν μέ τή μητροπολιτική Βενετία.

Οἱ περισσότερες ἀπό τίς Κυκλάδες περιῆλθαν στό δουκάτο τῆς Νάξου καί τοῦ Ἀρχιπέλαγους τοῦ Μάρκου Σανούδου μέ πρωτεύουσα τή Νάξο. Ἡ Τήνος καί ἡ Μύκονος ἔγιναν φέουδο τῆς οἰκογένειας τῶν Γκύζηδων. Τά πιό πολλά ἀπό τά νησιά αὐτά ὑποδουλώθηκαν στούς Τούρκους τό 1537.

Στήν Κρήτη ἐπικράτησαν οἱ Βενετοί, ἀφοῦ ἦρθαν σέ σύγ-

Τό κάστρο τῆς Μεθώνης

πάτο σέ δώδεκα βαρωνίες και στις ακροπολεις πολλῶν πόλεων ἔχτισαν κάστρα, πού τά ἐρείπιά τους σώζονται μέχρι σήμερα.

Ἦταν καλοί κυβερνήτες, σεβάστηκαν τίς συνήθειες καί τή γλώσσα τῶν ἑλληνικῶν πληθυσμῶν καί ἔγιναν ἀγαπητοί στό λαό. Τό πριγκιπάτο τῆς Ἀχαΐας ἀπλώθηκε στό μεγαλύτερο μέρος τῆς Πελοποννήσου, ἀλλά τό βυζαντινό δεσποτάτο τοῦ Μιστρά περιόρισε τήν ἑκτασή του καί τελικά τό ὑπέταξε (1430).

3) Ἡ Ρόδος, μαζί μέ πολλά ἀπό τά Δωδεκάνησα, γνώρισαν τήν κυριαρχία τῶν ἱπποτῶν τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου γιά περισσότερο ἀπό δύο αἰῶνες. Τότε χτίστηκε τό ἐντυπωσιακό Κάστρο τῶν ἱπποτῶν γύρω ἀπό τήν πόλη τῆς Ρόδου καί ἔντεκα ἄλλα μικρότερα στήν ὑπαιθρο. Τό 1522 ἡ Ρόδος ἔπεσε στά χέρια τῶν Τούρκων.

4) Οἱ Βενετοί πῆραν τή μερίδα τοῦ λέοντα ἀπό τή νησιώτικη Ἑλλάδα καί ἱδρυσαν ἡμιαυτόνομες κτήσεις, πού συνδέονταν μέ τή μητροπολιτική Βενετία.

Οἱ περισσότερες ἀπό τίς Κυκλάδες περιῆλθαν στό δουκάτο τῆς Νάξου καί τοῦ Ἀρχιπέλαγους τοῦ Μάρκου Σανούδου μέ πρωτεύουσα τή Νάξο. Ἡ Τήνος καί ἡ Μύκονος ἔγιναν φέουδο τῆς οἰκογένειας τῶν Γκύζηδων. Τά πιό πολλά ἀπό τά νησιά αὐτά ὑποδουλώθηκαν στούς Τούρκους τό 1537.

Στήν Κρήτη ἐπικράτησαν οἱ Βενετοί, ἀφοῦ ἦρθαν σέ σύγ-

Τό κάστρο τῆς Μεθώνης

κρουση μέ τούς αντιζήλους τούς Γενουάτες. Ὁ δούκας διοικητής εἶχε ἔδρα του τό Χάνδακα (σημερινό Ἡράκλειο), πού οἱ Βενετοί τόν ὀχύρωσαν ἀργότερα μ' ἓνα ἄπαρτο κάστρο. Βενετσιάνικα κάστρα χτίστηκαν πολλά καί σέ ἄλλες θέσεις, ἰδίως κατά μήκος τῶν βόρειων ἀκτῶν τοῦ νηιοῦ. Οἱ Κρητικοί ἔκαμαν ἐπανειλημμένες ἐπαναστάσεις, γιά νά ἀπαλλαγοῦν ἀπό τούς Βενετούς, χωρίς νά τό κατορθώσουν. Πάντως κάτω ἀπό τήν ἐνετική κυριαρχία, οἱ Ἕλληνες τῆς Κρήτης μπόρεσαν νά διατηρήσουν ἐπαφή μέ τή δυτική Εὐρώπη, πού τότε ἔμπαινε στήν Ἀναγέννηση, καί νά παρουσιάσουν μιὰ δική τους παράλληλη ἀναγέννηση στά γράμματα καί τίς τέχνες. Οἱ Βενετοί ἔμειναν στήν Κρήτη περίπου τέσσερις καί μισό αἰῶνες. Τούς διαδέχτηκαν οἱ Τούρκοι τό 1669 ὕστερα ἀπό μιὰ ἀπίστευτη πολιορκία τοῦ Χάνδακα, πού κράτησε 23 ὁλόκληρα χρόνια. Μέ τήν ἄφιξη τῶν Τούρκων ἡ πολιτιστική ἀνθηση τοῦ νηιοῦ σταμάτησε ἀπότομα.

Τά νησιά τοῦ Ἰονίου, ἄλλο νωρίτερα καί ἄλλο ἀργότερα, πέρασαν στήν κυριαρχία τῆς Βενετίας, πού κράτησε ὡς τό 1797. Οἱ Ἐφτανησιῶτες δέν εἶδαν μέ πολλή συμπάθεια τούς Βενετούς. Ἀπό τό ἄλλο μέρος ἦταν τυχεροί πού δέ γνώρισαν καθόλου τήν τουρκική σκλαβιά. Ὅπως καί οἱ Κρητικοί, δέν ἔχασαν τήν ἐπαφή τους μέ τήν Εὐρώπη, γι' αὐτό καί ὅταν ἐλευθερώθηκε ἡ Ἑλλάδα βρέθηκαν περισσότερο πολιτισμένοι ἀπό τούς ὑπόλοιπους Ἕλληνες.

Ἐκτός ἀπό τίς κτήσεις αὐτές οἱ Βενετοί διατήρησαν καί μεμονωμένες ναυτικές βάσεις, ὅπως τό Δυρράχιο στήν Ἡπείρο, τή Μεθώνη καί τήν Κορώνη στήν Πελοπόννησο κ.ἄ.

Ἡ Εὐβοία ἐγίνε τό μῆλο τῆς ἑρίδας ἀνάμεσα στούς Βενε-

Τό κάστρο καί
τό μοναστήρι
τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου
στήν Πάτμο

κρουση μέ τούς αντιζήλους τούς Γενουάτες. Ὁ δούκας διοικητής εἶχε ἔδρα του τό Χάνδακα (σημερινό Ἡράκλειο), πού οἱ Βενετοί τόν ὀχύρωσαν ἀργότερα μ' ἓνα ἄπαρτο κάστρο. Βενετσιάνικα κάστρα χτίστηκαν πολλά καί σέ ἄλλες θέσεις, ἰδίως κατά μήκος τῶν βόρειων ἀκτῶν τοῦ νηιοῦ. Οἱ Κρητικοί ἔκαμαν ἐπανελημμένες ἐπαναστάσεις, γιά νά ἀπαλλαγοῦν ἀπό τούς Βενετούς, χωρίς νά τό κατορθώσουν. Πάντως κάτω ἀπό τήν ἐνετική κυριαρχία, οἱ Ἕλληνες τῆς Κρήτης μπόρεσαν νά διατηρήσουν ἐπαφή μέ τή δυτική Εὐρώπη, πού τότε ἔμπαινε στήν Ἀναγέννηση, καί νά παρουσιάσουν μιὰ δική τους παράλληλη ἀναγέννηση στά γράμματα καί τίς τέχνες. Οἱ Βενετοί ἔμειναν στήν Κρήτη περίπου τέσσερις καί μισό αἰῶνες. Τούς διαδέχτηκαν οἱ Τούρκοι τό 1669 ὕστερα ἀπό μιὰ ἀπίστευτη πολιορκία τοῦ Χάνδακα, πού κράτησε 23 ὁλόκληρα χρόνια. Μέ τήν ἄφιξη τῶν Τούρκων ἡ πολιτιστική ἀνθηση τοῦ νηιοῦ σταμάτησε ἀπότομα.

Τά νησιά τοῦ Ἰονίου, ἄλλο νωρίτερα καί ἄλλο ἀργότερα, πέρασαν στήν κυριαρχία τῆς Βενετίας, πού κράτησε ὡς τό 1797. Οἱ Ἐφτανησιῶτες δέν εἶδαν μέ πολλή συμπάθεια τούς Βενετούς. Ἀπό τό ἄλλο μέρος ἦταν τυχεροί πού δέ γνώρισαν καθόλου τήν τουρκική σκλαβιά. Ὅπως καί οἱ Κρητικοί, δέν ἔχασαν τήν ἐπαφή τους μέ τήν Εὐρώπη, γι' αὐτό καί ὅταν ἐλευθερώθηκε ἡ Ἑλλάδα βρέθηκαν περισσότερο πολιτισμένοι ἀπό τούς ὑπόλοιπους Ἕλληνες.

Ἐκτός ἀπό τίς κτήσεις αὐτές οἱ Βενετοί διατήρησαν καί μεμονωμένες ναυτικές βάσεις, ὅπως τό Δυρράχιο στήν Ἡπείρο, τή Μεθώνη καί τήν Κορώνη στήν Πελοπόννησο κ.ἄ.

Ἡ Εὐβοία ἐγίνε τό μῆλο τῆς ἑρίδας ἀνάμεσα στούς Βενε-

Τό κάστρο καί
τό μοναστήρι
τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου
στήν Πάτμο

Ἡ Φραγκοκρατία στὸ Βυζάντιο

τους, Λομβαρδούς και Φράγκους. Ἐνδιάμεσα ἓνας Λομβαρδός ἱππότης πολέμησε γιὰ λογαριασμό τοῦ Βυζαντίου καί ἀπέσπασε μεγάλο μέρος τοῦ νησιοῦ. Οἱ Βενετοὶ ἔγιναν κύριοι τῆς Χαλκίδας καί τὴν ὀχύρωσαν, γιὰ νὰ ἔχουν ἐξασφαλισμένο τὸ πέρασμα τοῦ πορθμοῦ. Ἡ Εὐβοία ὑποτάχθηκε ὀριστικά στοὺς Τούρκους τὸ 1470.

Ἡ Κύπρος, ὅπως εἶδαμε, παραχωρήθηκε στὴ γαλλικὴ βασιλικὴ οἰκογένεια τῶν Λουζινιάν. Ἀργότερα καί τὸ νησί τῆς Ἀφροδίτης πέρασε στὴν κυριαρχία τῶν Βενετῶν. Τὸ 1570 πάτησαν ἐκεῖ τὸ πόδι τους οἱ Τούρκοι.

5) Οἱ Γενοῦάτες (ἢ Γενοβέζοι) ἔκαναν κτήσεις τους τὰ νησιά Λέσβο καί Χίο. Τὴ Λέσβο κυβέρνησαν οἱ Κατελοῦζοι μέχρι τὸ 1642 καί τὴ Χίο οἱ Ἰουστινιάνοι μέχρι τὸ 1566, ὁπότε τὰ νησιά αὐτὰ ὑποδουλώθηκαν στοὺς Τούρκους.

β) Χωριστὰ κρατίδια μέ βυζαντινοὺς ἄρχοντες

Τέσσερα ἦταν τὰ κράτη αὐτά: ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντας, τὸ δεσποτάτο τῆς Ἠπείρου, ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας καί τὸ δεσποτάτο τοῦ Μιστρᾶ, ποὺ δημιουργήθηκε ἀργότερα. Τὸ καθένα τους ἀνέπτυξε πλούσια δράση καί φιλοδόξησε νὰ ἀναστήσει τὴ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία. Ἐκεῖνο ποὺ δὲν ἔκαναν ἦταν νὰ ἐνώσουν τίς δυνάμεις τους γιὰ ἓνα τόσο φιλοδοξοσκοπὸ. Ἀντίθετα, ἦρθαν σὲ συγκρούσεις τὸ ἓνα μέ τὸ ἄλλο, πράγμα ποὺ ἐξασθένησε τίς δυνάμεις τους.

1. Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντας

Ἦταν ἓνα ἀνεξάρτητο κράτος στὰ νότια παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου μέ πρωτεύουσα τὴν Τραπεζοῦντα. Τὸ ἱδρυσαν καί τὸ κυβέρνησαν ἄρχοντες ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τῶν Κομνηνῶν. Διατηρήθηκε δυόμισι αἰῶνες καί στὸ διάστημα αὐτὸ καλλιέργησε καί διαφύλαξε τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμὸ. Τὸ 1461 ὑποτάχθηκε στοὺς Τούρκους, ἀλλὰ ἡ ἑλληνικὴ ψυχὴ τῶν κατοίκων ἔμεινε ἀδούλωτη σ' ὅλο τὸ μᾶκρος τῆς ἀσκήκωτης σκλαβιάς. Αὐτὸ τὸ διαπιστώνουμε καί σήμερα στὰ τραγούδια καί τίς παραδόσεις τῶν Ποντίων προσφύγων, ποὺ ἐγκαταστάθηκαν στὴν Ἑλλάδα τὰ νεώτερα χρόνια.

τους, Λομβαρδούς και Φράγκους. Ἐνδιάμεσα ἓνας Λομβαρδός ἱππότης πολέμησε γιὰ λογαριασμό τοῦ Βυζαντίου καί ἀπέσπασε μεγάλο μέρος τοῦ νησιοῦ. Οἱ Βενετοὶ ἔγιναν κύριοι τῆς Χαλκίδας καί τὴν ὀχύρωσαν, γιὰ νὰ ἔχουν ἐξασφαλισμένο τὸ πέρασμα τοῦ πορθμοῦ. Ἡ Εὐβοία ὑποτάχθηκε ὀριστικά στοὺς Τούρκους τὸ 1470.

Ἡ Κύπρος, ὅπως εἶδαμε, παραχωρήθηκε στὴ γαλλικὴ βασιλικὴ οἰκογένεια τῶν Λουζινιάν. Ἀργότερα καί τὸ νησί τῆς Ἀφροδίτης πέρασε στὴν κυριαρχία τῶν Βενετῶν. Τὸ 1570 πάτησαν ἐκεῖ τὸ πόδι τους οἱ Τούρκοι.

5) Οἱ Γενοῦάτες (ἢ Γενοβέζοι) ἔκαναν κτήσεις τους τὰ νησιά Λέσβο καί Χίο. Τὴ Λέσβο κυβέρνησαν οἱ Κατελοῦζοι μέχρι τὸ 1642 καί τὴ Χίο οἱ Ἰουστινιάνοι μέχρι τὸ 1566, ὁπότε τὰ νησιά αὐτὰ ὑποδουλώθηκαν στοὺς Τούρκους.

β) Χωριστὰ κρατίδια μέ βυζαντινοὺς ἄρχοντες

Τέσσερα ἦταν τὰ κράτη αὐτά: ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντας, τὸ δεσποτάτο τῆς Ἠπείρου, ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας καί τὸ δεσποτάτο τοῦ Μιστρᾶ, ποὺ δημιουργήθηκε ἀργότερα. Τὸ καθένα τους ἀνέπτυξε πλούσια δράση καί φιλοδόξησε νὰ ἀναστήσει τὴ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία. Ἐκεῖνο ποὺ δὲν ἔκαναν ἦταν νὰ ἐνώσουν τίς δυνάμεις τους γιὰ ἓνα τόσο φιλοδοξοσκοπὸ. Ἀντίθετα, ἦρθαν σὲ συγκρούσεις τὸ ἓνα μέ τὸ ἄλλο, πράγμα ποὺ ἐξασθένησε τίς δυνάμεις τους.

1. Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντας

Ἦταν ἓνα ἀνεξάρτητο κράτος στὰ νότια παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου μέ πρωτεύουσα τὴν Τραπεζοῦντα. Τὸ ἱδρυσαν καί τὸ κυβέρνησαν ἄρχοντες ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τῶν Κομνηνῶν. Διατηρήθηκε δυόμισι αἰῶνες καί στὸ διάστημά αὐτὸ καλλιέργησε καί διαφύλαξε τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμό. Τὸ 1461 ὑποτάχθηκε στοὺς Τούρκους, ἀλλὰ ἡ ἑλληνικὴ ψυχὴ τῶν κατοίκων ἔμεινε ἀδούλωτη σ' ὅλο τὸ μᾶκρος τῆς ἀσκήκωτης σκλαβιάς. Αὐτὸ τὸ διαπιστώνουμε καί σήμερα στὰ τραγούδια καί τίς παραδόσεις τῶν Ποντίων προσφύγων, ποὺ ἐγκαταστάθηκαν στὴν Ἑλλάδα τὰ νεώτερα χρόνια.

Ἀρχαίοι Ἑλληνες φιλόσοφοι, τοιχογραφία ἀπὸ τὸ νάρθηκα τοῦ Ἀγίου Νικολάου στὸ νησί τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων, ὅπου στὰ χρόνια τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου λειτουργοῦσε ἡ σχολὴ τῶν Φιλανθρωπινῶν.

2. Τὸ δεσποτάτο τῆς Ἡπείρου

Τὸ κράτος αὐτό, πού τὸ ἱδρυσε ὁ **Μιχαήλ Ἀγγελος Δούκας Κομνηνός**, εἶχε πρωτεύουσά του τὴν Ἄρτα καὶ ἐπῆλθε ὅλη τὴ δυτικὴ Ἑλλάδα ἀπὸ τὸ Δυρράχιο ὡς τὴ Ναύπακτο. Ὁ Μιχαήλ εἶχε δύο ἀδελφούς. Ἀπὸ αὐτοὺς ὁ **Θεόδωρος** πολέμησε τοὺς Φράγκους καὶ εἶχε μεγάλες ἐπιτυχίες. Πῆρε τὴ Θεσσαλονίκη, ὅπου στέφθηκε «βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ τῶν Ρωμαίων», καὶ προχωρώντας ἔφτασε ὡς ἔξω ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη. Ἀλλὰ σὲ μιά μάχη μέ τοὺς Βουλγάρους ἔπαθε μεγάλη καταστροφή. Ὁ **Μανουήλ**, ὁ ἄλλος ἀδελφός, ἦρθε σὲ σύγκρουση μέ τοὺς αὐτοκράτορες τῆς Νίκαιας, πού διεκδικοῦσαν κι αὐτοὶ τὸ θρόνο τοῦ Βυζαντίου, καὶ νικήθηκε. Ἀπὸ τότε τὸ δεσποτάτο τῆς Ἡπείρου ἔπese σὲ παρακμή, ὥσπου ὑποτάχθηκε πρῶτα στοὺς Ἰταλοὺς καὶ ἄργότερα στοὺς Τούρκους. Ἑλληνικά, σημάδια ἀπὸ τὸ πέρασμα τοῦ δεσποτάτου διατηροῦνται μέχρι σήμερα στὴ γῆ τῆς Ἡπείρου, ὅπως εἶναι πολλές βυζαντινὲς ἐκκλησίες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

3. Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας

Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας ἱδρύθηκε ἀπὸ τὸ **Θεόδωρο Λάσκαρη**, πού εἶχε στεφθεῖ αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου λίγο πρὶν ἢ Κωνσταντινούπολη πέσει στὰ χέρια τῶν σταυροφόρων.

Ἀρχαίοι Ἑλληνες φιλόσοφοι, τοιχογραφία ἀπὸ τὸ νάρθηκα τοῦ Ἀγίου Νικολάου στὸ νησί τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων, ὅπου στὰ χρόνια τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου λειτουργοῦσε ἡ σχολὴ τῶν Φιλανθρωπινῶν.

2. Τὸ δεσποτάτο τῆς Ἡπείρου

Τὸ κράτος αὐτό, πού τὸ ἱδρυσε ὁ **Μιχαήλ Ἀγγελος Δούκας Κομνηνός**, εἶχε πρωτεύουσά του τὴν Ἄρτα καὶ ἐπῆλθε ὅλη τὴ δυτικὴ Ἑλλάδα ἀπὸ τὸ Δυρράχιο ὡς τὴ Ναύπακτο. Ὁ Μιχαήλ εἶχε δύο ἀδελφούς. Ἀπὸ αὐτοὺς ὁ **Θεόδωρος** πολέμησε τοὺς Φράγκους καὶ εἶχε μεγάλες ἐπιτυχίες. Πῆρε τὴ Θεσσαλονίκη, ὅπου στέφθηκε «βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ τῶν Ρωμαίων», καὶ προχωρώντας ἔφτασε ὡς ἔξω ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη. Ἀλλὰ σὲ μιά μάχη μέ τοὺς Βουλγάρους ἔπαθε μεγάλη καταστροφή. Ὁ **Μανουήλ**, ὁ ἄλλος ἀδελφός, ἦρθε σὲ σύγκρουση μέ τοὺς αὐτοκράτορες τῆς Νίκαιας, πού διεκδικοῦσαν κι αὐτοὶ τὸ θρόνο τοῦ Βυζαντίου, καὶ νικήθηκε. Ἀπὸ τότε τὸ δεσποτάτο τῆς Ἡπείρου ἔπese σὲ παρακμή, ὥσπου ὑποτάχθηκε πρῶτα στοὺς Ἰταλοὺς καὶ ἄργότερα στοὺς Τούρκους. Ἑλληνικά, σημάδια ἀπὸ τὸ πέρασμα τοῦ δεσποτάτου διατηροῦνται μέχρι σήμερα στὴ γῆ τῆς Ἡπείρου, ὅπως εἶναι πολλὲς βυζαντινὲς ἐκκλησίες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

3. Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας

Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας ἱδρύθηκε ἀπὸ τὸ **Θεόδωρο Λάσκαρη**, πού εἶχε στεφθεῖ αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου λίγο πρὶν ἢ Κωνσταντινούπολη πέσει στὰ χέρια τῶν σταυροφόρων.

Αὐτός καί οἱ διάδοχοί του Ἰωάννης Βατάτζης καί Θεόδωρος Β' Λάσκαρης δημιούργησαν ἕνα ἰσχυρό κράτος, πού περιλάμβανε τό δυτικό τμήμα τῆς Μ. Ἀσίας καί μεγάλο μέρος τῆς Θράκης καί τῆς Μακεδονίας μέ τή Θεσσαλονίκη. Ἡ Κωνσταντινούπολη, τό μόνο σχεδόν κατάλοιπο τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας τῆς Ρωμανίας, ἦταν φανερό ὅτι δέ θά κρατοῦσε πολύ ἀκόμη. Ἡ ἀνάκτησή της ἔγινε χωρίς ἀντίσταση ἀπό ἕνα ἀπόσπασμα πού εἶχε στείλει ὁ αὐτοκράτορας τῆς Νίκαιας Μιχαήλ Παλαιολόγος. Ὁ ἴδιος ἦρθε στήν Κωνσταντινούπολη στίς 15 Αὐγούστου 1261 καί στέφθηκε καί ἐπίσημα αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου μέσα στήν Ἀγία Σοφία, ὡς Μιχαήλ Η'. Ἀπό τότε ἀρχίζει ἡ τελευταία περίοδος τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, μιά περίοδος ἀγωνίας πού κράτησε δυό αἰῶνες.

4. Τό δεσποτάτο τοῦ Μιστρά

Δυό χρόνια πρίν πάρει πίσω τήν Κωνσταντινούπολη, ὁ Μιχαήλ Παλαιολόγος εἶχε νικήσει τό δεσπότη τῆς Ἠπείρου καί τούς συμμάχους του Φράγκους τοῦ Μοριᾶ στή μάχη τῆς Πελαγονίας, κοντά στήν Καστοριά. Στή μάχη ἐκείνη ἔπιασε αἰχμάλωτο τόν

Ἡ Παντάνασσα τοῦ Μιστρά

Αὐτός καί οἱ διάδοχοί του Ἰωάννης Βατάτζης καί Θεόδωρος Β' Λάσκαρης δημιούργησαν ἕνα ἰσχυρό κράτος, πού περιλάμβανε τό δυτικό τμήμα τῆς Μ. Ἀσίας καί μεγάλο μέρος τῆς Θράκης καί τῆς Μακεδονίας μέ τή Θεσσαλονίκη. Ἡ Κωνσταντινούπολη, τό μόνο σχεδόν κατάλοιπο τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας τῆς Ρωμανίας, ἦταν φανερό ὅτι δέ θά κρατοῦσε πολύ ἀκόμη. Ἡ ἀνάκτησή της ἔγινε χωρίς ἀντίσταση ἀπό ἕνα ἀπόσπασμα πού εἶχε στείλει ὁ αὐτοκράτορας τῆς Νίκαιας Μιχαήλ Παλαιολόγος. Ὁ ἴδιος ἦρθε στήν Κωνσταντινούπολη στίς 15 Αὐγούστου 1261 καί στέφθηκε καί ἐπίσημα αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου μέσα στήν Ἀγία Σοφία, ὡς Μιχαήλ Η'. Ἀπό τότε ἀρχίζει ἡ τελευταία περίοδος τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, μιά περίοδος ἀγωνίας πού κράτησε δυό αἰῶνες.

4. Τό δεσποτάτο τοῦ Μιστρά

Δυό χρόνια πρίν πάρει πίσω τήν Κωνσταντινούπολη, ὁ Μιχαήλ Παλαιολόγος εἶχε νικήσει τό δεσπότη τῆς Ἠπείρου καί τούς συμμάχους του Φράγκους τοῦ Μοριᾶ στή μάχη τῆς Πελαγονίας, κοντά στήν Καστοριά. Στή μάχη ἐκείνη ἔπιασε αἰχμάλωτο τόν

Ἡ Παντάνασσα τοῦ Μιστρά

πρίγκιπα της Ἀχαΐας *Γουλιέλμο Βιλλεαρδουΐνο*. Τόν ἀπελευθέρωσε σέ τρία χρόνια, ἀφοῦ πήρε ὡς ἀντάλλαγμα τὰ *φρούρια* τῆς *Μονεμβασίας*, τῆς *Μάνης* καί τοῦ *Μιστρᾶ* στήν Πελοπόννησο. Ἐκεῖ δημιουργήθηκε τό *δεσποτάτο τοῦ Μιστρᾶ*, πού τό κυβέρνησαν συγγενεῖς τῶν αὐτοκρατόρων, οἱ περισσότεροι Παλαιολόγοι. Ἀπό τό *Μιστρᾶ* ξεκίνησε γιά τήν Κωνσταντινούπολη ὁ *Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος*, γιά νά γίνει ὁ τελευταῖος μαρτυρικός αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου.

Τό *δεσποτάτο τοῦ Μιστρᾶ* ἐπεκτάθηκε στό μεγαλύτερο μέρος τῆς Πελοποννήσου καί διατηρήθηκε ὡς τό 1460, χρονιά τῆς ὑποταγῆς του στοὺς Τούρκους. Ἡ ὀχυρωμένη πόλη τοῦ *Μιστρᾶ* ἔγινε κέντρο ἑλληνοβυζαντινοῦ πολιτισμοῦ, ὅπως τό δείχνουν ἀκόμα οἱ πολλές βυζαντινές ἐκκλησίες μέ τίς θαυμάσιες τοιχογραφίες τους καί τὰ ἐρείπια τῶν παλατιῶν τῶν Παλαιολόγων.

2. Τό Βυζάντιο τῶν Παλαιολόγων

Μετά τήν ἀνάκτηση τῆς Κωνσταντινούπολης, τό βυζαντινό κράτος, πού νεκρανάστησε ὁ *Μιχαήλ Παλαιολόγος*, εἶχε πολύ λίγα ἐδάφη: τό βορειοδυτικό τμήμα τῆς Μ. Ἀσίας, μέρος τῆς Μακεδονίας μέ τή Θεσσαλονίκη, μερικά νησιά τοῦ βορειοανατολικοῦ Αἰγαίου, τή Ρόδο καί τό *δεσποτάτο τοῦ Μιστρᾶ*.

Τό Βυζάντιο τῶν Παλαιολόγων φάνηκε ἀπό τήν ἀρχή ὅτι δέν εἶχε πολλές ἐλπίδες νά ἐπιζήσει· καί τοῦτο γιατί:

α) *Βρέθηκε κυκλωμένο ἀπό πολλοὺς καί ἐπικίνδυνους ἐχθρούς:*

— τοὺς *Φράγκους*, πού διεκδικοῦσαν τό θρόνο τοῦ Βυζαντίου.
— τοὺς *Βενετούς* καί τοὺς *Γενουάτες*, πού γίνονταν ὅλο καί περισσότερο ἀπαιτητικοί στή θάλασσα.

— τοὺς *Βουλγάρους* καί τοὺς *Σέρβους*, πού συνέχισαν τίς ἐπιδρομές τους· καί

— τοὺς *Ὀθωμανοὺς Τούρκους*, πού οἱ ἀδυναμίες τοῦ Βυζαντίου τοὺς ἔδωσαν τήν εὐκαιρία νά γίνουν μιά τρομερή στρατιωτική δύναμη — αὐτή πού κατέλυσε τό βυζαντινό κράτος καί ἔφερε σέ δύσκολη θέση καί τήν ὑπόλοιπη Εὐρώπη.

πρίγκιπα της Ἀχαΐας *Γουλιέλμο Βιλλεαρδουΐνο*. Τόν ἀπελευθέρωσε σέ τρία χρόνια, ἀφοῦ πήρε ὡς ἀντάλλαγμα τὰ *φρούρια* τῆς *Μονεμβασίας*, τῆς *Μάνης* καί τοῦ *Μιστρᾶ* στήν Πελοπόννησο. Ἐκεῖ δημιουργήθηκε τό *δεσποτάτο τοῦ Μιστρᾶ*, πού τό κυβέρνησαν συγγενεῖς τῶν αὐτοκρατόρων, οἱ περισσότεροι Παλαιολόγοι. Ἀπό τό *Μιστρᾶ* ξεκίνησε γιά τήν Κωνσταντινούπολη ὁ *Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος*, γιά νά γίνει ὁ τελευταῖος μαρτυρικός αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου.

Τό *δεσποτάτο τοῦ Μιστρᾶ* ἐπεκτάθηκε στό μεγαλύτερο μέρος τῆς Πελοποννήσου καί διατηρήθηκε ὡς τό 1460, χρονιά τῆς ὑποταγῆς του στοὺς Τούρκους. Ἡ ὀχυρωμένη πόλη τοῦ *Μιστρᾶ* ἔγινε κέντρο ἑλληνοβυζαντινοῦ πολιτισμοῦ, ὅπως τό δείχνουν ἀκόμα οἱ πολλές βυζαντινές ἐκκλησίες μέ τίς θαυμάσιες τοιχογραφίες τους καί τὰ ἐρείπια τῶν παλατιῶν τῶν Παλαιολόγων.

2. Τό Βυζάντιο τῶν Παλαιολόγων

Μετά τήν ἀνάκτηση τῆς Κωνσταντινούπολης, τό βυζαντινό κράτος, πού νεκρανάστησε ὁ *Μιχαήλ Παλαιολόγος*, εἶχε πολύ λίγα ἐδάφη: τό βορειοδυτικό τμήμα τῆς Μ. Ἀσίας, μέρος τῆς Μακεδονίας μέ τή Θεσσαλονίκη, μερικά νησιά τοῦ βορειοανατολικοῦ Αἰγαίου, τή Ρόδο καί τό *δεσποτάτο τοῦ Μιστρᾶ*.

Τό Βυζάντιο τῶν Παλαιολόγων φάνηκε ἀπό τήν ἀρχή ὅτι δέν εἶχε πολλές ἐλπίδες νά ἐπιζήσει· καί τοῦτο γιατί:

α) *Βρέθηκε κυκλωμένο ἀπό πολλούς καί ἐπικίνδυνους ἐχθρούς:*

— τοὺς *Φράγκους*, πού διεκδικοῦσαν τό θρόνο τοῦ Βυζαντίου.
— τοὺς *Βενετούς* καί τοὺς *Γενουάτες*, πού γίνονταν ὅλο καί περισσότερο ἀπαιτητικοί στή θάλασσα.

— τοὺς *Βουλγάρους* καί τοὺς *Σέρβους*, πού συνέχισαν τίς ἐπιδρομές τους· καί

— τοὺς *Ὀθωμανοὺς Τούρκους*, πού οἱ ἀδυναμίες τοῦ Βυζαντίου τοὺς ἔδωσαν τήν εὐκαιρία νά γίνουν μιά τρομερή στρατιωτική δύναμη — αὐτή πού κατέλυσε τό βυζαντινό κράτος καί ἔφερε σέ δύσκολη θέση καί τήν ὑπόλοιπη Εὐρώπη.

β) Δέν είχε οικονομικά μέσα, ούτε στρατό καί στόλο.

Τό διαμετακομιστικό εμπόριο, πού θά μπορούσε νά αποφέρει μεγάλα κέρδη, είχε περάσει στά χέρια τής Βενετίας καί τών άλλων ναυτικών πόλεων τής Ιταλίας. Ὁ λίγος στρατός ἦταν μισθοφορικός καί πολλές φορές δημιουργοῦσε προβλήματα, ὅπως ἐγινε μέ τούς Καταλανούς.

γ) Πολλοί ἀπό τούς Παλαιολόγους δέ στάθηκαν στό ὕψος τής αποστολῆς τους στίς δύσκολες ἐκείνες περιστάσεις.

Δυό φορές ἐκδηλώθηκαν διχόνοιες γύρω ἀπό τό θρόνο, πού ἔφτασαν ὡς τήν προσωρινή διάσπαση τής ἐνότητος τοῦ κράτους. Μερικοί αὐτοκράτορες, γιά νά ἐξασφαλίσουν τήν ἐξουσία, δέ δίστασαν νά ἐπικαλεσθοῦν τήν ὑποστήριξη καί αὐτῶν ἀκόμα τῶν Τούρκων.

Οἱ Παλαιολόγοι δέ θέλησαν νά ἐπιδιώξουν συμμαχία μέ τούς βαλκανικούς λαούς - τούς πάντοτε ἀρπακτικούς αὐτούς γείτονες - καί νά ἀντιταχθοῦν συνασπισμένοι στήν προέλαση τῶν Τούρκων. Ὅλες τίς ἐλπίδες τους γιά σωτηρία τίς εἶχαν στηρίξει στή Δύση. Γιά νά ἐξασφαλίσουν ὅμως τή βοήθεια τῶν Εὐρωπαίων ἡγεμόνων, ἔφτασαν νά δεχτοῦν ὡς ἀντάλλαγμα τήν ὑποταγή τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας στή Δυτική. Τρεῖς βυζαντινοί αὐτοκράτορες πῆγαν οἱ ἴδιοι μέ τίς ἀκολουθίες τους στήν Εὐρώπη καί τελικά ἤρθαν σέ συμφωνία γιά τήν ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν μέ τούς ὁρους πού ἔθετε ὁ πάπας. Μάταια ὅμως. Ἡ βοήθεια πού τόσο εἶχε ἀνάγκη τό Βυζάντιο δέ φάνηκε.

Ἀπό τό ἄλλο μέρος ἡ ἐνέργεια αὐτή τοῦ ἐπίσημου κράτους ἐγίνε αἰτία νά διαιρεθοῦν οἱ Βυζαντινοί σέ δυό ἀντιμαχόμενες παρατάξεις: τούς ἐνωτικούς, πού ὑποστήριζαν τήν ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν καί τούς ἀνθενωτικούς, πού δέν ἤθελαν καθόλου ν' ἀκούσουν γιά ἔνωση. Ἀνθενωτικοί ἦταν ὁ περισσότερος λαός καί ὁ κατώτερος κληρὸς. Τόσο ἦταν τό μίσος τῶν ἀνθενωτικῶν γιά τούς Φράγκους, ὥστε ἔφταναν στό σημεῖο «νά προτιμοῦν σαρίκι τούρκικο παρά κουκούλα λατινική», ὅπως γράφει ἓνας χρονικογράφος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Κι αὐτά γίνονταν σέ καιρό πού κρινόταν ἡ τύχη τῆς Κωνσταντινούπολης καί οἱ κάτοικοι ἔπρεπε νά εἶναι ἐνωμένοι σάν ἓνας ἄνθρωπος.

Καί μ' ὅλες αὐτές τίς δυσκολίες, τό Βυζάντιο μπόρεσε νά

β) Δέν είχε οικονομικά μέσα, ούτε στρατό καί στόλο.

Τό διαμετακομιστικό εμπόριο, πού θά μπορούσε νά αποφέρει μεγάλα κέρδη, είχε περάσει στά χέρια τής Βενετίας καί τών άλλων ναυτικών πόλεων τής Ιταλίας. Ὁ λίγος στρατός ἦταν μισθοφορικός καί πολλές φορές δημιουργοῦσε προβλήματα, ὅπως ἐγινε μέ τούς Καταλανούς.

γ) Πολλοί ἀπό τούς Παλαιολόγους δέ στάθηκαν στό ὕψος τής αποστολῆς τους στίς δύσκολες ἐκείνες περιστάσεις.

Δυό φορές ἐκδηλώθηκαν διχόνοιες γύρω ἀπό τό θρόνο, πού ἔφτασαν ὡς τήν προσωρινή διάσπαση τής ἐνότητος τοῦ κράτους. Μερικοί αὐτοκράτορες, γιά νά ἐξασφαλίσουν τήν ἐξουσία, δέ δίστασαν νά ἐπικαλεσθοῦν τήν ὑποστήριξη καί αὐτῶν ἀκόμα τών Τούρκων.

Οἱ Παλαιολόγοι δέ θέλησαν νά ἐπιδιώξουν συμμαχία μέ τούς βαλκανικούς λαούς - τούς πάντοτε ἀρπακτικούς αὐτούς γείτονες - καί νά ἀντιταχθοῦν συνασπισμένοι στήν προέλαση τών Τούρκων. Ὅλες τίς ἐλπίδες τους γιά σωτηρία τίς εἶχαν στηρίξει στή Δύση. Γιά νά ἐξασφαλίσουν ὅμως τή βοήθεια τών Εὐρωπαίων ἡγεμόνων, ἔφτασαν νά δεχτοῦν ὡς ἀντάλλαγμα τήν ὑποταγή τής Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας στή Δυτική. Τρεῖς βυζαντινοί αὐτοκράτορες πῆγαν οἱ ἴδιοι μέ τίς ἀκολουθίες τους στήν Εὐρώπη καί τελικά ἤρθαν σέ συμφωνία γιά τήν ἔνωση τών Ἐκκλησιῶν μέ τούς ὁρους πού ἔθετε ὁ πάπας. Μάταια ὅμως. Ἡ βοήθεια πού τόσο εἶχε ἀνάγκη τό Βυζάντιο δέ φάνηκε.

Ἀπό τό ἄλλο μέρος ἡ ἐνέργεια αὐτή τοῦ ἐπίσημου κράτους ἐγίνε αἰτία νά διαιρεθοῦν οἱ Βυζαντινοί σέ δυό ἀντιμαχόμενες παρατάξεις: τούς ἐνωτικούς, πού ὑποστήριζαν τήν ἔνωση τών Ἐκκλησιῶν καί τούς ἀνθενωτικούς, πού δέν ἤθελαν καθόλου ν' ἀκούσουν γιά ἔνωση. Ἀνθενωτικοί ἦταν ὁ περισσότερος λαός καί ὁ κατώτερος κληρὸς. Τόσο ἦταν τό μίσος τών ἀνθενωτικῶν γιά τούς Φράγκους, ὥστε ἔφταναν στό σημεῖο «νά προτιμοῦν σαρίκι τούρκικο παρά κουκούλα λατινική», ὅπως γράφει ἓνας χρονικογράφος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Κι αὐτά γίνονταν σέ καιρό πού κρινόταν ἡ τύχη τῆς Κωνσταντινούπολης καί οἱ κάτοικοι ἔπρεπε νά εἶναι ἐνωμένοι σάν ἓνας ἄνθρωπος.

Καί μ' ὅλες αὐτές τίς δυσκολίες, τό Βυζάντιο μπόρεσε νά

βαστάξει δυό ολόκληρους αιώνες. Κι όταν έπεσε, έπεσε ὀρθιο, μαζί μέ τόν τελευταῖο ἡρωικό ὑπερασπιστή τῆς Κωνσταντινούπολης, τόν *Κωνσταντίνο Παλαιολόγο*, πού φάνηκε ἀντάξιος τῶν μεγαλύτερων ἡρωικῶν μορφῶν τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας.

3. Οἱ Ὀθωμανοί Τοῦρκοι

Δέν ὑπῆρχε τίποτα τό ξεχωριστό στό ξεκίνημα τῶν Ὀθωμανῶν, πού νά προμηνύει τήν κατοπινή τους ἐξέλιξη σέ αὐτοκρατορική δύναμη. Ἦρθαν κι αὐτοί ἀπό τήν κεντρική Ἀσία, ὕστερα ἀπό τή μεγάλη μετακίνηση τῶν Μογγόλων τοῦ Τζέγγις-Χάν. Αὐτό ἔγινε πρὸς τό τέλος τοῦ 13ου αἰῶνα. Μέ τήν ἀδεια τοῦ σουλτάνου τῶν Σελτζούκων ἐγκαταστάθηκαν σέ μιά μικρή περιοχή τῆς Μ. Ἀσίας καί τόν ὑπῆρξαν ὡς μισθοφόροι.

Ὁ ἀμέσως ἐπόμενος σταθμός στήν ἱστορία τους ἦταν ὅτι ἔγιναν μουσουλμάνοι καί μέ ἀρχηγό τούς τόν Ὀσμάν ἢ Ὀθωμάν ἔκαμαν δικό τους ἀνεξάρτητο κράτος μέ πρωτεύουσα τήν Προῦσα (1326). Ἀπό τό σουλτάνο τους αὐτόν πήραν τό ὄνομα Ὀθωμανοί Τοῦρκοι. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ὀσμάν ὀργάνωσαν ἰσχυρό στρατό καί ἄρχισαν τούς κατακτητικούς πολέμους.

Ἐπειδὴ οἱ Ὀθωμανοί ἦταν ὀλιγάριθμοι, ἀπό τά τέλη τοῦ 14ου αἰῶνα χρησιμοποίησαν στό στρατό τους καί πολλοὺς ἀπό τούς νεαροὺς χριστιανούς αἰχμαλώτους των, ἀφοῦ τούς ὑποχρέωσαν νά ἀλλαξοπιστήσουν. Ἀργότερα ἐφάρμοσαν τό *παιδομάζωμα*: ἄρπαζαν τά πιό γεροδεμένα χριστιανόπουλα καί τά ἔκλειναν σέ στρατῶνες, ὅπου τούς ἔδιναν στρατιωτική καί μουσουλμανική ἀνατροφή. Ἀπὸ ἐκεῖ ἔβγαине ὁ νέος στρατός τοῦ Ἰσλάμ, οἱ φανατισμένοι καί ὀρμητικοί *γενίτσαροι*. Αὕτῃ ἡ στρατολόγηση ἐξακολούθησε καί στά χρόνια τῆς τουρκοκρατίας γιὰ ἀρκετό διάστημα. Παράλληλα οἱ Ὀθωμανοί ἔκαμαν καί συστηματικό *ἐξισλαμισμό* τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν τῆς Μ. Ἀσίας.

Ἀφοῦ ἔγιναν κύριοι τῆς Μ. Ἀσίας, οἱ Ὀθωμανοί ἐκμεταλλεύτηκαν τίς διχόνοιες τῶν Βυζαντινῶν γιὰ τό θρόνο καί πάτησαν τό πόδι τους στήν εὐρωπαϊκή ἥπειρο. Ἀπὸ τότε ἄρχισε μιά ραγδαία προέλασή τους μέσα στά Βαλκάνια. Ἀπέσπασαν τά ἐδάφη τοῦ Βυζαντίου τό ἓνα μετὰ τό ἄλλο, ἔκαμαν ἐπιδρομές στή νότια Ἑλλάδα, κατέλαβαν γιὰ πρώτη φορά τή Θεσσαλονίκη (1386) καί

βαστάξει δυό ολόκληρους αιώνες. Κι όταν έπεσε, έπεσε ὀρθιο, μαζί μέ τόν τελευταῖο ἡρωικό ὑπερασπιστή τῆς Κωνσταντινούπολης, τόν *Κωνσταντῖνο Παλαιολόγο*, πού φάνηκε ἀντάξιος τῶν μεγαλύτερων ἡρωικῶν μορφῶν τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας.

3. Οἱ Ὀθωμανοί Τοῦρκοι

Δέν ὑπῆρχε τίποτα τό ξεχωριστό στό ξεκίνημα τῶν Ὀθωμανῶν, πού νά προμηνύει τήν κατοπινή τους ἐξέλιξη σέ αὐτοκρατορική δύναμη. Ἦρθαν κι αὐτοί ἀπό τήν κεντρική Ἀσία, ὕστερα ἀπό τή μεγάλη μετακίνηση τῶν Μογγόλων τοῦ Τζέγγις-Χάν. Αὐτό ἔγινε πρὸς τό τέλος τοῦ 13ου αἰῶνα. Μέ τήν ἄδεια τοῦ σουλτάνου τῶν Σελτζούκων ἐγκαταστάθηκαν σέ μιά μικρή περιοχή τῆς Μ. Ἀσίας καί τόν ὑπῆρξαν ὡς μισθοφόροι.

Ὁ ἀμέσως ἐπόμενος σταθμός στήν ἱστορία τους ἦταν ὅτι ἔγιναν μουσουλμάνοι καί μέ ἀρχηγό τούς τόν Ὀσμάν ἢ Ὀθωμάν ἔκαμαν δικό τους ἀνεξάρτητο κράτος μέ πρωτεύουσα τήν Προῦσα (1326). Ἀπό τό σουλτάνο τους αὐτόν πήραν τό ὄνομα Ὀθωμανοί Τοῦρκοι. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ὀσμάν ὀργάνωσαν ἰσχυρό στρατό καί ἄρχισαν τούς κατακτητικούς πολέμους.

Ἐπειδὴ οἱ Ὀθωμανοί ἦταν ὀλιγάριθμοι, ἀπό τά τέλη τοῦ 14ου αἰῶνα χρησιμοποίησαν στό στρατό τους καί πολλοὺς ἀπό τούς νεαροὺς χριστιανούς αἰχμαλώτους των, ἀφοῦ τούς ὑποχρέωσαν νά ἀλλαξοπιστήσουν. Ἀργότερα ἐφάρμοσαν τό *παιδομάζωμα*: ἄρπαζαν τά πιό γεροδεμένα χριστιανόπουλα καί τά ἔκλειναν σέ στρατῶνες, ὅπου τούς ἔδιναν στρατιωτική καί μουσουλμανική ἀνατροφή. Ἀπὸ ἐκεῖ ἔβγαине ὁ νέος στρατός τοῦ Ἰσλάμ, οἱ φανατισμένοι καί ὀρμητικοί *γενίτσαροι*. Αὐτὴ ἡ στρατολόγηση ἐξακολούθησε καί στά χρόνια τῆς τουρκοκρατίας γιὰ ἀρκετὸ διάστημα. Παράλληλα οἱ Ὀθωμανοί ἔκαμαν καί συστηματικὸ ἐξισλαμισμό τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν τῆς Μ. Ἀσίας.

Ἀφοῦ ἔγιναν κύριοι τῆς Μ. Ἀσίας, οἱ Ὀθωμανοί ἐκμεταλλεύτηκαν τίς διχόνοιες τῶν Βυζαντινῶν γιὰ τό θρόνο καί πάτησαν τό πόδι τους στήν εὐρωπαϊκὴ ἥπειρο. Ἀπὸ τότε ἄρχισε μιά ραγδαία προέλασή τους μέσα στά Βαλκάνια. Ἀπέσπασαν τά ἐδάφη τοῦ Βυζαντίου τό ἓνα μετὰ τό ἄλλο, ἔκαμαν ἐπιδρομές στή νότια Ἑλλάδα, κατέλαβαν γιὰ πρώτη φορά τὴ Θεσσαλονίκη (1386) καί

πολιόρκησαν αρκετές φορές την Κωνσταντινούπολη.

Ἡ πιό ἐπικίνδυνη ἀπό τίς πολιορκίες αὐτές ἦταν ἐκείνη πού ἔκαμε ὁ *Βαγιαζίτ*. Ἡ Κωνσταντινούπολη μᾶλλον θά ἔπεφτε, ἂν ὁ Βαγιαζίτ δέν ἀποτραβιόταν στό ἐσωτερικό τῆς Μ. Ἀσίας, γιά νά ἀντιμετωπίζει τόν *Ταμερλάνο*. Ἡ συντριβή καί ὁ θάνατος τοῦ Βαγιαζίτ ἔδωσαν τήν εὐκαιρία στό *Μανουήλ Παλαιολόγο* νά ἀνακτῇ μερικά ἐδάφη καί τή Θεσσαλονίκη.

Ἀλλά σέ λίγα χρόνια οἱ Τούρκοι συνέχισαν τίς κατακτήσεις τους μέ ἀνανεωμένα τήν ὁρμή τους. Ὁ *Μουράτ Β΄* ἔγινε κύριος τῆς *Θεσσαλονίκης* (1430) καί τῶν Ἰωαννίνων (1431). Ἐπειτα κατέβηκε στή νότια Ἑλλάδα καί στό *Ἐξαμίλι* τοῦ Ἰσθμοῦ διέλυσε τό στρατό τοῦ *Κωνσταντίνου Παλαιολόγου*, πού ἦταν τότε δεσπότης τοῦ Μιστρά.

Ἐκτός ἀπό τοὺς Βυζαντινοὺς καί ἄλλοι λαοί τῶν Βαλκανίων καί τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης πρόβαλαν ἀντίσταση στήν ἐξάπλωση τῶν Ὀθωμανῶν, τίς περισσότερες φορές χωρίς ἀποτέλεσμα.

Ἔτσι

— στό *Κορσουφοπέδιο* τῆς Σερβίας νικήθηκαν οἱ συνασπισμένοι βαλκανικοὶ λαοί (1389).

— στή *Νικόπολη* τῆς Βουλγαρίας νικήθηκε ὁ βασιλιάς τῆς Οὐγγαρίας *Σιγισμούνδος* ἐπικεφαλῆς μιᾶς χριστιανικῆς ἐκστρατείας ἐναντίον τῶν Τούρκων (1389).

— ὁ στρατηγός τῶν Οὐγγρων *Ἰωάννης Οὐνυάδης* εἶχε πολλές ἐπιτυχίες στοὺς πολέμους του μέ τοὺς Ὀθωμανούς.

— στή *Βάρνα* τῆς Βουλγαρίας νικήθηκε ὁ βασιλιάς τῆς Οὐγγαρίας *Λαδίσλαος* ἐπικεφαλῆς μιᾶς ἄλλης ἐκστρατείας τῶν χριστιανῶν ἡγεμόνων τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης (1444).

— στά χρόνια γύρω ἀπό τήν ἄλωση σημαντικές ἐπιτυχίες εἶχε ὁ Ἀλβανός ἡγεμόνας *Γεώργιος Καστριώτης ἢ Σκεντέρμπεης*.

Αὐτή ἡ κινητοποίηση τῶν λαῶν τῆς νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης ἔβαλε κάποιο φραγμό στήν ἀκατάσχετη προέλαση τῶν Τούρκων, ἀλλά δέ στάθηκε δυνατό νά ματαιώσει τήν ὑποταγή τοῦ Βυζαντίου.

4. Ἡ ἄλωση τῆς Πόλης

Πρωταγωνιστές στήν τελευταία πράξη τῆς βυζαντινῆς ἱστο-

πολιόρκησαν αρκετές φορές την Κωνσταντινούπολη.

Ἡ πιό ἐπικίνδυνη ἀπό τίς πολιορκίες αὐτές ἦταν ἐκείνη πού ἔκαμε ὁ *Βαγιαζίτ*. Ἡ Κωνσταντινούπολη μᾶλλον θά ἔπεφτε, ἂν ὁ Βαγιαζίτ δέν ἀποτραβιόταν στό ἐσωτερικό τῆς Μ. Ἀσίας, γιά νά ἀντιμετωπίζει τόν *Ταμερλάνο*. Ἡ συντριβή καί ὁ θάνατος τοῦ Βαγιαζίτ ἔδωσαν τήν εὐκαιρία στό *Μανουήλ Παλαιολόγο* νά ἀνακτῇ μερικά ἐδάφη καί τή Θεσσαλονίκη.

Ἀλλά σέ λίγα χρόνια οἱ Τούρκοι συνέχισαν τίς κατακτήσεις τους μέ ἀνανεωμένα τήν ὁρμή τους. Ὁ *Μουράτ Β΄* ἔγινε κύριος τῆς *Θεσσαλονίκης* (1430) καί τῶν Ἰωαννίνων (1431). Ἐπειτα κατέβηκε στή νότια Ἑλλάδα καί στό *Ἐξαμίλι* τοῦ Ἰσθμοῦ διέλυσε τό στρατό τοῦ *Κωνσταντίνου Παλαιολόγου*, πού ἦταν τότε δεσπότης τοῦ Μιστρά.

Ἐκτός ἀπό τοὺς Βυζαντινοὺς καί ἄλλοι λαοί τῶν Βαλκανίων καί τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης πρόβαλαν ἀντίσταση στήν ἐξάπλωση τῶν Ὄθωμανῶν, τίς περισσότερες φορές χωρίς ἀποτέλεσμα.

Ἔτσι

— στό *Κορσουφοπέδιο* τῆς Σερβίας νικήθηκαν οἱ συνασπισμένοι βαλκανικοὶ λαοί (1389).

— στή *Νικόπολη* τῆς Βουλγαρίας νικήθηκε ὁ βασιλιάς τῆς Οὐγγαρίας *Σιγισμούνδος* ἐπικεφαλῆς μιᾶς χριστιανικῆς ἐκστρατείας ἐναντίον τῶν Τούρκων (1389).

— ὁ στρατηγός τῶν Οὐγγρων *Ἰωάννης Οὐνυάδης* εἶχε πολλές ἐπιτυχίες στοὺς πολέμους του μέ τοὺς Ὄθωμανούς.

— στή *Βάρνα* τῆς Βουλγαρίας νικήθηκε ὁ βασιλιάς τῆς Οὐγγαρίας *Λαδίσλαος* ἐπικεφαλῆς μιᾶς ἄλλης ἐκστρατείας τῶν χριστιανῶν ἡγεμόνων τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης (1444).

— στά χρόνια γύρω ἀπό τήν ἄλωση σημαντικές ἐπιτυχίες εἶχε ὁ Ἀλβανός ἡγεμόνας *Γεώργιος Καστριώτης ἢ Σκεντέρμπεης*.

Αὐτή ἡ κινητοποίηση τῶν λαῶν τῆς νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης ἔβαλε κάποιο φραγμό στήν ἀκατάσχετη προέλαση τῶν Τούρκων, ἀλλά δέ στάθηκε δυνατό νά ματαιώσει τήν ὑποταγή τοῦ Βυζαντίου.

4. Ἡ ἄλωση τῆς Πόλης

Πρωταγωνιστές στήν τελευταία πράξη τῆς βυζαντινῆς ἱστο-

ρίας ήταν από την πλευρά των Βυζαντινών ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Παλιολόγος και από την πλευρά των Όθωμανών ο σουλτάνος Μωάμεθ Β΄ ο Πορθητής.

Ο Κωνσταντίνος — δεσπότης του Μιστρά πρὶν γίνει αυτοκράτορας τὸ 1449 — ήταν μία προσωπικότητα δυνατή καὶ εὐγενική, πού πάνω ἀπ' ὅλα ἔβαζε τὸ χρέος καὶ τὴν ἀξιοπρέπεια. Ἔτσι διάλεξε νὰ ὑπερασπιστεῖ τὴν Κωνσταντινούπολη, ἂν καὶ ἤξερε, ὅπως ἄλλοτε ὁ Λεωνίδας στὶς Θερμοπύλες, ὅτι οἱ βάρβαροι στὸ τέλος θὰ περνοῦσαν.

Ὁ Μωάμεθ Β΄ — πού ἔγινε σουλτάνος τὸ 1451 στὰ 21 τοῦ χρόνια — ήταν ἀπὸ τίς μεγαλύτερες φυσιογνωμίες τῆς ἐποχῆς του, μέ ἐξαιρετικές διοικητικές ικανότητες στὸν πόλεμο καὶ τὴν εἰρήνη. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ φάνηκε ἀποφασισμένος νὰ κυριέψει τὴν Κωνσταντινούπολη, πραγματοποιώντας ἔτσι ἐπιθυμία τοῦ πατέρα του Μουράτ καὶ τῆ δικῆ του φιλοδοξία καὶ βγάζοντας ἀληθινὰ τὰ λόγια τοῦ Προφήτη, πού εἶχε πεῖ ὅτι «μεγαλύτερος στρατηγός θὰ εἶναι ἐκεῖνος πού θὰ πάρει τὴν Πόλη».

Η Κωνσταντινούπολη τοῦ Βυζαντίου

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ρίας ήταν από την πλευρά των Βυζαντινών ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Παλιολόγος και από την πλευρά των Όθωμανών ο σουλτάνος Μωάμεθ Β΄ ο Πορθητής.

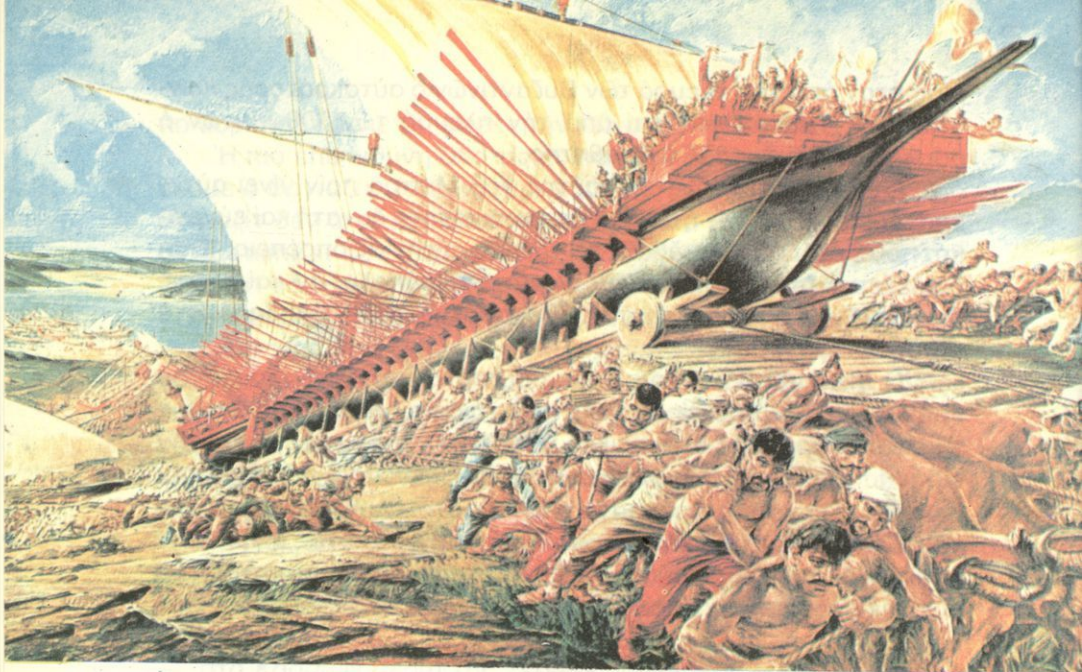
Ο Κωνσταντίνος — δεσπότης του Μιστρά πρὶν γίνει αυτοκράτορας τὸ 1449 — ήταν μία προσωπικότητα δυνατή καὶ εὐγενική, πού πάνω ἀπ' ὅλα ἔβαζε τὸ χρέος καὶ τὴν ἀξιοπρέπεια. Ἐτσι διάλεξε νὰ ὑπερασπιστεῖ τὴν Κωνσταντινούπολη, ἂν καὶ ἤξερε, ὅπως ἄλλοτε ὁ Λεωνίδας στὶς Θερμοπύλες, ὅτι οἱ βάρβαροι στὸ τέλος θὰ περνοῦσαν.

Ὁ Μωάμεθ Β΄ — πού ἔγινε σουλτάνος τὸ 1451 στὰ 21 τοῦ χρόνια — ήταν ἀπὸ τίς μεγαλύτερες φυσιογνωμίες τῆς ἐποχῆς του, μέ ἐξαιρετικές διοικητικές ικανότητες στὸν πόλεμο καὶ τὴν εἰρήνη. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ φάνηκε ἀποφασισμένος νὰ κυριέψει τὴν Κωνσταντινούπολη, πραγματοποιώντας ἔτσι ἐπιθυμία τοῦ πατέρα του Μουράτ καὶ τῇ δικῇ του φιλοδοξίᾳ καὶ βγάζοντας ἀληθινὰ τὰ λόγια τοῦ Προφήτη, πού εἶχε πεῖ ὅτι «μεγαλύτερος στρατηγὸς θὰ εἶναι ἐκεῖνος πού θὰ πάρει τὴν Πόλη».

Η Κωνσταντινούπολη τοῦ Βυζαντίου

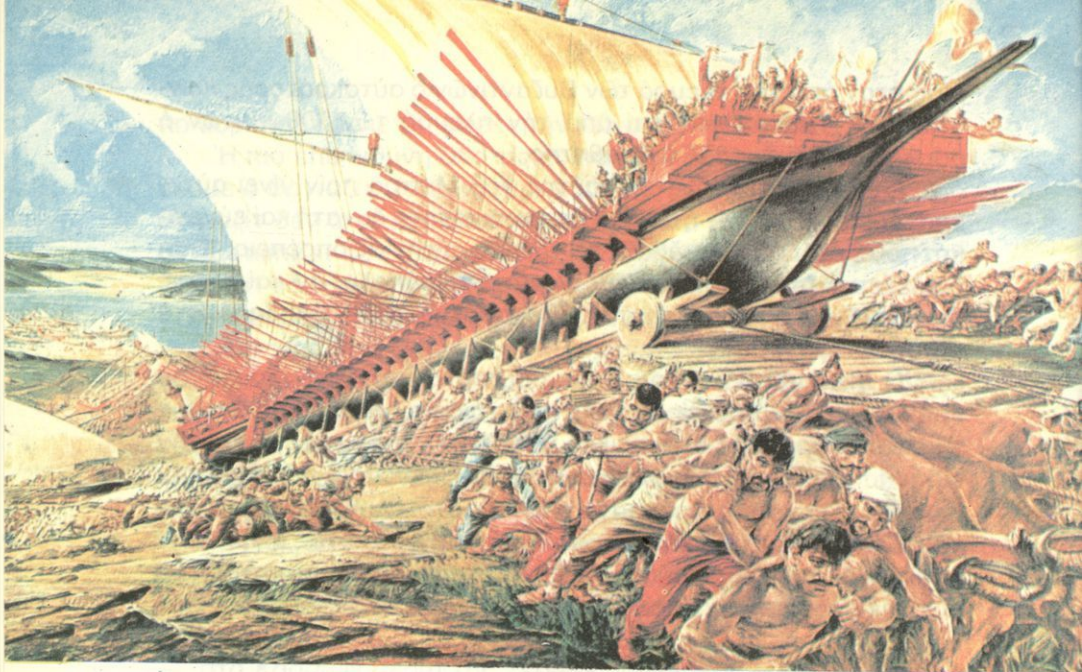
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Οι Τούρκοι περνούν τὰ καράβια τους στὸν Κεράτιο κόλπο ἀπὸ τὴ στεριά.
(Πίνακας Γάλλου ζωγράφου)

Ἔκαμε λοιπὸν μεγάλες προετοιμασίες. Ἔχτισε ἓνα ἰσχυρὸ φρούριο στὴν εὐρωπαϊκὴ ὄχθη τοῦ Βοσπόρου, γιὰ νὰ ἀποκόψει τὴν Κωνσταντινούπολη ἀπὸ τὸν Εὐξεινο Πόντο. Ἐτοίμασε γύρω στίς 250.000 στρατό, ἄριστα ἐξοπλισμένο, καὶ 400 καράβια. Ὁ στρατὸς του ἦταν ἐφοδιασμένος καὶ μὲ 70 πετροβόλα κανόνια μὲ πυρίτιδα, πρωτοφανέρωτα τότε στίς πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις. Μὲ αὐτὰ θὰ ἄνοιγαν ρήγματα στὰ τεῖχη.

Ὅ,τι μπορούσε ἔκαμε καὶ ὁ Κωνσταντῖνος, γιὰ νὰ ὀργανώσει καλύτερα τὴν ἀμυνα τῆς Πόλης. Ἐπισκεύασε τὰ τεῖχη, ἔφραξε τὸν Κεράτιο μὲ χοντρή ἀλυσίδα, συγκέντρωσε ἐφόδια. Ἀλλὰ μπροστὰ στὸν ὄγκο τῶν σουλτανικῶν δυνάμεων δὲν εἶχε νὰ ἀντιπαρατάξει παρὰ 7.000 περίπου μαχητὲς — 5.000 Ἕλληνες καὶ 2.000 μισθοφόρους ξένους — καὶ 40 καράβια. Τὴ διεύθυνση τοῦ πολέμου ἀνέθερε στὸ γεγναῖο Γενουάτη στρατηγὸ Ἰωάννη Ἰουστινιάνη. Χρήματα δὲν ὑπῆρχαν καὶ οἱ ἐκκλησίες γιὰ ἄλλη μιά φορὰ διέθεσαν τοὺς τελευταίους θησαυροὺς τους.

Οι Τούρκοι περνούν τὰ καράβια τους στὸν Κεράτιο κόλπο ἀπὸ τὴ στεριά.
(Πίνακας Γάλλου ζωγράφου)

Ἔκαμε λοιπὸν μεγάλες προετοιμασίες. Ἐχτίσε ἓνα ἰσχυρὸ φρούριο στὴν εὐρωπαϊκὴ ὄχθη τοῦ Βοσπόρου, γιὰ νὰ ἀποκόψει τὴν Κωνσταντινούπολη ἀπὸ τὸν Εὐξεινο Πόντο. Ἐτοίμασε γύρω στίς 250.000 στρατό, ἄριστα ἐξοπλισμένο, καὶ 400 καράβια. Ὁ στρατὸς του ἦταν ἐφοδιασμένος καὶ μὲ 70 πετροβόλα κανόνια μὲ πυρίτιδα, πρωτοφανέρωτα τότε στίς πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις. Μὲ αὐτὰ θὰ ἄνοιγαν ρήγματα στὰ τεῖχη.

Ὅ,τι μπορούσε ἔκαμε καὶ ὁ Κωνσταντῖνος, γιὰ νὰ ὀργανώσει καλύτερα τὴν ἀμυνα τῆς Πόλης. Ἐπισκεύασε τὰ τεῖχη, ἔφραξε τὸν Κεράτιο μὲ χοντρή ἀλυσίδα, συγκέντρωσε ἐφόδια. Ἀλλὰ μπροστά στὸν ὄγκο τῶν σουλτανικῶν δυνάμεων δὲν εἶχε νὰ ἀντιπαρατάξει παρὰ 7.000 περίπου μαχητὲς — 5.000 Ἕλληνες καὶ 2.000 μισθοφόρους ξένους — καὶ 40 καράβια. Τὴ διεύθυνση τοῦ πολέμου ἀνέθερε σὸ γειναῖο Γενουάτη στρατηγὸ Ἰωάννη Ἰουστινιάνη. Χρήματα δὲν ὑπῆρχαν καὶ οἱ ἐκκλησίες γιὰ ἄλλη μιά φορά διέθεσαν τοὺς τελευταίους θησαυροὺς τους.

Ἡ πολιορκία ἄρχισε στίς 6 Ἀπριλίου 1453. Οἱ Τούρκοι βάλθηκαν νά σφυροκοποῦν τά τεῖχη στά πιά ἀδύνατα σημεῖα, νά σκάθουν λαγούμια ἀπό κάτω τους καί νά στήνουν ξύλινους πύργους, σκεπασμένους μέ δέρματα γιά νά μήν καίγονται. Στήν ἀρχή οἱ Βυζαντινοί ἐξουδετέωσαν τίς ἀπόπειρες τῶν Τούρκων μέ τό ὑγρό πῦρ καί μέ ἄλλους τρόπους. Εἶχαν μάλιστα καί μιά σημαντική ἐπιτυχία στή θάλασσα. Ὁ πλοίαρχος Φλαντανελᾶς μέ πέντε μόνο καράβια μπόρεσε νά διασπάσει τόν κλοιό καί νά μπεῖ στόν Κεράτιο κόλπο, ἀφοῦ προξένησε μεγάλες ζημιές στόν τουρκικό στόλο. Ἐξω φρενῶν ὁ Μωάμεθ ἔβαλε καί ἔσυραν 70 καράβια ἀπό τό Βόσπορο μέσα στόν Κεράτιο ἀπό τή στεριά. Ὑστερα ἀπ' αὐτό ὁ ἀποκλεισμός τῶν πολιορκημένων ἐγένε ἀσφυκτικός.

Στίς 16 Μαΐου ὁ Μωάμεθ ἔκαμε προτάσεις γιά παράδοση: Δέ θά πείραζε τοὺς κατοίκους καί τίς περιουσίες τους. Κι ὁ Κωνσταντῖνος μέ τήν ἀκολουθία του μποροῦσε ἐλεύθερα νά πάει στήν Πελοπόννησο καί νά γίνει ἀφέντης της, ὅπως καί πρίν. Ὁ Κωνσταντῖνος, ἀφοῦ συμβουλευτήκε καί τοὺς ἀνώτερους ἀξιωματούχους τῆς Ἐκκλησίας καί τῆς Πολιτείας, ἔδωσε τήν ἐλληνικότατη ἀπάντηση: «Τό νά σοῦ παραδώσω τήν Πόλη δέν εἶναι ζήτημα δικό μου οὔτε κανενός ἄλλου ἀπό τοὺς κατοίκους της. Γιατί ὅλοι μέ μιά γνώμη καί μέ τή θέλησή μας ἔχουμε πάρει τήν ἀπόφαση νά πεθάνουμε καί νά μή λογαριάσουμε τή ζωή μας».

Δέν ἀπέμεινε πιά παρά ἡ τελική ἀναμέτρηση. Ὁ Μωάμεθ ἔβαλε τοὺς δερβίσηδες νά κεντρίσουν τό φανατισμό καί τή φαντασία τῶν Τούρκων στρατιωτῶν μέ ὑποσχέσεις γιά πλοῦσια ἀνταλλάγματα σέ τούτη καί στήν ἄλλη ζωή, ἂν ἐπαιρναν τήν Πόλη. Ὅσοι ἐπεφταν στήν ἐφοδο θά ἀντάμωναν τόν Προφήτη μέ τίς λιχουδιές του στόν Παράδεισο. Ὅσοι ζοῦσαν, γιά τρεῖς ἡμέρες θά μπορούσαν ν' ἀρπάξουν ὅ,τι ἤθελαν ἀπό τοὺς θησαυρούς τῆς Πόλης. Κρότοι τυμπάνων καί ἀλαλαγμοί χαρᾶς ἀχολογοῦσαν σ' ὅλη τήν ἔκταση τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου.

Μέσα στήν πόλη ἡ ἀτμόσφαιρα ἦταν ἐντελῶς διαφορετική. Οἱ κάτοικοι τῆς Κωνσταντινούπολης γιά μιά τελευταία φορά ζητοῦσαν προστασία ἀπό τήν Ὑπέρμαχο Στρατηγό. Μέ ἐπικεφαλῆς τήν εἰκόνα τῆς Παναγίας τῆς Ὁδηγήτριας ἔκαμαν μιά μεγάλη λιτανεῖα μέσα στήν πόλη καί γύρω γύρω στά τεῖχη. Ἐπειτα ὁ Κωνσταντῖνος συγκέντρωσε τοὺς ἄρχοντες καί τοὺς μίλησε μέ συγκινητικά λόγια γιά τό χρέος πού εἶχαν νά ἀγωνιστοῦν καί νά πέσουν

Ἡ πολιορκία ἄρχισε στίς 6 Ἀπριλίου 1453. Οἱ Τούρκοι βάλθηκαν νά σφυροκοποῦν τά τεῖχη στά πιά ἀδύνατα σημεῖα, νά σκάθουν λαγούμια ἀπό κάτω τους καί νά στήνουν ξύλινους πύργους, σκεπασμένους μέ δέρματα γιά νά μήν καίγονται. Στήν ἀρχή οἱ Βυζαντινοί ἐξουδετέωσαν τίς ἀπόπειρες τῶν Τούρκων μέ τό ὑγρό πῦρ καί μέ ἄλλους τρόπους. Εἶχαν μάλιστα καί μιά σημαντική ἐπιτυχία στή θάλασσα. Ὁ πλοίαρχος Φλαντανελᾶς μέ πέντε μόνο καράβια μπόρεσε νά διασπάσει τόν κλοιό καί νά μπεῖ στόν Κεράτιο κόλπο, ἀφοῦ προξένησε μεγάλες ζημιές στόν τουρκικό στόλο. Ἐξω φρενῶν ὁ Μωάμεθ ἔβαλε καί ἔσυραν 70 καράβια ἀπό τό Βόσπορο μέσα στόν Κεράτιο ἀπό τή στεριά. Ὑστερα ἀπ' αὐτό ὁ ἀποκλεισμός τῶν πολιορκημένων ἐγένε ἀσφυκτικός.

Στίς 16 Μαΐου ὁ Μωάμεθ ἔκαμε προτάσεις γιά παράδοση: Δέ θά πείραζε τοὺς κατοίκους καί τίς περιουσίες τους. Κι ὁ Κωνσταντῖνος μέ τήν ἀκολουθία του μποροῦσε ἐλεύθερα νά πάει στήν Πελοπόννησο καί νά γίνει ἀφέντης της, ὅπως καί πρίν. Ὁ Κωνσταντῖνος, ἀφοῦ συμβουλευτήκε καί τοὺς ἀνώτερους ἀξιωματούχους τῆς Ἐκκλησίας καί τῆς Πολιτείας, ἔδωσε τήν ἐλληνικότατη ἀπάντηση: «Τό νά σοῦ παραδώσω τήν Πόλη δέν εἶναι ζήτημα δικό μου οὔτε κανενός ἄλλου ἀπό τοὺς κατοίκους της. Γιατί ὅλοι μέ μιά γνώμη καί μέ τή θέλησή μας ἔχουμε πάρει τήν ἀπόφαση νά πεθάνουμε καί νά μή λογαριάσουμε τή ζωή μας».

Δέν ἀπέμεινε πιά παρά ἡ τελική ἀναμέτρηση. Ὁ Μωάμεθ ἔβαλε τοὺς δερβίσηδες νά κεντρίσουν τό φανατισμό καί τή φαντασία τῶν Τούρκων στρατιωτῶν μέ ὑποσχέσεις γιά πλοῦσια ἀνταλλάγματα σέ τούτη καί στήν ἄλλη ζωή, ἂν ἐπαιρναν τήν Πόλη. Ὅσοι ἐπεφταν στήν ἐφοδο θά ἀντάμωναν τόν Προφήτη μέ τίς λιχουδιές του στόν Παράδεισο. Ὅσοι ζοῦσαν, γιά τρεῖς ἡμέρες θά μπορούσαν ν' ἀρπάξουν ὅ,τι ἤθελαν ἀπό τοὺς θησαυρούς τῆς Πόλης. Κρότοι τυμπάνων καί ἀλαλαγμοί χαρᾶς ἀχολογοῦσαν σ' ὅλη τήν ἔκταση τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου.

Μέσα στήν πόλη ἡ ἀτμόσφαιρα ἦταν ἐντελῶς διαφορετική. Οἱ κάτοικοι τῆς Κωνσταντινούπολης γιά μιά τελευταία φορά ζητοῦσαν προστασία ἀπό τήν Ὑπέρμαχο Στρατηγό. Μέ ἐπικεφαλῆς τήν εἰκόνα τῆς Παναγίας τῆς Ὁδηγήτριας ἔκαμαν μιά μεγάλη λιτανεῖα μέσα στήν πόλη καί γύρω γύρω στά τεῖχη. Ἐπειτα ὁ Κωνσταντῖνος συγκέντρωσε τοὺς ἄρχοντες καί τοὺς μίλησε μέ συγκινητικά λόγια γιά τό χρέος πού εἶχαν νά ἀγωνιστοῦν καί νά πέσουν

Ο τελευταῖος αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου

Ο τελευταίος αυτοκράτορας του Βυζαντίου

γιά τή σωτηρία τῆς Πόλης, πού ἦταν «ἡ ἐλπίδα καί ἡ χαρά ὄλων τῶν Ἑλλήνων». Τέλος συγκεντρώθηκαν ὅλοι, βασιλιάς, ἄρχοντες, κληρὸς καί λαός, μέσα στήν Ἁγία Σοφία, ὅπου ἐγινε ἡ τελευταία λειτουργία. Κλαίοντας ὁ λαός εἶδε τό μελλοθάνατο βασιλιά του νά ζητᾶ συχώρεση ἀπό ὅλους, νά παίρνει τή Θεία Κοινωνία κι ὕστερα νά χάνεται μέσα στή νύχτα.

Ἦταν παραμονή τῆς 29ης Μαΐου 1453. Ὅλη ἐκείνη τή νύχτα ὁ Κωνσταντῖνος καθάλα στό ἄλογό του πηγαινοερχόταν στά τείχη ἐπιθεωρώντας καί ἐμψυχώνοντας τίς φρουρές πού ἀγρυπνοῦσαν. Ἡ ὥρα εἶχε προχωρήσει, ὅταν κι ὁ ἴδιος ἐπίασε τή θέση του, σάν ἀπλὸς στρατιώτης, σ' ἓνα ἀπὸ τὰ ἀδύνατα σημεῖα τῶν τειχῶν, κοντά στήν *Πύλη τοῦ Ἁγίου Ρωμανοῦ*.

Κατά τὰ χαράματα ἄρχισε ὀρμητικὴ ἡ ἐφοδος τῶν Τούρκων. Τῇ μεγαλύτερῃ πίεση δέχτηκε τό τμήμα τῶν τειχῶν πού ἐπόπτευε ὁ ἴδιος ὁ Κωνσταντῖνος. Ὡστόσο οἱ πρῶτες ἐπιθέσεις τῶν πολιορκητῶν ἀποκρούστηκαν μέ ἐπιτυχία. Τὰ πράγματα ἔδειχναν ὅτι ἡ Πόλη θά γλίτωνε ἄλλη μιά φορά ἀπὸ τὰ νύχια τοῦ ἐχθροῦ. Ἀλλά σέ μιά στιγμὴ πληγώθηκε ὁ Ἰουστινιάνης καί ἀποσύρθηκε ἀπὸ τή μάχη. Αὐτό δημιούργησε σύγχυση ἀνάμεσα στοὺς ὑπερασπιστὲς τῶν τειχῶν. Στό μεταξύ, ἀπὸ ρήγματα πού ἀνοιξαν τὰ κανόνια καί ἀπὸ τὴν *Κερκόπορτα* ἢ *Ξυλόπορτα* (μιά μικρὴ καστρόπορτα πού βρέθηκε ἀνοιχτὴ ἢ παραβιάστηκε) μερικές χιλιάδες Γενίτσαροι πέρασαν στήν Πόλη. Ἀπελπισμένη τότε ἀκούστηκε ἡ κραυγὴ «Ἡ Πόλις ἐάλω» («Τὴν πήρανε τὴν Πόλη!») καί μεταδόθηκε ἀπὸ στόμα σέ στόμα σέ ὅλη τὴ Βασιλεύουσα.

Στὴν Πύλη τοῦ Ἁγίου Ρωμανοῦ ὁ Κωνσταντῖνος μέ τοὺς πιὸ πιστοὺς του συντρόφους πολέμουσε ἀκόμη. Σέ μιά στιγμὴ εἶδε νά κυκλῶνεται ἀπὸ ἄγρια στίφη γενιτσάρων. «Ἡ Πόλη κυριεύεται κι ἐγὼ ἀκόμη ζῶ;» εἶπε καί μέ τό σπαθί στό χέρι ἀντιμετώπισε ὀρθίος τό θάνατο. Πέφτοντας νεκρός, πρόφτασε νά φωνάξει: «Δέν εἶναι κανένας χριστιανὸς νά μοῦ πάρει τό κεφάλι;»

Σκηνὲς τρόμου καί φρίκης συνόδευαν τὴν ἄλωση: σφαγές, λεηλασίες, αἰχμαλωσίες, βανδαλισμοὶ καί ἄλλες βαρβαρότητες. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρες ἡ Πόλη παραδόθηκε στό ἔλεος τῶν κατακτητῶν. Πλήθη χριστιανῶν, πού εἶχαν ζητήσῃ καταφύγιο στήν Ἁγία Σοφία, ἔπεσαν ἐκεῖ θύματα τῆς μανίας τῶν γενιτσάρων.

Τῇ δεύτερῃ ἡμέρᾳ ἀπὸ τὴν ἄλωση ὁ Μωάμεθ μπήκε θριαμ-

γιά τή σωτηρία τῆς Πόλης, πού ἦταν «ἡ ἐλπίδα καί ἡ χαρά ὄλων τῶν Ἑλλήνων». Τέλος συγκεντρώθηκαν ὅλοι, βασιλιάς, ἄρχοντες, κληρὸς καὶ λαός, μέσα στὴν Ἁγία Σοφία, ὅπου ἐγινε ἡ τελευταία λειτουργία. Κλαίοντας ὁ λαὸς εἶδε τὸ μελλοθάνατο βασιλιά του νὰ ζητᾷ συχώρεση ἀπὸ ὅλους, νὰ παίρνει τὴ Θεία Κοινωνία κι ὕστερα νὰ χάνεται μέσα στὴ νύχτα.

Ἦταν παραμονή τῆς 29ης Μαΐου 1453. Ὅλη ἐκείνη τὴ νύχτα ὁ Κωνσταντῖνος καθάλα στό ἄλογό του πηγαινοερχόταν στὰ τεῖχη ἐπιθεωρώντας καὶ ἐμψυχώνοντας τίς φρουρές πού ἀγρυπνοῦσαν. Ἡ ὥρα εἶχε προχωρήσει, ὅταν κι ὁ ἴδιος ἐπίασε τὴ θέση του, σάν ἀπλὸς στρατιώτης, σ' ἓνα ἀπὸ τὰ ἀδύνατα σημεῖα τῶν τειχῶν, κοντά στὴν *Πύλη τοῦ Ἁγίου Ρωμανοῦ*.

Κατὰ τὰ χαράματα ἄρχισε ὀρμητικὴ ἡ ἐφοδος τῶν Τούρκων. Τὴ μεγαλύτερη πίεση δέχτηκε τὸ τμῆμα τῶν τειχῶν πού ἐπόπτευε ὁ ἴδιος ὁ Κωνσταντῖνος. Ὡστόσο οἱ πρῶτες ἐπιθέσεις τῶν πολιορκητῶν ἀποκρούστηκαν μέ ἐπιτυχία. Τὰ πράγματα ἔδειχναν ὅτι ἡ Πόλη θὰ γλίτωνε ἄλλη μιά φορά ἀπὸ τὰ νύχια τοῦ ἐχθροῦ. Ἀλλὰ σέ μιά στιγμὴ πληγώθηκε ὁ Ἰουστινιάνης καὶ ἀποσύρθηκε ἀπὸ τὴ μάχη. Αὐτὸ δημιούργησε σύγχυση ἀνάμεσα στοὺς ὑπερασπιστές τῶν τειχῶν. Στό μεταξύ, ἀπὸ ρήγματα πού ἀνοίξαν τὰ κανόνια καὶ ἀπὸ τὴν *Κερκόπορτα* ἢ *Ξυλόπορτα* (μιά μικρὴ καστρόπορτα πού βρέθηκε ἀνοιχτὴ ἢ παραβιάστηκε) μερικές χιλιάδες Γενίτσαροι πέρασαν στὴν Πόλη. Ἀπελπισμένη τότε ἀκούστηκε ἡ κραυγὴ «Ἡ Πόλις ἐάλω» («Τὴν πῆραν τὴν Πόλη!») καὶ μεταδόθηκε ἀπὸ στόμα σέ στόμα σέ ὅλη τὴ Βασιλεύουσα.

Στὴν Πύλη τοῦ Ἁγίου Ρωμανοῦ ὁ Κωνσταντῖνος μέ τοὺς πιὸ πιστοὺς του συντρόφους πολέμουσε ἀκόμη. Σέ μιά στιγμὴ εἶδε νὰ κυκλώνεται ἀπὸ ἄγρια στίφη γενιτσάρων. «Ἡ Πόλη κυριεύεται κι ἐγὼ ἀκόμη ζῶ;» εἶπε καὶ μέ τὸ σπαθὶ στό χέρι ἀντιμετώπισε ὀρθίος τὸ θάνατο. Πέφτοντας νεκρὸς, πρόφτασε νὰ φωνάξει: «Δέν εἶναι κανένας χριστιανὸς νὰ μοῦ πάρει τὸ κεφάλι;»

Σκηνές τρόμου καὶ φρίκης συνόδευαν τὴν ἄλωση: σφαγές, λεηλασίες, αἰχμαλωσίες, βανδαλισμοὶ καὶ ἄλλες βαρβαρότητες. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρες ἡ Πόλη παραδόθηκε στό ἔλεος τῶν κατακτητῶν. Πλήθη χριστιανῶν, πού εἶχαν ζητήσῃ καταφύγιο στὴν Ἁγία Σοφία, ἔπεσαν ἐκεῖ θύματα τῆς μανίας τῶν γενιτσάρων.

Τὴ δευτέρη ἡμέρα ἀπὸ τὴν ἄλωση ὁ Μωάμεθ μπῆκε θριαμ-

βευτής στην Κωνσταντινούπολη. Κατευθύνθηκε στην 'Αγία Σοφία καί από ἐκεῖ ἀνέπεμψε τίς εὐχαριστίες του στόν 'Αλλάχ. Ἐπειτα ζήτησε νά τοῦ φέρουν τό κεφάλι τοῦ Κωνσταντίνου. Λέγεται ὅτι τόν ξεχώρισαν ἀνάμεσα στό σωρό τῶν πτωμάτων ἀπό τίς βασιλικές περικνημίδες μέ τούς χρυσοκέντητους δικέφαλους ἀετούς.

Στίς ἐπόμενες δεκαετίες, ὅπως ἔχουμε δεῖ, οἱ Τοῦρκοι κυρίεψαν τό ἕνα μετά τό ἄλλο ὅλα σχεδόν τά ἑλληνικά ἐδάφη. Τό ἑλληνικό ἔθνος ἔμεινε σκλαβωμένο στούς Τούρκους τέσσερις περίπου αἰῶνες. Σ' ὅλο αὐτό τό διάστημα δέν ἔχασε τήν πίστη του στήν ἀπελευθέρωσή του. Ἀπό τήν πρώτη μάλιστα στιγμή εἶχε δημιουργήσει θρύλους πού ἔδειχναν αὐτή του τήν πίστη, ὅπως τούς θρύλους τοῦ μαρμαρωμένου βασιλιᾶ καί τῆς φωνῆς ἀπό τόν οὐρανό πού βεβαίωνε πώς «πάλι μέ χρόνια μέ καιρούς πάλι δικά σας εἶναι». Στά χρόνια τῆς σκλαβιάς συσπειρώθηκε γύρω ἀπό τήν Ἐκκλησία καί ἔνωσε ἑλληνικό περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλη φορά. Μέ τή μεγάλη ἐπανάσταση τοῦ 1821 τό ἔθνος τῶν θρύλων ξαναγεννήθηκε ἀπό τήν τέφρα, καθαρά ἑλληνικό.

5. Τελευταῖες ἀναλαμπές στά γράμματα καί τίς τέχνες

Καί μέσα στούς δύο τελευταίους αἰῶνες τῆς ἀγωνίας τοῦ Βυζαντίου δέν ἔλειψαν οἱ ἄνθρωποι πού καλλιέργησαν τά γράμματα καί τίς τέχνες. Δυό ἀπό τούς αὐτοκράτορες — ὁ Ἰωάννης Κατακουζηνός καί ὁ Μανουήλ Παλαιολόγος — ἦταν οἱ ἴδιοι συγγραφεῖς.

Λαϊκοί καί κληρικοί λόγιοι ἔδειξαν μεγάλο ἐνδιαφέρον γιά τά ἀρχαῖα ἑλληνικά συγγράμματα. Τά μελετοῦσαν, τά ἐρμήνευαν καί

Ἐρείπια
τῶν τειχῶν
τῆς Πόλης

βευτής στην Κωνσταντινούπολη. Κατευθύνθηκε στην 'Αγία Σοφία καί από ἐκεῖ ἀνέπεμψε τίς εὐχαριστίες του στόν 'Αλλάχ. Ἐπειτα ζήτησε νά τοῦ φέρουں τό κεφάλι τοῦ Κωνσταντίνου. Λέγεται ὅτι τόν ξεχώρισαν ἀνάμεσα στό σωρό τῶν πτωμάτων ἀπό τίς βασιλικές περικνημίδες μέ τούς χρυσοκέντητους δικέφαλους ἀετούς.

Στίς ἐπόμενες δεκαετίες, ὅπως ἔχουμε δεῖ, οἱ Τοῦρκοι κυρίεψαν τό ἕνα μετά τό ἄλλο ὅλα σχεδόν τά ἑλληνικά ἐδάφη. Τό ἑλληνικό ἔθνος ἔμεινε σκλαβωμένο στούς Τούρκους τέσσερις περίπου αἰῶνες. Σ' ὅλο αὐτό τό διάστημα δέν ἔχασε τήν πίστη του στήν ἀπελευθέρωσή του. Ἀπό τήν πρώτη μάλιστα στιγμή εἶχε δημιουργήσει θρύλους πού ἔδειχναν αὐτή του τήν πίστη, ὅπως τούς θρύλους τοῦ μαρμαρωμένου βασιλιᾶ καί τῆς φωνῆς ἀπό τόν οὐρανό πού βεβαίῳνε πώς «πάλι μέ χρόνια μέ καιρούς πάλι δικά σας εἶναι». Στά χρόνια τῆς σκλαβιάς συσπειρώθηκε γύρω ἀπό τήν Ἐκκλησία καί ἔνωσε ἑλληνικό περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλη φορά. Μέ τή μεγάλη ἐπανάσταση τοῦ 1821 τό ἔθνος τῶν θρύλων ξαναγεννήθηκε ἀπό τήν τέφρα, καθαρά ἑλληνικό.

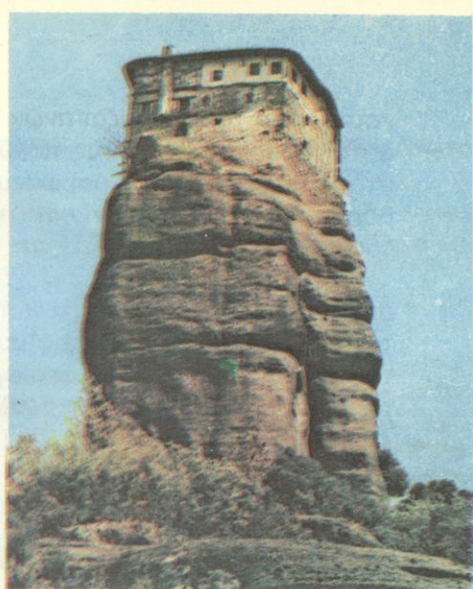
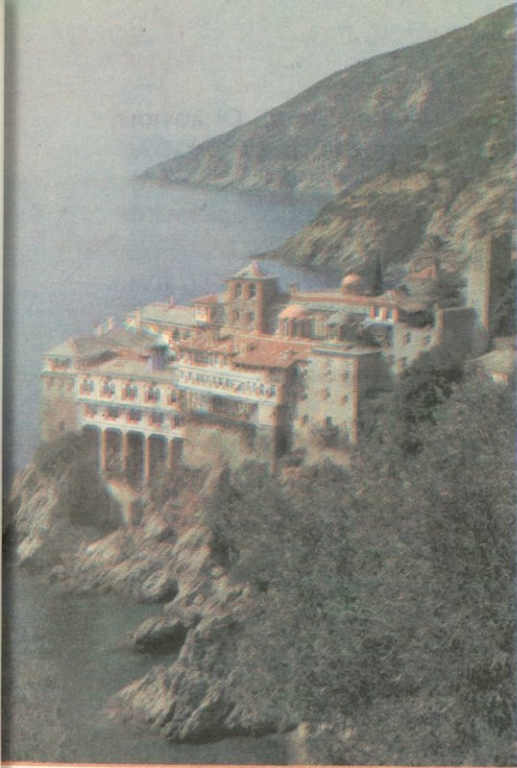
5. Τελευταῖες ἀναλαμπές στά γράμματα καί τίς τέχνες

Καί μέσα στούς δύο τελευταίους αἰῶνες τῆς ἀγωνίας τοῦ Βυζαντίου δέν ἔλειψαν οἱ ἄνθρωποι πού καλλιέργησαν τά γράμματα καί τίς τέχνες. Δυό ἀπό τούς αὐτοκράτορες — ὁ Ἰωάννης Κατακουζηνός καί ὁ Μανουήλ Παλαιολόγος — ἦταν οἱ ἴδιοι συγγραφεῖς.

Λαϊκοί καί κληρικοί λόγιοι ἔδειξαν μεγάλο ἐνδιαφέρον γιά τά ἀρχαῖα ἑλληνικά συγγράμματα. Τά μελετοῦσαν, τά ἐρμήνευαν καί

Ἐρείπια
τῶν τειχῶν
τῆς Πόλης

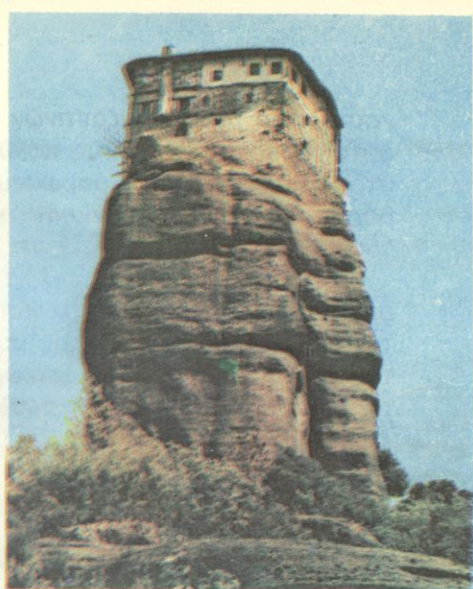
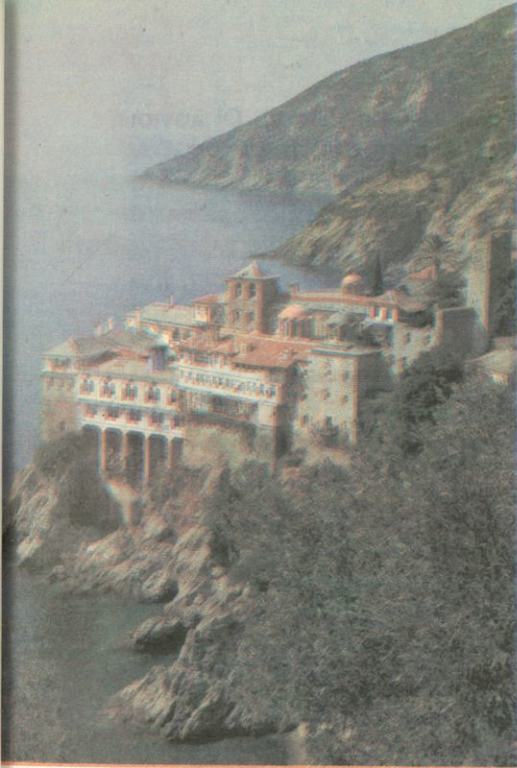

Ἀριστερά: Τό μοναστήρι Γρηγορίου στό Ἅγιον Ὄρος. Ἰδρύθηκε στά χρόνια τοῦ Ἰωάννη Παλαιολόγου. Δεξιά: Τό μοναστήρι Ρουσάνου, χτισμένο στόν πιό ἐντυπωσιακό βράχο τῶν Μετεώρων.

ἔκαναν πρεσχετική διόρθωση τῶν λαθῶν, πού εἶχαν γίνει ἀπό ἀντιγραφή σέ ἀντιγραφή καί εἶχαν περάσει ἀπαρατήρητα.

Ὁ μεγαλύτερος λόγιος τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἦταν ὁ Γεώργιος Γεμιστός ἢ Πλήθων, πού ἔζησε καί δίδαξε τά περισσότερα χρόνια του στό Μιστρά. Ἄλλοι σπουδαῖοι λόγιοι ἦταν: ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Γρηγόριος Παλαμᾶς· ὁ μητροπολίτης Ἐφέσου Μάρκος Εὐγενικός, πού πολέμησε τήν ἔνωση· ὁ ἐπίσης ἀνθενωτικός Γεώργιος Σχολάριος, πού ἔγινε πρῶτος πατριάρχης μετά τήν ἄλωση· ὁ ἐνωτικός Βησσαρίων, πού ἔγινε ἀργότερα καρδινάλιος τοῦ πάπα· οἱ ἱστορικοί Δούκας καί Γεώργιος Φραντζῆς, πού ἔγραψαν γιά τήν ἄλωση· οἱ λόγιοι Μανουήλ καί Ἰωάννης Χρυσολωρᾶς καί Γεώργιος Τραπεζούντιος, πού δίδαξαν τά ἑλληνικά γράμματα στήν Ἰταλία πρὶν ἀκόμα ἀπό τήν ἄλωση κ.ἄ.

Στά χρόνια γύρω ἀπό τήν ἄλωση δημιουργήθηκε ἓνα μετα-

Ἀριστερά: Τό μοναστήρι Γρηγορίου στό Ἅγιον Ὄρος. Ἰδρύθηκε στά χρόνια τοῦ Ἰωάννη Παλαιολόγου. Δεξιά: Τό μοναστήρι Ρουσάνου, χτισμένο στόν πιό ἐντυπωσιακό βράχο τῶν Μετεώρων.

ἔκαναν πρεσεχτική διόρθωση τῶν λαθῶν, πού εἶχαν γίνει ἀπό ἀντιγραφή σέ ἀντιγραφή καί εἶχαν περάσει ἀπαρατήρητα.

Ὁ μεγαλύτερος λόγιος τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἦταν ὁ *Γεώργιος Γεμιστός ἢ Πλήθων*, πού ἔζησε καί δίδαξε τά περισσότερα χρόνια του στό Μιστρά. Ἄλλοι σπουδαῖοι λόγιοι ἦταν: ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης *Γρηγόριος Παλαμᾶς*, ὁ μητροπολίτης Ἐφέσου *Μάρκος Εὐγενικός*, πού πολέμησε τήν ἔνωση· ὁ ἐπίσης ἀνθενωτικός *Γεώργιος Σχολάριος*, πού ἔγινε πρῶτος πατριάρχης μετά τήν ἄλωση· ὁ ἐνωτικός *Βησσαρίων*, πού ἔγινε ἀργότερα καρδινάλιος τοῦ πάπα· οἱ ἱστορικοί *Δούκας καί Γεώργιος Φραντζῆς*, πού ἔγραψαν γιά τήν ἄλωση· οἱ λόγιοι *Μανουήλ καί Ἰωάννης Χρυσολωρᾶς καί Γεώργιος Τραπεζούντιος*, πού δίδαξαν τά ἑλληνικά γράμματα στήν Ἰταλία πρὶν ἀκόμα ἀπό τήν ἄλωση κ.ἄ.

Στά χρόνια γύρω ἀπό τήν ἄλωση δημιουργήθηκε ἓνα μετα-

ναστευτικό ρεῦμα βυζαντινῶν λογίων πρὸς τὴ Δύση. Οἱ λόγοι αὐτοὶ ἔφερναν μαζί τους πολῦτιμα ἀρχαῖα κείμενα καὶ ἔδειξαν στοὺς Εὐρωπαίους τὴ μορφωτικὴ τους ἀξία. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ βοήθησαν στὴν Ἀναγέννηση, πού φανερώθηκε στὴν Εὐρώπῃ τὸ 15ο καὶ 16ο αἰῶνα.

Στὴν ἀρχιτεκτονικὴ καὶ τὴ ζωγραφικὴ ἡ ἐκκλησιαστικὴ βυζαντινὴ τέχνη παρουσιάζει καινούρια ἀνθησι. Δείγματα αὐτῆς τῆς τέχνης σφμαντᾶμε στὶς βυζαντινὲς ἐκκλησίαις τοῦ Μιστρά, τοῦ Ἀγίου Ὁρους, τῶν Μετεώρων, τῆς Ἄρτας, τῆς Τραπεζοῦντας, τῆς Νίκαιας καὶ τῆς Θεσσαλονίκης.

ΤΟ ΗΕΕΡΕΣ ΑΥΤΟ;

Ἑλληνοβυζαντινοὶ ἀρχοντες καὶ ἀρχοντοπούλες πού ἀντιστάθηκαν στοὺς Φράγκους

— Ὅταν οἱ Φράγκοι κατακοῦσαν τὴν Πελοπόννησο, βρῆκαν ἀντίστασι ἀπὸ τοπικοὺς ἑλληνοβυζαντινοὺς ἀρχοντες. Ἐνας ἀπὸ αὐτοὺς ἦταν ὁ Λέων Σγουρός. Ὁ Σγουρός δὲν μπόρεσε νά ἀναχαιτίσει τοὺς σιδερόφραχτους ἱππότες οὔτε στὴ Ρούμελη οὔτε στὸ Μοριά καὶ στὸ τέλος κλείστηκε στὸ κάστρο τοῦ Ἀκροκόρινθου. Οἱ Φράγκοι τὸν πολιορκήσαν στενά. Ὁ Λέων ἀντιστάθηκε ἡρωϊκά, ἀλλὰ βλέποντας ὅτι δὲν ὑπῆρχε πιά καμιὰ ἐλπίδα, ἔκαμε κατὶ τὸ ἀπίστευτο. Ἀνέβηκε πάνω στὸν πῖθ ψηλὸ βράχο τοῦ κάστρου καθαλάρης καὶ σπηρουνίζοντας τὸ ἄλογό του, πού τοῦ εἶχε δέσει τὰ μάτια, πῆδησε στὸ κενό. Καθαλάρης καὶ ἄλογο κομματιάστηκαν ἐπάνω στὰ ἄγρια βράχια.

— Ἐνα ἄλλο ἐπεισόδιο τῶν χρόνων ἐκείνων, πού ἐγινε θρύλος, εἶναι ὁ ἡρωϊκὸς θάνατος τῆς ἀρχοντοπούλας Μαρίας Δοξαπατρῆ. Ὁ πατέρας τῆς Μαρίας ὑπερασπίστηκε μὲ γενναιότητα τὸ «δυναμάριν» του στὴ Γορτυνία, πού ἦταν τὸ κάστρο Ἀράκλοβο. Ὅταν πιά φάνηκε ὅτι κάθε παραπέρα ἀντίστασις ἦταν μάταιη, ἡ Μαρία Δοξαπατρῆ γκρεμίστηκε ἀπὸ τίς ἐπάλξεις τοῦ κάστρου, γιὰ νά μὴν πέσει στὰ χέρια τῶν Φράγκων.

ναστευτικό ρεῦμα βυζαντινῶν λογίων πρὸς τὴ Δύση. Οἱ λόγοι αὐτοὶ ἔφερναν μαζί τους πολῦτιμα ἀρχαῖα κείμενα καὶ ἔδειξαν στοὺς Εὐρωπαίους τὴ μορφωτικὴ τους ἀξία. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ βοήθησαν στὴν Ἀναγέννηση, πού φανερώθηκε στὴν Εὐρώπῃ τὸ 15ο καὶ 16ο αἰῶνα.

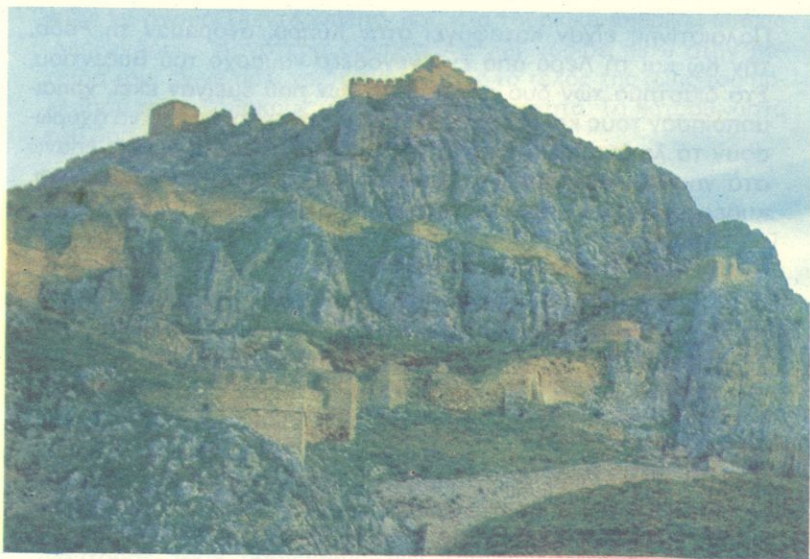
Στὴν ἀρχιτεκτονικὴ καὶ τὴ ζωγραφικὴ ἡ ἐκκλησιαστικὴ βυζαντινὴ τέχνη παρουσιάζει καινούρια ἀνθήση. Δείγματα αὐτῆς τῆς τέχνης σφιναντάμε στὶς βυζαντινὲς ἐκκλησίαις τοῦ Μιστρά, τοῦ Ἀγίου Ὁρους, τῶν Μετεώρων, τῆς Ἄρτας, τῆς Τραπεζούντας, τῆς Νίκαιας καὶ τῆς Θεσσαλονίκης.

ΤΟ ΗΕΕΡΕΣ ΑΥΤΟ;

Ἑλληνοβυζαντινοὶ ἄρχοντες καὶ ἀρχοντοπούλες πού ἀντιστάθηκαν στοὺς Φράγκους

— Ὅταν οἱ Φράγκοι κατακοῦσαν τὴν Πελοπόννησο, βρῆκαν ἀντίσταση ἀπὸ τοπικοὺς ἑλληνοβυζαντινοὺς ἄρχοντες. Ἐνας ἀπὸ αὐτοὺς ἦταν ὁ Λέων Σγουρός. Ὁ Σγουρός δὲν μπόρεσε νὰ ἀναχαιτίσει τοὺς σιδερόφραχτους ἱππότες οὔτε στὴ Ρούμελη οὔτε στὸ Μοριά καὶ στὸ τέλος κλείστηκε στὸ κάστρο τοῦ Ἀκροκόρινθου. Οἱ Φράγκοι τὸν πολιορκήσαν στενά. Ὁ Λέων ἀντιστάθηκε ἡρωικά, ἀλλὰ βλέποντας ὅτι δὲν ὑπῆρχε πιά καμιὰ ἐλπίδα, ἔκαμε κατὶ τὸ ἀπίστευτο. Ἀνέβηκε πάνω στὸν πῖθ ψηλὸ βράχο τοῦ κάστρου καθalάρης καὶ σπηρουνίζοντας τὸ ἀλογό του, πού τοῦ εἶχε δέσει τὰ μάτια, πῆδῃσε στὸ κενό. Καthalάρης καὶ ἀλογο κομματιάστηκαν ἐπάνω στὰ ἄγρια βράχια.

— Ἐνα ἄλλο ἐπεισόδιο τῶν χρόνων ἐκείνων, πού ἐγινε θρύλος, εἶναι ὁ ἡρωικὸς θάνατος τῆς ἀρχοντοπούλας Μαρίας Δοξαπατρῆ. Ὁ πατέρας τῆς Μαρίας ὑπερασπίστηκε μὲ γενναιότητα τὸ «δυναμάριν» του στὴ Γορτυνία, πού ἦταν τὸ κάστρο Ἀράκλοθο. Ὅταν πιά φάνηκε ὅτι κάθε παραπέρα ἀντίσταση ἦταν μάταιη, ἡ Μαρία Δοξαπατρῆ γκρεμίστηκε ἀπὸ τίς ἐπάλξεις τοῦ κάστρου, γιὰ νὰ μὴν πέσει στὰ χέρια τῶν Φράγκων.

Ὁ Ἀκροκόρινθος μέ τό βενετσιάνικο κάστρο του

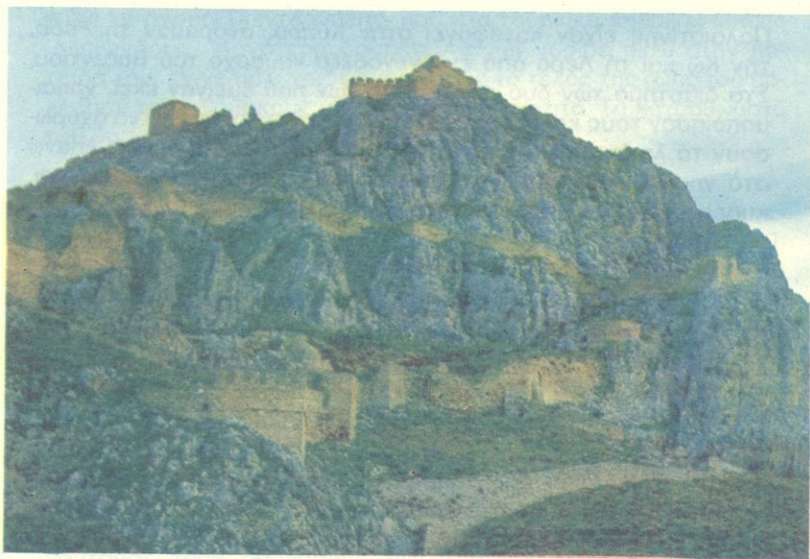
Ἡ Φραγκοκρατία στά ἑλληνικά νησιά

— Οἱ *Βενετοί* ἔφεραν μαζί τους στίς *Κυκλάδες* *Καπουτσίνο*ς ἱεραπόστολους καί ἔκαμαν προσηλυτισμό τῶν κατοίκων. Μ' αὐτόν τόν τρόπο πολλοί κάτοικοι, ἰδίαιτερα τῆς *Σύρου* καί τῆς *Τήνου*, ἐγίναν *καθολικοί*. Ἀκόμα καί σήμερα υπάρχουν ἀρκετοί στή *Σύρο* (γνώστοί μέ τό ὄνομα *φραγκοσυριανοί*) καί σέ ἄλλα νησιά.

— Ἡ *Εὐβοία*, ὅπως καί ἡ *Πελοπόννησος* καί ἡ *Κρήτη*, εἶναι γεμάτη ἀπό καστέλια καί πολεμικούς πύργους. Οἱ *Βενετοί* ὀνόμασαν τή *Χαλκίδα* *Νέγριπο* ἢ *Νεγρεπόντε* καί ἀπό τότε καί γιά πολύ καιρό καί οἱ Ἕλληνες τήν ὀνόμαζαν Ἔγριπο.

— Οἱ *Γενοβέζοι* ἄρχοντες τῆς *Χίου* Ἰουστινιάνοι εἶχαν κάμει μιά μετοχική ἐμπορική ἐταιρία, τή *Μαόνα*, πού τοὺς ἄφηνε μεγάλα κέρδη. Ἀπό τή γενοβέζικη αὐτή οἰκογένεια ἦταν καί ὁ γενναῖος Ἰωάννης Ἰουστινιάνης, πού ὀργάνωσε τήν ἀμυνα τῆς *Κωνσταντινούπολης*.

— Οἱ Ἰωαννῖτες ἱππότες, πού κυνηγημένοι ἀπό τοὺς Τούρκους τῆς

Ὁ Ἀκροκόρινθος μέ τό βενετσιάνικο κάστρο του

Ἡ Φραγκοκρατία στά ἑλληνικά νησιά

— Οἱ *Βενετοί* ἔφεραν μαζί τους στίς *Κυκλάδες* *Καπουτσίνο*υς ἱεραπόστολους καί ἔκαμαν προσηλυτισμό τῶν κατοίκων. Μ' αὐτόν τόν τρόπο πολλοί κάτοικοι, ἰδίαιτερα τῆς *Σύρου* καί τῆς *Τήνου*, ἐγίναν *καθολικοί*. Ἀκόμα καί σήμερα υπάρχουν ἀρκετοί στή *Σύρο* (γνωστοί μέ τό ὄνομα *φραγκοσυριανοί*) καί σέ ἄλλα νησιά.

— Ἡ *Εὐβοία*, ὅπως καί ἡ *Πελοπόννησος* καί ἡ *Κρήτη*, εἶναι γεμάτη ἀπό καστέλια καί πολεμικούς πύργους. Οἱ *Βενετοί* ὀνόμασαν τή *Χαλκίδα* *Νέγριπο* ἢ *Νεγρεπόντε* καί ἀπό τότε καί γιά πολύ καιρό καί οἱ Ἕλληνες τήν ὀνόμαζαν Ἔγριπο.

— Οἱ *Γενοβέζοι* ἄρχοντες τῆς *Χίου* Ἰουστινιάνοι εἶχαν κάμει μιὰ μετοχική ἐμπορική ἐταιρία, τή *Μαόνα*, πού τοὺς ἄφηνε μεγάλα κέρδη. Ἀπό τή γενοβέζικη αὐτή οἰκογένεια ἦταν καί ὁ γενναῖος Ἰωάννης Ἰουστινιάνης, πού ὀργάνωσε τήν ἀμυνα τῆς *Κωνσταντινούπολης*.

— Οἱ Ἰωαννῖτες ἱππότες, πού κυνηγημένοι ἀπό τοὺς Τούρκους τῆς

Παλαιστίνης είχαν καταφύγει στην Κύπρο, αγόρασαν τη Ρόδο, την Κω και τη Λέρο από ένα γενοβέζο ναύαρχο του Βυζαντίου. Στο διάστημα των δυο περίπου αιώνων που έμειναν εκεί, χρησιμοποίησαν τους καλύτερους τεχνικούς της εποχής, για να όχυνώσουν τό λιμάνι και την πόλη της Ρόδου και άλλες θέσεις επάνω στο νησί. Οι άρχηγοί των ιπποτών, που ονομάζονταν *μάγιστροι*, κυβέρνησαν καλά και έκαμαν τό νησί νά εύτυχήσει.

Πώς οι Βυζαντινοί πήραν πίσω την Πόλη.

— Η άγάκτηση της Κωνσταντινούπολης έγινε μέ τόν έξής τρόπο. Ό Μιχαήλ Παλαιολόγος είχε στείλει τό στρατηγό του Άλέξιο Στρατηγόπουλο μ' ένα στρατιωτικό απόσπασμα στά περίχωρα της Πόλης, γιά νά παρακολουθεί τίς κινήσεις των Φράγκων και των Βουλγάρων. Ό Στρατηγόπουλος πληροφορήθηκε από έθελοντές της περιοχής ότι ή φρουρά της Πόλης έλειπε σέ κάποια κοντινή θαλασσινή επιχείρηση. Έμπασε λοιπόν μιά ομάδα άνδρων από κάποια ύπόγεια είσοδο κι αύτοί άνοιξαν τίς πύλες και στούς υπόλοιπους. Όταν τά βενετσιάνικα καράβια γύρισαν από την άποστολή τους, οι Φράγκοι δέν τόλμησαν νά επιχειρήσουν άνακατάληψη της Πόλης, αλλά σηκώθηκαν κι έφυγαν.

Ό χωλός Τιμούρ ή Ταμερλάνος

— Ό Ταμερλάνος (1336-1405) ήταν ένας μεγάλος κατακτητής της κεντροδυτικής Άσίας, που έμεινε στην ιστορία γιά τίς άγριότητες του. Τ' όνομά του ήταν Τιμούρ Λένκ, που σημαίνει Τιμούρ ό Χωλός. Τό 1402 στή μάχη της Άγκύρας διέλυσε τό στρατό του Βογιαζίτ, που ως τότε νίκες μόνο είχε γνωρίσει, γι' αυτό και τόν όνόμαζαν Γιλδιρίμ, δηλ. Κεραυνό. Ό Βογιαζίτ πιάστηκε αιχμάλωτος και πέθανε από τή λύπη του λίγους μήνες άργότερα, κλεισμένος σ' ένα σιδερένιο κλουβί. Ό Ταμερλάνος διέσχισε τή Μικρά Άσία και έφτασε ως τή Σμύρνη. Έπειτα γύρισε στή Σαμαρκάνδη του Τουρκεσταν, σχεδιάζοντας μιά μεγάλη έκστρατεία έναντιόν της Κίνας. Πέθανε όμως πρίν την πραγματοποιήσει.

Ό Γεώργιος Καστριώτης ή Σκεντέρμπεης

— Ό Γεώργιος Καστριώτης (1403-1468) ήταν γιός του ήγεμόνα της Άλβανίας Ίωάννη Καστριώτη. Τά νεανικά του χρόνια τά πέρασε στην αύλή του σουλτάνου Μουράτ Β', που τόν κρατούσε όμηρο γιά νά έχει εξασφαλισμένη την ύποταγή του πατέρα του.

Παλαιστίνης είχαν καταφύγει στην Κύπρο, αγόρασαν τη Ρόδο, την Κω και τη Λέρο από ένα γενοβέζο ναύαρχο του Βυζαντίου. Στο διάστημα των δυο περίπου αιώνων που έμειναν εκεί, χρησιμοποίησαν τους καλύτερους τεχνικούς της εποχής, για να όχυρώσουν τό λιμάνι και την πόλη της Ρόδου και άλλες θέσεις επάνω στο νησί. Οι άρχηγοί των ιπποτών, που ονομάζονταν *μάγιστροι*, κυβέρνησαν καλά και έκαμαν τό νησί νά εύτυχήσει.

Πώς οι Βυζαντινοί πήραν πίσω την Πόλη.

— Η άγάκτηση της Κωνσταντινούπολης έγινε μέ τόν έξής τρόπο. 'Ο Μιχαήλ Παλαιολόγος είχε στείλει τό στρατηγό του 'Αλέξιο Στρατηγόπουλο μ' ένα στρατιωτικό απόσπασμα στά περίχωρα της Πόλης, γιά νά παρακολουθεί τίς κινήσεις των Φράγκων και των Βουλγάρων. 'Ο Στρατηγόπουλος πληροφορήθηκε από έθελοντές της περιοχής ότι ή φρουρά της Πόλης έλειπε σέ κάποια κοντινή θαλασσινή επιχείρηση. Έμπασε λοιπόν μιά ομάδα ανδρών από κάποια υπόγεια είσοδο κι αυτοί άνοιξαν τίς πύλες και στους υπόλοιπους. Όταν τά βενετσιάνικα καράβια γύρισαν από την άποστολή τους, οι Φράγκοι δέν τόλμησαν νά επιχειρήσουν άνακατάληψη της Πόλης, αλλά σηκώθηκαν κι έφυγαν.

'Ο χωλός Τιμούρ ή Ταμερλάνος

— 'Ο Ταμερλάνος (1336-1405) ήταν ένας μεγάλος κατακτητής της κεντροδυτικής 'Ασίας, που έμεινε στην ιστορία γιά τίς άγριότητες του. Τ' όνομά του ήταν Τιμούρ Λένκ, που σημαίνει Τιμούρ ό Χωλός. Τό 1402 στή μάχη της 'Αγκύρας διέλυσε τό στρατό του Βογιαζίτ, που ως τότε νίκες μόνο είχε γνωρίσει, γι' αυτό και τόν όνόμαζαν Γιλδιρίμ, δηλ. Κεραυνό. 'Ο Βογιαζίτ πιάστηκε αιχμάλωτος και πέθανε από τή λύπη του λίγους μήνες άργότερα, κλεισμένος σ' ένα σιδερένιο κλουβί. 'Ο Ταμερλάνος διέσχισε τή Μικρά 'Ασία και έφτασε ως τή Σμύρνη. Έπειτα γύρισε στή Σαμαρκάνδη του Τουρκεσταν, σχεδιάζοντας μιά μεγάλη έκστρατεία έναντιόν της Κίνας. Πέθανε όμως πρίν την πραγματοποιήσει.

'Ο Γεώργιος Καστριώτης ή Σκεντέρμπεης

— 'Ο Γεώργιος Καστριώτης (1403-1468) ήταν γιός του ήγεμόνα της 'Αλβανίας 'Ιωάννη Καστριώτη. Τά νεανικά του χρόνια τά πέρασε στην αύλή του σουλτάνου Μουράτ Β', που τόν κρατούσε όμηρο γιά νά έχει εξασφαλισμένη την ύποταγή του πατέρα του.

Έκεῖ ἐξιλαμίστηκε, ἀναδείχτηκε στό στρατιωτικό ἐπάγγελμα καί πῆρε τό ὄνομα *Σκεντέρμπεης*, πού στά τουρκικά σημαίνει Μπέης Ἀλέξανδρος. Ἀργότερα δραπέτευσε καί γύρισε πίσω στήν πατρίδα του, ἔγινε πάλι χριστιανός καί ὥς τό τέλος τῆς ζωῆς του πολέμησε τοὺς Τούρκους μέ μεγάλη γενναιότητα. Τά κατορθώματά του δημιούργησαν πολλοὺς θρύλους.

Πολεμικά μέσα καί τεχνάσματα τῆς ἐποχῆς

— Τά πυροβόλα, πού διέθετε ὁ τουρκικός στρατός, τά εἶχε κατασκευάσει ἓνα Οὐγγρος τεχνίτης, ὁ *Οὐρβανός*, πού ἐξαγοράστηκε ἀπό τό Μωάμεθ μέ ἀντάλλαγμα πλουσιότατη ἀμοιβή. Ἐνα ἀπό τά πυροβόλα αὐτά ἦταν πολύ μεγάλο καί μπορούσε νά ἐκσφενδονίζει μεγάλες πέτρες ἐναντίον τῶν τειχῶν. Αὐτό τό κανόνι εἶχε γίνει ὁ φόβος καί ὁ τρόμος τῶν πολιορκημένων.

— Οἱ πολιορκητές Τούρκοι δοκίμασαν νά περάσουν στήν Πόλη ἀπό ὑπονόμους πού ἔσκαβαν κάτω ἀπό τά τείχη. Ἀλλά οἱ Βυζαντινοί εἶχαν ἓναν εἰδικό σ' αὐτή τή δουλειά, τό μηχανικό *Γιοχάννες Γκράντ*, πού ἐξουδετέρωσε τίς ἀπόπειρες τῶν Τούρκων. Ὁ Γράντ ἔσκαβε ὑπονόμους ἀπό μέσα πρὸς τά ἔξω, ὥσπου συναντοῦσε τοὺς ὑπονόμους τῶν Τούρκων. Ἐπειτα τοὺς κατέστρεφε, καίγοντας τά ξύλινα ὑποστηρίγματα τους, ἢ διοχετεύοντας νερό ἢ καπνό.

Λαϊκά σύμβολα καί θρύλοι

— Ὁ δικέφαλος ἀετός γιὰ πρώτη φορά χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τοὺς αὐτοκράτορες τῆς Νίκαιας. Ἀργότερα γίνεται τό ἔμβλημα τοῦ βυζαντινοῦ κράτους τῶν Παλαιολόγων στήν Κωνσταντινούπολη καί στό Μιστρά. Ὁ δικέφαλος ἀετός, πού τό ἓνα κεφάλι του κοιτάζει δεξιὰ καί τό ἄλλο ἀριστερά, συμβολίζει τὴν ἐξουσία τοῦ Βυζαντίου σέ Ἀνατολή καί Δύση. Μετά τὴν ἄλωση ἔγινε τό σύμβολο τοῦ πόθου τῶν Ἑλλήνων νά δοῦν ἀναστημένο τό Βυζάντιο. Ὁ λαὸς ὀνόμασε τό δικέφαλο ἀετό ἅγιο πουλί καί τὸν χρησιμοποίησε στίς διακοσμῆσεις του, κεντήματα, ξυλογραφίες, ἀκόμα καί πάνω στίς βασιλόπιτες. Παρουσιάζεται ἐπίσης σέ διάφορες παραστάσεις μαζί μέ τό *Μέγα Ἀλέξανδρο*, πού ἦταν ἐπίσης ἓνα ἀγαπητό θέμα τῶν σκλαβωμένων Ἑλλήνων.

— Ὁ λαογράφος *Νικόλαος Πολίτης* εἶχε καταγράψει τὸν παρακάτω θρύλο τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ γιὰ τό *μαρμαρωμένο βασιλιά*:

Έκεῖ ἐξιλαμίστηκε, ἀναδείχτηκε στό στρατιωτικό ἐπάγγελμα καί πῆρε τό ὄνομα *Σκεντέρμπεης*, πού στά τουρκικά σημαίνει Μπέης Ἀλέξανδρος. Ἀργότερα δραπέτευσε καί γύρισε πίσω στήν πατρίδα του, ἔγινε πάλι χριστιανός καί ὥς τό τέλος τῆς ζωῆς του πολέμησε τοὺς Τούρκους μέ μεγάλη γενναιότητα. Τά κατορθώματά του δημιούργησαν πολλοὺς θρύλους.

Πολεμικά μέσα καί τεχνάσματα τῆς ἐποχῆς

— Τά πυροβόλα, πού διέθετε ὁ τουρκικός στρατός, τά εἶχε κατασκευάσει ἓνα Οὐγγρος τεχνίτης, ὁ *Οὐρβανός*, πού ἐξαγοράστηκε ἀπὸ τό Μωάμεθ μέ ἀντάλλαγμα πλουσιότατη ἀμοιβή. Ἐνα ἀπὸ τά πυροβόλα αὐτά ἦταν πολύ μεγάλο καί μπορούσε νά ἐκσφενδονίζει μεγάλες πέτρες ἐναντίον τῶν τειχῶν. Αὐτό τό κανόνι εἶχε γίνει ὁ φόβος καί ὁ τρόμος τῶν πολιορκημένων.

— Οἱ πολιορκητές Τούρκοι δοκίμασαν νά περάσουν στήν Πόλη ἀπὸ ὑπονόμους πού ἔσκαβαν κάτω ἀπὸ τά τείχη. Ἀλλά οἱ Βυζαντινοί εἶχαν ἓναν εἰδικό σ' αὐτή τή δουλειά, τό μηχανικό *Γιοχάννες Γκράντ*, πού ἐξουδετέρωσε τίς ἀπόπειρες τῶν Τούρκων. Ὁ Γράντ ἔσκαβε ὑπονόμους ἀπὸ μέσα πρὸς τά ἔξω, ὥσπου συναντοῦσε τοὺς ὑπονόμους τῶν Τούρκων. Ἐπειτα τοὺς κατέστρεφε, καίγοντας τά ξύλινα ὑποστηρίγματα τους, ἢ διοχετεύοντας νερό ἢ καπνό.

Λαϊκά σύμβολα καί θρύλοι

— Ὁ δικέφαλος ἀετός γιὰ πρώτη φορά χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τοὺς αὐτοκράτορες τῆς Νίκαιας. Ἀργότερα γίνεται τό ἔμβλημα τοῦ βυζαντινοῦ κράτους τῶν Παλαιολόγων στήν Κωνσταντινούπολη καί στό Μιστρά. Ὁ δικέφαλος ἀετός, πού τό ἓνα κεφάλι του κοιτάζει δεξιὰ καί τό ἄλλο ἀριστερά, συμβολίζει τὴν ἐξουσία τοῦ Βυζαντίου σέ Ἀνατολή καί Δύση. Μετά τὴν ἄλωση ἔγινε τό σύμβολο τοῦ πόθου τῶν Ἑλλήνων νά δοῦν ἀναστημένο τό Βυζάντιο. Ὁ λαὸς ὀνόμασε τό δικέφαλο ἀετὸ ἅγιο πουλί καί τὸν χρησιμοποίησε στίς διακοσμῆσεις του, κεντήματα, ξυλογραφίες, ἀκόμα καί πάνω στίς βασιλόπιτες. Παρουσιάζεται ἐπίσης σέ διάφορες παραστάσεις μαζί μέ τό *Μέγα Ἀλέξανδρο*, πού ἦταν ἐπίσης ἓνα ἀγαπητό θέμα τῶν σκλαβωμένων Ἑλλήνων.

— Ὁ λαογράφος *Νικόλαος Πολίτης* εἶχε καταγράψει τὸν παρακάτω θρύλο τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ γιὰ τό *μαρμαρωμένο βασιλιά*:

“Όταν ήλθε ή ώρα ή Πόλη νά τουρκέψει καί μπήκαν μέσα οί Τούρκοι, έτρεξε ό βασιλιάς μας καθάλα στ’ άλογό του νά τούς έμποδίσει. Ήταν πληθος άρίφνητο ή Τουρκιά, χιλιάδες τόν έβαλαν στή μέση κι εκείνος χτυπούσε κι έκοβε μέ τό σπαθί του. Τότε σκοτώθη τ’ άλογό του κι έπεσε κι αυτός. Κι εκεί πού ένας Άράπης σήκωσε τό σπαθί νά χτυπήσει τό βασιλιά, ήλθε άγγελος Κυρίου καί τόν έρπαξε καί τόν πήγε σέ μία σπηλιά βαθιά στή γη κάτω, κοντά στή Χρυσόπορτα. Έκει μένει μαρμαρωμένος ό βασιλιάς καί καρτερεϊ τήν ώρα νά ρθει πάλι ό άγγελος νά τόν σηκώσει. Οί Τούρκοι τό ξέρουν καλά αυτό, μά δέν μπορούν νά βρουν τή σπηλιά πού είναι ό βασιλιάς· γι’ αυτό έχτισαν τήν πόρτα πού ξέρουν πώς άπ’ αυτή θά μπει ό βασιλιάς νά τούς πάρει πίσω τήν Πόλη. Μά, όταν είναι θέλημα Θεού, θά κατέβει ό άγγελος στή σπηλιά καί θά τόν ξεμαρμάρώσει καί θά του δώσει στό χέρι τό σπαθί πού είχε στή μάχη. Καί θά σηκωθεί ό βασιλιάς καί θά μπει στήν Πόλη άπό τή Χρυσόπορτα καί κυνηγώντας μέ τά φουσάτα του τούς Τούρκους, θά τούς διώξει ως τήν Κόκκινη Μηλιά. Καί θά γίνει μεγάλος σκοτωμός, πού θά κολυμπήσει τό μοσκάρι στό αίμα.

—“Ένα άπό τά πió γνωστά τραγούδια του έλληνικού λαού γιά τήν άλωση είναι τό παρακάτω:

Σημαίνει ό Θεός, σημαίνει ή γή, σημαίνουν τά έπουράνια,
σημαίνει κι ή Άγιά Σοφιά, τό μέγα μοναστήρι,
μέ τετρακόσια σήμαντρα κι έξηνταδυό καμπάνες,
κάθε καμπάνα καί παπάς, κάθε παπάς καί διάκος.
Ψάλλει ζερβά ό βασιλιάς, δεξιά ό πατριάρχης,
κι άπ’ τήν πολλή τή ψαλμουδιά έσειόντανε οί κολόνες.
Νά μπουνε στό χερουβικό καί νά βγει ό βασιλέας,
φωνή τούς ήρθε έξ ούρανοϋ κι άπ’ άρχαγγέλου στόμα:
«Πάψετε τό χερουβικό κι άς χαμηλώσουν τ’ άγια,
παπάδες πάρτε τά ιερά κι έσεϊς κεριά σθησεϊτε,
γιατί είναι θέλημα Θεού ή Πόλη νά τουρκέψει.
Μόν’ στεϊλτε λόγο στή Φραγκιά, νά ρθουνε τρία καράβια·
τό ν’α νά πάρει τό Σταυρό καί τ’ άλλο τό Βαγγέλιο
τό τρίτο, τό καλύτερο, τήν Άγία Τράπεζά μας,
μή μās τήν πάρουν τά σκυλιά καί μās τήν μαγαρίσουν.»
Ή Δέσποινα ταραχτηκε καί δάκρυσαν οί εικόνες
«Σώπασε, κυρά Δέσποινα, καί μήν πολυδακρύξεις·
Πάλι μέ χρόνους μέ καιρούς, πάλι δικά σας είναι».

“Όταν ήλθε ή ώρα ή Πόλη νά τουρκέψει καί μπήκαν μέσα οί Τούρκοι, έτρεξε ό βασιλιάς μας καθάλα στ’ άλογό του νά τούς έμποδίσει. Ήταν πληθος άρίφνητο ή Τουρκιά, χιλιάδες τόν έβαλαν στή μέση κι εκείνος χτυπούσε κι έκοβε μέ τό σπαθί του. Τότε σκοτώθη τ’ άλογό του κι έπεσε κι αυτός. Κι εκεί πού ένας Άράπης σήκωσε τό σπαθί νά χτυπήσει τό βασιλιά, ήλθε άγγελος Κυρίου καί τόν έρπαξε καί τόν πήγε σέ μία σπηλιά βαθιά στή γη κάτω, κοντά στή Χρυσόπορτα. Έκει μένει μαρμαρωμένος ό βασιλιάς καί καρτερεϊ τήν ώρα νά ρθει πάλι ό άγγελος νά τόν σηκώσει. Οί Τούρκοι τό ξέρουν καλά αυτό, μά δέν μπορούν νά βρουν τή σπηλιά πού είναι ό βασιλιάς· γι’ αυτό έχτισαν τήν πόρτα πού ξέρουν πώς άπ’ αυτή θά μπει ό βασιλιάς νά τούς πάρει πίσω τήν Πόλη. Μά, όταν είναι θέλημα Θεού, θά κατέβει ό άγγελος στή σπηλιά καί θά τόν ξεμαρμάρώσει καί θά του δώσει στό χέρι τό σπαθί πού είχε στή μάχη. Καί θά σηκωθεί ό βασιλιάς καί θά μπει στήν Πόλη άπό τή Χρυσόπορτα καί κυνηγώντας μέ τά φουσάτα του τούς Τούρκους, θά τούς διώξει ως τήν Κόκκινη Μηλιά. Καί θά γίνει μεγάλος σκοτωμός, πού θά κολυμπήσει τό μοσκάρι στό αίμα.

—“Ένα άπό τά πió γνωστά τραγούδια του έλληνικού λαού γιά τήν άλωση είναι τό παρακάτω:

Σημαίνει ό Θεός, σημαίνει ή γή, σημαίνουν τά έπουράνια,
σημαίνει κι ή Άγιά Σοφιά, τό μέγα μοναστήρι,
μέ τετρακόσια σήμαντρα κι έξηνταδυό καμπάνες,
κάθε καμπάνα καί παπάς, κάθε παπάς καί διάκος.
Ψάλλει ζερβά ό βασιλιάς, δεξιά ό πατριάρχης,
κι άπ’ τήν πολλή τή ψαλμουδιά έσειόντανε οί κολόνες.
Νά μπουνε στό χερουβικό καί νά βγει ό βασιλέας,
φωνή τούς ήρθε έξ ούρανοϋ κι άπ’ άρχαγγέλου στόμα:
«Πάψετε τό χερουβικό κι άς χαμηλώσουν τ’ άγια,
παπάδες πάρτε τά ιερά κι έσεϊς κεριά σθησεϊτε,
γιατί είναι θέλημα Θεού ή Πόλη νά τουρκέψει.
Μόν’ στεϊλτε λόγο στή Φραγκιά, νά ρθουνε τρία καράβια·
τό ν’α νά πάρει τό Σταυρό καί τ’ άλλο τό Βαγγέλιο
τό τρίτο, τό καλύτερο, τήν Άγία Τράπεζά μας,
μή μās τήν πάρουν τά σκυλιά καί μās τήν μαγαρίσουν.»
Ή Δέσποινα ταραχτηκε καί δάκρυσαν οί εικόνες
«Σώπασε, κυρά Δέσποινα, καί μήν πολυδακρύξεις·
Πάλι μέ χρόνους μέ καιρούς, πάλι δικά σας είναι».

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Τί θυμάσαι;

- 'Από τό δουκάτο τῶν Ἀθηνῶν πέρασαν Φ _ _ _ _ _ Κ _ _ _ _
_ _ _ _ _ καί οἱ Ἰταλοί δοῦκες Ἀ _ _ _ _ _
- Τό πριγκιπάτο τῆς Ἀχαΐας εἶχε πρωτεύουσα τήν Ἀ _ _ _ _ _
_ _ _
- Ἰσχυρές ναυτικές βάσεις τῶν Βενετῶν στήν Πελοπόννησο ἦ-
ταν ἡ Μ _ _ _ _ _ καί ἡ Κ _ _ _ _ _
- Ἀπό τήν περιοχή τῆς Τραπεζούντας προέρχονται οἱ Ἕλληνες
πρόσφυγες Π _ _ _ _ _
- Οἱ Βυζαντινοί χωρίστηκαν σέ δύο παρατάξεις. Αὐτές ἦταν 1) Οἱ
ἐ _ _ _ _ _ πού ἤθελαν τήν ἔνωση μέ τή Δυτική Ἐκκλησία,
καί
2) Οἱ ἄ _ _ _ _ _ πού προτιμοῦσαν «σαρίκι τούρκικο
παρά κουκούλα λατινική».
- Οἱ Τοῦρκοι πού διαδέχτηκαν τοὺς Σελτζούκους ὀνομάστηκαν
'Ο _ _ _ _ _ ἀπό τόν ἰδρυτὴ τοῦ κράτους 'Οσμάν ἢ
'Οθωμάν.
- Γιά νά αὐξήσουν τόν πληθυσμό καί τή στρατιωτική τους δύνα-
μη οἱ 'Οθωμανοὶ κατέφυγαν στὸν ἐ _ _ _ _ _
τῶν κατοίκων τῆς Μ. Ἀσίας καί στὸ π _ _ _ _ _
'Απὸ τὰ χριστιανόπουλα πού ἄρπαζαν ἔβγαιναν οἱ ὀρμητικοὶ καί
φανατισμένοι Γ _ _ _ _ _
- Οἱ Φράγκοι βρῆκαν ἀντίσταση στὴ νότια Ἑλλάδα ἀπὸ τὸν
Λ _ _ _ _ _ Σ _ _ _ _ _
- Ἡ Ἑλληνίδα ἀρχοντοπούλα πού γκρεμίστηκε ἀπὸ τό κάφτρο
'Αράκλοβο τῆς Γορτυνίας, γιά νά μὴν πέσει στὰ χέρια τῶν
Φράγκων, ὀνομαζόταν Μ _ _ _ _ Δ _ _ _ _ _
- Ἀλθανός ἥρωικός ἡγεμόνας πού εἶχε τό ἑλληνικὸ ὄνομα Γεώργ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Τί θυμάσαι;

- 'Από τό δουκάτο τῶν Ἀθηνῶν πέρασαν Φ _ _ _ _ _ Κ _ _ _ _
_ _ _ _ _ καί οἱ Ἰταλοί δοῦκες Ἀ _ _ _ _ _
- Τό πριγκιπάτο τῆς Ἀχαΐας εἶχε πρωτεύουσα τήν Ἀ _ _ _ _ _
_ _ _
- Ἰσχυρές ναυτικές βάσεις τῶν Βενετῶν στήν Πελοπόννησο ἦ-
ταν ἡ Μ _ _ _ _ _ καί ἡ Κ _ _ _ _ _
- Ἀπό τήν περιοχή τῆς Τραπεζούντας προέρχονται οἱ Ἕλληνες
πρόσφυγες Π _ _ _ _ _
- Οἱ Βυζαντινοί χωρίστηκαν σέ δύο παρατάξεις. Αὐτές ἦταν 1) Οἱ
ἐ _ _ _ _ _ πού ἤθελαν τήν ἔνωση μέ τή Δυτική Ἐκκλησία,
καί
2) Οἱ ἁ _ _ _ _ _ πού προτιμοῦσαν «σαρίκι τούρκικο
παρά κουκούλα λατινική».
- Οἱ Τοῦρκοι πού διαδέχτηκαν τοὺς Σελτζούκους ὀνομάστηκαν
'Ο _ _ _ _ _ ἀπό τόν ἰδρυτὴ τοῦ κράτους 'Οσμάν ἢ
'Οθωμάν.
- Γιά νά αὐξήσουν τόν πληθυσμό καί τή στρατιωτική τους δύνα-
μη οἱ 'Οθωμανοὶ κατέφυγαν στὸν ἐ _ _ _ _ _
τῶν κατοίκων τῆς Μ. Ἀσίας καί στὸ π _ _ _ _ _
'Απὸ τὰ χριστιανόπουλα πού ἄρπαζαν ἔβγαιναν οἱ ὀρμητικοὶ καί
φανατισμένοι Γ _ _ _ _ _
- Οἱ Φράγκοι βρῆκαν ἀντίσταση στὴ νότια Ἑλλάδα ἀπὸ τὸν
Λ _ _ _ _ _ Σ _ _ _ _ _
- Ἡ Ἑλληνίδα ἀρχοντοπούλα πού γκρεμίστηκε ἀπὸ τό κάφτρο
'Αράκλοβο τῆς Γορτυνίας, γιά νά μὴν πέσει στὰ χέρια τῶν
Φράγκων, ὀνομαζόταν Μ _ _ _ _ Δ _ _ _ _ _
- Ἀλθανός ἥρωικός ἡγεμόνας πού εἶχε τό ἑλληνικὸ ὄνομα Γεώργ

γιος Καστριώτης καί τό Τουρκικό Σ _ _ _ _ _

— "Έγινε έμβλημα τοῦ βυζαντινοῦ κράτους τῶν Παλαιολόγων καί λαϊκό σύμβολο τοῦ πόθου τῶν σκλαβωμένων Ἑλλήνων νά δοῦν ἀναστημένο τό Βυζάντιο: Δ _ _ _ _ _

ἀ _ _ _ _

(Δικέφαλος ἀετός - Μαρία Δοξαπατρή - Λέοντα Σγουρό - Πόντιοι - Φράγκοι, Καταλανοί, Ἀτσαγιόλες - Μεθώνη, Κορώνη - Ὁθωμανοί - Ἀνδραβίδα - ἐξισλαμισμό, παιδομάζωμα, γενίτσαροι - Σκεντέρμπεης - ἐνωτικοί, ἀνθενωτικοί)

2) Δίνεται ἓνα σύνολο προσώπων πού ἔζησαν στούς δυόμισι τελευταίους αἰῶνες τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας:

Μιχαήλ Παλαιολόγος, Γουλιέλμος Βιλλεαρδουίνος, Μάρκος Σαυούδος, Κατελοῦζοι, Ὁσμάν, Σιγισμούνδος, Σκεντέρμπεης, Γεώργιος Γεμιστός ἢ Πλήθων, Γεώργιος Σχολάριος, Βησσαρίων, Ταμερλάνος, Λαδίσλαος, Βαγιαζίτ, Ἰουστινιάνοι, Γκύζηδες, Ὁθων Ντελαρός, Μανουήλ Παλαιολόγος, Ἰωάννης Κατακουζηνός, Γρηγόριος Παλαμᾶς, Μάρκος Εὐγενικός, Δούκας, Κωνσταντῖνος Παλιολόγος, Γεώργιος Φραντζῆς, Μουράτ, Μωάμεθ, Θεόδωρος Λάσκαρης, Ἰωάννης Βατάτζης, Λέων Σγουρός, Μιχαήλ Ἀγγελος Δούκας Κομνηνός, Βαλδουίνος τῆς Φλάνδρας, Ἰωάννης Οὐνυάδης, Μανουήλ Χρυσολωρᾶς, Ἰωάννης Χρυσολωρᾶς, Γεώργιος Τραπεζούντιος.

Χώρισέ το στά ὑποσύνολά του:

Βυζαντινοί αὐτοκράτορες καί ἄρχοντες:

.....

.....

.....

Φράγκοι φεουδάρχες:

.....

.....

Βενετοί ἄρχοντες:

γιος Καστριώτης καί τό Τουρκικό Σ _ _ _ _ _

— "Έγινε έμβλημα τοῦ βυζαντινοῦ κράτους τῶν Παλαιολόγων καί λαϊκό σύμβολο τοῦ πόθου τῶν σκλαβωμένων Ἑλλήνων νά δοῦν ἀναστημένο τό Βυζάντιο: Δ _ _ _ _ _

ἀ _ _ _ _

(Δικέφαλος ἀετός - Μαρία Δοξαπατρή - Λέοντα Σγουρό - Πόντιοι - Φράγκοι, Καταλανοί, Ἀτσαγιόλες - Μεθώνη, Κορώνη - Ὁθωμανοί - Ἀνδραβίδα - ἐξισλαμισμό, παιδομάζωμα, γενίτσαροι - Σκεντέρμπεης - ἐνωτικοί, ἀνθενωτικοί)

2) Δίνεται ἓνα σύνολο προσώπων πού ἔζησαν στούς δυόμισι τελευταίους αἰῶνες τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας:

Μιχαήλ Παλαιολόγος, Γουλιέλμος Βιλλεαρδουίνος, Μάρκος Σαυούδος, Κατελοῦζοι, Ὁσμάν, Σιγισμούνδος, Σκεντέρμπεης, Γεώργιος Γεμιστός ἢ Πλήθων, Γεώργιος Σχολάριος, Βησσαρίων, Ταμερλάνος, Λαδίσλαος, Βαγιαζίτ, Ἰουστινιάνοι, Γκύζηδες, Ὁθων Ντελαρός, Μανουήλ Παλαιολόγος, Ἰωάννης Κατακουζηνός, Γρηγόριος Παλαμᾶς, Μάρκος Εὐγενικός, Δούκας, Κωνσταντῖνος Παλιολόγος, Γεώργιος Φραντζῆς, Μουράτ, Μωάμεθ, Θεόδωρος Λάσκαρης, Ἰωάννης Βατάτζης, Λέων Σγουρός, Μιχαήλ Ἀγγελος Δούκας Κομνηνός, Βαλδουῖνος τῆς Φλάνδρας, Ἰωάννης Οὐνυάδης, Μανουήλ Χρυσολωρᾶς, Ἰωάννης Χρυσολωρᾶς, Γεώργιος Τραπεζούντιος.

Χώρισέ το στά ὑποσύνολά του:

Βυζαντινοί αὐτοκράτορες καί ἄρχοντες:

.....

.....

.....

Φράγκοι φεουδάρχες:

.....

.....

Βενετοί ἄρχοντες:

Γενουάτες ἄρχοντες:

Ὅθωμανοὶ σουλτάνοι:

Οὐγγροὶ βασιλιάδες καὶ στρατηγοί:

Ἀλβανοὶ ἡγεμόνες:

Μογγόλοι κατακτητές:

Βυζαντινοὶ λόγιοι:

3) Νά ἐνώσεις μέ γραμμές αὐτά πού πᾶνε μαζί:

Κράτη - Τόποι

Λατινική αὐτοκρατορία τῆς Ρωμα-
νίας

Βασίλειο Θεσσαλονίκης

Δουκάτο Ἀθηνῶν

Πριγκιπάτο Ἀχαΐας

Δουκάτο Νάξου καὶ Ἀρχιπελάγους

Τήνος καὶ Μύκονος

Λέσβος

Χίος

Ρόδος

Κύπρος

Αὐτοκρατορία Τραπεζούντας

Δεσποτάτο Ἡπείρου

Αὐτοκρατορία Νίκαιας

Δεσποτάτο Μιστρά

Ἄρχοντες

Μιχαὴλ Ἄγγελος Δούκας

Κομνηνός

Παλαιολόγοι

Ἱππότες Ἀγίου Ἰωάννου

Βαλδουῖνος τῆς Φλάνδρας

Βονιφάτιος Μομφερατικός

Κομνηνοί

Θεόδωρος Λάσκαρης

Ὅθων Ντελαρός

Βιλλεαρδουῖνος

Μάρκος Σανουῶδος

Γκύζηδες

Λουζινιάν

Ἰουστινιάνοι

Κατελουῶροι

Γενουάτες ἄρχοντες:

Ὅθωμανοὶ σουλτάνοι:

Οὐγγροὶ βασιλιάδες καὶ στρατηγοί:

Ἀλβανοὶ ἡγεμόνες:

Μογγόλοι κατακτητές:

Βυζαντινοὶ λόγιοι:

3) Νά ἐνώσεις μέ γραμμές αὐτά πού πᾶνε μαζί:

Κράτη - Τόποι

Λατινική αὐτοκρατορία τῆς Ρωμα-
νίας

Βασίλειο Θεσσαλονίκης

Δουκάτο Ἀθηνῶν

Πριγκιπάτο Ἀχαΐας

Δουκάτο Νάξου καὶ Ἀρχιπελάγους

Τήνος καὶ Μύκονος

Λέσβος

Χίος

Ρόδος

Κύπρος

Αὐτοκρατορία Τραπεζούντας

Δεσποτάτο Ἡπείρου

Αὐτοκρατορία Νίκαιας

Δεσποτάτο Μιστρά

Ἄρχοντες

Μιχαὴλ Ἄγγελος Δούκας

Κομνηνός

Παλαιολόγοι

Ἱππότες Ἀγίου Ἰωάννου

Βαλδουῖνος τῆς Φλάνδρας

Βονιφάτιος Μομφερατικός

Κομνηνοί

Θεόδωρος Λάσκαρης

Ὅθων Ντελαρός

Βιλλεαρδουῖνος

Μάρκος Σανουῶδος

Γκύζηδες

Λουζινιάν

Ἰουστινιάνοι

Κατελουῶροι

4) Νά ενώσεις μέ γραμμές τά αποσυνδεδεμένα ὀνόματα (μερικά ἔχουν περισσότερες ἀπὸ μία συνδέσεις):

Αὐτοκρατορία
Δεσποτάτο
Πριγκιπάτο
Δουκάτο

Ἀχαΐας
Μιστρά
Τραπεζούντας
Ἀθηνῶν
Νίκαιας
Ἡπείρου
Νάξου καὶ Ἀρχιπελάγους

5) Ποιὸς τό εἶπε;

«Ἡ Πόλις ἐάλω»

«Ἡ πόλη κυριεύεται κι ἐγὼ ἀκόμα ζῶ;»

«Μεγαλύτερος στρατηγὸς θά εἶναι ἐκεῖνος ποὺ θά πάρει τὴν Πόλη.»

«Δέν εἶναι κανένας Χριστιανὸς νά μοῦ πάρει τό κεφάλι;»

«Ὅλοι μέ μιά γνώμη ἔχουμε πάρει τὴν ἀπόφαση νά πεθάνουμε καὶ νά μὴ λογαριάσουμε τὴ ζωὴ μας.»

«Πάλι μέ χρόνους μέ καιροὺς πάλι δικά σας εἶναι.»

«Καλύτερα σαρίκι τούρκικο παρὰ κουκούλα λατινική.»

(Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος - Ὁ ἀνώνυμος ἑλληνικὸς λαὸς - Ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινούπολης - Οἱ ἀνθενωτικοί - Ὁ προφήτης Μωάμεθ)

4) Νά ενώσεις μέ γραμμές τά αποσυνδεδεμένα ὀνόματα (μερικά ἔχουν περισσότερες ἀπὸ μία συνδέσεις):

Αὐτοκρατορία
Δεσποτάτο
Πριγκιπάτο
Δουκάτο

Ἀχαΐας
Μιστρά
Τραπεζούντας
Ἀθηνῶν
Νίκαιας
Ἡπείρου
Νάξου καὶ Ἀρχιπελάγους

5) Ποιὸς τό εἶπε;

«Ἡ Πόλις ἐάλω»

«Ἡ πόλη κυριεύεται κι ἐγὼ ἀκόμα ζῶ;»

«Μεγαλύτερος στρατηγὸς θά εἶναι ἐκεῖνος ποὺ θά πάρει τὴν Πόλη.»

«Δέν εἶναι κανένας Χριστιανὸς νά μοῦ πάρει τό κεφάλι;»

«Ὅλοι μέ μιά γνώμη ἔχουμε πάρει τὴν ἀπόφαση νά πεθάνουμε καὶ νά μὴ λογαριάσουμε τὴ ζωὴ μας.»

«Πάλι μέ χρόνους μέ καιροὺς πάλι δικά σας εἶναι.»

«Καλύτερα σαρίκι τούρκικο παρὰ κουκούλα λατινική.»

(Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος - Ὁ ἀνώνυμος ἑλληνικὸς λαὸς - Ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινούπολης - Οἱ ἀνθενωτικοί - Ὁ προφήτης Μωάμεθ)

6) Τί θυμᾶσαι ἀπὸ τήν ἄλωση;

— Ζεῖ «μαρμαρωμένος» στούς θρύλους καί τίς παραδόσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ: Κ _ _ _ _ _ Π _ _ _ _ _

_ _ _

— Σ' ἐκείνη τήν Πύλη ἔπεσε ὄρθιος: Ρ _ _ _ _ _

— Τουρκικά σημαίνει «νέος στρατός»: Γ _ _ _ _ _

— «Ἡ Πόλις ἐ _ _ _» (κυριεύτηκε).

— Θυμίζει Κανάρη: Φ _ _ _ _ _

— Κόλπος πού τόν ἔφραζε μιά χοντρή ἄλυσίδα: Κ _ _ _ _ _

— Ἐκείνη ἡ μοιραία ἀνοιχτή καστρόπορτα: Κ _ _ _ _ _

— Ἡ Πόλη ἔπεσε στίς _ _ _ _ _

— Τό ἴδιο ὄνομα εἶχαν ὁ Προφήτης καί ὁ Πορθητής: Μ _ _ _ _

_

— Γενναῖος, ἀλλά δείλιασε τήν τελευταία στιγμή:

Ἴ _ _ _ _ _

(Κεράτιος - Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος - γενίτσαροι - Ρωμανοῦ -
ἑάλω - Φλαντανελᾶς - Κερκόπορτα - 29 Μαΐου 1453 - Μωάμεθ
- Ἰουστινιάνης)

Τίτλοι ἀρχηγῶν κρατῶν ἐκείνου τοῦ καιροῦ:

Ἀρχηγός τοῦ βυζαντινοῦ κράτους:

Ἀρχηγός ἀραβικοῦ κράτους:

Ἀρχηγός ἀβαρικοῦ κράτους:

Ἀρχηγός μογγολικοῦ κράτους:

Ἀρχηγός μουσουλμανικοῦ κράτους:

Ἀρχηγός ρωσικοῦ-σλαβικοῦ κράτους:

Ἀρχηγός φραγκικοῦ κράτους τῶν Ἀθηνῶν:

Ἀρχηγός φραγκικοῦ κράτους τοῦ Μορέως:

6) Τί θυμᾶσαι ἀπὸ τήν ἄλωση;

— Ζεῖ «μαρμαρωμένος» στούς θρύλους καί τίς παραδόσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ: Κ _ _ _ _ _ Π _ _ _ _ _

_ _ _

— Σ' ἐκείνη τήν Πύλη ἔπεσε ὄρθιος: Ρ _ _ _ _ _

— Τουρκικά σημαίνει «νέος στρατός»: Γ _ _ _ _ _

— «Ἡ Πόλις ἐ _ _ _» (κυριεύτηκε).

— Θυμίζει Κανάρη: Φ _ _ _ _ _

— Κόλπος πού τόν ἔφραζε μιά χοντρή ἄλυσίδα: Κ _ _ _ _ _

— Ἐκείνη ἡ μοιραία ἀνοιχτή καστρόπορτα: Κ _ _ _ _ _

— Ἡ Πόλη ἔπεσε στίς _ _ _ _ _

— Τό ἴδιο ὄνομα εἶχαν ὁ Προφήτης καί ὁ Πορθητής: Μ _ _ _ _

_

— Γενναῖος, ἀλλά δείλιασε τήν τελευταία στιγμή:

Ἴ _ _ _ _ _

(Κεράτιος - Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος - γενίτσαροι - Ρωμανοῦ -
ἑάλω - Φλαντανελᾶς - Κερκόπορτα - 29 Μαΐου 1453 - Μωάμεθ
- Ἰουστινιάνης)

Τίτλοι ἀρχηγῶν κρατῶν ἐκείνου τοῦ καιροῦ:

Ἀρχηγός τοῦ βυζαντινοῦ κράτους:

Ἀρχηγός ἀραβικοῦ κράτους:

Ἀρχηγός ἀβαρικοῦ κράτους:

Ἀρχηγός μογγολικοῦ κράτους:

Ἀρχηγός μουσουλμανικοῦ κράτους:

Ἀρχηγός ρωσικοῦ-σλαβικοῦ κράτους:

Ἀρχηγός φραγκικοῦ κράτους τῶν Ἀθηνῶν:

Ἀρχηγός φραγκικοῦ κράτους τοῦ Μορέως:

Ἄρχηγός ἐλληνικοῦ κράτους τοῦ Μιστρᾶ:

(Αὐτοκράτωρ ἢ βασιλεὺς - Σουλτάνος - Δεσπότης - Χαλίφης -
Τσάρος - Πρίγκηψ - Χάνος ἢ Χαγάνος - Δούξ - Χάν)

8) Σωστό ἢ ὀχι;

Ὁ ἥρωικός θάνατος τοῦ Κωνσταντίνου στίς ἐπάλξεις τῆς Κων-
σταντινούπολης ἔχει ὁμοιότητες:

- Μέ τό θάνατο τοῦ Ἀχιλλέα μπροστά στά τείχη τῆς Τροίας.
- Μέ τή θυσία τοῦ Λεωνίδα στά Στενά τῶν Θερμοπυλῶν.
- Μέ τή θριαμβευτική πορεία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου στά βάθη τῆς Ἀσίας.
- Μέ τήν ἥρωική ἀντίσταση τοῦ Διάκου στό γεφύρι τῆς Ἀλαμά-
νας.
- Μέ τό ΟΧΙ τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1940.

Ἀπάντησε προφορικά καί δικαιολόγησε τή γνώμη σου.

Ἀρχηγός ἐλληνικοῦ κράτους τοῦ Μιστρᾶ:

(Αὐτοκράτωρ ἢ βασιλεὺς - Σουλτάνος - Δεσπότης - Χαλίφης -
Τσάρος - Πρίγκηψ - Χάνος ἢ Χαγάνος - Δούξ - Χάν)

8) Σωστό ἢ ὀχι;

Ὁ ἥρωικός θάνατος τοῦ Κωνσταντίνου στίς ἐπάλξεις τῆς Κωνσταντινούπολης ἔχει ὁμοιότητες:

- Μέ τό θάνατο τοῦ Ἀχιλλέα μπροστά στά τείχη τῆς Τροίας.
- Μέ τή θυσία τοῦ Λεωνίδα στά Στενά τῶν Θερμοπυλῶν.
- Μέ τή θριαμβευτική πορεία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου στά βάθη τῆς Ἀσίας.
- Μέ τήν ἥρωική ἀντίσταση τοῦ Διάκου στό γεφύρι τῆς Ἀλαμάνας.
- Μέ τό ΟΧΙ τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1940.

Ἀπάντησε προφορικά καί δικαιολόγησε τή γνώμη σου.

BYZANTIO ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΗ

1. Βυζάντιο (4ος - 15ος αι. μ.Χ.): ένας φάρος μέ χριστιανικό και έλληνικό φῶς μέσα στά σκοτάδια του μεσαιῶνα

Πολλοί ιστορικοί πιστεύουν ότι ή βυζαντινή ιστορία αρχίζει μέ τό Μεγάλο Κωνσταντίνο, πού έκαμε πρωτεύουσα τής ρωμαϊκής αυτοκρατορίας τήν Κωνσταντινούπολη (στή θέση του αρχαίου Βυζάντιου) και αναγνώρισε τή χριστιανική θρησκεία. Ή αυτοκρατορία του Κωνσταντίνου ήταν συνέχεια τής ρωμαϊκής και τήν όνομασία «*ρωμαϊκή*» τή διατήρησε ως τό τέλος τής υπερχιλιόχρονης ζωής της. Στά χρόνια των διαδόχων του Μεγάλου Θεοδοσίου περιορίστηκε στο ανατολικό ρωμαϊκό κράτος και μέσα σε δέκα αιώνες έκαμε συνεχείς πολυμέτwpους αγώνες, για να υπερασπιστεί ή να επεκτείνει τά σύνορά της. Στο μακρότατο αυτό διάστημα δέχτηκε τίς άσταμάτητες επιθέσεις απολίτιστων ακόμα λαών, πού κατέφθαναν σε άπανωτά κύματα από τά βάθη τής Άσίας και από τό βοριά — τελευταία και από τή Δύση. Μερικοί από τούς άρπακτικούς εκείνους επιδρομείς πέτυχαν να αποσπά-

BYZANTIO ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΗ

1. Βυζάντιο (4ος - 15ος αι. μ.Χ.): ένας φάρος μέ χριστιανικό και έλληνικό φῶς μέσα στά σκοτάδια τοῦ μεσαιῶνα

Πολλοί ιστορικοί πιστεύουν ὅτι ἡ βυζαντινὴ ἱστορία ἀρχίζει μέ τό Μεγάλο Κωνσταντίνο, πού ἔκαμε πρωτεύουσα τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας τήν Κωνσταντινούπολη (στή θέση τοῦ ἀρχαίου Βυζάντιου) καί ἀναγνώρισε τή χριστιανική θρησκεία. Ἡ αὐτοκρατορία τοῦ Κωνσταντίνου ἦταν συνέχεια τῆς ρωμαϊκῆς καί τήν ὀνομασία «*ρωμαϊκή*» τή διατήρησε ὡς τό τέλος τῆς ὑπερλιόχρονης ζωῆς της. Στά χρόνια τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου περιορίστηκε στό ἀνατολικό ρωμαϊκό κράτος καί μέσα σέ δέκα αἰῶνες ἔκαμε συνεχεῖς πολυμέτwpους ἀγῶνες, γιά νά ὑπερασπιστεῖ ἢ νά ἐπεκτείνει τά σύνορά της. Στό μακρότατο αὐτό διάστημα δέχτηκε τίς ἀσταμάτητες ἐπιθέσεις ἀπολίτιστων ἀκόμα λαῶν, πού κατέφθαναν σέ ἀπανωτά κύματα ἀπό τά βάθη τῆς Ἀσίας καί ἀπό τό βοριά — τελευταῖα καί ἀπό τή Δύση. Μερικοί ἀπό τούς ἀρπακτικoὺς ἐκεῖνους ἐπιδρομεῖς πέτυχαν νά ἀποσπά-

σουν όρισμένες έπαρχίες, άλλοι έγκαταστάθηκαν σέ εδάφη τής αὐτοκρατορίας καί έγιναν ύπήκοοι ή ύποτελείς. Άλλά ό κύριος όγκος τών έχθρικών λαών αναχαιτίστηκε καί ή έμειναν εκεί στά σύνορα ή τράβηξαν πρός άλλες κατευθύνσεις. Στό τέλος έξωτερικοί έχθροί καί έσωτερικές άδυναμίες έφεραν τήν κατάρρευση τής αὐτοκρατορίας.

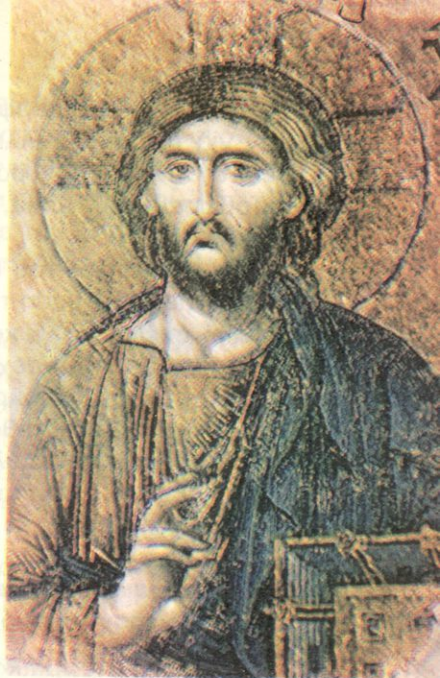
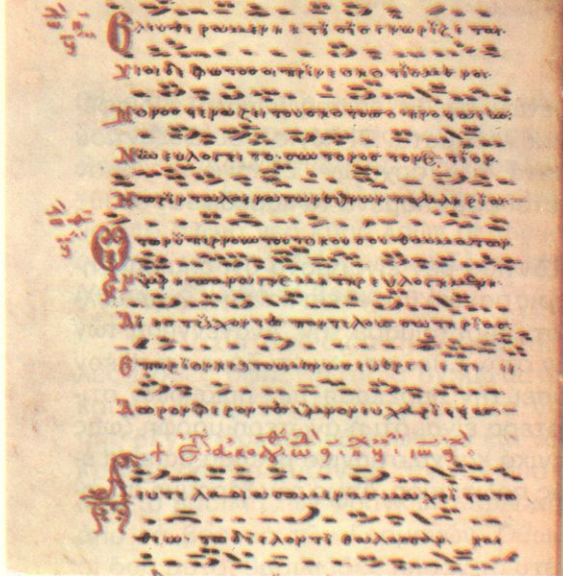
Ή βυζαντινή αὐτοκρατορία ήταν ένα πολυεθνικό κράτος, τήν άποτελοῦσαν δηλαδή λαοί μέ διαφορετικές γλώσσες καί διαφορετικά ήθη καί έθιμα. Ή σύνθεση τοῦ πληθυσμοῦ δέν ήταν πάντοτε ή ίδια, γιατί τά σύνορα τής αὐτοκρατορίας άλλαζαν κάθε τόσο καί καινούριοι κάθε φορά λαοί έμπαιναν μέσα στήν επικράτεια τής. Ύπρχε πάντως ένας μόνιμος έθνολογικός πυρήνας, πού τόν άποτελοῦσαν οί έλληνικοί πληθυσμοί τής έλληνικής χερσονήσου καί τής Μικρᾶς Ἀσίας. Σιγά σιγά όλοι αὐτοί οί λαοί ένιωσαν νά τούς ένώνει, εκτός από τήν ίδια κρατική διοίκηση, ή ἱδια *χριστιανική θρησκεία*. άκόμα ένιωσαν σάν κάτι δικό τους τόν *πολιτισμό τής αρχαίας Ἑλλάδας*, άφού ό τόπος πού κατοικοῦσαν εκείνοι οί μεγάλοι ήταν καί τώρα ή βάση τής αὐτοκρατορίας. Μέ τόν καιρό ή αὐτοκρατορία μεταμορφώθηκε σ' ένα κράτος πού είχε τό όνομα μόνο ρωμαϊκό, ένῶ κατά τά άλλα ήταν χριστιανικό καί έλληνικό. "Όσο μάλιστα πιό πολύ στένευαν τά σύνορα τοῦ Βυζαντίου, τόσο καί πιό φανερή γινόταν ή έλληνικότητά του. "Όταν έπεφτε ή Κωνσταντινούπολη, οί κάτοικοι στό κέντρο καί στίς έπαρχίες δέ μιλοῦσαν μόνο έλληνικά αλλά είχαν καί συνείδηση έλληνική. "Ο ἴδιος ό τελευταίος Κωνσταντίνος όνόμασε τήν Πόλη «*έλπίδα καί χαρά όλων τών Ἑλλήνων*».

Αὐτή ή έλληνοχριστιανική βυζαντινή αὐτοκρατορία μέ κέντρο τήν *Κωνσταντινούπολη* — τή μόνη κοσμοῦπολη τής εποχῆς — δημιούργησε σπουδαίο πολιτισμό, τήν ῥα πού ή Εὐρώπη άγωνιζόταν νά βρεῖ τό δρόμο της έπειτα από τίς άλλεπάλληλες μεταναστεύσεις άπολίτιστων λαών. "Αξιοι αὐτοκράτορες καλύτερεψαν τούς *ρωμαϊκούς νόμους* καί κυβέρνησαν μέ περισσότερη δικαιοσύνη από άλλοτε. Προστάτεψαν τή *γεωργία*, τή *βιοτεχνία* καί τό *έμπόριο* καί έτσι εξασφάλισαν καλύτερη ζωή στούς κατοίκους. "Εκαμαν έργα κοινῆς *ώφελείας* (δρόμους, γέφυρες, ὕδραγωγεία, λουτρά κτλ.), *φιλανθρωπικά ιδρύματα* (πτωχοκομεία, νο-

σουν όρισμένες έπαρχίες, άλλοι έγκαταστάθηκαν σέ εδάφη τής αὐτοκρατορίας καί έγιναν ύπήκοοι ή ύποτελείς. Άλλά ό κύριος όγκος τών έχθρικών λαών αναχαιτίστηκε καί ή έμειναν εκεί στά σύνορα ή τράβηξαν πρός άλλες κατευθύνσεις. Στό τέλος έξωτερικοί έχθροί καί έσωτερικές αδυναμίες έφεραν τήν κατάρρευση τής αὐτοκρατορίας.

Ή βυζαντινή αὐτοκρατορία ήταν ένα πολυεθνικό κράτος, τήν αποτελοῦσαν δηλαδή λαοί μέ διαφορετικές γλώσσες καί διαφορετικά ήθη καί έθιμα. Ή σύνθεση τοῦ πληθυσμοῦ δέν ήταν πάντοτε ή ίδια, γιατί τά σύνορα τής αὐτοκρατορίας άλλαζαν κάθε τόσο καί καινούριοι κάθε φορά λαοί έμπαιναν μέσα στήν επικράτεια τής. Ύπρχε πάντως ένας μόνιμος έθνολογικός πυρήνας, πού τόν αποτελοῦσαν οί έλληνικοί πληθυσμοί τής έλληνικής χερσονήσου καί τής Μικρᾶς Ἀσίας. Σιγά σιγά όλοι αὐτοί οί λαοί ένιωσαν νά τούς ένώνει, εκτός από τήν ίδια κρατική διοίκηση, ή ίδια *χριστιανική θρησκεία*. άκόμα ένιωσαν σάν κάτι δικό τους τόν *πολιτισμό τής αρχαίας Ἑλλάδας*, άφού ό τόπος πού κατοικοῦσαν εκείνοι οί μεγάλοι ήταν καί τώρα ή βάση τής αὐτοκρατορίας. Μέ τόν καιρό ή αὐτοκρατορία μεταμορφώθηκε σ' ένα κράτος πού είχε τό όνομα μόνο ρωμαϊκό, ένῶ κατά τά άλλα ήταν χριστιανικό καί έλληνικό. "Όσο μάλιστα πιό πολύ στένευαν τά σύνορα τοῦ Βυζαντίου, τόσο καί πιό φανερή γινόταν ή έλληνικότητά του. "Όταν έπεφτε ή Κωνσταντινούπολη, οί κάτοικοι στό κέντρο καί στίς έπαρχίες δέ μιλοῦσαν μόνο έλληνικά αλλά είχαν καί συνείδηση έλληνική. "Ο ίδιος ό τελευταίος Κωνσταντίνος όνόμασε τήν Πόλη «*ελπίδα καί χαρά όλων τών Ἑλλήνων*».

Αὐτή ή έλληνοχριστιανική βυζαντινή αὐτοκρατορία μέ κέντρο τήν *Κωνσταντινούπολη* — τή μόνη κοσμοῦπολη τής εποχῆς — δημιούργησε σπουδαίο πολιτισμό, τήν ῥα πού ή Εὐρώπη άγωνιζόταν νά βρεί τό δρόμο της έπειτα από τίς άλλεπάλληλες μεταναστεύσεις άπολίτιστων λαών. "Αξιοι αὐτοκράτορες καλύτερεψαν τούς *ρωμαϊκούς νόμους* καί κυβέρνησαν μέ περισσότερη δικαιοσύνη από άλλοτε. Προστάτεψαν τή *γεωργία*, τή *βιοτεχνία* καί τό *έμπόριο* καί έτσι εξασφάλισαν καλύτερη ζωή στούς κατοίκους. "Εκαμαν έργα κοινῆς *ώφελείας* (δρόμους, γέφυρες, ύδραγωγεία, λουτρά κτλ.), *φιλανθρωπικά ιδρύματα* (πτωχοκομεία, νο-

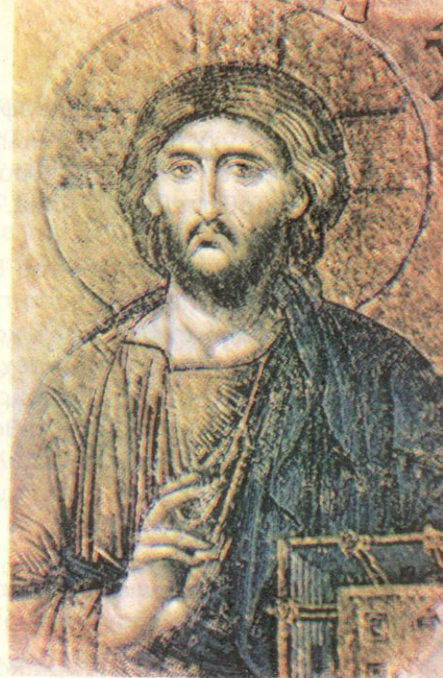
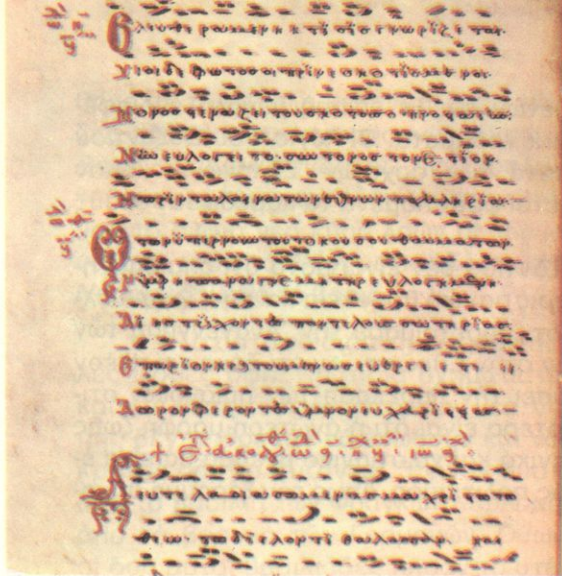

Ἀριστερά: δείγμα γραφῆς βυζαντινῆς μουσικῆς ἀπὸ κώδικα τοῦ 13ου αἰ. Δεξιά: ὁ Χριστός, ψηφιδωτὸ ἀπὸ τῆ Δέησης τῆς Ἀγίας Σοφίας, 13ος αἰ.

σοκομεῖα κτλ.) καὶ ἐξωραϊστικά μνημεῖα. Ἐκτός ἀπὸ τὸ κράτος καὶ ἡ Ἐκκλησία βοήθησε αὐτοὺς πού εἶχαν ἀνάγκη.

Οἱ ἄνθρωποι τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς ἐζήσαν κάτω ἀπὸ τὴ σκέπη τοῦ αὐτοκράτορα καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ αὐτοκράτορας θεωροῦσε τὸν ἑαυτό του διορισμένο ἀπ' τὸ Θεό καὶ ἐπαιρνε τὸ στέμμα του ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ πατριάρχη. Ὅλοι, ἄρχοντες καὶ λαός, ἦταν πολὺ θεοσεβεῖς. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ ἔργα τέχνης πού δημιουργήσαν εἶχαν σχέση μέ τὴ χριστιανικὴ λατρεία: ναοί, ἀγιογραφία, ἐκκλησιαστικὴ ὑμνογραφία καὶ μουσικὴ. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ζωγραφικὴ εἶναι ὅ,τι πιὸ ξεχωριστό ἔδωσαν οἱ Βυζαντινοὶ καὶ θαυμάζεται ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον σήμερα. Ἀνάμεσα σέ πολλὰ ἄλλα, ἡ Ἀγία Σοφία θεωρεῖται ἓνα ἀπὸ τὰ ἀριστουργήματα ὅλων τῶν ἐποχῶν.

Σ' αὐτὴ τὴν ἐποχὴ, πού ὅλοι ἐνδιαφέρονταν γιὰ θρησκευτικὰ ζητήματα, ἐζήσαν οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Μέ τὴ σοφία τους καὶ τὴν ἀρετὴ τους στερέωσαν καὶ πλούτισαν τὴν ὀρθόδοξη χριστιανικὴ πίστη καὶ πέρασαν μέσα στὴ μεγάλη ἑλληνοχριστιανικὴ παράδοση πού φτάνει ὡς τὶς ἡμέρες μας.

Ἀριστερά: δείγμα γραφῆς βυζαντινῆς μουσικῆς ἀπὸ κώδικα τοῦ 13ου αἰ. Δεξιά: ὁ Χριστός, ψηφιδωτὸ ἀπὸ τῆ Δέησης τῆς Ἀγίας Σοφίας, 13ος αἰ.

σοκομεῖα κτλ.) καὶ ἐξωραϊστικά μνημεῖα. Ἐκτός ἀπὸ τὸ κράτος καὶ ἡ Ἐκκλησία βοήθησε αὐτοὺς πού εἶχαν ἀνάγκη.

Οἱ ἄνθρωποι τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς ἐζήσαν κάτω ἀπὸ τὴ σκέπη τοῦ αὐτοκράτορα καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ αὐτοκράτορας θεωροῦσε τὸν ἑαυτοῦ διορισμένο ἀπ' τὸ Θεό καὶ ἐπαιρνε τὸ στέμμα τοῦ ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ πατριάρχη. Ὅλοι, ἄρχοντες καὶ λαός, ἦταν πολὺ θεοσεβεῖς. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ ἔργα τέχνης πού δημιουργήσαν εἶχαν σχέση μέ τὴ χριστιανικὴ λατρεία: ναοί, ἀγιογραφία, ἐκκλησιαστικὴ ὑμνογραφία καὶ μουσικὴ. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ζωγραφικὴ εἶναι ὅ,τι πιὸ ξεχωριστό ἔδωσαν οἱ Βυζαντινοὶ καὶ θαυμάζεται ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον σήμερα. Ἀνάμεσα σέ πολλὰ ἄλλα, ἡ Ἀγία Σοφία θεωρεῖται ἓνα ἀπὸ τὰ ἀριστουργήματα ὅλων τῶν ἐποχῶν.

Σ' αὐτὴ τὴν ἐποχὴ, πού ὅλοι ἐνδιαφέρονταν γιὰ θρησκευτικὰ ζητήματα, ἐζήσαν οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Μέ τὴ σοφία τους καὶ τὴν ἀρετὴ τους στερέωσαν καὶ πλούτισαν τὴν ὀρθόδοξη χριστιανικὴ πίστη καὶ πέρασαν μέσα στὴ μεγάλη ἑλληνοχριστιανικὴ παράδοση πού φτάνει ὡς τὶς ἡμέρες μας.

Ἡ τάξη τῶν μορφωμένων ἔδειξε ἐπίσης μεγάλο ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά γράμματα. Οἱ λόγιοι τοῦ *Βυζαντίου* μελέτησαν τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἔκαμαν διορθώσεις καί σχόλια, κι ἔτσι φροντισμένα τὰ παρέδωσαν στοὺς νεώτερους.

Ἡ προσφορά τοῦ Βυζαντίου δὲν εἶναι μόνο ὅτι δημιούργησε πολιτισμὸ μέ βάση τή χριστιανική θρησκεία καί τήν ἀρχαία ἑλληνική σκέψη, ἀλλά καί ὅτι προετοίμασε τήν Ἀναγέννηση τῶν γραμμάτων καί τῶν τεχνῶν στήν Εὐρώπη. Ἄν ἐπὶ δέκα καί πλέον αἰῶνες δὲν εἶχε ἀποκρούσει τήν προέλαση τῶν ἡμιάγριων σιφῶν τῆς Ἀσίας, τό πιθανότερο εἶναι ὅτι ἡ ἀνώτερη μορφή ζωῆς ποὺ δημιούργησε τό ἑλληνικό καί χριστιανικό πνεῦμα θά εἶχε ἐξαφανισθεῖ καί εὐρωπαϊκός πολιτισμός, ὅπως τόν ξέρουμε σήμερα, δέ θά ὑπῆρχε.

2. Μεσαιωνική Εὐρώπη (5ος-14ος αἰ. μ.Χ.): Φέουδα, πύργοι καί σιδερόφρακτοι ἱππότες

Τό *δυτικό ρωμαϊκό κράτος*, ποὺ μέσα στὰ ὅριά του περιέκλειε μεγάλο μέρος τῆς δυτικῆς καί κεντρικῆς Εὐρώπης, καταλύ-

Μεσαιωνικό κάστρο στήν Ἰταλία

Ἡ τάξη τῶν μορφωμένων ἔδειξε ἐπίσης μεγάλο ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά γράμματα. Οἱ λόγιοι τοῦ *Βυζαντίου* μελέτησαν τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἔκαμαν διορθώσεις καὶ σχόλια, κι ἔτσι φροντισμένα τὰ παρέδωσαν στοὺς νεώτερους.

Ἡ προσφορά τοῦ Βυζαντίου δὲν εἶναι μόνο ὅτι δημιούργησε πολιτισμὸ μέ βάση τή χριστιανική θρησκεία καὶ τὴν ἀρχαία ἑλληνική σκέψη, ἀλλὰ καὶ ὅτι προετοίμασε τὴν Ἀναγέννηση τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν στὴν Εὐρώπη. Ἄν ἐπὶ δέκα καὶ πλέον αἰῶνες δὲν εἶχε ἀποκρούσει τὴν προέλαση τῶν ἡμιάγριων σιφῶν τῆς Ἀσίας, τὸ πιθανότερο εἶναι ὅτι ἡ ἀνώτερη μορφή ζωῆς ποὺ δημιούργησε τὸ ἑλληνικὸ καὶ χριστιανικὸ πνεῦμα θὰ εἶχε ἐξαφανισθεῖ καὶ εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς, ὅπως τὸν ξέρουμε σήμερα, δὲ θὰ ὑπῆρχε.

2. Μεσαιωνικὴ Εὐρώπη (5ος-14ος αἰ. μ.Χ.): Φέουδα, πύργοι καὶ σιδερόφρακτοι ἵπποτες

Τὸ *δυτικὸ ρωμαϊκὸ κράτος*, ποὺ μέσα στὰ ὅριά του περιέκλειε μεγάλο μέρος τῆς δυτικῆς καὶ κεντρικῆς Εὐρώπης, καταλύ-

Μεσαιωνικὸ κάστρο στὴν Ἰταλία

θηκε μέ τή μεγάλη μετανάστευση τῶν λαῶν τοῦ 5ου μ.Χ. αἰώνα. Στά ἐδάφη του εἰσχώρησαν *Φράγκοι, Βησιγόθοι, Ὀστρογόθοι, Βουργούνδιοι, Βάνδαλοι, Ἀγγλοσάξωνες* κ.ἄ. Λίγο ἀργότερα κατέβηκαν καί ἐγκαταστάθηκαν στήν Ἰταλία οἱ *Λομβαρδοί*. Ἀπό τόν 9ο-11ο αἰώνα νέο κύμα λαῶν πλημμύρισε τήν Εὐρώπη: *Σαρακηνοί* ἀπό τά νότια, *Οὐγγροι* καί *Σλάβοι* ἀπό τά ἀνατολικά καί κυρίως *Νορμανδοί* ἀπό τό βοριά.

Σ' ὅλο αὐτό τό διάστημα ὁ χάρτης τῆς Εὐρώπης ἄλλαξε πολλές φορές ὄψη. Κρατίδια σχηματίστηκαν, ἄλλα ἐξαφανίστηκαν καί στή θέση τους ξεφύτρωσαν νέα. Οἱ νεόφερτοι λαοί τῆς Εὐρώπης δέν μπόρεσαν νά ἐνθωοῦν καί νά ἀποτελέσουν ἕνα μεγάλο κράτος σάν τό Βυζάντιο. Ἔγιναν дуὸ σοβαρές προσπάθειες, μία ἀπό τό βασιλιά τῶν Φράγκων *Καρλομάγνο* (771-814) καί δεύτερη ἀπό τό βασιλιά τῶν Γερμανῶν *Ὁθωνα τό Μέγα* (936-973). Καί οἱ дуὸ αὐτοί βασιλιάδες πῆραν τό στέμμα τοῦ αὐτοκράτορα τῶν Ρωμαίων ἀπό τοῦ πάπα τό χέρι στή Ρώμη καί φιλοδόξησαν νά ἀνασυστήσουν τήν παλιά ρωμαϊκή αὐτοκρατορία. Ἀλλά τά σχέδιά τους ναυάγησαν καί ἡ Εὐρώπη κομματιάστηκε καί πάλι σέ μικρότερα κράτη.

Οἱ λαοί τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, ὁ ἕνας μετά τόν ἄλλο, εἶχαν γίνει ὅλοι χριστιανοί. Αὐτό τό χρωστοῦσαν στήν ἱεραποστολική δραστηριότητα τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας. Γι' αὐτό καί στό πρόσωπο τοῦ *πάπα* ἀναγνώριζαν τό θρησκευτικό ἀρχηγό καί πνευματικό ὁδηγό τους. Ὁ πάπας ἀπόχτησε τεράστια δύναμη, ἀκόμα κι ἀνάμεσα στούς ἰσχυροὺς ἡγεμόνες τῆς Δύσης, πού τόν ἐβλεπαν ὄχι μόνο σάν ἀντιπρόσωπο τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς ἀλλά καί σάν ἐπίτροπο τοῦ θρόνου τῆς παλιᾶς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Πέτυχε ἔτσι ὥς ἕνα σημεῖο νά συνενώσῃ μέ ἄλλο τρόπο τήν κομματιασμένη Εὐρώπη. Ἡ ἐξουσία τοῦ πάπα ἐπάνω στίς ψυχές τῶν ἀνθρώπων ἦταν ἀπόλυτη. Γιά ὅσους τολμοῦσαν νά πᾶνε ἐναντίον του, εἶχε дуὸ τρομερά ὄπλα: τόν *ἀφορισμό* καί ἀργότερα τήν *Ἰερή Ἐξέταση*, ἕνα δικαστήριο πού δίκαιε τοὺς αἵρετικούς, ἐπιβάλλοντας σέ πολλοὺς τό θάνατο ἐπάνω στήν πυρά.

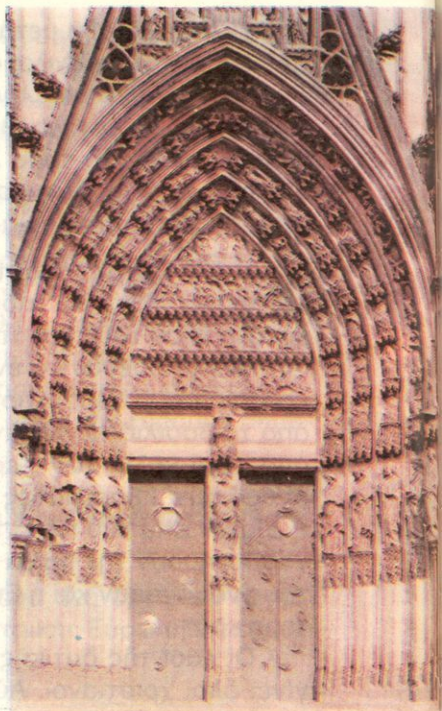
Οἱ λαοί, πού οἱ μεγάλες μεταναστεύσεις τοὺς ἔφεραν στά ἐδάφη τῆς παλιᾶς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἀνακατεύτηκαν μέ τοὺς ντόπιους καί πῆραν πολλά πράγματα ἀπό τό ρωμαϊκό καί χριστιανικό τρόπο ζωῆς. Αὐτό φαίνεται πιό καθαρά στίς νεολατι-

θηκε μέ τή μεγάλη μετανάστευση τῶν λαῶν τοῦ 5ου μ.Χ. αἰώνα. Στά ἐδάφη του εἰσχώρησαν *Φράγκοι, Βησιγόθοι, Ὄστρογόθοι, Βουργούνδιοι, Βάνδαλοι, Ἀγγλοσάξωνες* κ.ἄ. Λίγο ἀργότερα κατέβηκαν καί ἐγκαταστάθηκαν στήν Ἰταλία οἱ *Λομβαρδοί*. Ἀπό τόν 9ο-11ο αἰώνα νέο κύμα λαῶν πλημμύρισε τήν Εὐρώπη: *Σαρακηνοί* ἀπό τά νότια, *Οὐγγροι* καί *Σλάβοι* ἀπό τά ἀνατολικά καί κυρίως *Νορμανδοί* ἀπό τό βοριά.

Σ' ὅλο αὐτό τό διάστημα ὁ χάρτης τῆς Εὐρώπης ἄλλαξε πολλές φορές ὄψη. Κρατίδια σχηματίστηκαν, ἄλλα ἐξαφανίστηκαν καί στή θέση τους ξεφύτρωσαν νέα. Οἱ νεόφερτοι λαοί τῆς Εὐρώπης δέν μπόρεσαν νά ἐνθωοῦν καί νά ἀποτελέσουν ἕνα μεγάλο κράτος σάν τό Βυζάντιο. Ἐγιναν дуὸ σοβαρές προσπάθειες, μία ἀπό τό βασιλιά τῶν Φράγκων *Καρλομάγνο* (771-814) καί δεύτερη ἀπό τό βασιλιά τῶν Γερμανῶν *Ὁθωνα τό Μέγα* (936-973). Καί οἱ дуὸ αὐτοί βασιλιάδες πῆραν τό στέμμα τοῦ αὐτοκράτορα τῶν Ρωμαίων ἀπό τοῦ πάπα τό χέρι στή Ρώμη καί φιλοδόξησαν νά ἀνασυστήσουν τήν παλιά ρωμαϊκή αὐτοκρατορία. Ἀλλά τά σχέδιά τους ναυάγησαν καί ἡ Εὐρώπη κομματιάστηκε καί πάλι σέ μικρότερα κράτη.

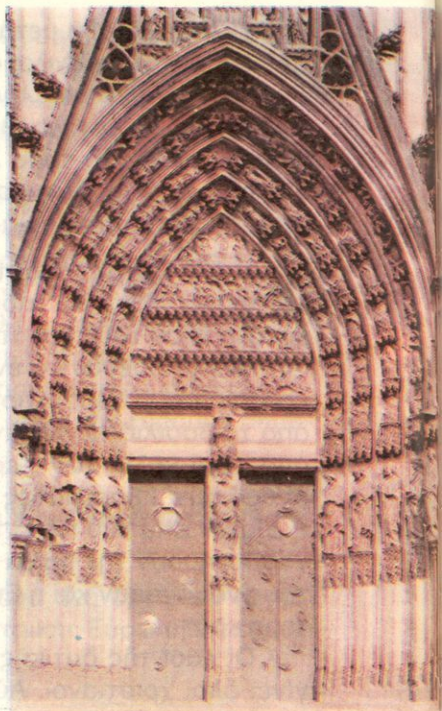
Οἱ λαοί τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, ὁ ἕνας μετά τόν ἄλλο, εἶχαν γίνει ὅλοι χριστιανοί. Αὐτό τό χρωστοῦσαν στήν ἱεραποστολική δραστηριότητα τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας. Γι' αὐτό καί στό πρόσωπο τοῦ *πάπα* ἀναγνώριζαν τό θρησκευτικό ἀρχηγό καί πνευματικό ὁδηγό τους. Ὁ πάπας ἀπόχτησε τεράστια δύναμη, ἀκόμα κι ἀνάμεσα στούς ἰσχυροὺς ἡγεμόνες τῆς Δύσης, πού τόν ἐβλεπαν ὄχι μόνο σάν ἀντιπρόσωπο τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς ἀλλά καί σάν ἐπίτροπο τοῦ θρόνου τῆς παλιᾶς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Πέτυχε ἔτσι ὥς ἕνα σημεῖο νά συνενώσῃ μέ ἄλλο τρόπο τήν κομματιασμένη Εὐρώπη. Ἡ ἐξουσία τοῦ πάπα ἐπάνω στίς ψυχές τῶν ἀνθρώπων ἦταν ἀπόλυτη. Γιά ὅσους τολμοῦσαν νά πᾶνε ἐναντίον του, εἶχε дуὸ τρομερά ὄπλα: τόν *ἀφορισμό* καί ἀργότερα τήν *Ἱερή Ἐξέταση*, ἕνα δικαστήριο πού δίκαιε τοὺς αἵρετικούς, ἐπιβάλλοντας σέ πολλοὺς τό θάνατο ἐπάνω στήν πυρά.

Οἱ λαοί, πού οἱ μεγάλες μεταναστεύσεις τοὺς ἔφεραν στά ἐδάφη τῆς παλιᾶς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἀνακατεύτηκαν μέ τοὺς ντόπιους καί πῆραν πολλά πράγματα ἀπό τό ρωμαϊκό καί χριστιανικό τρόπο ζωῆς. Αὐτό φαίνεται πιό καθαρά στίς νεολατι-

Άριστερά: Καθεδρικός ναός γοθτικού ρυθμού στην Ίσπανία. Δεξιά: Είσοδος ναού γοθτικού ρυθμού

νικές, λεγόμενες, γλώσσες, πού σχηματίστηκαν μέ βάση τη λατινική: ιταλική, γαλλική, ισπανική, πορτογαλική. Για πολλούς αιώνες πάντως οί άνθρωποι τής μεσαιωνικής Εϋρώπης έζησαν μέσα στην άμάθεια καί τή δεισιδαιμονία. Πρός τό τέλος του μεσαίωνα είχαν διαμορφωθεί καί σταθεροποιηθεί κάπως τά κυριότερα από τά εϋρωπαϊκά κράτη, όπως περίπου τά ξέρουμε σήμερα: Γαλλία, Άγγλία, Γερμανία, Ίταλία, Ίσπανία. Τότε άρχισαν νά φανερώνονται καί τά πρώτα σημάδια πού έφεραν τήν Άναγέννηση.

Άριστερά: Καθεδρικός ναός γοθικού ρυθμού στην Ίσπανία. Δεξιά: Είσοδος ναού γοθικού ρυθμού

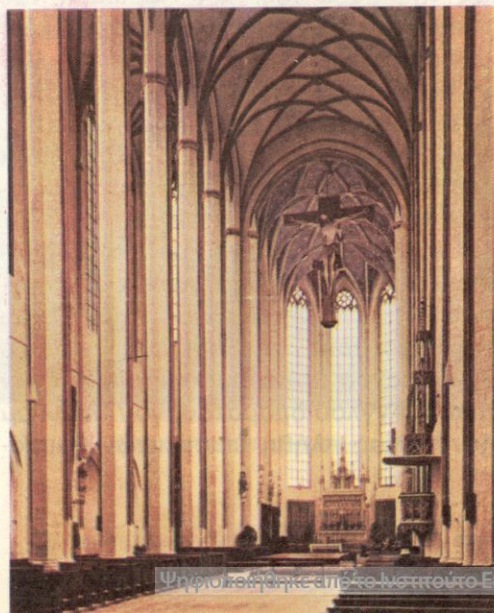
νικές, λεγόμενες, γλώσσες, πού σχηματίστηκαν μέ βάση τή λατινική: ιταλική, γαλλική, ισπανική, πορτογαλική. Γιά πολλούς αιώνες πάντως οί άνθρωποι τής μεσαιωνικής Εὐρώπης ἔζησαν μέσα στήν ἀμάθεια καί τή δεισιδαιμονία. Πρός τό τέλος τοῦ μεσαίωνα εἶχαν διαμορφωθεῖ καί σταθεροποιηθεῖ κάπως τά κυριότερα ἀπό τά εὐρωπαϊκά κράτη, ὅπως περίπου τά ξέρουμε σήμερα: Γαλλία, Ἀγγλία, Γερμανία, Ἰταλία, Ἰσπανία. Τότε ἄρχισαν νά φανερώνονται καί τά πρῶτα σημάδια πού ἔφεραν τήν Ἀναγέννηση.

3. 'Αναγέννηση: Τό ξύπνημα τῆς Εὐρώπης (15ος καί 16ος αἰώνας)

Μέσα στή μεσαιωνική εὐρωπαϊκή κοινωνία πολλά πράγματα ἄλλαξαν μέ τόν καιρό. Ὁ πληθυσμός τῆς Εὐρώπης αὐξήθηκε πολύ καί ἄρχισαν νά σχηματίζονται τά πρῶτα μεγάλα ἀστικά κέντρα. Πολλοί ἄνθρωποι ζήτησαν διέξοδο στή βιοτεχνία καί τό ἐμπόριο καί αὐτά τούς ἔφεραν πλούτη καί δύναμη. Οἱ σταυροφορίες ἦταν ἡ πρώτη ἐξοδος τῶν δυτικοευρωπαίων πέρα ἀπό τόν περιορισμένο τους χώρο στήν ἀνατολική Μεσόγειο, πού τούς ἀνοιξε μιά νέα πηγή πλουτισμοῦ. Ἐκεῖ ἐπίσης γνώρισαν τόν πολιτισμό τοῦ Βυζαντίου καί τῶν Ἀράβων καί ἐπωφελήθηκαν ἀπ' αὐτούς.

Ἀργότερα ἡ δίψα τους γιά πλουτισμό καί γιά γνωριμία μέ ἄγνωστους κόσμους τούς ἔσπρωξε καί ἔξω ἀπό τήν εὐρωπαϊκή ἥπειρο. Ἔτσι ἔκαμαν τίς μεγάλες ἀνακαλύψεις νέων θαλάσσιων δρόμων καί νέων ἡπείρων. Οἱ σπουδαιότερες ἀπ' αὐτές εἶναι: ἡ ἀνακάλυψη τῆς Ἀμερικῆς ἀπό τό Χριστόφορο Κολόμβο (1492), ἡ

Ἀριστερά: Ἐσωτερικό ναοῦ γοτθικοῦ ρυθμοῦ
Δεξιά: Ἡ Ἀποκαθήλωση, τοῦ Μιχαήλαγγελου

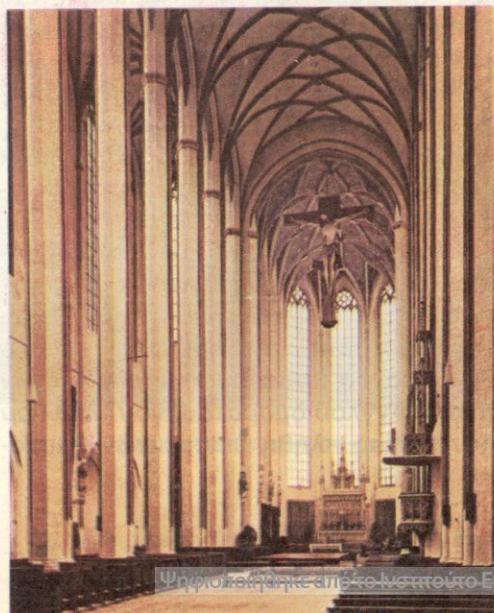

3. 'Αναγέννηση: Τό ξύπνημα τῆς Εὐρώπης (15ος καί 16ος αἰώνας)

Μέσα στή μεσαιωνική εὐρωπαϊκή κοινωνία πολλά πράγματα ἄλλαξαν μέ τόν καιρό. Ὁ πληθυσμός τῆς Εὐρώπης αὐξήθηκε πολύ καί ἄρχισαν νά σχηματίζονται τά πρῶτα μεγάλα ἀστικά κέντρα. Πολλοί ἄνθρωποι ζήτησαν διέξοδο στή βιοτεχνία καί τό ἐμπόριο καί αὐτά τούς ἔφεραν πλούτη καί δύναμη. Οἱ σταυροφορίες ἦταν ἡ πρώτη ἐξοδος τῶν δυτικοευρωπαίων πέρα ἀπό τόν περιορισμένο τους χώρο στήν ἀνατολική Μεσόγειο, πού τούς ἀνοίξε μιά νέα πηγή πλουτισμοῦ. Ἐκεῖ ἐπίσης γνώρισαν τόν πολιτισμό τοῦ Βυζαντίου καί τῶν Ἀράβων καί ἐπωφελήθηκαν ἀπ' αὐτούς.

Ἀργότερα ἡ δίψα τους γιά πλουτισμό καί γιά γνωριμία μέ ἄγνωστους κόσμους τούς ἔσπρωξε καί ἔξω ἀπό τήν εὐρωπαϊκή ἥπειρο. Ἔτσι ἔκαμαν τίς μεγάλες ἀνακαλύψεις νέων θαλάσσιων δρόμων καί νέων ἡπείρων. Οἱ σπουδαιότερες ἀπ' αὐτές εἶναι: ἡ ἀνακάλυψη τῆς Ἀμερικῆς ἀπό τό Χριστόφορο Κολόμβο (1492), ἡ

Ἀριστερά: Ἐσωτερικό ναοῦ γοτθικοῦ ρυθμοῦ
Δεξιά: Ἡ Ἀποκαθήλωση, τοῦ Μιχαήλαγγελου

ἀνακάλυψη τοῦ θαλάσσιου δρόμου πρὸς τὶς Ἰνδίες ἀπὸ τὸ Βάσκο ντέ Γκάμα (1498) καὶ ὁ περίπλους τῆς γῆς ἀπὸ τὸ Μαγγελάνο (1519-1522).

Στὶς ἐξορμήσεις τους οἱ Εὐρωπαῖοι χρησιμοποίησαν δυὸ παλιές ἐφευρέσεις τῶν Κινέζων, τὴ ναυτικὴ πυξίδα καὶ τὴν πυρίτιδα. Μιά ἄλλη ἐφεύρεση, καθαρὰ εὐρωπαϊκὴ αὐτὴ, ἡ τυπογραφία τοῦ Γερμανοῦ Ἰωάννη Γουτεμβέργιου (1440), βοήθησε ὅσο τίποτε ἄλλο στὴν ἀνάπτυξη καὶ τὴ διάδοση τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν.

Μέσα ἀπὸ τὶς ἀλλαγές αὐτές βγῆκε μιὰ νέα κοινωνικὴ τάξη, ἡ ἀστική. Ἡ τάξη αὐτὴ, πού τὴν ἀποτελοῦσαν οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων, ἦταν εὐκατάστατη καὶ φιλοπρόοδη καὶ ἤθελε νὰ ἔχει δικὴ της γνώμη σέ ὅλα τὰ ζητήματα. Οἱ ἀστοὶ τῆς Ἀναγέννησης ἔδειξαν μεγάλο ἐνδιαφέρον στὴ μελέτη τῆς φύσης, στὰ γράμματα καὶ στὶς καλές τέχνες. Σ' αὐτὸ τοὺς βοήθησαν πολὺ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες συγγραφεῖς, πού τοὺς γνώρισαν ἀπὸ τοὺς Ἀραβες καὶ τοὺς Βυζαντινοὺς. Πολλὰ χρωστᾶνε οἱ Εὐρωπαῖοι στοὺς μετανάστες τοῦ Βυζαντίου, πού ἔγιναν οἱ δάσκαλοί τους στὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά.

Ἀλλὰ ἡ Ἀναγέννηση δέν ξεπήδησε ἀπότομα, ἐκεῖ πού κανεῖς δέν τὴν περίμενε. Σημάδια τῆς φάνηκαν ἀπὸ τοὺς προηγούμενους αἰῶνες. Ἀπὸ τὸ 12ο ἀκόμα αἰῶνα ἔκαμε τὴν ἐμφάνισή της ἡ γοτθικὴ ἀρχιτεκτονικὴ μέ τοὺς ἐπιβλητικούς ὀξυκόρυφους ναοὺς της (βλέπε εἰκόνα). Τὴν ἴδια περίπου ἐποχὴ ἄνοιξαν τὰ πρῶτα πανεπιστήμια, ὅπως τῆς Βολώνιας, τῶν Παρισίων, τῆς Ὁξφόρδης κ.ἄ. Τὰ πανεπιστήμια ἔγιναν λαμπρά πνευματικὰ κέντρα καὶ ἔδωσαν μεγάλη ὥθηση στὴν ἀνάπτυξη τῶν ἐπιστημῶν. Ἐνα ἄλλο βῆμα πρὸς τὴν Ἀναγέννηση ἦταν ἡ στροφή καὶ τῶν μορφωμένων ἀπὸ τὴ λατινικὴ πρὸς τὶς μητρικές τους γλώσσες. Τὴν ἀρχὴ ἔκαμε ἓνας μεγάλος Ἰταλὸς ποιητής, ὁ Δάντης (1265-1321), πού ἔγραψε στὴ λαϊκὴ γλώσσα τῆς πατρίδας του τὸ ποιητικὸ του ἀριστούργημα «Θεία Κωμωδία».

Στοὺς δυὸ αἰῶνες τῆς Ἀναγέννησης (15ο καὶ 16ο) παρουσιάστηκαν μεγάλοι συγγραφεῖς καὶ καλλιτέχνες. Ἀκόμα καὶ σήμερα διαβάζουμε μέ εὐχαρίστηση τὸ «Γαργαντούα» τοῦ Γάλλου *Ραμπελαί*, τὸ «Δὸν Κιχώτη» τοῦ Ἰσπανοῦ *Θερβάντες* κ.ἄ. Τὸ ἔθνικό μας θέατρο καὶ ἄλλα θεάτρα τοῦ κόσμου παρουσιάζουν κάθε χρόνο ἔργα τοῦ μεγάλου Ἀγγλοῦ δραματουργοῦ *Οὐίλλιαμ Σαίξπηρ*. Στὰ μουσεῖα τῆς Ἰταλίας πλήθη ἐπισκεπτῶν θαυμά-

ἀνακάλυψη τοῦ θαλάσσιου δρόμου πρὸς τὴς Ἰνδίες ἀπὸ τὸ Βάσκο ντέ Γκάμα (1498) καὶ ὁ περίπλους τῆς γῆς ἀπὸ τὸ Μαγγελάνο (1519-1522).

Στὶς ἐξορμήσεις τους οἱ Εὐρωπαῖοι χρησιμοποίησαν δυὸ παλιές ἐφευρέσεις τῶν Κινέζων, τὴ ναυτικὴ πυξίδα καὶ τὴν πυρίτιδα. Μιά ἄλλη ἐφεύρεση, καθαρὰ εὐρωπαϊκὴ αὐτὴ, ἡ τυπογραφία τοῦ Γερμανοῦ Ἰωάννη Γουτεμβέργιου (1440), βοήθησε ὅσο τίποτε ἄλλο στὴν ἀνάπτυξη καὶ τὴ διάδοση τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν.

Μέσα ἀπὸ τὴς ἀλλαγές αὐτές βγῆκε μιὰ νέα κοινωνικὴ τάξη, ἡ ἀστική. Ἡ τάξη αὐτὴ, πού τὴν ἀποτελοῦσαν οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων, ἦταν εὐκατάστατη καὶ φιλοπρόοδη καὶ ἤθελε νὰ ἔχει δικὴ της γνώμη σέ ὅλα τὰ ζητήματα. Οἱ ἀστοὶ τῆς Ἀναγέννησης ἔδειξαν μεγάλο ἐνδιαφέρον στὴ μελέτη τῆς φύσης, στὰ γράμματα καὶ στὶς καλές τέχνες. Σ' αὐτὸ τοὺς βοήθησαν πολὺ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες συγγραφεῖς, πού τοὺς γνώρισαν ἀπὸ τοὺς Ἀραβες καὶ τοὺς Βυζαντινοὺς. Πολλὰ χρωστᾶνε οἱ Εὐρωπαῖοι στοὺς μετανάστες τοῦ Βυζαντίου, πού ἔγιναν οἱ δάσκαλοί τους στὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά.

Ἀλλὰ ἡ Ἀναγέννηση δέν ξεπήδησε ἀπότομα, ἐκεῖ πού κανεῖς δέν τὴν περίμενε. Σημάδια τῆς φάνηκαν ἀπὸ τοὺς προηγούμενους αἰῶνες. Ἀπὸ τὸ 12ο ἀκόμα αἰῶνα ἔκαμε τὴν ἐμφάνισή της ἡ γοτθικὴ ἀρχιτεκτονικὴ μέ τοὺς ἐπιβλητικούς ὀξυκόρυφους ναοὺς της (βλέπε εἰκόνα). Τὴν ἴδια περίπου ἐποχὴ ἄνοιξαν τὰ πρῶτα πανεπιστήμια, ὅπως τῆς Βολώνιας, τῶν Παρισίων, τῆς Ὁξφόρδης κ.ἄ. Τὰ πανεπιστήμια ἔγιναν λαμπρά πνευματικὰ κέντρα καὶ ἔδωσαν μεγάλη ὥθηση στὴν ἀνάπτυξη τῶν ἐπιστημῶν. Ἐνα ἄλλο βῆμα πρὸς τὴν Ἀναγέννηση ἦταν ἡ στροφή καὶ τῶν μορφωμένων ἀπὸ τὴ λατινικὴ πρὸς τὴς μητρικὲς τοὺς γλώσσες. Τὴν ἀρχὴ ἔκαμε ἓνας μεγάλος Ἰταλὸς ποιητής, ὁ Δάντης (1265-1321), πού ἔγραψε στὴ λαϊκὴ γλώσσα τῆς πατρίδας του τὸ ποιητικὸ του ἀριστούργημα «Θεία Κωμωδία».

Στοὺς δυὸ αἰῶνες τῆς Ἀναγέννησης (15ο καὶ 16ο) παρουσιάστηκαν μεγάλοι συγγραφεῖς καὶ καλλιτέχνες. Ἀκόμα καὶ σήμερα διαβάζουμε μέ εὐχαρίστηση τὸ «Γαργαντούα» τοῦ Γάλλου *Ραμπελαί*, τὸ «Δὸν Κιχώτη» τοῦ Ἰσπανοῦ *Θερβάντες* κ.ἄ. Τὸ ἔθνικό μας θέατρο καὶ ἄλλα θεάτρα τοῦ κόσμου παρουσιάζουν κάθε χρόνο ἔργα τοῦ μεγάλου Ἀγγλοῦ δραματουργοῦ *Οὐίλλιαμ Σαίξπηρ*. Στὰ μουσεῖα τῆς Ἰταλίας πλήθη ἐπισκεπτῶν θαυμά-

Ἡ προσκύνησις τῶν ποιμένων, τοῦ Δομήνικου Θεοτοκόπουλου (Γκρέκο)

Ἡ προσκύνησις τῶν ποιμένων, τοῦ Δομήνικου Θεοτοκόπουλου (Γκρέκο)

Ἡ Παναγία τῆς καθέδρας τοῦ Ραφαήλ

ζουν τοὺς πίνακες καὶ τὰ γλυπτὰ τοῦ Λεονάρδου ντὰ Βίντσι, τοῦ Μιχαήλ ᾿Αγγελου καὶ τοῦ Ραφαήλ. Οἱ Ἰσπανοὶ μὲ ἰδαίτερη ὑπερηφάνεια προβάλλουν τὰ ἔργα τοῦ Γκρέκο (τοῦ Ἑλληνα Δομήνικου Θεοτοκόπουλου), ποὺ εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ζωγράφους ὅλων τῶν ἐποχῶν.

Ἡ Παναγία τῆς καθέδρας τοῦ Ραφαήλ

ζουν τοὺς πίνακες καὶ τὰ γλυπτὰ τοῦ Λεονάρδου ντὰ Βίντσι, τοῦ Μιχαήλ ᾿Αγγελου καὶ τοῦ Ραφαήλ. Οἱ Ἰσπανοὶ μὲ ἰδαίτερη ὑπερηφάνεια προβάλλουν τὰ ἔργα τοῦ Γκρέκο (τοῦ Ἑλληνα Δομήνικου Θεοτοκόπουλου), ποὺ εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ζωγράφους ὅλων τῶν ἐποχῶν.

Τὴν ἴδια περίπου ἐποχὴ ἐζησαν τρεῖς κορυφαῖοι ἐπιστήμονες: ὁ Κοπέρνικος στὴν Πολωνία, ὁ Γαλιλαῖος στὴν Ἰταλία καὶ ὁ Βάκωνας στὴν Ἀγγλία. Οἱ δυό πρῶτοι ἀπέδειξαν κάτι πού φαινόταν ἀπίστευτο ὥς τότε: ὅτι ἡ γῆ δέν εἶναι τὸ κέντρο τοῦ σύμπαντος παρά κινεῖται γύρω ἀπὸ τὸν ἥλιο. Ὁ Βάκωνας ὑποστήριξε ὅτι δέν μποροῦμε νά κάμουμε ἐπιστήμη, ἂν δέν τὴ θεμελιώσουμε στὴν προσεκτικὴ παρατήρηση, στό πείραμα καὶ στὴ λογικὴ. Ἀπὸ τότε ἡ ἐπιστήμη, ἀκολουθώντας τὰ διδάγματά τους, ἔκαμε θεαματικά ἄλματα καὶ ἔφθασε στὴ σημερινή διαστημικὴ ἐποχὴ.

Τὴν ἴδια περίπου ἐποχὴ ἐζησαν τρεῖς κορυφαῖοι ἐπιστήμονες: ὁ Κοπέρνικος στὴν Πολωνία, ὁ Γαλιλαῖος στὴν Ἰταλία καὶ ὁ Βάκωνας στὴν Ἀγγλία. Οἱ δυό πρῶτοι ἀπέδειξαν κάτι πού φαινόταν ἀπίστευτο ὥς τότε: ὅτι ἡ γῆ δέν εἶναι τὸ κέντρο τοῦ σύμπαντος παρά κινεῖται γύρω ἀπὸ τὸν ἥλιο. Ὁ Βάκωνας ὑποστήριξε ὅτι δέν μποροῦμε νά κάμουμε ἐπιστήμη, ἂν δέν τῇ θεμελιώσουμε στὴν προσεκτικὴ παρατήρηση, στό πείραμα καὶ στὴ λογικὴ. Ἀπὸ τότε ἡ ἐπιστήμη, ἀκολουθώντας τὰ διδάγματά τους, ἔκαμε θεαματικά ἄλματα καὶ ἔφθασε στὴ σημερινή διαστημικὴ ἐποχὴ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελ.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ

1. Ὁ ἄνθρωπος τῆς ἱστορίας καί ἡ αἰωνιότητα	5
2. Μέτρηση τοῦ ἱστορικοῦ χρόνου· χρονολογία	6
3. Διαίρεση τῆς ἱστορίας	7
4. Σύντομη ἀνασκόπηση τῆς ἱστορίας τῆς Γ' καί Δ' τάξης	7

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

1

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ, ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

1. Τί λέει ὁ μῦθος γιά τήν κτίση καί τόν ἐποικισμό τῆς Ρώμης	9
2. Τί μαθαίνουμε ἀπό τήν ἱστορία γιά τό ξεκίνημα τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ...	12
3. Οἱ Ρωμαῖοι κάνουν τίς πρῶτες μεγάλες τους ἐξορμήσεις	13
4. Ἡ Ἑλλάδα καί τὰ ἐλληνιστικά κράτη τῆς Ἀνατολῆς ἀπέναντι στοῦ ρωμαϊκοῦ κίνδυνο	14
5. Τί βοήθησε στήν ἐξάπλωση καί τή στερέωση τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους	17
6. Ἐνα κοσμοϊστορικό γεγονός: ἡ ἐμφάνιση καί ἡ ἐξάπλωση τοῦ χριστιανισμοῦ	20
7. Οἱ αἰῶνες τῆς ρωμαϊκῆς εἰρήνης (30 π.Χ.-330 μ.Χ.)	22
8. Οἱ Ρωμαῖοι καί οἱ Ἕλληνες. Ἑλληνορωμαϊκός πολιτισμός.....	24
Τό ἥξερες αὐτό;	27
Ἐργασίες	37

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

1

Ο ΜΕΓΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ (306-337 μ.Χ.) ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ

1. Ποιός ἦταν ὁ Κωνσταντῖνος καί πῶς ἔγινε μονοκράτορας	42
---	----

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελ.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ

1. Ὁ ἄνθρωπος τῆς ἱστορίας καί ἡ αἰωνιότητα	5
2. Μέτρηση τοῦ ἱστορικοῦ χρόνου· χρονολογία	6
3. Διαίρεση τῆς ἱστορίας	7
4. Σύντομη ἀνασκόπηση τῆς ἱστορίας τῆς Γ' καί Δ' τάξης	7

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

1

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ, ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

1. Τί λέει ὁ μῦθος γιά τήν κτίση καί τόν ἐποικισμό τῆς Ρώμης	9
2. Τί μαθαίνουμε ἀπό τήν ἱστορία γιά τό ξεκίνημα τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ...	12
3. Οἱ Ρωμαῖοι κάνουν τίς πρῶτες μεγάλες τους ἐξορμήσεις	13
4. Ἡ Ἑλλάδα καί τὰ ἐλληνιστικά κράτη τῆς Ἀνατολῆς ἀπέναντι στοῦ ρωμαϊκοῦ κίνδυνο	14
5. Τί βοήθησε στήν ἐξάπλωση καί τή στερέωση τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους	17
6. Ἐνα κοσμοϊστορικό γεγονός: ἡ ἐμφάνιση καί ἡ ἐξάπλωση τοῦ χριστιανισμοῦ	20
7. Οἱ αἰῶνες τῆς ρωμαϊκῆς εἰρήνης (30 π.Χ.-330 μ.Χ.)	22
8. Οἱ Ρωμαῖοι καί οἱ Ἕλληνες. Ἑλληνορωμαϊκός πολιτισμός.....	24
Τό ἥξερες αὐτό;	27
Ἐργασίες	37

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

1

Ο ΜΕΓΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ (306-337 μ.Χ.) ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ

1. Ποιός ἦταν ὁ Κωνσταντίνος καί πῶς ἔγινε μονοκράτορας	42
---	----

2. Ποιά ήταν τά έργα τοῦ Κωνσταντίνου πού ἔκαναν τήν ἱστορία νά τόν ὀνομάσει Μέγα	43
α) Ὁ χριστιανισμός βρίσκει τόν προστάτη του	44
β) Ὁ ἑλληνισμός τοῦ μεσαίωνα βρίσκει τό ἐθνικό του κέντρο	47
γ) Ἡ ρωμαϊκή αὐτοκρατορία βρίσκει τόν ἀναδιοργανωτή καί ὑπε- ρασπιστή της	49
3. Ἰουλιανός (361-363 μ.Χ.)	50
Τό ἥξερες αὐτό;	51
Ἔργασίες	52

2

Ο ΜΕΓΑΣ ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ (379-395 μ.Χ.) ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ

1. Ὁ Θεοδόσιος ἐπιβάλλει τήν ὀρθόδοξη χριστιανική θρησκεία	53
2. Ὁ Μ. Θεοδόσιος τελευταῖος αὐτοκράτορας τοῦ ἀδιαίρετου ρωμαϊκοῦ κρά- τους	55
3. Σημαντικά πρόσωπα καί ἔργα στά χρόνια τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Θεοδοσίου	56
Τό ἥξερες αὐτό;	58
Ἔργασίες	61

3

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ (6ος αἰ. μ.Χ.)

1. Ποιός ἦταν ὁ Ἰουστινιανός καί ποιούς εἶχε συνεργάτες	64
2. Τί ἦταν ἡ στάση τοῦ «νίκα»	66
3. Τό ὄνειρο τοῦ Ἰουστινιανοῦ πάει νά γίνει πραγματικότητα	67
4. Πιό μέγας στά ἔργα εἰρήνης	70
5. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ	74
Τό ἥξερες αὐτό;	75
Ἔργασίες	76

4

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ (7ος αἰ. μ.Χ.)

1. "Ενας καθαρά βυζαντινός «πιστός ἐν Χριστῷ βασιλεὺς»	78
--	----

2. Ποιά ήταν τά έργα τοῦ Κωνσταντίνου πού ἔκαναν τήν ἱστορία νά τόν ὀνομάσει Μέγα	43
α) Ὁ χριστιανισμός βρίσκει τόν προστάτη του	44
β) Ὁ ἑλληνισμός τοῦ μεσαίωνα βρίσκει τό ἐθνικό του κέντρο	47
γ) Ἡ ρωμαϊκή αὐτοκρατορία βρίσκει τόν ἀναδιοργανωτή καί ὑπε- ρασπιστή της	49
3. Ἰουλιανός (361-363 μ.Χ.)	50
Τό ἥξερες αὐτό;	51
Ἔργασίες	52

2

Ο ΜΕΓΑΣ ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ (379-395 μ.Χ.) ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ

1. Ὁ Θεοδόσιος ἐπιβάλλει τήν ὀρθόδοξη χριστιανική θρησκεία	53
2. Ὁ Μ. Θεοδόσιος τελευταῖος αὐτοκράτορας τοῦ ἀδιαίρετου ρωμαϊκοῦ κρά- τους	55
3. Σημαντικά πρόσωπα καί ἔργα στά χρόνια τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Θεοδοσίου	56
Τό ἥξερες αὐτό;	58
Ἔργασίες	61

3

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ (6ος αἰ. μ.Χ.)

1. Ποιός ἦταν ὁ Ἰουστινιανός καί ποιούς εἶχε συνεργάτες	64
2. Τί ἦταν ἡ στάση τοῦ «νίκα»	66
3. Τό ὄνειρο τοῦ Ἰουστινιανοῦ πάει νά γίνει πραγματικότητα	67
4. Πιό μέγας στά ἔργα εἰρήνης	70
5. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ	74
Τό ἥξερες αὐτό;	75
Ἔργασίες	76

4

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ (7ος αἰ. μ.Χ.)

1. Ἕνας καθαρά βυζαντινός «πιστός ἐν Χριστῷ βασιλεὺς»	78
---	----

2. Σέ τί κατάσταση βρῆκε ὁ Ἡράκλειος τὸ κράτος	79
3. Ἕνας ἱερός πόλεμος γιὰ τὸν Τίμιο Σταυρό	80
4. «Τῇ Ὑπερμάχῳ Στρατηγῷ τὰ νικητήρια»	81
5. Μετὰ τοὺς Ἀβαροσλάβους καὶ τοὺς Πέρσες οἱ Ἀραβες	81
6. Τὸ ὑγρὸ πῦρ σώζει τὴ Βασιλεύουσα	85
7. Ἕνας νέος ἐπίφοθος λαὸς στὰ βόρεια σύνορα: οἱ Βούλγαροι	86
8. Κέρδη καὶ ζημιές ἀπὸ τὸν περιορισμὸ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους	87
Τὸ ἥξερες αὐτό;	88
Ἔργασίες	91

5

Η ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΙΣΑΥΡΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΕΧΙΣΤΕΣ ΤΟΥΣ (717-867 μ.Χ.)

1. Οἱ Βυζαντινοὶ ἀναχαιτίζουν τὴν ὀρμὴ τῶν Ἀράβων	95
2. Οἱ Βυζαντινοὶ ἀντιμέτωποι μέ τοὺς Βουλγάρους. Ἐμφάνιση τῶν Ρώσων ..	97
3. Οἱ Σλάβοι καὶ οἱ Βούλγαροι γίνονται χριστιανοὶ	98
4. Ἡ εἰκονομαχία, μιὰ θρησκευτικὴ διαμάχη ποὺ διχάζει τοὺς Βυζαντινοὺς ..	100
5. Τὸ σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ἡ ἀποξένωση ἀπὸ τὴ Δύση	101
Τὸ ἥξερες αὐτό;	102
Ἔργασίες	105

6

ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ ΣΤΙΣ ΔΟΞΕΣ ΤΟΥ

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ (867-1057 μ.Χ)

1. Ὁ ἰδρυτὴς τῆς δυναστείας, οἱ σημαντικότεροι αὐτοκράτορες καὶ τὰ κυριό- τερα γεγονότα	107
2. Οἱ Βυζαντινοὶ περνοῦν σὲ ἀντεπίθεση ἐναντίον τῶν Ἀράβων	108
3. Οἱ Βυζαντινοὶ ἐξουδετερώνουν τὸ βουλγαρικὸ κίνδυνο	112
4. Ρῶσοι, Οὐγγροι, Παταϊάκες... Οἱ ἐπικίνδυνοι γείτονες τοῦ Βυζαντίου δὲν ἔχουν τελειωμὸ	114
5. Οἱ Βυζαντινοὶ κάνουν μάταιες προσπάθειες νὰ κρατηθοῦν στὴν Ἰταλία ...	115
6. Ἡ τέχνη καὶ τὰ γράμματα σὲ ἀνθιση	116
Τὸ ἥξερες αὐτό;	118
Ἔργασίες	120

7

Η ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΤΕΛΟΥΣ (1057- 1204)

1. Κυριότεροι αὐτοκράτορες καὶ γεγονότα	123
---	-----

2. Σέ τί κατάσταση βρῆκε ὁ Ἡράκλειος τὸ κράτος	79
3. Ἕνας ἱερός πόλεμος γιὰ τὸν Τίμιο Σταυρό	80
4. «Τῇ Ὑπερμάχῳ Στρατηγῷ τὰ νικητήρια»	81
5. Μετὰ τοὺς Ἀβαροσλάβους καὶ τοὺς Πέρσες οἱ Ἀραβες	81
6. Τὸ ὑγρὸ πῦρ σώζει τὴ Βασιλεύουσα	85
7. Ἕνας νέος ἐπίφοθος λαὸς στὰ βόρεια σύνορα: οἱ Βούλγαροι	86
8. Κέρδη καὶ ζημιές ἀπὸ τὸν περιορισμὸ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους	87
Τὸ ἥξερες αὐτό;	88
Ἔργασίες	91

5

Η ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΙΣΑΥΡΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΕΧΙΣΤΕΣ ΤΟΥΣ (717-867 μ.Χ.)

1. Οἱ Βυζαντινοὶ ἀναχαιτίζουν τὴν ὁρμὴ τῶν Ἀράβων	95
2. Οἱ Βυζαντινοὶ ἀντιμέτωποι μέ τοὺς Βουλγάρους. Ἐμφάνιση τῶν Ρώσων ..	97
3. Οἱ Σλάβοι καὶ οἱ Βούλγαροι γίνονται χριστιανοὶ	98
4. Ἡ εἰκονομαχία, μιὰ θρησκευτικὴ διαμάχη ποὺ διχάζει τοὺς Βυζαντινοὺς ..	100
5. Τὸ σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ἡ ἀποξένωση ἀπὸ τὴ Δύση	101
Τὸ ἥξερες αὐτό;	102
Ἔργασίες	105

6

ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ ΣΤΙΣ ΔΟΞΕΣ ΤΟΥ

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ (867-1057 μ.Χ)

1. Ὁ ἰδρυτὴς τῆς δυναστείας, οἱ σημαντικότεροι αὐτοκράτορες καὶ τὰ κυριό- τερα γεγονότα	107
2. Οἱ Βυζαντινοὶ περνοῦν σὲ ἀντεπίθεση ἐναντίον τῶν Ἀράβων	108
3. Οἱ Βυζαντινοὶ ἐξουδετερώνουν τὸ βουλγαρικὸ κίνδυνο	112
4. Ρῶσοι, Οὐγγροι, Παταϊάκες... Οἱ ἐπικίνδυνοι γείτονες τοῦ Βυζαντίου δὲν ἔχουν τελειωμὸ	114
5. Οἱ Βυζαντινοὶ κάνουν μάταιες προσπάθειες νὰ κρατηθοῦν στὴν Ἰταλία ...	115
6. Ἡ τέχνη καὶ τὰ γράμματα σὲ ἀνθιση	116
Τὸ ἥξερες αὐτό;	118
Ἔργασίες	120

7

Η ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΤΕΛΟΥΣ (1057- 1204)

1. Κυριότεροι αὐτοκράτορες καὶ γεγονότα	123
---	-----

2. Σταυροφορίες	124
3. Ἡ ἀνοίξη τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων καὶ τῆς βυζαντινῆς τέχνης συνεχίζεται	129
Τό ἥξερες αὐτό;	131
Ἐργασίες	136

8

ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ΑΝΑΛΑΜΠΕΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ (1204-1453)

1. Ἐκεῖ ὅπου ἄλλοτε ἀπλῶνε τὴν κυριαρχία του τό Βυζάντιο	139
α) Φράγκοι, Καταλανοί, Βενετοί, Γενουάτες, Ἰωαννίτες ἱππότες	139
1. Τό δουκάτο τῶν Ἀθηνῶν	140
2. Τό πριγκηπάτο τῆς Ἀχαΐας	140
3. Ἡ Ρόδος	141
4. Οἱ Βενετοί	141
5. Οἱ Γενουάτες	144
β) Χωριστά κρατίδια μέ βυζαντινοὺς ἄρχοντες	144
1. Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντας	144
2. Τό δεσποτάτο τῆς Ἠπείρου	145
3. Ἡ αὐτοκρατορία τοῆς Νίκαιας	145
4. Τό δεσποτάτο τοῦ Μιστρά	146
2. Τό Βυζάντιο τῶν Παλαιολόγων	147
3. Οἱ Ὀθωμανοὶ Τοῦρκοι	149
4. Ἡ ἄλωση τῆς Πόλης	150
5. Τελευταῖες ἀναλαμπές στὰ γράμματα καὶ τίς τέχνες	156
Τό ἥξερες αὐτό;	158
Ἐργασίες	163

9

ΒΥΖΑΝΤΙΟ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΗ

1. Βυζάντιο (4ος-15ος αἰ. μ.Χ.): ἓνας φάρος μέ χριστιανικό καὶ ἐλληνικό φῶς μέσα στὰ σκοτάδια τοῦ μεσαίωνα	169
2. Μεσαιωνικὴ Εὐρώπη (5ος-14ος αἰ. μ.Χ.): Φέουδα, πύργοι καὶ σιδηρόφραχτοι ἱππότες	172
3. Ἀναγέννηση: Τό ξύπνημα τῆς Εὐρώπης (15ος καὶ 16ος αἰώνας)	175

2. Σταυροφορίες	124
3. Ἡ ἀνοίξη τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων καὶ τῆς βυζαντινῆς τέχνης συνεχίζεται	129
Τό ἥξερες αὐτό;	131
Ἐργασίες	136

8

ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ΑΝΑΛΑΜΠΕΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ (1204-1453)

1. Ἐκεῖ ὅπου ἄλλοτε ἀπλῶνε τὴν κυριαρχία του τό Βυζάντιο	139
α) Φράγκοι, Καταλανοί, Βενετοί, Γενουάτες, Ἰωαννίτες ἱππότες	139
1. Τό δουκάτο τῶν Ἀθηνῶν	140
2. Τό πριγκηπάτο τῆς Ἀχαΐας	140
3. Ἡ Ρόδος	141
4. Οἱ Βενετοί	141
5. Οἱ Γενουάτες	144
β) Χωριστά κρατίδια μέ βυζαντινοὺς ἄρχοντες	144
1. Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντας	144
2. Τό δεσποτάτο τῆς Ἠπείρου	145
3. Ἡ αὐτοκρατορία τοῆς Νίκαιας	145
4. Τό δεσποτάτο τοῦ Μιστρά	146
2. Τό Βυζάντιο τῶν Παλαιολόγων	147
3. Οἱ Ὀθωμανοὶ Τοῦρκοι	149
4. Ἡ ἄλωση τῆς Πόλης	150
5. Τελευταῖες ἀναλαμπές στὰ γράμματα καὶ τίς τέχνες	156
Τό ἥξερες αὐτό;	158
Ἐργασίες	163

9

ΒΥΖΑΝΤΙΟ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΗ

1. Βυζάντιο (4ος-15ος αἰ. μ.Χ.): ἓνας φάρος μέ χριστιανικό καὶ ἐλληνικό φῶς μέσα στὰ σκοτάδια τοῦ μεσαίωνα	169
2. Μεσαιωνικὴ Εὐρώπη (5ος-14ος αἰ. μ.Χ.): Φέουδα, πύργοι καὶ σιδηρόφραχτοι ἱππότες	172
3. Ἀναγέννηση: Τό ξύπνημα τῆς Εὐρώπης (15ος καὶ 16ος αἰώνας)	175

024000019758

ΕΚΔΟΣΗ: ΣΤ' 1979 (VIII) — ΑΝΤΙΤΥΠΑ 230.000 — ΣΥΜΒΑΣΗ 3268/20-8-79

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΓΡΑΦΙΣ Ο.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Δ. ΚΑΤΣΑΒΡΙΑΣ Ο.Ε.

024000019758

ΕΚΔΟΣΗ: ΣΤ' 1979 (VIII) — ΑΝΤΙΤΥΠΑ 230.000 — ΣΥΜΒΑΣΗ 3268/20-8-79

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΓΡΑΦΙΣ Ο.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Δ. ΚΑΤΣΑΒΡΙΑΣ Ο.Ε.

